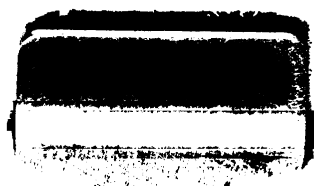

DEN ISLANDSKE LITTERATURS HISTORIE

TILLIGEMED DEN OLDNORSKE

AF

FINNUR JÓNSSON

FORLAGT AF G. E. C. GAD — KØBENHAVN

1907

Udgivet med bidrag af universitetets fritrykskonto.

Kbhvn. - Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær)

Nærværende skrift har et dobbelt formål, dels og hovedsagelig at være en lærebog for de studerende ved universitetet her og mulig andre steder, dels at give enhver, der kunde ønske at sætte sig ind i den gamle litteratur, en nogenlunde fyldig og let læselig fremstilling. Denne bog kan siges at være et uddrag af min kritiske, oldnorske og oldislandske litteraturs historie I—III (København 1894—1902). Jeg har dog, på grund af hvad der i mellemtiden er fremkommet, underkastet det hele en revision og ændret min opfattelse på et par, ganske vist underordnede punkter. I hovedsagen, og med hensyn til alle hovedspörgsmål, er min opfattelse forbleven uforandret.

København, i maj 1907.

F. J.

INDHOLDSOVERSIGT.

INDLEDNING.

Det må betragtes som fastslået, at den egenlige vikingetid — Nordboernes vikingetog til de vestlige lande — er begyndt i slutningen af det 8. årh. med året 793 eller 787, da der ifølge den angelsaksiske krönike »for første gang kom 3 skibe med Normanner fra Hördaland *(Hæreðaland)*«; det hedder udtrykkelig, at »det var de første skibe med danske mænd, der besøgte Angelstammens [Anglosaksernes] land«. I de følgende år hører man om vikingeindfald rundt om i Vesten, i Irland og ved fastlandets nordvestlige kyster. Først nu kommer Nordboerne — især Daner og Nordmænd — i direkte forbindelse med Vesten og dens kultur. Tidligere forbindelser har man (H. Zimmer, Alex. Bugge) søgt at påvise eller hævde, men tilstrækkelige beviser herfor er endnu ikke frembragte; fredelige købmandsrejser i langt ældre tid, som der antages at have været, hører til det rent usandsynlige, for ikke at sige utrolige. En antagelse af en langt ældre norsk bebyggelse af f. eks. Shetlandsøerne end den man hidtil har antaget, — en antagelse, der hovedsagelig bygges på visse stedsnavne —, viser sig at være grundløs. At der fra Danmark har været ældre forbindelser ad søvejen langs kysten til Hollands nord- og vestkyst, er muligt; historisk er Hugleiks (Chochilaicus) tog derhen i begyndelsen af det 6. årh.; anføreren blev som bekendt

dræbt; senere indtil den egenlige vikingetid høres der intet om, at han har haft efterfølgere. Bekendt er det også, at der i det angelsaksiske digt Beowulf findes et sagnstof, der hovedsagelig er af sydskandinavisk (dansk og sydsvensk) oprindelse; digtet er efter de allersidste undersøgelser (Morsbach) fra begyndelsen af det 8. årh. Men dette sagnstof er vistnok ifg. de flestes mening kommet til Angelsakserne på en ganske anden måde end gennem nordiske købmænd (eller vikinger), nemlig gennem de Angler, Danernes naboer, der sammen med Sakser og andre vandrede ud til England og bosatte sig der (ved midten af det 5. årh. og derefter). Der har været rigelig forbindelse mellem England og Danmark (med Skåne) ad den vej; hvorvidt den har haft betydning for Norge er derimod höjst tvivlsomt; efter Beowulf at dömme har det næppe været tilfældet; i det mindste spiller ikke Norge nogen særlig rolle i digtet. Kun den allersydligste stamme, Raumerne, der ovenikøbet her fremtræder som kystbeboere (vel nord for Götaelven), nævnes, hvis det er dem der menes; i orig. kaldes de: *Heaðo-ræmas.*

Herigennem belyses på det klareste en forbindelse mellem Danmark, især Jylland, og de syd og sydvest for dette liggende lande og folkestammer (Sakser, Friser, Franker osv.), en forbindelse, der går meget langt tilbage. Historisk bekendte er de store handelsforbindelser mellem Gotland og syd-øst-Evropa, for ikke at tale om den sikkert historiske folkevandring fra Sydsverrig (Skadinavien, »vagina gentium«) og den derigennem vundne tilknytning frem og tilbage. Her træder den nordiske arkæologi til og belyser kulturforbindelser mellem Norden og det sydlige Evropa på en höjst interessant måde og i en meget udstrakt grad, især i de første 250 år af vor tidsregning og atter efter år 450 omtrent. At forbindelsen ikke

udelukkende var af materiel art viser runeskriftens historie og overførelse til Norden. Denne sidste viser også, at forbindelsen ikke stansede ved og i Danmark, men nåde langt videre nordpå, helt op til Norge. At der således fra de sydligere boende stammer kunde indvandre fremmed åndeligt stof, både af historisk og mytisk art (og hvad der ellers er hermed nærbeslægtet), kan ikke benægtes, ja, det vilde være mærkeligt, hvis det ikke var sket i virkeligheden, ligesom det på den anden side kunde være rimeligt, at nordisk (spec. dansk) sagnstof var vandret sydpå til gengæld; der mangler ikke omstændigheder, der taler herfor, skönt det næppe strængt lader sig bevise, at det er sket i en så gammel tid (der tænkes her især på alt det danske stof, der findes i det tyske digt Kudrun). Til Norden er bevislig allerede för omkr. 800 et stort stof af sagnhistorisk art, sagnene om Jörmunrekk, Attila, Gjukungerne (Nivlungerne), Sigurd fåvnesbane m. m., indvandret. Ifølge almindelig antagelse er Wodan- (Odins)troen og -dyrkelsen indkommet fra Syden, i hvor tidlig tid, er ganske vist usikkert, men det er i hvert fald sket længe för 800. I denne forbindelse må der mindes om det ikke-nordiske *Múspell* (tysk: *mûspilli*, *mûd(t)spelli)*, der forekommer i norsk-islandske kilder.

Hvis det forholder sig så — hvad der her ikke nærmere skal drøftes —, at det frankiske kongedömme, som flere historikere har antaget, har været et forbillede for de nordiske (danske og norske) kongedömmer, så har man atter deri et bevis for det lette samkvem og (gensidige) påvirkning. Dette sidste er dog betydelig yngre end alt det för omtalte, men får i denne sammenhæng også sin betydning.

At udførselen af tyske sagn skulde være gået direkte til Norge udenom Danmark ad søvejen (ved købmænd), som hævdet i den seneste tid (E. Mogk),

fordi der fra Danmark ikke er bevis for, at sagnene der har været kendte, er en sikkert uholdbar antagelse, så meget mere som der fra Sverrig haves fuldgyldige beviser for, at Sigurdsagnet f. eks. der har været velkendt (Sigurdsristningerne), ligeledes Tjodreksagnet (Rökstenen). Den naturligste indvandringsvej er og bliver, at disse sagn (og myter) er komne sydfra til Danmark, er efterhånden vandrede videre mod nord, til Sverrig og sidst til Norge[1]). At der fra Danmark ikke foreligger positive beviser for sagnenes og myternes (hvad der dog i al fald ikke gælder for Odins vedkommende) tilstedeværelse der, har mindre at sige, eftersom overleveringerne her er — og måtte være — så mangelfulde.

Der er således ingen tvivl om, at der i tiden för 800 havde været den rigeste lejlighed til gensidig påvirkning mellem Nordboere og de sydligere folk, og at der til Norden er indkommet et stort og vigtigt kulturstof, både af materiel og åndelig art. Hvis der i den nordiske mytologi virkelig findes indflydelse fra kristendommen, finder også denne heri en fuldtud tilfredsstillende forklaring. Denne indflydelse kunde ske på flere måder og ad forskellige veje. Derimod må det hævdes, at nogen indflydelse fra Vesten för slutningen af det 8. årh. ikke er historisk bevist eller så solid afhjemlet, at der kan være tale om at henføre noget af den her nævnte påvirkning og kulturtilførsel til den. En helt anden sag er det, at der

---

[1]) Disse sagn er — delvis — også vandrede til Irland, hvad H. Zimmer har vist; men når denne forsker mener, at de er komne herhen gennem Nordboerne (vikingerne), så taler herimod på det kraftigste, at visse træk (som »tarnkappen« f. eks.), der genfindes i de irske sagn, slet ikke kendes i nordisk overlevering fra den ældre tid. Sagen er uden tvivl den, at de tyske sagn er direkte komne fra Tyskland til Irland.

kunde tænkes en påvirkning fra Kelterne, medens de endnu indtog den herskende stilling i mellem-Evropa. Ordet *Valir* (adj. *valskr)* kan endogså med störste lethed tænkes at være kommet til Norden fra Tyskland (oldhöjt. *walh;* af kelt. *volc-* i *Volcæ*, en keltisk stamme).

At Nordboerne — også Nordmændene — har været i besiddelse af en ikke så ringe kultur allerede för 800, indrömmes endogså af dem, der går videst i at antage kulturtilførsel i vikingetiden. Arkæologien bekræfter dette uimodsigelig. Hvorledes denne kultur i enkelthederne har været, er det naturligvis vanskeligt at göre sig klare forestillinger om. At Nordboerne, og her tænkes særlig på Nordmændene, allerede dengang har været dygtige sømænd følger af sig selv. At de en rum tid forud har givet sig af med vikingetog eller sørejser, er ligeledes givet; men disse gik langs kysterne sydpå og østerpå, ind i Østersøen, til de baltiske kyster, til »Østerled« *(austrvegr);* dette genspejler sig i mytologien (Tors rejser til østerleden); og det genspejler sig i de uhistoriske sagaers (fornaldarsagaers) mange tog netop til de omtalte egne; heri ligger upåtvivlelig en historisk kærne, et godt gammelt »minde«. Hvorledes skulde det ellers være at forklare, at netop disse sene sagaer ikke lader togene gå til Vesterleden? Man skulde dog tro, at vikingetogene i det 9. og 10. årh. til Vesten helt havde opslugt mindet om de ældre tiders forhold. Ved disse tog er Nordmændene allerede komne i forbindelse med fremmede folk og fremmed kultur.

Det er allerede nævnet, at runeskriften tidlig er kommen til Norge; Wimmer daterer Einang-stenen, Valsfj.-st., Tune-st. og fl. til tiden mellem 500 og 600; andre sætter nogle af disse stene endnu længere tilbage i tid. Denne kendsgærning er af en særlig

vigtighed. Desværre giver disse runeindskrifter os ikke mange oplysninger af almindelig interesse i denne sammenhæng. På den norske Myklebostad-st. findes navnet *a(n)sugas*, altså *áss*-navnet, hvilket forudsætter troen på de fra litteraturen kendte magter (jfr. *a(n)sugisalas* på Kragehul-spydskaftet); også det fra litteraturen velkendte navn på guderne: *regin* findes i en svensk indskrift (*ragina*- Noleby-st.). Herved får vi positive oplysninger om en gammel gudetro i al almindelighed — foruden hvad arkæologien atter kan oplyse især angående troen på livet efter døden (gravudstyr; offergaver). Den mener endogså at have fundet altre (stenhobe, der ikke kan forklares anderledes), ja mulig enkelte rester af gudebilleder. Ved ėn tilvisse forsvarlig tilbageslutning kan man antage en gudetro en rum tid för år 800 på et temlig fremskredent standpunkt, og som forudsætter lange tiders udvikling. De ældste skjaldekvad (Brages digte) viser, på hvad standpunkt gudetroen var i Norge i den første fjærde- eller halvdel af det 9. årh., altså lige i begyndelsen af vikingetiden. At disse digte er ægte nok, vil senere blive påvist. De viser, at den gamle mytologi allerede dengang var så udviklet i alle væsenlige træk — ikke blot hovedtrækkene — som den nogensinde blev, selv om den ingensteder har haft den fulde afrundede form eller fuldkomne system, som senere tiders lærde ved hjælp af alle de forhåndenværende kilder har søgt at sætte sammen. Allerede dengang var guderne i höj grad menneskeliggjorte; deres menneskelige natur er så at sige på ethvert punkt mere fremtrædende end den oprindelig har været; det oprindelige naturgrundlag, hvis omfang dog ikke må overdrives, er i den grad trængt tilbage, at det næsten ikke mærkes. Men derved er den menneskelige skrøbelighed kommet til at klæbe ved dem, og den indeholder en livskraftig spire til

undergangen for troen på dem. At vikingetogene i det 9. og 10. årh. og de dermed følgende forbindelser med fremmede folkeslag, deres sæder, tro og livsopfattelse, har mægtig bidraget til at undergrave den gamle tro, er givet. Iøvrigt bærer den gamle mytologi, der uden tvivl i den form, vi kender den, er specifikt norsk, i alt væsentligt præget af det folks sindelag, levevis og kultur i det hele, hos hvilket den findes, og ikke mindst af det lands beskaffenhed, som det havde beboet fra arilds tid. Hvad de enkelte guder angår, viser stedsnavnene tilværelsen af guder som Odin, Tor, Frøy, Ty, Ull, Njord, Balder, ja endogså underordnede guder som Vidar og Forsete er repræsenterede. De fleste af disse navne er sikkert ældre end 800. Templer, hove, til deres dyrkelse, tildels opkaldte efter dem, kendes i et betydeligt antal; tempelpræsterne kaldtes *goði* (flt. *goðar)*, et navn, der især er kendt fra Island i det 10. årh.

De indførte sagn omdannedes i nordisk ånd, personerne, både de mandlige og kvindelige, blev helt nordiske i deres gören og laden og de blev, hvilket er etslags ydre symbol, genealogisk knyttede til rent nordiske helteskikkelser. Af sådanne har der været flere, der allerede længe för 800 var bleven omvundne med sagnets glitrende væv, bleven helteidealer, hvor nordisk ånd og karakter ligesom samlede sig i et kraftuddrag.

Vore gamle forfædre havde et åbent öje for det ydre, der omgav dem; at de havde sans for naturens skönhed, viser deres bosættelse og fremfor alt visse stedsnavne, som f. eks. *Skaun; vin*-navne viser sikkert ikke alene, at græsgange som sådanne var til nytte for dem, men også til fryd for öjet. At de mörke ubebolige fjælde har gjort et dybt og uhyggeligt indtryk på dem, viser den omstændighed, at de befolkes med menneskenes værste fjender, jætterne.

Hinandens ejendommeligheder har vore forfædre haft et særdeles åbent öje for; det ser man bl. a. af de mange tilnavne, de har givet hinanden, og der kendes ikke få fra de ældste tider af; disse tilnavne angår ikke blot deres ydre, men også deres indre, deres intellektuelle egenskaber på mange måder.

Samfundslivet kan vi kun ved tilbageslutninger danne os forestillinger om. At der för 800 havde udviklet sig visse retsbegreber, ja fuldt udviklede retsbestemmelser, er en given sag, selv om der ikke endnu fandtes andet end småkongedömmer (fylkeskonger), hvor dog den individuelle frihed havde meget vide grænser. Heller ikke kan der være nogen tvivl om, at der för den tid har dannet sig visse, ligesom faste kærnesætninger (talemåder, ordsprog), der er grundede på en betragtning af det sociale liv og det individuelle liv på engang, samt på de gjorte livserfaringer.

Man har, kort sagt, på alle områder ret til at tænke sig et temlig höjt kulturtrin i de nærmeste århundreder för 800 for vore forfædres vedkommende, også for de længst fra kulturens arnesteder boende Nordboers, Nordmændenes. At disses liv i mange henseender har været tarveligt, ja kummerligt, er en anden sag.

Hvad det åndelige liv iøvrigt angår, er man berettiget til at antage, at der för 800 både har været sagnkyndige mænd (fortællere, historikere) og digtere (skjalde), disse sidste mulig tildels ialfald identiske, med de såkaldte *þulir*. Af Brages digte ser vi, at der allerede tidligere har eksisteret sagn (og myter), og disse måtte have deres bærere og meddelere; direkte fremgår dette af Tjodolfs Ynglingatal fra den sidste del af det 9. årh.; digteren siger deri atter og atter, at han har spurgt mange andre om de æmner, han besynger, søgt historiske oplysninger om de en-

kelte konger, han kvæder om; ja, han bruger udtrykkelig betegnelsen »frode mænd« om disse; men »frod« er netop den klassiske betegnelse for en særlig sagn- og saga-kyndig person. I en kongesagabearbejdelse nævnes udtrykkelig en person med dette ord som tilnavn som ældre samtidig af Harald hårfagre; der er intet til hinder for at antage, at denne person er historisk. At skjaldskab er langt ældre i Norden end ca. 800 er sikkert. Der kendes jo allerede ved denne tid og i det følgende halvhundredår flere navngivne (norske) skjalde, om hvis tilværelse der er ingen grund til at tvivle. Vi kender dele af ældre indskrifter i versform, regelrette i bygning m. h. t. bogstavrim f. eks. Vi er istand til med nogenlunde sikkerhed at konstatere tilværelsen af den otte-linjede fornyrðislagsstrofe. Hvad slags digte man har forfattet, er man derimod kun istand til at udtale formodninger om. Rimeligvis har det været digte af en lignende art som nogle af Eddadigtene, dels om ældre personer og deres bedrifter, dels af mere personlig art; om Ulv oarge (den frygtløse) hedder det, at »han digtede en drape i løbet af en nat og fortalte om sine bedrifter; han var død för daggry«; Ulv må have levet i det 8. årh. Hvor vidt sådanne skjalde har været knyttede til fyrster eller konger, savner man antydninger om (jfr. dog Sakses fortælling f. eks. om Hjarne); men ialfald knyttes de ældste kendte skjalde bestemt til sådanne, som Brage selv; Audun illskælda siges at have været skjald hos Harald hårfagres fader, Halfdan svarte. I denne forbindelse bör þulir'ne omtales. I de ældste kvad omtales disse mænd, ja der nævnes en bestemt plads, en stol — altså vel i hövdingens hal — til dem, *þular stóll.* Ved at undersøge deres væsen og beslægtede ords forekomst og betydning har man ment at kunne fastslå, at disse þulir var ældre mænd, der sad inde med kundskaber

ikke blot af historisk art, men også og navnlig om det menneskelige liv og dets mange grenede forhold, at de var, man kunde sige, datidens filosoffer; deres kundskaber og visdom plejede de at udtale ved större festlige sammenkomster, samt for hövdingen og hans følge; og der er meget, der taler for, at de har gjort det, tildels ialfald, i verseform (jfr. ordet *þula*, et langt, især remsemæssigt digt, verbet *at þylja)*. Disse þulir var sikkert meget ansete, hvis ord havde stor betydning; mulig har man tillige anset dem for at besidde en overmenneskelig åndskraft; ialfald optræder ordet i historisk tid omtrent i betydningen trold-mand. Men det må betragtes som sikkert, at þulir som sådanne tilhører tiden för Harald hårfagre. Under ham synes de helt at være bleven fortrængte, ialfald fra hövdingers og kongers omgivelser, af de egenlige skjalde, hirdskjaldene, der nu bliver så at sige en fast institution.

At trolddom (spådom, sejd) allerede har' været udøvet för 800 er der ingen grund til at betvivle. Vi møder sådanne personer, både mænd og kvinder (*seiðmenn*, *vǫlur* osv.), i historisk tid i et stort antal især i Norge (tvivlsomt om de har været på Island). Også troen på runetegnenes magiske kraft og deres brug som tryllemidler er hævet over enhver tvivl (jfr. Björketorp-indskr. fra Sverrig, hvor kraftige runer er nævnede; på Noleby-st. kaldes de for 'fra guderne stammende'). Troen på trolddomsvæsner går upå-tvivlelig meget langt tilbage i tiden. I lædertasken fra Hvidegårdsfundet, der indeholdt »halen af en snog, en lille konkylje, der kun lever i middelhavet, et lille tilskåret træstykke, et brudstykke af en rav-perle, et stykke af en rød sten, en lille flis af flint, en falkeklo« m. m., må der vistnok ses et vidnesbyrd om trolddom; de nævnte genstande har vel snarere været *vitt* ('heksemidler') end amuletter.

Med vikingetogenes begyndelse begynder også den egenlige historiske tid for Norden. Det 9. og 10. årh. er for Nordens vedkommende tillige med det samme en gennembrudstid, en tid, i hvilken der skete forskellige hovedbegivenheder af uhyre betydning både indadtil og udadtil; den er tillige hedenskabets sidste periode og afsluttes så at sige med dets undergang. I Norge optræder kort efter midten af det 9. årh. den kraftige unge kongesön Harald luva, senere hårfagre, som landserobrer, som landssamler; i slaget i Hafsfjord i 872 knækker han den sidste afgörende modstand og Norge er samlet for alle tider — under én konge. At dette måtte have gennemgribende forandringer med sig er indlysende. Harald indretter sit nye kongedömme mulig efter fremmed mønster (det frankiske kongedömme), han danner en prægtig hird, som Torbjörn hornklove har beskrevet i sit digt; deri var ulvhedner, bersærker, skjalde ikke at glemme, ja, der var endogså fremmede göglere allerede tilstede. Hvorvidt nogen veströn, d. v. s. angelsaksisk indflydelse har gjort sig gældende ved dannelsen af hirden, er særdeles tvivlsomt; fremmede forbilleder var desuden ret overflødige, da der ikke kan være nogen tvivl om, at de norske småkonger havde haft en hirdskare om sig. Haralds blev en sådan blot i större stil. Ialfald savnes holdbare støttepunkter for en vidtdreven efterligning. Haralds landstilegnelse (odels-tilegnelsen) behøver ikke her at granskes nærmere; det er nok at bemærke, at Nordmændene, ialfald mange af dem, så deri en uudholdelig krænkelse af deres odels- og ejendomsret, der drev dem til en kraftig modstand eller til udvandring; det er denne faktiske følge, som her er vigtigst.

Vikingetogene var, som sagt, begyndte. Nordmændene havde opdaget de vestlige øer, Færøerne,

Hjaltland (Shetland), Orknøerne osv. Tidlig blev disse midlertidige opholdssteder for enkelte vikinger. Når det hos Snorre hedder, at der »i den ufred, hvormed kong Harald underkastede sig Norge, fandtes og bebyggedes udlande som Færøerne og Island; da var der også stor udvandring til Hjaltland og mange mægtige mænd i Norge flygtede bort for kong Harald og drog i vesterviking, opholdt sig om vinteren på Orknøerne eller i Syderøerne, men hærjede om sommeren i Norge« osv., så foreligger der intet, der er i stand til at afkræfte denne, i og for sig selv sandsynlige, skildring. Færøerne, der forlængst var opdagede af irske munke (eneboere), var dem, der først blev bebyggede til stadighed. Sidst opdagedes det fjærnest liggende Island, men netop denne, indtil da ubeboede ø (hvortil dog også enkelte irske munke för var nåede), skulde få den störste betydning af dem alle.

I Skotland og Irland kom Nordboerne til at støde sammen med et dem hidtil ukendt folk, Kelterne, der var i besiddelse af en meget höj kultur, for ikke at tale om, at de havde en helt forskellig tro. Keltisk åndsliv og bogkunst havde allerede så at sige nået sit höjdepunkt; deres lærde var vidtberömte, deres gejstlige så lærde, at de kaldtes Evropas læremestre; de havde stiftet flere klostre på fastlandet (som St. Gallen), hvor videnskaben dyrkedes; hyppigt samkvem mellem disse og moderlandet har sikkert eksisteret. Irsk ornamentik stod höjt — hvorimod Irerne i praktisk henseende på mange punkter stod tilbage for andre folk, især Germanerne. De var meget åndslivlige, fantasifulde til det yderste, der ikke kendte mådehold i udtryk, både hvad disses styrke og vidtløftighed angik. Endnu bemærkes, at de talte et sprog, hvoraf Nordboerne ikke forstod et ord, ligesålidt som disses sprog forstodes af hine. Til at be-

gynde med kunde der allerede af den grund ikke være tale om nogen åndelig berøring og gensidig påvirkning. At den måde, hvorpå vikingerne fór frem plyndrende, brændende, myrdende, ikke bidrog dertil, er selvindlysende. Først ved eller efter midten af det 9. årh. begyndte Nordboerne at overvintre og opholde sig mere til stadighed i de keltiske egne, og først da kunde der være tale om en påvirkning og samkvem af betydningsfuldere art. Noget lignende gælder om forholdet til Englands ikke-keltiske befolkning.

Spörgsmålet om den gensidige påvirkning og indflydelse er af en overordenlig vanskelig art, for ikke at sige umuligt at løse. Ved almindelige fraser, ved begejstrede ord om tiltrækningskraften hos to modsætningsnaturer og lign. løses spörgsmålet ikke; heller ikke ved mere eller mindre løse påstande, mere eller mindre velbegrundede hypoteser. I almindelighed tör det siges, at kun det håndgribelige, konkrete kan vejlede os. At den ydre kultur, som Nordboerne kom i berøring med, som de så med deres egne öjne, og de til denne hørende enkelte genstande, som de erobrede, kunde og måtte göre indtryk på dem, ægge dem til efterlignelse osv., må siges at ligge i sagens natur; irsk ornamentik har således bevislig påvirket de nordiske kunstnere (smede). Det vilde heller ikke være urimeligt, om klædedragt og husbygning havde givet Nordmændene impulser; herom foreligger der dog intet sikkert. Også sproget kunde mulig være påvirket. Dette er tilfældet. Men ejendommeligt nok er de lån, man i nordisk (norsk-islandsk) kan påvise, i det hele yderst få, medens de nordiske lån i keltisk er af en langt större udstrækning. Heraf kan vel intet yderligere sluttes som f. eks. at Kelterne i og for sig har været mere modtagelige for påvirkning end Nordmændene, skönt netop dette godt synes at

passe til Kelternes langt livligere natur. Nordmændene var selv alt andet end egenlig livlige, endmindre var de fantastiske; deres karakter minder mest om de kolde, beregnende Romere; og dette gælder om muligt i endnu stærkere grad Islænderne, disse dygtige, formalitets-dyrkende jurister, som de senere viste sig at være. Hvorvidt keltisk sagn- og digtekunst har påvirket Nordmænd eller Islændere, vil vi senere komme tilbage til.

Island opdagedes omkr. 870 og fik hurtig, ved tilstandenes art både i Norge og Irland, en betydning som varigt tilflugts- og opholdssted for alle dem, der ikke kunde udholde at leve under de forandrede forhold i Norge og som holdt af en fast og til vis grad fredelig livsførelse. I de følgende år befolkedes øen rundt omkring, så at den omkr. 920 eller för var så at sige helt bebygget; 930 oprettedes den bekendte selvstændige, lovordnede fristat.

Befolkningens art har været meget drøftet, idet man har peget på det tilsyneladende betydelige keltiske element deri og villet tillægge det en overordenlig betydning (S. Bugge, Alex. Bugge og fl.). Som så ofte ellers har man gjort sig skyldig i store overdrivelser på dette punkt. Især er A. Bugge (i sin bog: Vesterlandenes indflydelse) gået utilladelig vidt i sine antagelser og optælling, idet han uden nogen som helst hjemmel i kilderne sætter adskillige af de islandske nybyggere i forbindelse med Vesten og får således omkr. 115 sådanne, der skulde være komne i en mere eller mindre intim forbindelse med Kelterne og deres kultur. En så besindig og hvad tal angår pålidelig forfatter som B. Melsteð (i Íslendinga saga) får et antal af 60, d. v. s. $^{1}/_{6}$ af de indvandrede; dette er ialfald et langt korrektere tal; jeg har fået et langt mindre tal endnu, idet jeg har holdt mig til de egenlige landnamsmænd, men jeg indrömmer,

at det måske er noget for lavt. Det er tilvisse sandt, at kvaliteten af de indvandrede er af nok så stor betydning som kvantiteten (A. Bugge), og blandt de landnamsmænd, der indvandrede efter at være komne i berøring med Kelterne, var nogle af de ypperste nybyggere. Men også geografisk må man se på forholdet, og det er da det, at disse her omtalte landnamsmænd bosatte sig i en stor egn (Dalene) på vestlandet, i Øfjordsegnen på nordlandet og så enkelte steder i det sydlige land — medens store dele af landet — og de störste — er bleven uberörte, således hele den nordvestlige del (svarende til Isafjords- — [störste delen], Stranda- og Hunavats-, samt Skagafjordssyssel [störste delen]; dernæst hele det østlige og sydlige land fra og med Tingø-sysler til og med Arnæssyssel på nogle få undtagelser nær. At dette ikke er uden betydning siger sig selv. Også dette viser, at man må være noget forsigtig med at tildele berøringen med Kelterne en så overordenlig betydning. »Irsk kultur har lige fra den første landnamstid sat sit præg på Islands åndelige og materielle kultur« (A. Bugge) er en påstand, som det er lettere at fremsætte end bevise; den overvejende rent norske del af befolkningen »lige fra den første landnamstid« har dog vel ikke været ganske uden betydning. Dens norske kultur forekommer mig at være lige så til at tage og føle på som den irske, ja i virkeligheden langt klarere og bestemtere. I denne forbindelse må nævnes, at en del af de islandske landnamsmænd var kommen i en stærkere eller svagere berøring med kristendommen, nogle havde ladet sig døbe, nogle kendte desuden endel til den fra deres færden i de vestlige lande. Ganske vist var så godt som alle deres efterkommere allerede i 2. led hedenske. Desuagtet kunde dette forhold ikke undlade at virke svækkende for hedenskabet. Heller ikke må det glemmes, at

allerede i begyndelsen af det 9. årh. får Nordboerne — først Danske og Svenske — kendskab til kristendommen gennem Ansgars forkyndelse. Gentagne gange i det 10. årh. kom Nordmændene i berøring med den (Hakon d. gode; Erikssönnerne; den danske forkyndelse i det sydlige Norge under Harald blåtand). Alt dette har mægtig bidraget til hedenskabets indre forfald, slappet troen på de gamle guder, styrket og avlet den enkeltes tro på sin egen styrke, noget vi ofte i denne overgangsperiode hører omtalt. Nogen trosfanatisme findes ikke i nogen synderlig grad på Island; der rejstes rigtignok modstand både mod Torvald vidförles og Stefners trosforkyndelse, men efter alt at dömme var det ikke så meget forsvaret for den gamle tro som sådan som i det hele taget blot en træg holden fast ved det gamle; og i denne forbindelse havde det sin betydning, at de verdslige hövdinger med deres statsvirksomhed forbandt tempelforstanderskab (»goderne«); disse to ting var så nöje knyttede til hinanden, at man til at begynde med nødig har villet rokke ved det bestående. Bekendt nok er det, hvor glat det i virkeligheden gik på altinget år 1000, da kristendommens indførelse blev vedtagen ved lov og alle lod sig uden yderligere modstand døbe. Man har rimeligvis indset, at den verdslige magt kunde forblive urokket under den ny tro. Det hele vidner om Islændernes praktiske sans og rationalistiske ånd, der i det hele går som en rød tråd gennem hele deres historie. I Norge mærkes en ganske anderledes fanatisk fastholden ved det gamle, både under Hakon d. gode, under Gunhildsönnerne og Hakon jarl, og ikke mindst under Olaf Tryggvason, der ikke fik sin vilje sat igennem uden blodsudgydelse og hård modstand især i det nordlige Norge. Man mærker her ganske anderledes sjælens vedhængen ved hedenskabets gamle guder — og heden-

skabet blev langt fra udryddet lige så hurtig i Norge som på Island.

Hvad Islænderne og deres livsvilkår angik, var deres land i mange henseender tilstrækkeligt for dem; men det ydede dem hverken bygningstømmer eller korn, i hvert fald ikke korn nok. Bægge dele var de nødt til at skaffe sig fra udlandet. De tyede da naturligt nok til deres frændeland, Norge, hvor de jo havde slægtninge og venner. Det fik hurtig stor betydning for dem at stå sig godt med den norske konge; derfor sluttede sig mange, både islandske købmænd og unge Islændere, der vilde se sig om i udlandet og erhværve sig hæder og ære, til kongen, blev hans hirdmænd, og hirdskjalde de, der besad ævnen til at digte, og af dem var der mange. Norske købmænd sejlede i hobetal til Island. Der var således hvert eneste år rigelig forbindelse mellem Island og udlandet, og ikke blot med Norge, men Islænderne søgte også til alle de andre nabolande, til Danmark, Sverrig, England, Irland osv. I sagaerne omtales undertiden også vikingetog, som de unge Islændere deltog i; hvad der herom fortælles især i de yngre sagaer er nu ganske vist ikke altid pålideligt, men det har dog sikkert undertiden forekommet.

Endnu skal bemærkes, at i den sidste fjærdedel af det 10. årh. blev et nyt land, Grönland, opdaget af Islænderne og koloniseret (de to bygder på vestkysten, der bestod til ind i det 15. årh.). Nybyggerne stiftede her en fristat i lighed med den islandske, men deres livsførelse var betydelig forskellig fra Islændernes. Med disse havde de på grund af forholdene — is- og strömforhold — så godt som ingen berøring i den følgende tid. Den så at sige eneste direkte forbindelse, de havde, var med Norge, og den kunde til tider være meget ringe; sejlasen var farlig og langvarig. Der høres sjælden eller aldrig om hird-

mænd fra Grönland, aldrig nævnes en eneste hirdskjald derfra, og dog vides det, at digtekunsten dér blev dyrket.

De her kortelig berørte historiske forhold havde alle hver på sin måde betydning for tilblivelsen og uddannelsen af den gamle norske og især den islandske litteratur.

Denne falder naturligst i 3 tidsrum: det første er omtrent 800—1100, digtning: Eddadigte og skjaldedigtning, — det andet spænder over omtr. 1100—1300, skjaldekvad, men især den prosaiske litteratur, sagalitteraturen osv. — det tredje endelig går fra 1300 til omtr. 1400 eller 1450, nedgangsperioden (bearbejdelsens og afskrivningens tidsrum).

FØRSTE TIDSRUM, 800—1100.

Vi har her, hvad positive åndsfrembringelser angår, med digtning at göre. Denne består af to slags digte, som man plejer at holde ud fra hinanden, uagtet de på mange måder er nær beslægtede og i grunden inderlig forbundne med hinanden. Forskellige er de — dog ikke absolut — m. h. t. form, idet den ene slags, Eddadigtene (-kvadene), som de plejer at kaldes, er alle digtede i de oprindeligere, simplere versemål, medens den anden art, skjaldekvadene, er oftest forfattede i længere, kunstigere versemål, der dog står i et nöje (genetisk) forhold til hine. Dernæst er de forskellige i indhold, idet Eddadigtene udelukkende handler om guder og myter, om gamle nordiske og — mest — ikke-nordiske sagnpersoner og forhistoriske begivenheder, ét om det gamle sam-

fundsliv og moral, medens skjaldekvadene til gengæld — for störste delen — er digtede om og i anledning af levende, med forfatterne samtidige, fuldstændig historiske personer (fyrster) og deres bedrifter. Dog kan der her påpeges nære berøringer med Eddadigtene (de ældste skjaldekvad om myte- og sagnfremstillinger på skjolde; de ældre genealogiske digte osv.). Endelig er der den forskel, at skjaldekvadene er for aller störste delen navngivne, medens Eddadigtene uden undtagelse er anonyme; dette hænger sammen med bægge digtarters art og væsen; indholdet af Eddadigtene var for en stor del givet i forvejen; uagtet flere af deres forfattere sikkert kan og bör opfattes som digtere med originalitetens præg og ret, er de ikke bleven betragtede således af deres samtid og har vel næppe selv gjort det. Skjaldekvadene var ganske anderledes deres forfatteres åndelige ejendom, som de var stolte af og som var og blev knyttede til dem og deres livs måske mindeværdigste afsnit.

Skjaldskab — og herunder hører Eddadigtene ubetinget i al almindelighed —, *skáldskapr, kveðskapr (skáldskapar-list, -íþrótt)* indbefatter alt, hvad der er dannet i »bunden« form efter visse, bestemte hovedregler, ligegyldigt af hvad art eller indhold. Bortset fra hövdingekvad *(sögukvæði)* [og Eddadigte] fandtes der hovedsagelig kun elskovsdigte *(mansöngr)* og spottedigte *(níð, flimt* el. *flím)*, disse to ofte særlig fremtrædende i de to såkaldte »løse vers« *(lausar vísur, lausavísur)*, der dog også kunde være digtede om alt, hvad der forefaldt i det daglige liv. Denslags improvisationer har spillet og spiller endnu på Island en overordenlig stor rolle.

Hvad der m. h. t. formen er fundamentalt er en vis bogstavforbindelse (stavrim) mellem to linjer, et bestemt stavelseantal i linjen, hvor dog

stavelserne kan indtage forskellige stillinger til hinanden m. h. t. kvantiteten (rytmisk varierende former), og endelig strofisk inddeling.

Bogstavforbindelsen består i, at to (eller tre) betonede ord i de to linjer begynder ens (alle vokaler betragtes som identiske; *sk*, *st*, *sp* kan ikke rime med enkelt *s*, men kun med sig selv); det pågældende ord i den sidste linje må stå i dennes begyndelse (første led); bogstavet her hedder 'hovedstav' *(hǫfuðstafr)*; det andet (eller de to andre; der er altid to i de længere versemål) står i den første linje og kaldes i reglen 'støttestav' *(stuðill;* flt. *stuðlar)*. Dette stavrim er fælles for al germansk olddigtning.

Stavelseantallet er meget forskelligt og det er herpå, at de enkelte versemål kan siges at bero. Det oprindeligste er firstavelseslinjen, bestående af to betonede og to ubetonede eller i alfald mindre stærkt betonede stavelser; efter disses indbyrdes stilling får linjen forskellige — fem — former, der simplest kan fremstilles således:

A: $\acute{_}\times\acute{_}\times$; B: $\times\acute{_}\times\acute{_}$;
C: $\times\acute{_}\acute{_}\times$; D: $\acute{_}\mid\acute{_}\times\times$;
E: $\acute{_}\times\times\mid\acute{_}$;

her betegner $\times$ en kort el. lang ubetonet (fakultativt bibetonet) stavelse, $\acute{_}$ de lange betonede (disse kan efter visse regler opløses eller forkortes; det nærmere herom hører under verslæren). Så regelret har versemålet sikkert ikke været fra først af; der kunde indblandes linjer med kun 3, eller linjer med 5 stavelser (der ikke var fremkomne ved opløsning eller forkortelse). Dette versemål kaldtes *fornyrðislag*, 'oldversemålet' (et historisk set træffende navn). Det benyttedes især til digte af episk fortællende indhold og findes især brugt til Eddadigte, derimod ikke til

skjaldekvad för end ved og efter 1100; det ansås ikke for at være pompøst nok.

Et virkeligt fem-stavelses versemål udviklede sig heraf med lignende 5 grundformer og benyttedes til lignende digte, men ikke nær så hyppigt som det første. Det findes både i Eddadigte og skjaldekvad især ved 900 og er næppe udformet ret meget för. Det kaldtes *málaháttr* (måske fordi det egenlig anvendtes til monologiske eller dialogiske digte).

En ejendommelig art fremkom ved en sammendragning af l. 3 og 4, 7 og 8 (i en strofe) til én linje; denne stod for sig selv altid med to bistave og fik en noget forskellig længde og m. h. t. sin udgang en bestemt form; de to andre foranstående linjers metriske form blev også noget løs; trestavelsesformen meget hyppig i den første. Dette versemål hedder *ljóðaháttr* og anvendtes især til dialogiske (monologiske) digte af didaktisk indhold (i digte, der handler om spörgsmål vedrørende guders, verdens og menneskets liv og livsproblemer). Findes så godt som udelukkende i Eddadigte. Sammen med det foranstående findes det anvendt et par gange i skjaldekvad — efter digtets vekslende indhold.

En variation af det strænge fornyrðislag fremkom ved systematisk at forkorte de ulige linjer med én stavelse, afvekslende 3- og 4-stavelseslinjer, *kviðuháttr*, brugt i episke (hövdinge-)digte.

Föjedes 2 stavelser (ét ord ⏑́ ×) til firstavelseslinjen, fremkom seks-stavelseslinjen, der skulde få en så overordenlig anvendelse; den havde altså tre betonede stavelser (de ulige linjer altid to bistave); denne linje — versemål — kaldtes 'drotkvædet' (*dróttkvæðr háttr*, *dróttkvætt* ntr.) og blev det, der hovedsagelig anvendtes til fyrstedigte gennem hele tiden. Dette versemål udstyredes yderligere, idet man tidlig indsatte rim, indrim, *hendingar*, i hver linje; til at

begynde med anvendtes disse prydelser vilkårligt og fakultativt (sml. Brage), men hurtig fik de en fast ordning og form. Oprindelig kendte man kun den fulde hending, hvor en række bogstaver, to eller flere, gentoges uforandrede *(an[d] . . . an[d])*, *aðalhending* 'helrim'; man opdagede hurtig, at var vokalen forskellig, men den følgende konsonant (el. konsonanter) identisk, fremkom der også en lydlighed; det var 'en ufuldstændig hending', *skothending* 'halvrim'. Reglen blev, at helrimene anvendtes i de lige linjer, halvrimene i de ulige. Denslags findes enkelte gange i Eddadigtene, men vistnok altid mere eller mindre ubevidst.

Endnu kunde föjes ét to-stavelsesord af formen ⏊ ×, hvorved 8-stavelseslinjen fremkom, *hrynjandi* (»brusende«) *háttr*, *hrynhent (-henda)*; den brugtes på samme måde som drotkvædet, blot ikke nær så hyppig. Den optræder først i slutningen af det 10. årh. Flere andre versemål fremkom, f. eks. ved at anvende rimene i fornyrðislagsverset *(tøglag)* eller málaháttrverset *(haðarlag)* osv. Vigtigst er, at versemål med parvis rimede slutningsrim optræder tidlig (hos Egill), *runhendr háttr, runhent* (rækkerim). Det er ikke umuligt, skönt langt fra nødvendigt at antage, at disse rim er dannede under påvirkning af de vestlige landes digtning. Krydsvis stillede rim findes derimod aldrig, för i det 14. årh. (i rimerne). Slutningsrim findes enkelte gange i Eddadigtene, men vistnok mere eller mindre tilfældigt.

I den gamle digtning gör gennemgående en strofisk inddeling sig gældende, og det således, at hvert vers består af 8 linjer; således for skjaldekvadenes vedkommende så godt som uden undtagelse (en sådan er det næppe, at den sidste linje kan gentages i genganger- og drömmevers; kun én gang findes et vers på 10 linjer). I ljóðaháttr består et vers af 6 linjer.

Hvert vers deles i reglen i to bestemt adskilte halvdele; sjælden står de i sproglig-syntaktisk forbindelse indbyrdes. I Eddadigtene findes der, således som de er overleverede, mange afvigelser, idet der findes vers på 6, på 9, 10 eller 12 linjer osv. Bedömmelsen af sådanne vers er ikke helt sikker. Der er mange, der mener, at dette for det meste hidrører fra digterne selv, at den 8-linjede strofe i de her pågældende versemål endnu ikke var fastslået og denne vaklen skulde særlig findes i de ældste af digtene, og at man bör være forsigtig med at udskyde linjer af den grund som uægte eller antage lakuner. Herimod göres der, og med megen ret, gældende, dels, at stroferne ellers er 8-linjede allerede i de ældste skjaldedigte, og at Eddadigtene i deres helhed udviser denne regel; dels at indre kriterier, sammenhængens fasthed eller løshed (den logiske fremstilling, gentagelse, overflødighed, betænkelige huller osv.), taler for at overleveringen ikke er korrekt, og der anføres, at netop sådanne digte på grund af deres form var meget udsatte for at blive forvanskede i de par hundrede år, de måtte leve i den mundtlige overlevering. I enkelte tilfælde, men desværre i ganske få, taler den håndskriftlige overlevering for denne opfattelse. Alt i alt må den vistnok siges at have den overvejende sandsynlighed for sig. En enkelt art af digte, nemlig de såkaldte *þulur*, må dog vistnok danne en undtagelse, da selve dette navn så at sige forudsætter et brud med det bestemte strofesystem; indirekte støtter den netop dette. Af ældre kvad er der dog kun ét, der hører hertil (Rígsþula).

Et digt kaldtes *kviða* — Eddadigte i fornyrðislag; skjaldedigte i kviðuháttr (og fornyrðislag) —, *flokkr*, skjaldekvad uden nogen bestemt inddeling, *drápa*, skjaldekvad med en inddeling i bestemte afsnit ved hjælp af en talbestemt gentagelse af de samme vers-

linjer (i reglen 2 eller 4); de gentagne linjer hed *stef* 'omkvæd', og versene mellem dem kaldtes *stefjabálkr* el. *stefjamél (-mál);* for sig stod da en indledning og en tilsvarende slutning *(slæmr).* Stevet indeholdt en almindelig ros el. almindelige udtalelser; stevbalkerne handlede om den besungnes handlinger, kampe og lign., begyndelsen og slutningen var i reglen holdt mere i almindelighed med personlige udtalelser og lign. Ordet *drápa* betyder uden tvivl 'kampenes (drabenes) digt' (af *dráp)* på grund af digtenes hovedindhold. Et således kunstigt indrettet digt var det ærefuldeste (jfr. drotkvædet — »kvædet for, i påhør af *drótt*«, hirdskaren), og en stolt fyrste (som Knud d. store) kunde føle sig fornærmet over et simplere digt, en flokkr. I Eddadigtene findes stevet anvendt et par gange, men langt friere (Völuspá, Goðrkviða en forna).

Fremkomsten af religiøse digte gjorde ingen forandring i versemålene; den ydre form og de gamle versemål tilligemed digtenes indretning bibeholdtes uforandret — helt ned i det 15. årh. Dette hænger dels sammen med versemålenes indre karakter — drotkvædet og hrynjandi háttr egnede sig udmærket til alle slags digte; dels med at de religiøse digtes indhold var nær beslægtet med drapernes (det blev etslags helte- og handlingskvad); dels endelig med en mangel på ævne — her altså især hos Islænderne — til at finde på noget helt nyt, en vis passiv konservatisme i forbindelse med en ringe åndsflugt — noget, der i det hele helt igennem viser sig at være tilfældet i den islandske litteratur.

Skjaldesproget. Fælles for både Eddadigte og skjaldekvad er et ejendommelig udformet sprog. Bogstavrimet er i og for sig ikke ganske fordringsløst, det stiller allerede krav til ordrigdom, jo mere, jo flere de allittererende bogstaver er (som i drotkvædet).

Endnu större krav stillede indrimene i de enkelte linjer. Til sammen har bægge faktorer bidraget til at skabe og udvikle det rige sprog, som det var skjaldenes særlige kunst at bruge. Endel af, hvad der kan siges herom, gælder for alle tiders digtere, således brugen af synonymer, almindelige ensbetydende eller omtrent ensbetydende ord (som fjæld og bjærg, bjærg og klippe osv.). Men sprogene ejer i reglen tillige gamle, uddøende ord eller ord, som er ved at fortrænges af andre; vi ser i det gamle sprog ordet *marr* = 'hav' som et eksempel herpå; det brugtes ikke mere i daglig tale, derimod holdt det sig i sammensætninger — og det gör det endnu den dag i dag på Island —; det blev optaget af skjaldene, blev adlet og fik plads blandt de fornemste ord, og således et utal af andre ord. Endel ord, der oprindelig el. etymologisk havde stået temlig langt nede i rang, løftedes efterhånden op og fik sæde blandt de bedste; det ligger så langt tilbage, at denne udviklingsgang er forhistorisk for os. Det siger sig endelig selv, at skjaldene havde særdeles let ved at danne sig ord — forståelige for alle, men dog kun brugelige af dem selv; således nomina agentis (personbetegnelser) af verber, som *fylkir* 'fylkeren' (ɔ: kongen, hövdingen) til *fylkja* 'at fylke' osv. osv. Allerede herved blev deres sprog så at sige uendelig rigt, så at de havde let ved at finde de ord, de i öjeblikket havde brug for. Men herved stansede man ikke.

Sammensatte benævnelser lå ofte — efter öjeblikkets tarv eller indskydelse — snublende nær, f. eks. at kalde en konge for 'hærens styrer', eller 'sværdets svinger' og lign. Herved står vi overfor den overmåde omfattende sprogbestanddel, som med ét ord kaldes *kenning* egl. 'opkaldelse' (vb. *at kenna* 'at göre kendelig, opkalde'). I det anførte eksempel »opkaldes« kongen efter sværdet. »Søens træ« er et

andet eksempel som kenning for skibet. Dette er den simpleste slags. Istedenfor ordet 'svinger' (sværdets sv.) fandt man på at indsætte et gudenavn, f. eks. Ty, Njord, Frey osv. Heri ligger en opkaldelse efter guden Ty osv., og dermed en sammenligning med ham, og det er dette sidste, der her er det centrale. Denne art af kenninger er sammenligninger af samme art som ethvert folks poesi besidder. »Sværdets Ty kæmpede« er identisk med en sætning som »han (fyrsten) kæmpede med sit sværd (så drabelig) som Ty, eller som en gud«. Virkelige sammenligninger tager ofte en stor plads op; i det snævre, nordiske vers var der ikke megen plads til denslags; man hjalp sig så med denne udvej, at lave disse korte sammensatte betegnelser, og man kan ikke nægte, at det var snildt fundet på. Efter engang at isen var brudt, behøvedes der ikke meget for at se og udfinde, at der så at sige ikke var den ting, der ikke kunde omskrives, og i virkeligheden ser man også at således var det. De fleste kenninger udspringer naturligvis af de hyppigste æmner, hvorom der digtedes; fyrsten, våbnene, kampen, kampens dyr og fugle osv., havet og bølgerne, skibet osv. forekom hyppigst, og på utallige måder er omskrivningerne herfor dannede og varierede. Det var netop variationen, der var nødvendig og ønskelig. Den fremkom også ved, at der dannedes tre- eller fireleddede kenninger, idet det ene eller det andet led atter omskreves. Vi nævnede »søens træ«, men sø kan omskrives f. eks. som 'søkongens vej, bane, sti' osv. Det var atter ikke blot lyst til at variere og vise sin ordkløgt og sprogkunst, der bevirkede dette, men formen bidrog ganske sikkert sit til. En rigelig anvendelse af denslags udtryk kan medføre og medførte en overlæsselse — overdrivelse vil mange sige —, og gõr, at det hele kan blive broget og ikke ganske let at gennemskue på

stående fod. Det må dog siges, at skjaldene ikke forlod det naturlige grundlag og de holdt sig indenfor det naturliges grænser, idet de dog benyttede sig af den fulde frihed — m. h. t. substitutioner af synonymer f. eks. — indenfor disse. Det følger af dette og af sig selv, at sætningens øvrige ord måtte indrettes efter kenningen eller dens hovedord og stå i fuld logisk samklang dermed; det hele skulde udgöre et naturligt hele. Et eksempel herpå kan hæntes fra Brages vers (en af de længste kenninger vælges her med flid): »Det er malet [siger skjalden] på Leifes lands træers løv« (for 'træer' står *runna*, der både betyder 'buskads' og 'træ', det er et særlig velklingende ord, der så at sige helt forsvinder i oversættelse). Rent mekanisk set betyder kenningen: Leifes (en søkonge) land = sø; dennes *runnr* 'skib', skibets løv er 'skjold', (fordi skjolde opstilledes rundt på skibet). Man kan sige, at 'skibets løv' ikke er synderlig heldigt udtryk i og for sig, men man må ikke gå så mekanisk tilværks; man må se på hele det originale udtryk under ét. De tre sidste ord hører sammen som et anskueligt hele: »de på landet voksende træers løv«, vi ser den løvrige, skönne skov for os, et naturbillede, som var egnet til at forstås let og nydes med velbehag. Men nu kommer »Leife« til og forandrer det hele til det omtalte; vi ser da skjoldene, der omgiver skibet ligesom bladene, der omkranser træet. Det er på engang et naturbillede og en poetisk sammenligning, som skjalden giver, en sammenligning, der også tager sigte på den ydre formlighed mellem et skjold og et løvblad. Et utal af lignende eksempler kunde anføres. Den anførte kenning er som sagt en af Brages aller længste. Mekanisk betragtet er den måske i manges öjne skruet; rigtig opfattet er den smuk og poetisk anskuelig. Der er en friskhed over disse kenninger, grebne som de som

oftest er ud af livet og naturen, og de viser, hvor skarpt et öje vore forfædre havde for det skönne, ophöjede og ejendommelige omkring dem. Men de var alligevel en farlig ting; hos en mindre god skjald med liden opfindsomhed eller ikke tilstrækkelig ordsans osv. kunde de let blive en skabelonmæssig prydelse, en tom leg med ord. I den periode, der her omhandles, skete dette i det hele taget ikke; først henimod dens slutning begynder man for alvor at mærke noget til det. I den følgende tid bliver de efterhånden kun mere eller mindre tomme betegnelser uden liv og anskuelighed. De bedre skjalde er indbyrdes noget forskellige m. h. t. opfindsomhed og dristighed i dannelsen af kenninger; i så henseende er Egill fremragende. Man vil i det hele finde, at de hos de ældre skjalde omkr. 900 og i den første halvdel af det 10. årh. er af en noget gammeldags stivhed og kraftig fasthed; men hos skjaldene omkr. 1000, mænd som Einarr skálaglamm, Hallfreðr vandræðaskáld, har de fået noget let, legende smidigt ved sig, de synes ikke at have voldt noget intenst hovedbrud; hos ingen er dette tilfældet i så höj en grad som hos Sigvatr, »han som — ifg. Snorre — talte gudernes tungemål hurtigere og lettere end daglig almindelig tale«. Hos disse sidste skjalde mærkes heller ikke den stærke og i syntaktisk henseende så umulige ordstillinger som för og ofte senere; helt til at undgå var de ikke; det er disse ordstillinger, som gör verset for nutidsmennesker langt mere uforståeligt end kenningerne og vanskeligere tilgængeligt. Derfor kan man heller ikke tale om egentlig s t i l hos disse skjalde.

Hvad Eddadigtene angår, anvender deres forfattere det her skildrede skjaldesprog i rigt mål, først og fremmest naturligvis enkeltbenævnelserne. Men det er let at se, at formen her var ganske ander-

ledes let og langt mindre fordringsfuld. Hovedsagelig derfor er det, at man dér finder forholdsvis langt færre kenninger, og dog er der ikke få af dem, og de er langt fra altid lige så godt og logisk eller poetisk anvendte som i skjaldekvadene. Dette er sikkert. Når man endogså i den sidste tid (Symons) har været tilböjelig til at hæve Eddadigtene i denne henseende på skjaldekvadenes bekostning, beror dette på en misforståelse. Man tager da ikke det tilbörlige hensyn til den forskellige metriske form; det er denne ene og alene, der betinger forskellen. Tilsyneladende, men kun også det, står Eddadigtene på et mere primitivt stadium; at drage slutninger af dette forhold m. h. t. Eddadigtes og skjaldekvads oprindelige aldersforhold kan ikke göres. I virkeligheden er forskellen på Eddadigte og skjaldekvad meget ringe m. h. t. det i dem fremtrædende skjaldesprog; ja, man kan endogså sige, at netop deri viser det indre slægtskab sig aller klarest.

Omtalen af skjaldesproget i særlig forstand samt verseformen fører over til et andet vigtigt forhold for skjaldenes vedkommende og omtr. i samme grad for Eddadigtenes forfattere. Det er det studium, som enhver, der formede vers og digtede nordiske (norsk-islandske) vers, uundgåelig måtte göre. Der var her tale om en idræt, *íþrótt*, kunstfærdighed, der tildels ialfald måtte læres. Verseformen i og for sig var det mindste; men det var skjaldesproget, særlig kenningerne, der måtte læres; her blev der tale om et *nám*. Ikke blot dannelsen af kenningerne i og for sig måtte være genstand derfor, men i tilslutning dertil også det passende og logiske ordvalg i det hele. Men kenningerne beroede for en stor del på gamle myter og sagn; disse måtte man kende og det temlig udførlig for rigtig at kunne forstå og danne hine. De unge skjalde, adepterne, har uden tvivl sluttet

sig til ældre skjalde eller myte- og sagnkyndige personer, sådanne som Hymeskvadet nævner *goð-málugir*, og lært af dem. Ganske vist får vi få oplysninger herom, men foruden at det sikkert kan forudsættes og skimtes bl. a. i den lille anekdote om Egils og Einars samtaler på altinget om skjaldskab, foreligger der vistnok et fuldt bevis herfor i Refs halvvers af et arvekvad om hans fosterfader, skjalden Gizurr, der faldt i Stiklestadslaget; han udtaler her: »Ofte bragte han, huld som han var, mig til Ravnegudens hellige bæger« (digterdrikken, digtet). Dette kan næppe forstås på nogen naturligere måde end at digteren med vemod mindes den undervisning i digtekunsten, han har nydt hos sin fosterfader. Aldeles klart udtaler Snorre dette studium og dets nødvendighed i sin Edda, ligesom han har haft den mest levende forståelse af den inderlige forbindelse mellem det og den gamle mytologi; det er derfor han indretter sin Edda således som han gör det.

Dette indtrængende studium i forbindelse med medfødte ævner gjorde en digter til en 'hovedskjald' *(höfuðskáld, þjóðskáld)*.

M. h. t. overleveringen af de gamle digte kan det hævdes, at den ene og alene har været mundtlig, idet den ene lærte dem af den anden. Der savnes ikke oplysninger herom; først og fremmest hvad der fortælles om Stúfr, at han kunde en stor mængde skjaldekvad udenad. Han og andre — især de, der yndede at underholde med dem som Tormod Kolbruneskjald — har af interesse samlet så mange som muligt. Og det samme gælder uden tvivl Eddakvadene. Kendskab til dem spores på flere måder hos skjaldene. Derimod er det sikkert senere tiders misforståelse, der dog går tilbage til tiden ved 1200, at man skulde have skåret digte i træ (med runer)

og opbevaret dem således. Det er næppe andet end en lærd slutning eller konstruktion. De sagasteder, man har påberåbt sig. er alle — undt. én (Egilss.) — af mere eller mindre obskur art og upålidelige (findes i uhistoriske og efterklassiske sagaer eller þættir).

EDDADIGTE.

De digte, der kaldes således, findes hovedsagelig i et eneste håndskrift fra omtr. 1270 (gml. kgl. saml. 2365, 4to i det kgl. bibl. i København), udg. fototypisk og med almindelige typer 1891. Et lille brudstykke af et andet fra 1325 omtr. findes i AM. 748, 4to; her findes et digt Baldrs draumar, der ikke tillige findes i 2365 (cod. reg.). Desuden findes Völuspá også i en opskrift fra midten af det 14. årh. i Hauksbók. I Snorres Edda findes en del vers især fra de 3 hovedgudekvad (Vspá, Vafþr,, Grímn.), og desuden enkelte andre vers. Fremdeles regnes til Eddadigte enkelte i indhold og form nærstående digte, der findes i andre håndskrifter som Rígsþula (AM 242 fol.), Gróttasöngr (et par hdskrr af Snorres Edda), Hyndluljóð med Völuspá en skamma (i Flatøbogen), samt endelig Grógaldr og Fjölsvinnsmál, der kun findes i papirsafskrifter.

Navnet »Eddadigte« er blevet almindeligt som fællesnavn, men »Edda« er dog ifølge al gammel overlevering kun navnet på Snorres bekendte arbejde om digtekunsten. Sikkert ved en for de tider let forståelig misforståelse mente man i det 17. årh., da de gamle håndskrifter fremdroges og et nyt studium af oldtiden begyndte, at det var disse gamle visdomsfulde oldkvad, der havde eller burde have navnet Edda, hvis betydning man ikke rigtig forstod. Det blev da også almindeligt, at henføre de nylig frem-

dragne bøger (sagaer) til enkelte berömte forfatter- (el. samler-) navne; således satte man »Eddaen« i forbindelse med Sæmund frode og opfattede ham som forfatter eller samler af denne. Dette er imidlertid ganske usikkert; at han ikke har kunnet digte dem er en anerkendt sag; hvem der har samlet dem, vil aldrig med vished blive opklaret. Når den første samling er foretaget, kan der imidlertid ikke være nogen tvivl om. Den hovedafskrift, vi nu har, forudsætter ældre afskrifter; Snorre Sturluson har haft en samling, hvis omfang man ganske vist ikke helt er i stand til at bestemme; men så meget synes sikkert, at den har ikke været så lidt omfattende; mange gudekvad og flere heltedigte har der været samlede, men ikke helt i den form, der kendes fra cod. reg. Fremdeles finder man en tredje samling (for heltedigtenes vedkommende) benyttet i Völsungasaga, der antages forfattet omkr. 1260; denne saga er for os af stor betydning også derved, at den indeholder en gengivelse af et eller flere digte, der i cod. reg. har stået på et læg af 8 blade, der forlængst er gået tabt. At den benyttede afskrift beroede på ældre afskrifter tör betragtes som givet. Herved kommer man tilbage til begyndelsen af det 13. årh. for samlingens vedkommende, og man tager næppe fejl ved at antage, at den første samling er sket i den dertil så udmærket egnede tid, den sidste del af det 12. årh., litteraturens guldalder som den kunde kaldes. Dette kan ad andre veje bestyrkes. Således er det naturligst at tænke sig, at det kendskab, som munken Gunnlaugr viser i sin Merlínússpá til så mange mytiske kvad og heltedigte, hidrører fra én samling. Dermed er det ikke sagt, at netop den samling, vi nu har, har eksisteret i den form så tidlig. Den oprindelige samler har vel næppe kunnet få alle de kvad, der eksisterede i landet; den er vel senere for-

øget af forskellige afskrivere, ganske som tilfældet har været i senere tider på Island med de såkaldte »kvæðabækur«. Det er også muligt, at der oprindelig har været to samlere samtidig, hvoraf den ene samlede mytedigte, den anden heltekvad. Ét er sikkert, at grundstokken må være fra det 12. årh. At samlingen fra først af er foregået på Island må betragtes som uomtvisteligt.

Princippet for ordningen af digtene er, som man kunde vente det, hvad man kunde kalde sagaprincippet. Heltedigtene viser dette klarest naturligvis. Tilsammen udgör de en slægtsaga på vers, en sammenhængende digterisk fremstilling, så god som det var muligt på denne måde at frembringe den, uden at forgribe sig på de enkelte digte, tilstudse dem ved afkortninger eller ændringer, hvor de stred imod hinanden eller indeholdt parallelberetninger. Til ære for samleren må det siges, at noget sådant har han ikke forsøgt. Derimod har han måske (eller er det den mundtlige tradition?) en enkelt gang forbundet to parallelkvad (Reginsmál) til et hele. Hvad de mytiske digte angår, var dette princip ikke let at gennemføre; dog spores det også her. I spidsen for de enkelte hovedafsnit ynder samleren at stille digte med almindeligt, omfattende indhold (oversigtskvad), som Völuspá i beg. af de mytiske kvad, Helge Hundingsbanes digt i spidsen af heltedigtene, fordi dette giver en oversigt over Helges liv fra fødsel til død osv. Samleren har ofte, især i heltedigtsafdelingen indsat formidlende prosastykker, der enten giver udfyldninger eller nærmere forklaringer eller dobbelte beretninger. Disse prosastykker er et uddrag af en nu i sin helhed tabt prosaisk fremstilling af Sigurd fafnisbanes liv, en Sigurðarsaga, der også spores på andre måder.

Kendskabet til disse digte spores tidlig; Arnor

jarleskjald har efterlignet et sted i Völuspá; skjaldene ved år 1100 har efterligninger og lån, ikke blot de islandske, men også f. eks. Háttalykill af Rögnvaldr-Hallr (denne var dog en Islænder). Et af de vigtigste vidnesbyrd er dog Eyvind skáldaspillirs lån fra Hávamál i hans Hákonarmál (omkr. 961). Kong Sverre anførte engang et halvvers af et heltekvad i slutn. af 12. årh. Alt dette vidner om et temlig godt kendskab til disse digte både på Island og i Norge. Vi står her overfor det vigtige spörgsmål om digtenes egenlige hjem og det dermed nöje forbundne om deres alder. Om bægge disse hovedspörgsmål har der været ført en lang og undertiden ret hidsig kamp; diskussionen om dem er langt fra afsluttet endnu. Det sidste alsidige indlæg i sagen er givet af Symons i hans Einleitung til den store Eddaudgave. Desuden har A. Heusler skrevet om spörgsmålet for enkelte digtes vedkommende — foruden hvad S. Bugge og andre har skrevet.

I modsætning til tidligere meninger om digtenes meget höje alder, tillægger man dem nu langt fra så höj en alder. Det var først dr. E. Jessen, der udtalte dette, og senere er det blevet med uigendrivelige grunde — især af sproglig art — fastslået, at intet af dem kan være ældre end 9. årh. Det kan endda være tvivlsomt, hvorvidt noget af dem er ældre end 900. Der er dog endel, der kunde tale for dette, f. eks. enkelte digtes forhold til de gamle þulir; dette gælder især Hávamál eller dele deraf (jfr. det digt, der begynder med: *Mál es at þylja þular-stóli á,* og som fraråder at göre nar ad en gammel tul). At Hávamál I også er ældre end midten af det 10. årh. fremgår af, at Eyvind benyttede det. Andre som Trymskvadet og Völundskvadet er af en så gammeldags karakter i forhold til de andre, at de må høre til de ældste. Og der er intet til hinder for at henføre

dem til tiden för 900. Kriterierne, især de sproglige, er af meget tvivlsom art, da sproget i det 9. og i det 10 årh. var temlig ens og der savnes bestemte holdepunkter for de enkelte ordformers ændringer i så gammel tid. Mere har versformen og det metriske at sige; jo regelmæssigere den er, jo yngre er digtet, kan man i almindelighed sige. Af stor betydning er de enkelte hentydninger til kultur-fænomener (ligbrænding og lign.), men absolut bindende er de heller ikke altid. Endelig er en rationel sammenligning mellem digtene indbyrdes af den största betydning; i så henseende er ikke blot enkelte sprogformer vigtige, men især den ånd, der hersker, selve fremstillingsmåden — knap stil, kort og kærnefuld fremstilling med udeladelse af alt uvæsenligt, sceneforandringer og lign. viser afgjort digtets relative alder —, og så de forskellige sagnformer, der findes (dette især m. h. t. heltedigtene). At gudekvadene er digtede i den hedenske tid, følger af hele deres indhold og forhold til hedenskabet. Men dette er netop et udmærket holdepunkt. I nogle findes hentydninger til kristendom og det i sådanne, hvor fremstilling og stil også røber en yngre tid. Endelig er der nogle, som i den grad bærer præg af lærdom og »efterklassisk« digtning, tillige ved at forudsætte en mængde af de andre digte (som Grípisspá), at de må henføres til en så sen tid som muligt, nemlig det 12. årh. (sidste halvdel). Der er således temlig vide grænser at regne med. I det hele er der dog næppe — undt. i enkelte tilfælde — tvivl om, hvilke kvad der tilhører tiden för og tiden efter kristendommens indførelse. Man får således hovedgrupper af digte, tilhørende to tidsrum, indenfor hvilke der atter er rummelige grænser. Til de ældste digte har jeg regnet visse dele af Hávamál (IV), Trymskvadet, Skírnismál, Rígsþula, Völundarkviða — alle fra tiden ved 900 eller för; lidt yngre

er Vafþrúðnismál, Grímnismál, Hárbarðsljóð og Hávamál (resten); til midten af det 10. årh. omtr. har jeg sat Völuspá og Lokasenna, heltekvadene Völsungakv. en forna, Hamðismál en fornu, Goðrúnarkv. en forna, Reginsmál (B), samt Helgakv. Hjörvarðssonar, Reg.mál (A), Alvíssmál, Hyndluljóð, Gróttasöngr, der dog godt kan være lidt yngre. Til det 10. årh.s sidste del har jeg henført Hymiskv., Fáfnismál, Sigrdrífumál, Sigurðarkv. (Brot), Goðrúnarkv. I og III, Atlakviða og Hrímgerðsdigtet. På overgangen til kristendommen står Grógaldr, Brynhilds helridt, og til det 11. årh.s første halvdel hører Helgakv. hund., Oddrúnargrátr og Goðrúnarhvöt; yngst er her Sigurðarkv. en skamma og det grönlandske Atlemål. Disse sidste udgör den anden gruppe. Den 3. gruppe består af Völuspá en skamma og Grípisspá, der tilhører det 12. årh. Der er ganske vist på flere punkter ikke afgörende indre kriterier til stede, idet nogle digte indeholder meget lidet af nogenlunde faste holdepunkter. I det hele og store fastholder jeg dog denne på mange forskellige enkeltheder beroende rækkefølge som sandsynlig. Symons henfører til den ældste gruppe Völundarkviða (der »nok tilhører slutn. af det 9. årh.«), Völsungakv. en forna (d. v. s. dele af Helgakv. II), Sigurðarkv. (Brot), Atlakviða (i »dens oprindelige skikkelse«), Hamðismál (i dets ægte form), lidt yngre er de andre dele af Völs. forna, Fáfnismál, Reginsmál (B) og Sigrdrífumál; Helgakv. Hjörv. og Gróttasöngr må også henføres til det 10. årh. De fleste andre heltedigte henfører Symons til 11. årh., Grípisspá til det 12. Gudekvadene henføres til det 10. årh. eller til tidsrummet 850(75)—1025 — med undt. af Alvíssmál, Hyndluljóð og Völuspá en sk., der henføres til det 12. årh. Der er således uenighed nok om flere enkeltheder; ligeså, når vi ser på andre forskeres meninger; således vil B. M. Ólsen f. eks. henføre Völuspá

til tiden lige för 1000, Eir. Magnússon og Heusler Rígsþula til det 13. årh. osv. Her kan vi ikke komme nærmere ind på dette. Hovedsagen er, at der er enighed i det væsenlige. Men det følger af sig selv, at forskernes individuelle egenskaber og måde at anskue tingene på kan føre til afvigende opfattelser. Således er det mig ikke muligt at indse grunden til at henføre så mange heltedigte til det 11. årh. som Symons gör. Til trods for de vide grænser synes der at være en periode på omtr. 100 år, hvor der ikke digtes sådanne Eddakvad. Endelig skal bemærkes, at A. Heusler har søgt at bevise, at de digte, der har stået i lakunen, alle har tilhørt det 12. og 13. årh.

Digtenes hjem er et endnu mere omtvistet spörgsmål. Atter kan man dog også her nu, i modsætning til, hvad man tidligere gjorde gældende, med fuld bestemthed og uden modsigelse sige, at de tilhører den vestnordiske, ɔ: den norske stamme og ikke den svenske eller danske. Dette kunde nu i og for sig være nok, men litteraturhistorisk set må der her göres nærmere skel — og så er det enigheden holder op. Prof. S. Bugge mener, at de tildels er digtede i Norge, tildels i de vestlige kolonier — i så henseende optager han den tanke, som G. Vigfússon havde udtalt — tildels på Island; ét af digtene, Atlamál, kaldes det grönlandske, og ingen bestrider, at det er forfattet i den islandske koloni i Grönland; et andet, Atlakviða, kaldes også »det grönlandske«; de fleste er enige om, at det beror på en (afskriver-) fejltagelse. Prof. B. M. Ólsen antager, at digtene — med undtagelse af de to sidste — er eller godt kan være islandske allesammen osv. Naturligvis må ethvert digt undersøges for sig og indre kriterier fremdrages til støtte for dets hjemstedsbestemmelse; ydre kriterier eksistere så godt som slet ikke, ti den omstændighed, at de er opbevarede på Island,

betyder intet, da også alle, bevislig norske (skjalde-) kvad er opbevarede dér, og kun dér. Det siger sig selv, at her atter er et vidt spillerum for individuel måde at se og ræsonnere på.

Hvad der først og fremmest i al almindelighed kommer i betragtning er de vidnesbyrd, digtene selv aflægger om den kultur-baggrund, der skimtes i dem. Det er ikke den stærke brug af ord som 'sal' (hvorpå Vigfússon bl. a. lagde stor vægt) eller omtale af kostbare, ikke-nordiske töjer og lign., der har noget at betyde, ti af denslags var der fuldt op i Norge og på Island lige fra det 9. årh. af. Heller ikke giver sproget os nogen egenlig vejledning; dog findes enkelte ord, der vanskelig kan tænkes at have været brugte eller almindelige på Island som f. eks. *eikja* (egl. 'egetræsbåd' til at færge med), længdebestemmelser som ['en stund er til stenen'] 'en anden til stokken' — udtryk, som på det bedste lader sig forklare som norske. Endnu tydeligere er visse bestemte hentydninger til kultur- og andre tilstande. Vi har nævnt þulr'en med sin stol, der bestemt er norsk (ikke islandsk); der nævnes bautastene, der udelukkende peger på en norsk skik (»sjælden står bautastene ved vejen, medmindre de rejses af slægtning efter slægtning« er ganske utænkeligt på Island) — »törre skier (brændestykker) og tagnæver« —, sild i kurve, (der bares på ryggen; jfr. norsk *meisasild).* ligbrændings-hentydninger —, den ensomme fyr, der står og visner —, gederne, der flygter af fjældet for ulven —, örne, der sidder på asketræer ved aftenstide —, rensdyr på tøfjæld —, hyrden, der klatrer i klipperævnerne med en hasselkæp i hånden — den brune björn, hvis brummen kongens røst sammenlignes med — alt dette er norsk, ægte norsk. Det er ikke synderlig overbevisende at hævde at alt dette kan være sagt af en Islænder; naturligt bliver

det ikke. Dette er så meget mere betydningsfuldt som man til gengæld ikke har været i stand til at udpege en eneste hentydning til et individuelt-islandsk kulturforhold eller til islandsk natur. Det som man i så henseende har anført er ganske betydningsløst; henførelsen af Surt i Völuspá til Island og undergangen i samme digt til vulkanske udbrud (miss Phillpotts) er kun en subjektiv fortolkning, der kan mødes af andre ligeså gode eller bedre forklaringer; eller et ord som *hveralundr* (også i Vspá), hvor man har villet opfatte *hverr* som 'varm kilde', medens ordet er flertydigt og således uden betydning. Denne fraværelse af islandsk natur og kultur er så meget mere mærkelig som der netop i det grönlandske digt — der mulig er det eneste grönlandske kvad — straks fremtræder så umiskendelige hentydninger til digterens hjemstavnsforhold, at selv om håndskriftets betegnelse ikke fandtes, måtte man af indre grunde henføre digtet til Grönland, hvis man vilde fare metodisk og logisk frem. Den mest ligefremme og naturlige forklaring er, at de digte, hvor norsk natur og kultur bestemt træder frem, også er forfattede i Norge. Herfor har Symons heller ikke været blind, uagtet han ikke drister sig til at afgöre spörgsmålet »norsk eller islandsk« i enkeltheder. Som norske antager han dog uden tvivl Hávamál (i alt væsenligt), Þrymskv., Skírnismál og Hárbarðsljóð, Völundarkv., Helg. hund. II (enkelte bestanddele), Reginsmál B, Fáfn., Sigrdríf., Brot, Atlakv. og Hamdismál og Gróttasöngr — og mulig Helg. Hjörv. og Svipdagsmál. Alle andre henføres til Island undt. måske Rígsþ. og Helg. hund. I, der kunde være forfattede af nordiske vikinger i Vesten. Således deles der jo broderligt. Dette er mig en tilfredsstillelse. Nogen egenlige positive indre kriterier for den islandske oprindelse fremfører Symons ikke; det er egenlig kun det, at de digte,

han henfører til Island, intet indeholder, der strider derimod eller som ikke kunde være sagt af en islandsk digter. Lad dette nu være således — om enkeltheder kan der dog virkelig med god grund tvistes —; der er dog en hovedbetragtning, der må göres gældende mod denne Symons'ske tvedeling, den nemlig, at den störste del af digtene — jeg ser bort fra den yngste gruppe og det grönlandske digt — unægtelig er af en så beslægtet art og hænger så nöje sammen ved hele det kulturtrin, de står på, den samme digtnings-ånd osv., at man nødig og kun af tvingende grunde — forekommer det — skulde skille dem ad, men sådanne findes ikke. Denne betragtning er i virkeligheden temlig afgörende. Der kan ikke henvises til at skjaldekvadsdigtningen flyttedes til Island og fortsattes der — der var her andre og så at sige naturnødvendige grunde tilstede. Heller ikke kan det nytte at henvise til Grönland, ti Atlamål kan ligeså godt være en fortsættelse af en norsk som en islandsk digtning netop på grund af de historiske forbindelsesforhold mellem Grönland og udlandet.

Da det nævnte digt hører Grönland til, lå det nær at spörge, om ikke flere med rimelighed var at henføre dertil. Dette mente jeg at kunne besvare bejaende og henførte dertil 4 andre, hvoraf jeg dog nu tager Helg. hund. I tilbage; de øvrige er Sigurð. sk., Oddrgr., Goðr.hvöt. Symons har udførligt søgt at modbevise dette, men jeg kan ikke erkende at det er lykkedes.

Endvidere skal bemærkes, at Bugge har søgt ved sproglige grunde (antagelse af forvanskede angelsaksiske ord) at vise, at enkelte digte (som Sig. sk.) var forfattede i Vesten. Herimod har Symons gjort træffende bemærkninger. Fremmedord betyder intet m. h. t. dette spörgsmål, ti de, der findes, kan ligeså

godt have været indkomne til og brugte i Norge (Island) som af norske (islandske) mænd i Vesten.

Spörgsmålet om Eddadigtenes hjem må, trods alt, endnu betegnes som et stridsspörgsmål. Der vil mulig falde et bestemtere lys derover, efterhånden som man trænger mere og dybere ind i norsk åndsliv og digtning i det 11. og 12. årh., hvorom der nu kun endel antydninger er fremkomne (Bråvallaslagskvadet).

Eddadigtene er, som sagt, anonyme; ikke destomindre kan man få indirekte oplysninger om forfatterne. Bortset fra »Hávamál«, der så klart viser den moraliserende tendens og forfatternes (og samtidens) opfattelse af, hvad der var det rigtige mål og med i livet, hvad der var bedst for mennesket i det hele, og hvorledes hver enkelt havde at opføre sig i livets forskellige forhold — skimtes en lignende tendens i de øvrige digte i den ældre gruppe; de yngre og yngste er derimod kun underholdende eller belærende. Dette vil nærmere blive belyst ved de enkelte digte. Gudekvadene er ofte fulde af bitterhed og åbenbart digtede under følelsen af, at de gode, gamle tider var ved at være forbi; derfor bliver de moraliserende. I heltedigtene skimtes det også, men sjældnere.

Hvad personerne i de sidstnævnte digte og deres karakter angår, er der, som för bemærket, ingen tvivl om, at de er nordiske i sind og skind; de er vikingetidens hårdføre helte, både mænd og kvinder — men de er udpræget typiske, ikke rent individuelle, men ligesom et uddrag, et kraftuddrag af datidens menneskehed. Heltene er to slags: de af elskov betagne, af blidere følelser beherskede mænd, mænd som dog ingensinde falder ud af helteidealet, er tapre, trofaste og redelige uden svig eller lumskhed; det at Sigurd rider i Gunnars skikkelse gennem vaverluen,

betragtes ikke egenlig således, som karakter-nedsættende. Det at Sigurd glemmer Brynhild, er ikke hans skyld, men Grimhilds, der giver ham glemselsdrik osv. Den anden slags er store helte, men hårde og for blidere følelser utilgængelige personer, som aldrig bliver bange eller viger for noget som helst. Blandt vikingerne i det 9. og 10. årh. har bægge arter sikkert altid været tilstede. Kvinderne svarer hertil på en måde. Nogle er blide, vemodsfulde og resignerede efter at have lidt skibbrud i livets vigtigste forhold (Oddrún), andre det modsatte, vilde og hævngærrige, men storslagne og skönne i al deres vrede (Brynhild). Atter andre er i og for sig rolige brave karakterer, der lider og sörger på en vidunderlig menneskelig måde (Gudrun); når også de bliver vilde og hævnlystne, tilskrives det overnaturlige midler. Skönnest af alle er de egenlige valkyrjer som Sigrún, der elsker för hun har set sin elskede helt, hvem hun favner i gravhöjen og over hvis død hun dør af sorg. Bipersoner skildres altid overordenlig levende og klart. Det inderlige søskende-forhold fremtræder med en påfaldende styrke. Det er langt inderligere end imellem forældre og börn. Gudrun dræber sine börn med Atle af hævnlyst, dræber ham selv for at hævne sine kære brødre, der dog havde dræbt hendes elskede mand; at hun ikke hævnede sig på dem skyldes en glemselsdrik; således måtte det unaturlige deri forklares — At skæbnetroen spiller en fremtrædende rolle er ikke mærkeligt. Endelig bemærkes at karakterskildringerne i det hele er helt igennem udmærket konsekvente.

Fremstillingen er, som för bemærket, noget forskellig; dette betegner en tidsforskel. I den ældre gruppe er fortællemåden kort og koncis; alt overflødigt udelades og snakkesalighed er udelukket. De korte verslinjer bidrog til udtrykkets knaphed og

klarhed. Alt er i reglen harmonisk. Særlige virkemidler er gentagelsen af enkelte ord eller sætninger; den anvendes altid diskret og virkningsfuldt. Et andet sprogligt virkemiddel, ofte af en vidunderlig kraft og indre belysningsævne, er tillægsordene; et eneste sådant kan ofte indeholde en hel psykologisk beskrivelse og motivering og således komme i steden for en hel sætning. Ordomstillinger anvendes også ofte virkningsfuldt. I modsætning hertil står de yngre digte, der ofte er meget vidtløftige og medtager overflødige detaljer; dog kan også der findes udmærket formede og kraftige sætninger.

Overleveringen er, som ovenfor antydet, sikkert på mange punkter forvansket. Det er kritikkens opgave at udpege manglerne, men den må fare forsigtig og besindig frem; at den i visse henseender også kan være noget dristig er vistnok upåtvivleligt.

GUDEDIGTE.

Vǫluspá. Som för bemærket står dette digt, Vǫlvens spådom, aller forrest i cod. reg. Det findes også i en afvigende og meget værre form i Hauksbók; endel vers findes hos Snorre, hvoraf det fremgår, at han har haft digtet i den fra cod. reg. kendte form. Digtet giver en oversigt over verdens mytiske historie lige til ragnarök og verdens genfødelse, alt i korte og knappe, energiske hovedtræk og således, at den etiske side stærkt fremhæves helt igennem. Der meddeles, hvorledes det onde kom ind i verden og brat gjorde ende på guldalderen, guderne bliver befængte med skyld; det bliver stadig værre; Balder dør og derved er alt ondt nået sit höjeste, brødre slår hinanden ihjæl og alle sædelige bånd løsnes; ufred og tegn i luft og varsler bebuder den snarlige under-

gang, der så skildres, idet digteren forud har fået lejlighed til at omtale den straf, som de værste forbrydere får inden ragnarök. I modsætning til disse mörke skildringer og billeder opruller völven så det herligste billede af den ny opdukkede jord og det evige, uskyldsfri liv, som brave mennesker i al fremtid skal føre i Gimle. Alt ondt er nu forsvundet, hvilket symboliseres i at Nidhug, der för undergangen havde gnavet på Yggdrasils rod, nu forsvinder. Kun for den sidste dels vedkommende er digtet en spådom; alt det øvrige er fortidsberetning. Völven tiltaler i begyndelsen guder og mennesker og — længere hen — giver hun tilkende, at hun meddeler alt dette på Odins egen opfordring; for at vække tiltro omtaler hun de urgamle tider, da hun opfødtes blandt jætter. Alligevel er der ingen grund til at antage, at vi her har med en fra døde opvækket völve at göre. Digteren forestiller sig hende som meget gammel. Det fremgår af, at hun af Odin er bleven opfordret, idet hun »sad ude« og forskede på sin vis, og dette må tænkes at være sket kort forinden. Den stærkt inspirerede digter har med genial sikkerhed vidst at fremdrage de enkelte hovedpunkter og midtsamle det hele derom og han har formået at skildre alt i et herligt, kærnefuldt sprog og på udmærket formede vers (fornyrðislag). Alt unødvendigt er udeladt; men overleveringen har ikke været god mod digtet; uden tvivl er der i det mindste på et sted udfaldet vers, hvor Snorre heldigvis giver os nöglen til forståelsen; men hvad der er værre er, at en mængde remsevers og andre vers er indskudte i begyndelsen af digtet; en större synd mod digtet kan ikke tænkes end optagelsen af disse vers, selv om enkelte af dem uden tvivl er gamle og ikke uden betydning. Digteren har næppe fundet på nogle af de enkelte mytetræk af sig selv, men han har mulig selv samlet dem til dette

hele; og som sikkert må det betegnes, at han har præget det hele med sin egen stemning og opfattelse. Det er let at se, at det er samtidens slethed og de overhåndtagende forbrydelser imod det etiske og moralske, der fremhæves. Heri ligger atter en stærk advarsel og opfordring til at forbedre sig. Uomstridelig må dette betragtes som et vidnesbyrd om digterens samtidsforhold og der mangler ikke historiske forhold i det 10. årh., der kan afgive digtets baggrund. For Norges vedkommende vilde tiden ved 930 (Erik blodøkses optræden) passe fortræffelig; også digtets form vilde passe ypperlig hertil. Man kunde også tænke på Harald gråfelds tid, da tiderne var så slette. For Islands vedkommende kunde man især pege på tiden efter 980, da kristendommen var begyndt at blive forkyndt. Men det er höjst tvivlsomt, hvorvidt Islænderne på grund af deres gennemgående indifferente sindelag var så betagne af tidernes slethed, at digtet er opstået der. Noget aldeles afgörende indeholder digtet selv ikke. Omtalen af misteltenen er i så henseende uden betydning. Når det hedder: »Brødre vil slå hinanden ihjæl«, ligger det nær at tænke på Erik blodøkse og hans brødre. Digtet tager ganske sikkert sigte på kristendommen, mod hvilken hedenskabets fortrin fremhæves indirekte; digtet er hedensk helt igennem og forfattet af en hedning, derom kan der ikke herske nogen tvivl. Hvorvidt det alligevel er påvirket af kristelige tanker, er stærkt omtvistet. Der er især et halvvers, der har spillet en stor rolle i så henseende, men det er af en meget tvivlsom ægthed, da det kun findes i Hauksbók. Iøvrigt er der intet, der ikke lige så godt kan forklares ud fra hedenske stand- og synspunkter.

Võluspá kan siges til en vis grad at være et Odinskvad. Egenlige Odinskvad er følgende.

Vafþrúðnismál. Dette digt er hovedsagelig en samtale-væddekamp om visdom mellem Odin og jætten Vafþrúðnir (»stærk i at forvikle«). Det begynder med, at Odin siger til Frigg, at det er nødvendigt for ham at prøve jættens kløgt; han tåler intet jævnbyrdigt ved siden af sig. Frigg er bekymret og fraråder ham at drage afsted, men det hjælper ikke. Da nu Odin forklædt og kaldende sig 'vandreren' kommer til jætten, mager han det ved sin snildhed således, at under den egenlige ordkamp bliver han den spörgende, efter at jætten ved 4 spörgsmål har prøvet, hvorvidt det overhovedet er værdt at indlade sig med den ankomne; prøven falder heldigt ud. Dette afsnits spörgsmål handler alle om kosmogoniske enkeltheder, det sidste om ragnaröks-kamppladsen. Hovedstridens indhold er også af lignende art — både om verdens tilblivelse og fortidens begivenheder — i 11 replikker, hvortil det 12. om Vaftrudne selv föjes. Derefter følger 5 replikker om eskatologiske tildragelser og her indledes alle Odins spörgsmål med det stevagtige og komplimenterende: »meget har jeg rejst, meget har jeg prøvet, meget har jeg prøvet magterne« [men aldrig har jeg truffet en som dig!]. Vaftrudne ved at svare på alt. Men så tyr Odin til den sidste udvej, at spörge om den hemmelighed, han selv hviskede Balder på bålet i øret. Dette spörgsmål er afgörende og dræbende, men tillige åbenbarer det for jætten, hvem han har at göre med. Han, der som alle jætter nok er meget vidende, men lidet klog af naturen, erklærer sig overvunden (og mister hovedet, skönt dette ikke udtrykkelig siges) og erklærer Odin for sejrherre. »Med feg [til døden hjemfalden] mund har jeg talt«. Digtet er overordenlig snildt indrettet og så godt som fuldstændig opbevaret; på grund af indholdet er det i ljóðaháttr. Störst vigtighed har det som mytologisk

kilde og som sådan er det blevet stærkt benyttet af Snorre. Det er fuldstændig hedensk og tilhører det 10. årh.

Grímnismál indledes med en prosaisk fortælling om, hvorledes Odin og Frigg opfostrer to kongesönner, Geirröd og Agnar; den første er Odins fostersön, og han får råd af ham om, hvorledes han ene skal råde for sin faders rige. Dette motiv genfindes i norske æventyr. Frigg fortæller Odin, at Geirröd er karrig og ond mod sine gæster. Dette vil Odin nu selv prøve og kommer til Geirröd forklædt (*Grímnir*, = maskeret). Han bliver taget og, efter Friggs indskydelse, som en farlig person anbragt mellem to bål uden spise og drikke; kun den unge Agnar giver ham en svaledrik og digtet begynder nu med en henvendelse og tak til ham. Odin fortsætter med en enetale, hvori han især giver oplysninger om en mængde mytologiske enkeltheder, gudeboliger m. m., tilsyneladende hulter til bulter. Sagen er, at digtet er overordenlig stærkt interpoleret med kosmogoniske og andre vers. Udskilles disse — og i det hele og store lader det sig göre — bliver et digt tilbage, der udelukkende drejer sig om Odin selv og hvad der tilhører ham; digterens tendens er åbenbart den, ved sådanne ting at åbne Geirröds öjne, men han er beruset og forstår intet, för end det er for sent og Odin nævner sit for ham i öjeblikket så frygtelige navn (»Nu kan du se Odin«). Geirröd gennembores til straf af sit eget sværd (en prosabemærkning). Digtet, som også er i ljóðaháttr, tilhører samme tid og tankegang som Vafþr. Endel deri er temlig dunkel (hentydning til ukendte myter). I mytologisk henseende er det og dets indskud af en stor betydning og Snorre har benyttet det stærkt.

Baldrs draumar, Balders drömme (eller Vegtamskvadet) kaldes et lille (mulig mangelfuldt) digt

(kun i AM 748). Det handler om Odins ridt til underverdenen for at opvække en völve og udspörge hende om Balders død, hvilket han ad omveje når til at få vished om. Der er om dette digts alder en strid, idet nogle vil göre det til et meget ungt digt. Det synes dog utvivlsomt at måtte henføres til hedenskabets tid. Det er ikke let at se, hvad der skulde have bevæget en kristen til at digte et sådant kvad. Det har et vers, der genfindes i Trymskvadet; det beror måske snarest på efterligning. Ligeledes har det et vers, der genfindes i Völuspá, men her er verset vistnok et indskud.

Odin er endnu hovedpersonen i et digt eller rettere en samling af större og mindre digte, der i hdskr. er samlede til et hele under fællestitlen Hávamál, d. v. s. Odins tale. I hdskr. findes en stor initial to gange og ny linje (dette i det mindste én gang), som om derved betegnedes ialfald nye afsnit, om ikke digte. Så meget er heraf sikkert, at ifølge traditionen er Odin hovedpersonen i alle afsnittene, og helt igennem er samlingen monologisk. Det er K. Müllenhoff, der har opfattet samlingen som bestående af 6 selvstændige digte. Vi skal se nærmere på dem enkeltvis. De er alle digtede i ljóðaháttr.

Det første digt, der vistnok er de egenlige Hávamál, hvis et enkelt digt overhovedet har båret et sådant navn, indeholder en lang række af leve- og opførselsregler og råd i livets forskellige optrin og faser. Forfatteren tager udgangspunktet fra gæsten, der, trængende til gæstfri og god modtagelse, kommer til huse. Det er denne, der fingeres at tale og give alle de gode råd som tak for den nydte gæstfrihed. Det er naturligt, at han således først taler om gæsten, hvad han trænger til, hvorledes han bör opføre sig, og hvilke egenskaber han bör besidde; i denne forbindelse omtales klogskab og uklogskab. Men efter-

hånden udvider den talende sit blik og sin tales ramme — og han kommer til at give råd angående det menneskelige liv i det hele især m. h. t. forholdet mand og mand imellem, indtil han efterhånden er kommen til livets afslutning ved døden, men det er her ligesom i Völuspá, at man ikke dermed er færdig; ens eftermæle — svarende til det nye liv i Gimle — lever fremdeles, hvilket udtales i de to bekendte, underderjlige vers. Ligesom Völuspá er verdens historie, er dette digt menneskelivets historie fremstillet i form af råd for dets førelse. Det er ikke fyrstens liv, der tages sigte på; det er det almindelige, jævne menneske, hvorom der tales, og det er heraf vi får et indirekte, men så overmåde betegnende billede. Derfor er dette digt et af de vigtigste og uvurderligste af Eddadigtene. Det er også i höj grad, som Völuspá, moraliserende. I sin oprindelige form er det næppe nu; det er på flere måder interpoleret, det var så let at indskyde vers her. Det er — vistnok betydelig — ældre end omtr. 950 (benyttet af Eyvindr, se ovf. s. 34). Det er afgjort et norsk digt; ingensteds findes så mange direkte hentydninger til norske forhold som her. Müllenhoff benægtede, at dette digt overhovedet havde noget med Odin at göre, og han kaldte det for »ordsprogsdigtet«. Dette er et fejlsyn. Der er ikke egenlige ordsprog deri (undt. måske enkelte), men nok ordsprogsagtige sætninger; anderledes kunde det ikke godt være. Men at det er Odin, der taler deri, fremgår ikke blot af overskriften, men også af den hentydning til Odin selv (hos Suttung), som findes deri (det betragtede Müllenhoff som et indskud); endelig kan den almindelige betragtning göres gældende, at ingen var som visdommens overlegne gud i stand til, med myndighed og fornøden sikkerhed at give så omfattende råd angående det hele menneskeliv.

Efter dette digt følger i hdskr. nogle vers, der åbenbart er tænkte som forbindelsesvers, tildels i et forskelligt versemål og remsemæssige.

Herpå kommer to smådigte, der ligner hinanden meget; i dem giver Odin først en almindelig regel: i det første: »ingen skal tro på møens ord«, i det andet: »man skal være munter og veltalende« (og især det sidste). Sandheden af dette beviser Odin ved at fortælle to episoder af sit eget liv: sit erotiske forhold til den skönne Billings-datter (mulig identisk med Rindr; jfr. Saxos fortælling om Odin og Rinda, Rutenerkongens datter), der snød ham så listig; tilsidst da han skulde besøge hende, fandt han endogså en tævehund på lejet — istedenfor hende; spot og skade følges ad. Det andet digt viser, hvorledes Odin ved sin ynglingemunterhed og indsmigrende veltalenhed vandt jættedatteren Gunnlöds elskov og holdt bryllup med hende; dette gjorde han dog kun for at vinde den herlige digterdrik, men han brød sig mindre om, at »han lod Gunnlöd sidde grædende tilbage«. Overfor jætter tog man det ikke så nöje. Det er ikke umuligt, at bægge digte har hørt nöje sammen og er af én forfatter. De er bægge på sin måde belærende. Det første er betydelig interpoleret med remsevers.

Det 4. digt er det, man har kaldt »Loddfáfnismál«, men med urette, da navnet måtte forudsætte, at det er en Loddfáfnir, der taler, medens det netop er en sådan, der tiltales. Hvert vers begynder med opfordring til ham at høre efter og lære rådene. Digtet er nemlig et råd-digt; det er det, der begynder således: »Nu er det tid at tale på talerstolen« (*þylja þularstóli á)*, hvorved en betydelig ælde forudsættes, ja det er måske det ældste Eddadigt overhovedet. Der gives råd m. h. t. kærlighed, venskab, adfærd i kamp og forskellige andre livsforhold, alt

på en overmåde simpel, undertiden noget naiv måde; især anbefales forsigtighed og til slutning ærbødighed for den gråhårede vismand. Også her findes interpolationer.

Det 5. digt er egenlig ikke noget sammenhængende digt, men et konglomerat af flere usammenhængende vers (3 i beg. hører dog sammen) om runernes erhværvelse ved Odin, om deres brug og om ofringer til guderne — tildels temlig dunkle vers.

Det 6. og sidste digt er det, der er blevet kaldt Ljóðatal, fordi det indeholder Odins *ljóð*, tryllesange, hvormed han kan udføre alle slags overnaturlige ting, det er 18 tryllesange ialt, hvis overleveringen er rigtig; mangelfuld og noget forvansket er den i alt fald. Digtet er benyttet af Snorre; det er uden tvivl meget gammelt.

Endelig haves et 8-linjet vers: »Nu er Håves mål kvædede i Håves hal« — med gode ønsker for dem, som kvæder dem, kan dem, hører dem. Dette er snarest en (yngre) epilog til hele samlingen som sådan.

Et på engang Odins- og Torskvad er Hárbarðsljóð, et af de ejendommeligste digte, der haves. I formel henseende er det en enestående blanding af málahátts-, ljóðahátts- og prosalinjer; de første er dog overvejende. Hvorledes det hænger sammen hermed er tvivlsomt; at det skulde være et ufuldendt »udkast« til et digt, som nogle har ment, er utænkeligt; denslags »udkast« kendtes overhovedet ikke i oldtiden. At endel i hvert fald beror på forvanskning synes sikkert. Digtet er ellers et af de morsomste. Digteren har fundet på at stille Odin og Tor overfor hinanden og prøvende kræfter med hinanden, med andre ord: han har stillet den smidige, skæmtefulde, drillende ånd op imod den kluntede, ærlige, ubehjælpsomme kraft, der naturligvis kommer ynkelig til kort.

Altså også her er der lære. Hovedindholdet er en af de i oldtiden yndede ordkampe, hvor det gælder om at overbyde hinanden med bedrifter; Tors er stadig jættedrab og jættedrab om igen eller drab på bersærkebrude, hvad der giver Odin anledning til at bebrejde ham hans mangel på galanteri. Odin derimod anfører sine ædle krigsbedrifter og — sejre hos det smukke kön, på en sådan måde, at han uafladelig ærter og skoser Tor. I øvrigt er situationen den, at Tor er kommet til et sund, han skal over; på den anden side ser han færgekarlen, Hårbard (Gråskæg, ɔ: Odin), og råber på ham, men denne nægter at færge rapsere, hestetyve og så elendigt udseende karle som Tor. Tor må beskæmmet gå sin vej med en kraftig trusel — men færget blev han ikke. Digtet er en leg og intet andet, en fornöjelig farce i én akt. Nogen dybere betydning er der ikke tale om; der er intet i digtet, der tyder på, at digteren skulde have haft til hensigt at stille to klasser af kultur overfor hinanden, to samfundsklasser eller lign. Digtet er på grund af de deri forekommende hentydninger til kulturforhold afgjort norsk.

Egenlige Torskvad er følgende.

Først og fremmest Þrymskviða, Trymskvadet. Æmnet er bekendt. Tor vågner og forfærdes over at hammeren er borte. Jætten Trym har, hvad Loke får at vide, stjålet den og nægter at udlevere den, medmindre han får Freyja til ægte. Da hun fnysende tilbageviser dette, hitter Heimdal på, at Tor selv skal spille Freyja og han lader sig, under forståelig uvilje, klæde ud som brud. Også heri ligger en henrivende skæmt. Loke agerer hans tærne. Hos jætten spiser og drikker bruden så meget, at alle jætterne undrer sig derover, ligesom hendes öjne er forbavsende bistre bagved brudesløret, da den hæslige jætte løftede dette, »han lystede at kysse«. Da så hammeren blev bragt

ind og lagt i brudens skød for at vielsen kunde foregå, forvandler spøgen sig til grum alvor; Tor med hammeren i hånd overfor fjendtlige jætter! »Han knuste dem alle, og den stakkels jættesøster, der havde turdet bede om brudegave til opnåelse af hendes gunst, fik prygl for pryd«. Dette digt er i alle henseender et mesterstykke, lige udmærket ved sin karaktertegning, Tors især, som ved sin konsekvente blanding af den luneste skæmt og dröjeste alvor. Tor bliver ikke latterlig, det sörger den snilde digter for, medens den snydte jætte-dumrian og den elendige jættesøster er hjemfalden til en hjærtelig latter. Fremstillingen er i al sin kærnefulde korthed uovertræffelig. Digtet anses, med rette, for at høre til de ældste digte; det tilhøre måske det 9. årh. I hvert fald er det norsk. Indholdet af digtet genfindes i den danske folkevise: Tor af Havsgård og er benyttet i de islandske rimer: Þrymlur.

Hymiskviða. Det er digtet om kedelhæntningen — der foregår også hos en jætte. Guderne mangler en bryggerkedel, der er stor nok. Så går Tor og Tyr ud for at låne en sådan hos Tyrs bedstefader, den gamle jætte Hymir; Tyr spiller ellers så godt som ingen rolle i digtet. Jætten er ikke vel tilmode ved deres ankomst og heller ikke glad ved Tors glubende madlyst. Dagen efter ror Tor med jætten ud på havet for at fiske; Tor angler efter midgårdsormen. Så får Tor løfte om kedlen, hvis han kan udføre en kraftprøve i Hymirs hule. Det lykkes ham ved Tyrs moders, den skönne jættedatters råd; så drager han afsted med kedlen, men må udstå en jættekamp. Også myten om Tjalfe og Röskva er indflettet heri. Digtet er uden tvivl bevaret i sin oprindelige skikkelse, og man ser deri, hvorledes forfatteren, der selv er en af de »mytekyndige«, han nævner, kombinerer de enkelte Torsmyter sikkert på en vilkårlig måde.

Det er ikke dårlig gjort, og forfatteren er ikke uden en vis grovkornet humor og glimt af lune; sproget er ofte ret kraftigt og udtrykkene træffende. Digtet hører til de yngste, men er dog forfattet för år 1000. Det er det digt, der indeholder de fleste omskrivninger og viser allerede derved dets forholdsvis sene tilblivelse.

Alvíssmál kaldes det sidste Torskvad om Tor og dværgen Alvis. Denne kommer hæsblæsende en nat op på jordens overflade for at fordre et tidligere løfte holdt, hvorom ellers intet vides, ifølge hvilket han skulde få Tors egen datter, Trud, til ægte. Til al ulykke møder han selve Tor. Det er et heldigt indfald (af digteren?) ikke at lade Tor knuse ham med hammeren eller sparke ham ihjæl, nej, Tor er denne gang så fiffig, at lade som han går ind på kravet, dog på den betingelse, at dværgen, der sikkert skulde bære sit navn med rette, skulde svare på alle Tors spörgsmål. Dette lærde replikskifte er digtets hovedindhold, og består i at Tor spörger, hvad en ting (jord, himmel, måne osv., 13 ialt) hedder i alle verdner (hos de forskellige væsner). Hensigten er at trække tiden ud — så skulde dagen og solen göre resten. Det lykkes, dværgen »dages oppe« og bliver til sten; han tager sig ikke iagt; dertil er han for ivrig og elskovsbetagen. Det hele er snildt fundet på og karaktererne træffende. Störst betydning har digtet ved sit sprogmateriale, men af den lærdom, der således fremtræder i digtet, at ville hævde, at det er et meget ungt digt, er ikke holdbart. Den slags betragtninger kunde lige så godt eksistere allerede i 10. årh. og forklares på det bedste med henblik på skjaldepoesiens væsen i det hele, netop den sproglige side. Man huske også på guldomskrivningsversene i Bjarkemål, der sikkert ikke er yngre. Et læredigt kan det også godt kaldes og det i mere end en hen-

seende; forsåvidt slutter det sig også til de ældre digte. Navnene hos de forskellige væsner giver anledning til interessante studier.

Af gudedigtene i cod. reg. er der endnu to tilbage. Det ene er Skírnismál eller det skönne og kraftige digt om Freys elskov til jættedatteren Gerd og hvorledes Freys tjæner, Skírnir, ved sine kraftige formaninger og trusler bevægede hende, der først var standhaftig i sin vægring, til at indvilge i at blive Freys brud inden 9 nætter. Hun modstår alle Skírnirs glimrende tilbud og grufulde trusler, indtil han endelig truer hende med runernes hemmelige magt; den tör hun ikke udsætte sig for. De tre hovedpersoner er glimrende skildrede, Freys elskovslængsel, tavse afmagt og hidsige utålmodighed, Skírnirs troskab og uforfærdethed og så, ikke mindst, Gerds stolte skikkelse. Også i kulturhistorisk henseende er digtet af en stor betydning. Digtet tilhører de ældste kvad og er allerede af den grund snarest norsk; til Norge fører også de forskellige kultur-hentydninger, som f. eks. anvendelsen af en uddød tidsel i en sammenligning.

Det andet er Lokasenna, Lokes ordstrid. I hdskr. sættes digtet ved et prosastykke i forbindelse med det lige foranstående kvad om Hymir og det store gilde, som aserne nu havde foranstaltet efter at have fået kedlen. Loke, der ikke er buden, kommer af sig selv og begynder med at dræbe den ene af Ægirs tjænere — hos ham holdtes gildet —, går så ind i hallen og mager det først således, at han af Odin så at sige indbydes, og dernæst søger lejlighed til at yppe strid med de tilstedeværende guder og gudinder. De fleste drages ind i striden og Loke sparer ikke, efter sin mest ondsindede natur (det er som han nu får rigtig luft), de værste skældsord og forhånelser, bebrejdelser og mest nærgående beskyld-

ninger. Guderne er så menneskelige, at de lader sig friste til at tage til genmæle og således på en måde forringe dem selv; men uden det var der jo ingen *senna* bleven. Det ender med, at guderne må, for at få fred, nævne Tors navn, og straks er han der med sin hammer; Loke er kæphöj også overfor ham, men han viger dog tilsidst af frygt for hammeren: »ti jeg ved, at du slår«; han forsvinder, men udstøder forbandelser over Ægir. Forsåvidt sejrer guderne over ondskaben og lavheden i Lokes skikkelse. Digtet er snildt indrettet og Lokes karakter er udmærket skildret. Men hvorledes er digtet at forstå? At det er hedensk og fra det 10. årh. er hævet over tvivl. Man kan ikke andet end mindes Völuspá og dens baggrund. Det er som om alle de beskyldninger, man fra kristelig side udstødte mod det gamle hedenskab, naturligvis grundede på misforståelse, forsætlig eller uforsætlig fordrejelse osv., i alfald i hedningernes egne öjne, her blev fremsatte, måske yderligere karikerede, for at lade dem og deres ophavsmænd blive overvundne af verdens og menneskenes gamle forsvarer, Tor. Forsåvidt står digtet i forhold til den hos mange levende følelse af tidens slethed og den gamle gode tros forfald.

De andre digte, der står udenfor den egenlige samling, er følgende.

Hyndluljóð, sangen om jættekvinden Hyndla, der rådspörges af Freyja til hjælp for hendes yndling, den unge Ottar Innsteins sön. I sin helhed er digtet egenlig et slægtregister, men som sædvanlig er der en (mytisk) ramme derom. Den unge Ottar har væddet med en anden om, hvem der var den ætbedste, og da Ottar altid har »trot på asynjerne«, vil Freyja hjælpe ham; jætter er jo kyndige i fortidskundskaber; her er det en jættekvinde, der spiller den kyndige. Freyja opsøger hende og fører hende

trods hendes uvenlighed og modstand til Valhal, hvor Ottar befinder sig, og her meddeler Hyndla ham hele hans slægt med dens forgreninger. Digtet er desværre meget dårlig overleveret og forvansket. Derfor er der også forskellige opfattelser af situationen (således opfatter nogle den galt, Freyja rider på, som Ottar selv — en opfattelse, der forekommer ret usandsynlig). For tekstens restitution har navnlig S. Bugge gjort meget. Det sidste forsøg på kritisk at rense digtet (R. Boer) er på flere punkter ikke tilfredsstillende. Det er vanskeligt at bestemme digtets alder og hjem. Da det drejer sig om en vestnorsk hövdingeslægt, ligger det nærmest at tænke sig digtet forfattet i slægtens hjem og for den. Interessen for slægtregistre ser man bl. a. af Tjodolfs og Eyvinds digte. Formentlig tilhører digtet det 10. årh. Det vidner om hedenskabets forfald.

I lignende grad på grænsen mellem gudekvad og heltedigte står Rígsþula, et af de ejendommeligste digte; det er stærkt omstridt. Striden hidrører især fra, at det er mangelfuldt overleveret; slutningen deraf mangler, så at det er umuligt at sige med bestemthed, hvad meningen egenlig er. En lille indledning oplyser om, at guden Heimdal — under Navnet Rígr — vandrer omkring og kommer til 3 forskellige ægtepar: Ái og Edda, Afi og Amma, Faðir og Móðir, — 3 symbolske slægtled —; ni måneder efter får hver af de 3 koner en sön, der bliver stamfaderen til de forskellige stænder, trællestanden, bondestanden og jarlestanden, og udfra denne udgår kongen *(Konungr* opfattet som *Konr ungr);* denne sidste og hans idrætter omtales, hans giftermål antydes, men dér afbryder digtet. Digtets hovedbetydning for os er den udmærkede kulturskildring, det giver af de enkelte stænders udseende, levevis og virksomhed. Den filosofiske tanke om en gradvis udvikling fra

det lavere til det höjere, betegnet ved de enkelte ægtefolks navne, interesserer mindre. Det samfund, der haves for öje, er afgjort det norske, derom kan der ingen tvivl være. Følgelig er det mest naturligt at opfatte kvadet som norsk. Digtets form er mærkelig; det er noget remsemæssigt; de tre situationer ligner hinanden, navne opregnes osv. Versemålet er meget frit fornyrðislag. At digtet hidrører fra det 10. årh., tvivler jeg ikke om; den kultur, der antydes eller beskrives, passer udmærket dertil. Andre sætter det til langt ned i tiden, endogså til det 13. årh. At det er forfattet om og i anledning af en kongelig person, er næsten givet; men her er det kun gisninger, der kan göres. Der er meget, der taler for — hvis digtet er så gammelt —, at den unge Kon ingen anden er end Harald hårfagre selv; giftermålet med den fremmede kongedatter, der antydes, passer fortræffelig dertil. Også her er overleveringen ellers dårlig.

Endnu findes et par digte, hvis samhørighed man især ved hjælp af den danske Svejdalsvise har erkendt (Sv. Grundtvig, S. Bugge), Grógaldr og Fjölsvinnsmál; de findes kun i papirsafskrifter, og det sidste i en delvis forvansket form. Gróas galder indeholder den fra graven fremkaldte völves gode råd til hendes sön, hvis navn her ikke nævnes. Rådene gælder sönnens fremtid og farefulde rejse og det fremgår, at en ond stemoder er med i spillet. I Fjölsvinnsmál træffer vi sönnen, der kalder sig Svipdag, lige ankommen til en borg, bevogtet af Fjölsvinn og to bidske hunde, der forhindrer alle og enhver i at trænge ind i borgen, hvis herskerinde er en Menglöð (»Den smykkeglade« — etslags væntende Tornerose). Der er kun én, der har fri og uhindret adgang til borgen, når han kommer, men på betingelse af, at han nævner sit rette navn. Svipdag, der er den rette, ham der væntes, ved ikke dette og

kalder sig med et andet navn. Hovedindholdet er så en samtale om, hvorledes det er muligt at slippe ind, men det hele er én eneste umulighed, en circulus vitiosus, idet den ene mulighed betinges af den anden. Det ender dog med, at Svipdag får hemmeligheden at vide, han nævner sit navn og dören lukker sig op af sig selv, dyrene logrer for ham, og Menglöd selv modtager ham med de inderligste og ömmeste elskovsord. At disse to digte hører sammen, er utvivlsomt, men de er næppe af én digter og vistnok noget forskellige i alder. Det første omtaler en kristen kvinde som et farligt væsen og antyder derved hedenskabets slutning som tilblivelsestid. Hvad det egenlig er for personer, som omtales deri, er tvivlsomt; man har deri set guder (menglad = Freyja); men æventyr-agtigheden synes at tale derimod. Et elskovskvad er Fjölsv.mál, og ingensteder er elskovens længsel på den ene side, den unge elskers standhaftighed og trofaste kækhed på den anden side malet med skönnere eller mere levende farver. Det er blandt Eddadigtene det egenlige elskovsdigt, og minder en del om Skírnismál, der på sin måde også er et sådant.

Tilsammen giver de her omtalte digte et temlig fuldstændigt billede af det gamle nordiske, spec. norsk (-islandske) samfund og samfundsliv. Vi ser deri en grublen over de dybeste spörgsmål om verdenslivet i fortid og fremtid og derigennem menneskenes forhold til de höjeste magter; vi ser deri en betragtning af menneskelivet selv og de sociale forhold, som de var, forhold mellem mænd indbyrdes, mellem disse og kvinden; vi finder her en så blid og betagende opfattelse, at vi forbavses derover, vi som ellers er vant til at fæste blikket på det barbariske og hårde. Vi ser, hvorledes de ældre giver de yngre råd, tryllesangens anvendelse, tro på sandsigersker; vi ser

kappestrid i kundskab (mandjævning) og kraftprøver; vi ser skældende, grove samtaler og gensidige forhånelser af en primitiv kraft og art, grov list anvendt. Vi finder der også åndelige interesser for historisk tradition og slægtkundskab, ja for sproglig lærdom. Intet af alt dette er det påfaldende at finde så tidlig. Vi finder på andre hold og ad andre veje en bekræftelse derpå.

HELTEDIGTE.

I cod. reg. findes digtet om Völund, Völundarkviða, inde imellem gudedigtene, men det er dog nærmest at henføre til heltekvadene. Det indledes med et prosastykke, der for det meste kun er et uddrag af digtet. Völundsagnet findes, som bekendt, også i Didrikssaga, men af en ganske anden art end digtets. Nærbeslægtet med dette er derimod det angelsaksiske digt: Deórs klage. Digtet begynder med at omtale 3 brødre, Völund, Egil og Slagfinn, og deres 3 svanemøer (valkyrjer), der efter 8 års samliv forlod dem. Egil og Slagfinn går afsted for at søge dem op, og de er dermed »ude af sagaen«; Völund bliver tilbage, tung i sind og grublende og smeder guldringe; blandt disse er der én særlig udmærket, nemlig en flyvering. Kong Nidud, Niarernes fyrste, kommer over Völund, tager ham tilfange og mishandler ham, men lader ham smede sig kostbarheder. Völund pønser kun på hævn, og det lykkes ham at tage den frygteligste hævn over kongen ved at slå hans sönner ihjæl og vanære hans datter, Bödvild, der bringer ham en brækket ring — åbenbart Völunds flyvering — til udbedring. Han får nu tillige ævnen til at flyve bort; det gör han, men åbenbarer først fra borgens mur kongen i hånende ord, hvad han har

gjort. Kongen lader sin datter kalde og får af hende vished om det skete. Dermed ender digtet. Dette er fra først til sidst et sammenhængende hele og så temlig godt overleveret (enkelte mindre interpolationer og enkelte huller findes). Digtet er et fuldendt mesterstykke både hvad personskildringen angår (ikke blot hovedpersonerne er lyslevende mennesker, men også en biperson som Niduds hustru er ikke mindre skarpt tegnet i korte træk) og m. h. t. komposition (kort og kærnefuldt), samt og ikke mindst m. h. t. den finhed, hvorpå f. eks. forholdet mellem Bödvild og Völund skildres. Uforligneligt er hendes svar til faderen. Hvad den egenlige sagnform angår — sagnet er oprindelig tysk — kan der være forskellige vanskeligheder tilstede. Men om digtet som sådant er liden grund til at tvivle. Næppe rigtigt er det, som i den nyeste tid antaget, at begyndelsen skulde være taget af et andet digt. Enighed er om, at digtet tilhører de allerældste kvad; versemålet er gammeldags fornyrðislag med vekslende stavelseantal. At det er digtet i Norge — og i det nordlige Norge (Bugge), derom kan der heller ikke rejses nogen begrundet tvivl; dertil er naturtegningen for tydelig, og ligeså de antydede kulturforhold (björnejagt; björneskind til at sidde på).

Förend vi går over til den egenlige række af heltedigte, vil vi her indskyde omtalen af et digt, der kun findes i et par hdskrr. af Snorra-Edda: Gróttasöngr, den gamle og mærkelige kværnsang. Det er den sang, som jættesøstrene Fenja og Menja synger ved kong Frodes underkværn, der maler fred og guld — men også død og undergang. Den guldgriske konge undte dem ikke en times ro, stadig skulde de male, plagede desuden af det fugtige grus, der åd deres fødder, og kulden, der pinte dem foroven. De giver interessante oplysninger om dem selv og deres tidligere færd.

De spår om Frodes snarlige død, fremkaldt af Yrsas sön (Rolv krake), der hævner Halvdan. Og nu maler de så svimlende kraftig, at kværnen går i stykker og de »har malet tilfulde«. Digtet er kraftigt og godt og giver et udmærket billede af de vrede jættemøer, foruden at det i kulturhistorisk henseende er et meget værdifuldt aktstykke. Sikkert tilhører det det 10. årh.

Heltedigterækken i cod. reg. indledes med 3 digte (el. mulig digtsamlinger tildels) om de oprindelig rent nordiske sagnhelte, de to Helge'r: Helge Hjörvardsson og Helge hundingsbane; i spidsen stilles, som bemærket, et oversigtskvad om den sidste.

Det sidste digt om Helge hundingsbane, eller som det rigtigst, ifg. hdskr. selv, kaldes Völsungakviða en forna (»det gamle«, til adskillelse fra Helg. hund. I) er et gammelt kvad om Helge og hans elskede, den skönne valkyrje Sigrún. Digtet er noget brudstykkeagtigt og med mange prosastykker af forbindende og oplysende art. Det første afsnit handler om den unge Helges faderhævn eller forberedelserne dertil, så det første møde mellem Helge og Sigrún. Det andet afsnit handler om Sigrúns andet møde med Helge, hvor de erklærer hinanden deres kærlighed. Sigrún, der havde elsket Helge för hun så ham, fortæller, at hun er lovet til Hödbrodd og opfordrer Helge til at frelse hende. Det gör han og fælder Hödbrodd og hans brødre (prosa). Herefter indflettes i hdskr. et stykke stridsvers mellem Sinfjötle og Gudmund Granmarsson, der burde have stået længere fremme. I prosa fortælles om Helges drab ved Sigrúns broder. Denne fortæller hende det; hun udstøder meget kraftige forbandelser over ham og giver en vemodig, smuk skildring af Helge selv. Det sidste afsnit handler om Sigrúns møde med den døde Helge, hendes ophold hos ham i gravhöjen — og hendes længsel efter det næste møde med ham. Men han

udebliver — og Sigrún dør af sorg kort efter, hedder det i prosaen, hvor det også meddeles at Helge og Sigrún bægge genfødtes i Helge Haddingjaskate og Kára (personer, kendte fra Hromund Greipssons saga) og der henvises til et digt *Káruljóð*, der er tabt. Intet digt giver et mere skært og inderligt billede af den elskende valkyrje end dette, med hendes på engang kraftige opflammede valkyrjenatur og bløde, blide kvindeelskov — en af Eddadigtenes mest pragtfulde karakterer. Helge selv er den unge, kække helt, der intet lavt begår og som falder for svig; hans drabsmand, Dag, er ikke langt fra at være sympatetisk i sin tale til Sigrún, »det var Odin, der ophidsede svogeren til drabet«. Fremstillingen er helt igennem af den værdigste art; skældsordene imellem Sinfjötle og Gudmund er her holdt indenfor bestemte grænser og indeholder intet uædelt. Digtet hører til de bedste heltekvad og stammer fra det 10. årh. Der er blevet rejst tvivl om, hvorvidt alle versene hører til et og samme kvad; Symons har benægtet det og vil hævde, at endel deraf er brudstykker netop af det nævnte Káruljóð. Dette er ikke let at bevise og forekommer — efter hele overleveringen at dömme — ikke sandsynligt. Foran det 2. møde hedder det i prosaen: »således som det hedder i det gamle Völsungekvad«. Uagtet dette ikke er afgörende, er der intet til hinder for at antage det hele som hørende til ét kvad, hvad heller ikke stil eller indre kriterier bestrider. Når ordstridsversene er indkomne på et forkert sted, hidrører det fra, at samleren i Helg. hund. I havde skrevet et tilsvarende afsnit og vilde derfor udelade det her; men han besindede sig dog og indsatte versene. Dette er iøvrigt ikke uden betydning til belysning af samlerens adfærd, der måske dog ikke har været så fri for selvstændig behandling som man har antaget. At digtet er norsk, fremgår med vished

af naturhentydninger som »örnene siddende i asketræets grene«, gedehyrden med hasselkæppen osv.; således også Symons for enkelte bestanddeles vedkommende (efter hans opfattelse).

Det andet Helgekvad, Helgakviða Hundingsbana þeira ok Höðbrodds (jfr. Sakses med dette tilnavn overensstemmende beretning), som det kaldes i overskriften med tilföjelse af: *Völsungakviða*, er betydelig yngre og ikke ældre end fra 11. årh. (Helge siges at have været 15 år gammel, da han hævnede sin fader, hvilket tyder på en senere opstået opfattelse af myndighedsalderens begyndelse). Digtet er et oversigtskvad (i fornyrðislag) og temlig velbevaret. Det begynder ret pompøst med Helges fødsel i forbindelse med naturfænomener af varslende art, men digtet svarer iøvrigt ikke ret til denne begyndelse. Faderhævnen omtales kort og kraftig, hvorpå mødet mellem Sigrún og Helge skildres; hun fortæller om Hödbrodds frieri og Helge lover at kæmpe med ham. Der er således en betydelig afvigelse her fra det første digt. Nu kommer forberedelserne til kampen, temlig udførlig, sejlasen, kraftig skildret, og landingen med ordstriden mellem Sinfjötle og Gudmund, ofte af en temlig lavtliggende art og med grove beskyldninger, og indtagende en uforholdsmæssig stor plads; kampen selv skildres derimod påfaldende kort. Helge og Sigrún »får hinanden« og lever lykkelig med hinanden. Heri ligger den störste afvigelse fra det andet kvad og sikkert også fra den oprindelige sagnform. Digtet forudsætter således helt andre og yngre tider. Det kan ikke nægtes, at det er ret godt digtet og på sin vis kraftigt, uagtet de enkelte dele ikke står i noget rigtigt forhold til hinanden, hvad udførligheden angår. Hvor det er forfattet, er det vanskeligt at bestemme; Symons antager muligheden af, at det (og Rígsþula) er digtet i de

vestlige kolonier. Jeg har tidligere villet henføre det til Grönland, dog med tvivl og egenlig på grund af ordet *Hniflungr* med *h* i forlyd; men dette er næppe holdbart, da ordet her kan forklares anderledes, nemlig som dannet af *Hnefi*, men ikke identisk med *Niflungr*.

Til slutning göres opmærksom på, at denne Helge knyttes genealogisk til Völsungerne, idet han göres til en sön af Sigmund og Sinfjötles halvbroder. Således bliver disse digte etslags indledning til den store cyklus: Völsungedigtene i egenlig forstand.

Digtet om den anden Helge, Helga kviða Hjörvarðssonar, som det er blevet kaldt, er ikke, som det findes i cod., ét digt. En sammenhængende gruppe af vers, en samtale mellem stavnboen Atle og en søtroldkvinde, i ljóðaháttr, må udskilles som et særligt, selvstændigt digt. Helge er sön af kong Hjörvard og Sigrlinn, kong Sváfnis datter; der fortælles først om, hvorledes Hjörvard, efter frugtesløs bejlen, får Sigrlinn til ægte ved hjælp af hendes fosterfader, jarlen Fránmarr. Helge vokser op, er tavs og uden navn; så ser han engang valkyrjer ride; Sváfa hed den, der anførte dem; hun tiltaler Helge og giver ham dette navn, han kræver hende selv til navnegave. Helge hævner sin morfader (her indsættes digtet om Atle). Han trolover Sváfa. Men så sker det, at Hedin, hans broder, i ubesindighed har ved bragebægeret aflagt det løfte at ægte Sváfa. I sin fortvivlelse opsøger han Helge, der netop skal til kamp med Alf, en sön af den af ham fældede Hrodmar. Helge fældes. Sváfa hæntes til den døende, der meddeler hende, at det er forbi med hans liv og opfordrer hende til at ægte Hedin, men det vil hun nødig. Hedin tager bort for at hævne Helge. Dermed ender digtet. Alt i dette digt er udmærket; karakterer som Helge og Sváfa er ideale helte- og

valkyrjeskikkelser uden plet og lyde. Især er Sváfas sindstemning, da hun får dødsbudskabet, ypperlig skildret. Digtet tilhører de bedste fra det 10. årh.; således (tiden) også Symons. Det er i sagnhistorisk henseende meget vigtigt.

Ljóðahháttsdigtet er en grovkornet samtale mellem den djærve stavnbo Atle og jættekvinden Hrimgerd, der færdes i søen, og hvis fader siges at være dræbt af Helge; det er faderbod, hun kræver; hun vilde have tilintetgjort Helges flåde, men Sváfa har frelst den. Hun kræver at måtte sove en nat ved Helges side. Atle benytter imidlertid det samme fif som Tor i Alvíssmál; han trækker tiden ud, indtil solen brød frem; den gjorde Hrimgerd til sten, til «et lattervækkende havnemærke«. Digtet er temlig ungt, men næppe senere end slutningen af det 10. årh. Det er blevet kaldt *Hrímgerðarmál.*

Vi kommer nu til de egenlige Völsunge- og Gjukungedigte. Hvad sagnet eller sagnene angår, kan vi ikke her komme nærmere ind på dem. Kun skal her bemærkes, at de tyske sagn, der ligger til grund, ikke er forblevne uforandrede. Der er for det første sket en tilknytning til det mytiske, idet niflungeskatten i de nordiske sagn får en mytisk oprindelse (dværgen Andvare og guderne) og fra først af en evig forbandelse — noget der også ellers træder frem i nordiske sagn. Dette har haft en gennemgående nordisk skæbnetråd til følge. Dernæst er der sket en kombination af tyske sagn, Jörmunrekkssagnet og Gjukungesagnet, Didriksagnet iøvrigt også, uagtet det spiller en ringe rolle. Endvidere er Gudrunssagnet sammenvævet dermed; Gudrun kendes ikke i tyske sagn, som der her er tale om; i steden for hende har disse Krimhild, der under omdannelsen i Norden blev til Gudruns moder Grímhildr. Desuden har det nordiske valkyrjemotiv sat sit præg på det

hele — for ikke at tale om forbindelsen med de nordiske Helgesagn, der dog er af mindre betydning. Alle disse sagn har påvirket hinanden gensidig og ofte på en meget indviklet måde. Men nordisk ånd har skabt og præget sagnets skönne skikkelser, mænd og kvinder.

Efter oversigtskvadet Grípisspá, der her stilles i spidsen og hvorom mere senere, følger et digt eller brudstykke af to, som man har kaldt Reginsmál (A og B; overskriften i cod. er ulæselig). I tilslutning til en prosaisk indledning fortælles i disse digte, hvoraf det ene er i fornyrðislag, det andet i ljóðaháttr, om dværge-guldets erhværvelse, hvormed Odin skulde bøde for drabet på Otr Hreiðmarsson. Dværgen udtaler forbandelsen. Hreiðmar dræbes af Fáfnir, der bemægtiger sig alt guldet. Sigurds første bedrift, faderhævnen, udføres, under hvilket Odin hjælper Sigurd og belærer ham på en kulturhistorisk meget interessant måde. Så fortsættes næsten umiddelbart med et digt uden egenlig overskrift, som man har kaldt Fáfnismál, i ljóðaháttr, og som handler om Fáfnis drab (en længere samtale mellem Sigurd og den døende Fáfnir, tildels af belærende art). Sigurd steger Fáfnirs hjærte og kommer derved til at forstå fuglestemmer; han hører fugle tale; de opfordrer ham til også at dræbe Regin — hvad han så gör — og spår om hans fremtid (forhold til valkyrjen og Gudrun). Fugleversene består af en blanding af ljóðahátts- og fornyrðislagsvers. Meget taler for, at man her atter har en kombination af to digte, og ikke ét digt som antaget af flere, f. eks. Sv. Grundtvig. Digtet tilhører de yngre, men er dog vist fra tiden för 1000.

Atter følger et nyt digt, der i cod. umiddelbart fortsætter det foregående, det, der er blevet kaldt Sigrdrífumál. Sigurd har redet videre og op på Hindefjæld, hvor han træffer en sovende valkyrje,

hvem Odin til straf for hendes ulydighed har stukket en sövntorn. Sigurd vækker hende, og idet hun vågner op, hilser hun på en smuk og inderlig måde lyset og verden. Hun giver dernæst Sigurd belæring, — ifg. overleveringen på to måder — dels angående forskellige arter af runer og deres brug og betydning, dels giver hun ham gode livsråd. Inde i det 6. råd falder den store lakune i cod. Ang. dette digt, der især i den første del er broget (vers i forny. og ljóðah. blandede sammen) og ganske utvivlsomt sammensat af forskellige bestanddele, er der udtalt forskellige meninger. Müllenhoff (og Symons) antager, at bægge rækker (runer og råd) for det meste er interpolerede; af det oprindelige digt skulde der så være meget lidt tilbage. Dette er at gå for vidt. Rimeligt er det at antage, at råd-afsnittet er oprindeligt, så meget mere som det meste deraf kan forklares som sigtende til Sigurds (og Sigrdrífs) eget senere liv. Det vilde da også svare til Odinsrådene i Reginsmál. Derimod er rune-afsnittet mere mistænkeligt, da runer aldrig senere spiller nogen rolle i Sigurds liv; og det kan let forklares, hvorledes det er kommet ind. Slutningen af digtet (råd 7 [6] til 11) findes i papirsafskrifter og er sikkert ægte. Digtet, der er benyttet i Völsungas., har dog ikke sluttet med nuværende v. 37, men, som sagaen viser, mangler der endnu et verspar, hvori Sigurds trolovelse med valkyrjen har været fortalt. Man har af psykologiske grunde villet betvivle ægtheden af digtets nuværende form; det var unaturligt, at den unge valkyrje, lige vågnet til lys og elskov, skulde give sig af med disse råd. Men man må her tage oldtidens egen psykologi i betragtning og mod den strider sikkert ikke et sådant digt. Tværtimod. Det kunde give Sigurd anledning til at beundre hendes visdom og ædle sjæl, ligesom han også derved vandt tid til at blive betaget af hendes ydre skönhed. —

Man har tvivlet om »Sigrdríf« (dette er den rigtige navneform) var et egennavn eller blot appellativum = valkyrje (Symons). Snarest er det dog det første. At denne valkyrje og Brynhild ifølge den gamle opfattelse er identiske, er der nu næppe nogen, der betvivler. At denne identitet beror på en vilkårlig sammenblanding er en anden sag.

Nu mangler der, som fŏr bemærket, 8 blade i cod. Indholdet genfindes i Vŏlsungasaga — til uvurderlig nytte. A. Heusler har i en dygtig afhandling søgt at påvise antallet af de tabte digte og disses art. Disse skulde være 4: et falkedigt, et drömmedigt, et længere Sigurdsdigt (temlig ungt) og begyndelsen til det digt, hvoraf slutningen haves i cod. efter lakunens ophør. Heuslers påvisninger er meget sindrige, men langt fra sikre. Imidlertid er Sigurd bleven gift med Gudrun, Brynhild med Gunnar; den svig, Brynhild har været genstand for, har hun fået at vide, og det opflammer hende til vrede og hævn. Hun har endogså for at ægge Gunnar beskyldt sig og Sigurd for at have haft en ukysk samværen på Hindefjæld — en usandhed, der senere førte til den sagndannelse, at de havde haft datteren Aslaug (Kraka). Gunnar er vred på Sigurd for hans troløshed — hermed begynder efter lakunen det nævnte digtbrudstykke — og rådfører sig med Högne om at dræbe Sigurd. Drabet fortælles og digtets slutning handler om Gudruns og Brynhilds, især den sidstes, stemning derefter; opfyldt af anger og bitter smærte åbenbarer hun nu for Gunnar, hvilken usandhed hun har begået og bebrejder ham det edsbrud, der vil medføre hans og hans slægts undergang — »mellem mig og sig lagde den dyre konge et guldprydet sværd; æggene var udvendig og indvendig edder-blandede«. Dermed slutter digtet. Det har været et prægtigt digt — 4 i Vŏls.s. anførte vers bl. a. om flammeridtet hører vist-

nok dertil — men at göre det så gammelt (hørende til de aller ældste) som Symons vil er dog vist overdrevet. I det bevarede stykke er det især Brynhild, der træder i forgrunden, i psykologisk henseende mesterlig tegnet af digteren. Der er al grund til at antage, at digtet har været meget langt og kaldt »det store (större) Sigurdskvad«, til adskillelse fra »det korte« (se nedenfor). Hermed er de kvad, der i egenlig forstand handler om Sigurd, ude.

Derpå følger det første Gudrunskvad, Goðrúnarkviða, der egenlig ikke indeholder nogen særlig kendsgærning eller begivenhed, hvorved handlingen føres videre. Digtet er et psykologisk mandjævningsdigt, hvor Gudrun og Brynhild stilles overfor hinanden og deres sindsstemning skildres. Gudrun er utrøstelig efter Sigurds død, taler ikke og tårerne bryder ikke frem — »så var hun sorgbetagen, at hun var ved at briste«. Andre kvinder træder til og fortæller hende deres sorger; intet hjælper, indtil Guldrand, hendes søster, blotter Sigurds blodige hoved; da løsnes Gudruns ord og tårerne vælder frem og hun bryder ud i en veklage og mindes Sigurds ypperlige helteskikkelse. Brynhild hører dette og forbander Guldrands handling. Men Brynhilds bitre smærte er ikke mindre — »hun stod ved söjlen, der brændte ild ud af hendes öjne og edder stod ud af hendes mund, da hun så sårene på Sigurd«. Dermed slutter digtet.

Det følgende digt, et af de længste, »det korte Sigurdskvad«, Sigurðarkviða en skamma (i fornyrðislag), bærer kun uegenlig dette navn. Ganske vist fortæller det kort om at Sigurd kommer til Gjuke, ægter Gudrun og bejler i Gunnars skikkelse til Brynhild, osv. til Sigurds drab samt Gudruns sorg ved Sigurds lig, men hovedbestanddelen af digtet er åbenbart den sidste halvdel, hvori Brynhild giver en over-

sigt over sit eget liv og bebuder sin snarlige død for egen hånd, som ingen kan få hende fra. Hun gör forberedelser til sin død og holder atter, efter at have tilföjet sig banesåret, en tale til Gunnar, hvori hun forudsiger fremtidige forhold og begivenheder — indtil talen svigter og hun forstummer i døden. Hvad den fremadskridende sagahandling angår, har dette digt den betydning, at det er det eneste, der direkte fortæller om Brynhilds død. Iøvrigt har det ikke nogen synderlig betydning. Brynhilds karakter er ikke uinteressant skildret — hun er her den af livet hårdt behandlede, vemodige kvinde; der er ingen vild lidenskab hos hende som i det første Gudrunskvad — ikke engang i begyndelsen, hvor hendes sindsstemning beskrives efter at hun har opdaget svigen på bejlerfærden. Gunnar er vaklende og lidet selvstændig. Digteren har ikke i alle henseender været heldig m. h. t. kompositionen. Digtet er meget vidtløftigt og ordrigt — de lange taler står i den stærkeste strid med de ældre digtes ordknaphed; man står således her overfor et bestemt efterklassisk digt, der ialfald ikke er ældre end fra det 11. årh. Heller ikke er det ret meget yngre. Spörgsmålet om digtets hjem er meget omtvistet. Jeg har henført det til Grönland på grund af visse ligheder med Atlamál (længde og udførlighed; et enkelt ords brug) og et udtryk, der skulde minde om grönlandsk natur. Symons har søgt at modbevise dette, men jeg kan ikke indrömme, at det er lykkedes ham. Digtet indeholder mange reminiscenser og lån fra andre digte.

Man kunde sige, at dette kvad havde til hensigt at fremstille Brynhild således, at hun skulde vinde tilhørernes sympati. Denne bestemte hensigt har sikkert digteren af et lille kvad i fornyrð. om Brynhilds helridt, Helreið Brynhildar, som det plejer

at kaldes. Forf. fingerer, at Brynhild på vejen til Hel skal køre igennem en jættekvindes gård; denne bliver vred og skælder Brynhild ud for hendes misgærninger. Brynhild svarer og giver en oversigt over sit liv — med forskellige ellers ukendte sagntræk —, hvorved hun søger at undskylde sig og tilbagevise gygens beskyldninger — tilvisse ingen heldig tanke at vælge en gyge til modpart. Det er ikke umuligt, at bægge disse digte hænger nöje sammen i tid og sted.

Nu følger det andet hovedafsnit — Gudruns historie — efter Sigurds død. Det andet Gudrunskvad, Goðrúnarkviða en forna i fornyrðislag, er en enetale af Gudrun, hvori hun fortæller om sit liv — bl. a. et ophold i Danmark hos Tora Håkonsdatter (ellers ukendt) — og hvorledes hun af sin moder (glemselsdrikken) lader sig bevæge til at gifte sig med den hende så forhadte Atle Buðlason, Brynhilds broder. Tilsidst meddeler hun nogle ildevårslende drömme, Atle har haft, og som hun med vilje har tydet forkert. Digtet er meget interessant især i kulturhistorisk henseende (omtale af billedvævede tæpper m. m.); i sagnhistorisk henseende indtager det en meget mærkelig plads. Måske har man deri minder om den virkelige Gudrun, fŏr hendes person blev knyttet til Gjukungerne. Forf. har undertiden noget vanskeligt ved at objektivere sig personer og begivenheder. At digtet er forfattet i Norge fremgår tydelig af de sammenligninger, der findes (f. eks. af Sigurd med den prægtige, höjbenede hjort osv.). Heller ikke kan der være tvivl om dets alder (jfr. *en forna)*, at det tilhører digtenes klassiske tid.

Det 3. Gudrunskvad, Goðrúnarkviða (III), er et ganske kort digt i fornyrð., der fortæller om en renselsesprøve *(ketiltak)*, som Gudrun må underkaste sig, fordi tærnen Herkja (i virkeligheden = Attilas

hustru *Erka)* har beskyldt hende for at være Atle utro. Gudrun består prøven og Herkja bliver sænket i en rådden sump til straf.

Oddrúnargrátr — et i senere tider lavet navn — indfører nye personer og nye momenter i sagnet, som uden tvivl er blevne til i Norden og udgör tildigtninger til de tyske sagn. Oddrun er Atles og Brynhilds søster, men er hendes modsætning i kvindelighed og blidhed. Den ydre anledning til hendes optræden er, at hun engang hørte, at hendes veninde — en ukendt Borgny — ikke kunde føde; hun tager afsted og hjælper hende ved sine tryllesange. Oddrun hjælper hende dog ikke, fordi hun egenlig fortjænte det; Borgny havde tidligere bebrejdet hende hendes lönlige forhold til Gunnar — efter Brynhilds død — (oplysningen om dette forhold er det nye, der tilföjes), men nu har straffen rammet Borgny selv, der har fået tvillinger med sin elsker. Dette giver Oddrun lejlighed til at fortælle (holde en enetale — der findes mange sådanne i de yngre digte) om sit liv og sin skæbne og især om sin elskov til Gunnar, hvem hun vilde hjælpe ud af ormegraven; hun ender med at sige: »nu er Oddruns gråd (sorg) forbi« — det er længe siden, tiden læger alt. Digtet hører til den yngre gruppe fra det 11. årh. Oddruns skikkelse er skildret ret træffende, hendes tålmodige resignation er vemodig og inderlig. Det er fristende at henføre digtet til Grönland (der fremtræder i det en mærkelig uvidenhed om dansk geografi, der således vilde finde sin naturlige forklaring).

Om det næste optrin i sagnet, Gjukungernes (Gunnars og Högnes) undergang, handler dernæst to parallele, men iøvrigt höjst forskellige digte Atlakviða og Atlamál, bægge i cod. reg. kaldte »grönlandske«. Hvad det første angår, må det bestemt hævdes (det gör f. eks. Symons), at denne betegnelse

i overskriften må bero på en fejltagelse. Der er alle henseender — sagnform, fremstilling, versemål — et sådant svælg imellem de to digte, at det er næppe tænkeligt, at de skulde tilhøre det samme land eller kulturstandpunkt (hvad B. M. Ólsen vil). I sagnhistorisk henseende indfører Atlamál ellers ukendte og sikkert nye personer, har andre navne end Atlakviða (på Atles sendemand); Atlamáls fremstilling er overmåde vidtløftig (det er det længste af alle Eddadigte), medens Atlakviða slutter sig i koncis stil og kærnefuld gammeldagshed til den ældre gruppe fra den »klassiske« tid. Fremstilling og valg af ord er uovertræffelig. Atlamál er digtet i meget regelmæssig málaháttr og i det hele godt overleveret (dog med flere mangler), Atlakv. er også digtet i málah., men langt mere frit; det er meget mishandlet i overleveringen, så at endogså Symons taler om et digt i sin ældre, oprindelige form og som han henfører til sin ældste gruppe; her har Symons dog overdrevet noget. Atlakv. hører utvivlsomt det 10. årh. til, efter nogle kriterier at dömme snarest dets sidste halvdel, medens Atlamál først kan være digtet måske langt inde i det 11. årh.; yngre er det dog ikke. Dette stemmer fortræffelig med, at det er grönlandsk, ɔ: forfattet i den islandske koloni i Grönland; heraf bærer det også bestemte præg på mange måder; isbjörnenes ankomst sydøst fra — således kommer de med drivisen endnu den dag i dag — antydes, m. m. Der hersker i digtet meget lave forestillinger om konger og kongelig pragt (dronningerne er bondekoner; hirden er 30 mand), naturligvis efter forholdene deroppe; og i det hele har digtet fået et præg af fortrykthed og ringe kulturstandpunkt. Det modsatte er tilfældet med Atlakviða.

Som bemærket er disse to kvad paralleldigte, idet de bægge, hvert på sin måde, fortæller om Atles svig-

fulde indbydelse til gæstebud, Gjukungernes rejse trods onde varsler og Gudruns advarsler, deres undergang og død, samt hvorledes Gudrun hævner sine brødre ved at dræbe Atle (og sine egne sönner med ham). Personskildringerne i Atlakv. er aldeles ypperlige, især er beskrivelsen af Högne og hans modsætning, den feje træl Hjalle så mesterlige, at magen dertil knap gives. Atlamál anvender drömmemotivet meget stærkt.

Nu er den egenlige saga ude, og man havde ikke savnet noget yderligere. Gjukungerne er døde — undt. Gudrun —, skatten er skjult i Rinen og kan således ikke afstedkomme flere ulykker. Men man har i Norden givet Gudrun et yderligere giftermål og så knyttet det hele til Jörmunrekkssagnet. Gudrun vilde, hedder det i prosa, tage sig af dage ved at drukne sig, men det lykkedes hende ikke; hun førtes over fjorden til kong Jonakrs land (denne Jonakr antages at være identisk med Odoacher); med ham bliver hun gift og får 2 sönner, Sörle og Hamder, der således bliver nye Gjukunger; i karakter svarer de til Gunnar og Högne, den ene er hård, den anden blidere. De har en halvbroder Erpr. Men Gudrun og Sigurd havde haft en datter Svanhild — en sagnperson som allerede Jordanis kender; hos ham genfindes også brødrene: Sarus og Hammius —; denne datter, strålende som solen, blev gift med kong Jörmunrekk; men den onde rådgiver Bikke (Sibicho) får hans sön Randve til at blive Svanhilds elsker; han fortæller det til Jörmunrekk, der så lader Svanhild træde under hestefødder og Randve hænge. Her er sikkert flere sagn blandede sammen og i Norden tildels omdigtede. Da Gudrun erfarede det skete, blev hun opfyldt af hævnlyst og æggede sine sönner til at dræbe Jörmunrekk. Denne hendes opfordring og udstyrelse af sönnerne findes i det næste digt i

fornyrð., Goðrúnarhvöt. Efter at brødrene er afrejste, fortsætter Gudrun med en enetale, hvori hun mindes tidligere tider og sine store sorger, især Sigurds og Svanhilds død. Digtet er kraftigt i tone, men det er ikke ældre end fra slutningen af det 10. årh. Det ender abrupt midt i et vers; senere er der hæftet dertil nogle få vers af et helt andet digt, hvori Gudrun tiltaler Sigurd (som død), og opfordrer til at berede Sigurds (og Brynhilds) bålfærd. Situationen er lige efter Sigurds død.

Endelig følger så det sidste digt, Hamðismál en fornu, der i handling fortsætter den første del af Goðr.hvöt, nemlig brødrenes ankomst til og angreb på den gamle, prægtige Goterkonge Jörmunrekk, der »brummede som en björn« og var frygtløs over for brødrene. Disse havde undervejs af uvilje dræbt deres halvbroder, Erpr, der skulde have hjulpet dem; de hugger arme og ben af kongen og bliver selv stenede. Dermed er sagaen helt og holdent ude. Digtet er et af de allerbedste, især hvad den livagtige betegnelse af personerne, ikke mindst kongen selv, angår. Fremstillingen er gammeldags kærnefuld, for så vidt som man kan dömme efter dets nuværende tilstand, ti det er mangelfuldt; desuden er vers i fornyrðislag — digtet selv er i málaháttr — indblandede, öjensynlig af et andet og yngre paralleldigt, som jo netop antydes ved betegnelsen »det gamle«. Digtet er uomtvistelig forfattet i Norge, hvad sammenligninger og naturhentydninger viser. Symons henfører det til den ældste gruppe.

Uden tvivl har der eksisteret flere lignende digte, men de er nu tabte. Men de heldigvis bevarede kvad viser tilstrækkelig, hvad man i oldtiden formåede især m. h. t. karaktertegning og rammende fremstilling, selv om man ikke just kan tale om nogen særlig åndsflugt eller fantasi — medmindre

man dertil vil regne de stedfundne sagnkombinationer, der sikkert lidt efter lidt har udformet sig. Digterne har i reglen ramt det centrale i sagen og vidst at forme det smukt og kraftig — alt tillige præget af tidens ånd og livsopfattelse. Vi ser flere gange to parallelle rækker af digte, tildels med forskelligformede sagn (eller sagnmomenter), ældre og yngre kvad; dette hænger mulig sammen med en senere indvandring af de tyske sagn — i en noget ændret skikkelse —, som man ikke uden stor sandsynlighed har ment at kunne konstatere. Men et er sikkert, at de alle har en fælles rod og et fælles indre slægtskab. At disse grupper skulde deles efter lande (Norge-Island), hvad der naturligvis ikke var umuligt, er af föranførte grunde ikke ret sandsynligt.

Det kunde måske være rigtigst med disse digte at sammenstille olddigte som Bjarkamál en fornu og Darraðarljóð, der slutter sig så nær til hine både ved indhold og form (henholdsvis i málaháttr og fornyrðislag). Hvad vi kender til det gamle Bjarkemål er desværre kun lidet. I anledning af, at det siges, at Tormod kolbruneskjald har fremsagt det til opmuntring af kong Olafs hær lige för Stiklestadslaget, anføres de to første bekendte vers: »Dagen er oppe, hanens vinger suser osv.«. Desuden anfører Snorre i Edda 3 vers, der alle beskriver kong Hrolfs gavmildhed, og som er fyldte med guldomskrivninger; mod versenes ægthed lader sig næppe noget indvende. Et par linjer haves endnu. De talende i digtet er først Hjalte og så Bjarke. Saxo har et tilsvarende udførligt digt. Digtet er altså ældre end 1030 og rimeligvis fra slutningen af det 10. årh. At det er norsk eller islandsk viser guldkenningeversene til evidens.

Darraðarljóð er et ejendommeligt valkyrjekvad; i form er det et varselsdigt, forfattet om det vældige

Brianslag, Clontarfslaget i Irland 1014. En mand så 12 kvinder (valkyrjer) komme ridende og forsvinde i et hus; han gik hen og så, at de opførte en væv, hvor garn og islæt var tarme, strammestene menneskehoveder, sværd vævske osv. Det er kampvæven, der væves; og det er dertil navnet hentyder; jfr. Egils *vefr darraðar* (i Njálssaga, hvor digtet findes, er det manden, der hedder Darraðr, hvilket er en misforståelse). Under væven synger de deres krigssang, hvor det lyder omkvædsmæssigt og uhyggeligt: »lad os vinde, lad os vinde darradsvæven« — »skaft vil brage, skjold vil briste« — »nu er det frygteligt at se sig om, blodige skyer svæver under himlen« osv. Endelig rider de bort. De tager parti »for den unge konge«, Sigtryg silkeskæg —. Når og hvor dette interessante kvad er forfattet, er vanskeligt at afgőre. Det er måske snarest islandsk og forfattet ikke længe efter slaget. Der går igennem det et så friskt pust, at det næppe kan høre til det 12. årh. f. eks.

Der findes i de såkaldte fornaldarsagaer en mængde digte og vers af forskellig kvalitet og alder. Intet af dem kan med vished henføres til den periode, vi her behandler; de vil derfor tages til samlet betragtning på sit sted.

SKJALDEKVAD.

Rent kronologisk set er disse, hvad alderen angår, de ældste nordiske åndsfrembringelser, man kender (bortset naturligvis fra runeindskrifterne). Til at begynde med er de alle naturligvis norske. Blandt de til Island udvandrede Nordmænd findes enkelte versemagere (skjalde), og fra og med midten af det 10. årh. er skjaldekvadene så godt som udelukkende islandske. Der er kun én slægt i Norge, der frem-

bringer skjalde, det er kongeslægten, helt ned til Sigurd jorsalfar; hvad der ellers er af norske vers er kun ganske enkelte mindre (løse) vers. Selvfølgelig er skjaldekvad eller bevidstheden om deres ydre form ikke i og for sig forsvunden i Norge, men da denne digtning pludselig skød frem på Island, var den som med ét forsvunden i Norge. Grunden hertil er og må være den, at Islænderne trængte til en særlig støtte, så at sige en anbefaling, et middel til at vinde fremgang i udlandet, og dette fandt de i digtningen, den om man så må sige personlige heltedigtning. Af de historiske forhold var det givet, at Islænderne, både de ældre og de yngre, især købmændene, måtte ty til fyrsterne — konger og jarler — dels for at kunne færdes frit og sikkert i landet, dels for at erhværve sig hæder og gods. Alt dette kunde de få ved at slutte sig til fyrsten og helst blive hans håndgangne mænd. Men for at opnå de goder, der her var tale om, skulde de være i besiddelse af så mange ævner og fremragende egenskaber som muligt, hvorved de kunde stå sig i konkurrencen med de indfødte selv. Disse var tildels af andre grunde forpligtede til at støtte kongen, og tapperhed var for dem igrunden den vigtigste adkomst til at blive kongsmænd. Det er derfor meget forståeligt, at de Islændere, der besad skjaldeævne, hurtig lærte at indse dennes fremragende betydning for dem, netop også fordi de vidste, hvor stor en pris kongerne satte på den slags forevigelse af sig og sine bedrifter. Dette sidste kendes fra de ældste tider, men især er det dog Harald hårfagre, som har grundlagt fyrsteskjaldenes stilling og anseelse, og hans eksempel fulgte alle de følgende fyrster. Denne anseelse bredte sig ud og blev fællesnordisk, selv om fyrstedigtenes egenlige grund er Norge. Der findes skjalde hos de svenske og danske konger, hos Knud d. store i Eng-

land, hos Orknøjarlerne osv. I selve Island blev også enkelte hövdinger hædrede på denne måde. Dette må have været grunden til det her omtalte forhold — at Islænderne så at sige ganske fortrængte Nordmændene som skjalde. På Orknøerne findes skjalde, men ingen hirdskjalde. Således også i Grönland; der kendes ingen hirdskjald derfra, og dog vides det, at man også der har digtet (endogså et versemål kaldes »det grönlandske«; benyttet af Snorre).

Skjaldedigtningen var som bemærket meget höjt anset, den betragtedes som en gave fra Odin, der selv havde skaffet sig skjaldedrikken; og ingen nærede den kærlighed til den som skjaldene selv; det smukkeste udtryk for dette har den gamle Egill Skallagrímsson givet i sit digt Sönnetabet. Digterævnen er hans bedste trøst. Rundt omkring hos skjaldene findes små indskudssætninger, der viser deres glæde og stolthed over deres ævne. At de til gengæld væntede gunst og gave for deres digte var ikke mere end naturligt og ganske i oldtidens ånd (»gengæld skal være gave lig«). Og store var tit og ofte de gaver, de fik; det var forskellige kostbarheder — prægtige kapper, sværd, skjolde, ja skibe med eller uden skibsladning. En ærkegnier var den, der ikke vilde lönne skjaldekvad; det viste tillige, at han ikke besad den rigtige sans for deres betydning og værd. Torbjörn hornklove giver os et friskt billede af skjaldene blandt kong Haralds følge: »på deres rustning og dragt og guldringe kan man se, at de er kongens bekendte; de råder over røde felder med smukke striber, sølvomviklede sværd, ringvævede særke (brynjer), forgyldte skulderremme og figurerede hjælme«.

Skjaldene havde også på en anden måde en stor betydning, nemlig som kvadfremsigere; de underholdt

folk ved festlige og andre sammenkomster, kongens hird eller ham selv lejlighedsvis, ved at fremsige egne og andres digte. Det hører man om Tormod kolbruneskjald (se ovf. s. 77), om digteren Stúfr, der for Harald hårdråde, som selv var skjald, fremsagde en mængde digte (draper og flokke). Dette havde stor betydning for kvadenes overlevering og bevarelse for eftertiden. Også denne kvadfremsigelse lönnedes godt.

Hos Harald hårfagre havde der som sagt været hirdskjalde; flere af disse har sikkert sluttet sig til ham for livet eller i hvert fald for en lang årrække. Således gik det også nogle af de islandske skjalde, der gör det samme, Sigvat hos Olaf og Magnus, Tjodolf hos Harald hårdråde, mulig Ottar svarte hos Knud d. store (för havde han været længe hos Olaf d. svenske, indtil dennes død). I de aller fleste tilfælde vendte de unge skjalde dog tilbage eller var idelig på rejser (som Hallfred); de tog da undertiden fra den ene fyrste til den anden som f. eks. Gunnlaugr. I øvrigt vides kun lidet om de fleste skjaldes liv i det enkelte.

Når en skjald besøgte en fyrste og havde fået foretræde, udtalte han ønsket om at måtte fremsige et digt om ham. I reglen måtte skjalden vente i nogen tid; fyrsten var ikke altid straks oplagt til at høre derpå eller han vilde først erfare noget om skjalden selv og hans egenskaber; undtagelsesvis vilde han vide, hvorvidt vedkommende var dygtig nok, som Harald hårdråde, der ikke ønskede, at enhver stymper skulde digte om ham; Stúfr spurgte han, om der var skjalde i hans æt; han nævnede Glúmr, »da er du ingen dårlig skjald, hvis du ikke digter ringere end han«. Da så den dag kom, de skulde fremsige kvadet for hele hirden, da var det virkelig et höjtideligt öjeblik; skjalden træder frem i sin bedste

stas, hilser (med en hovedböjning) på hirden, der sad på begge langbænke i hallen, og kvæder så sit kvad med höj og lydelig stemme og distinkt, for at folk bedre skal forstå det. Sikkert var forståelsen temlig let i det hele og store, selv om man mulig ikke fattede hver omskrivning i alle enkeltheder. Man var nu engang opdraget til at forstå disse digte, og der er flere vidnesbyrd om, hvor let det gik. Om sang er der ikke tale, men kun om en rytmisk fremsigelse. Derfor er der heller ikke tale om noget ledsagende spil på et instrument; det har været almindeligt at antage, at skjaldene har spillet på harpe til fremsigelsen, men dette beror på en misforståelse. Der findes ikke en eneste antydning deraf i kilderne og desuden passer ikke harpespil til en sådan fremsigelse. Da skjaldene var færdige, modtog de i reglen deres lön. Undertiden havde der været fjendskab tilstede mellem skjalden og fyrsten, og skjalden modtog da sit hoved til lön (hovedløsningsdigte).

Skjaldene er ofte stærke i deres udtryk, stærke i ros og lovtaler over fyrsten og hans gærninger med samt hans mænd. At kalde dem smigrere eller hyklere vilde dog være det uretfærdigste, man kunde sige om dem. At de i virkeligheden har ment, at fyrsten fortjænte al den ros er utvivlsomt; sagen var den, at man i det hele ikke let kunde tænke sig en fyrste, der skulde styre et rige og føre en hær, uden at han besad de dertil nødvendige egenskaber. Tapre var disse fyrster i reglen, hvad man så end kan sige dem på, og det er i første række deres kampdygtighed, der så stærkt fremhæves. Når den ærlige og uforfærdede Einar skåleglam kalder Hakon jarl for »edomhyggelig«, er dette ganske sikkert alvorlig ment, uagtet det i vore öjne ikke ret passer på Hakon jarl. Men Einar betragter ham som han vilde betragte en ideel fyrste; således burde han være —

således var han. At skjaldene var selvstændige mænd, der ikke var og ikke mente at være smigrere og heller ikke betragtedes som sådanne, fremgår af deres ofte meget dristige forhold til kongen; vi vil slet ikke tale om Sigvatr, et af de smukkeste eksempler på kongetroskab og frimodighed i forening. Men man kan minde om Torleif jarleskjalds forhold til Hakon jarl, eller hin Bjarne, der siges at have kastet et drikkehorn i ansigtet på samme jarl osv. Spasmageren Halle hos Harald hårdråde er et godt eksempel — ikke alene på frejdigt humør — men også på djærv selvstændighedsfølelse.

Det faktiske indhold af deres kvad havde skjaldene — når de da ikke var öjenvidner, hvad de ofte var — tidligere måttet samle og det vistnok endogså medens de endnu var på Island, da de altid har deres (første) digt færdigt ved det første møde med fyrsten. De har da forhørt sig hos mænd, som måtte vide god besked om fyrstens færd — og det var i de tider ikke vanskeligt, da samfærselen var så rig. Det gik jo ikke an, som Snorre bemærker, at komme og fortælle fyrsten enten om ting, han ikke havde udført, eller fortælle skævt og urigtigt derom. »Det vilde da have været hån og ikke ros«. Dette er ganske rigtigt. Oplysende for skjaldenes fremgangsmåde er, hvad der fortælles om Hallfred efter kong Olafs død; han vilde digte et arvekvad om ham og han opsøgte da mange, der havde været tilstede i den sidste kamp, for at få så nöjagtige beretninger som muligt. Har man båret sig således ad med arvekvadene, har man sikkert ikke været mindre ombyggelig, når det gjaldt levende personer, der selv skulde høre deres kvad.

Men heri ligger netop den bedste borgen for kvadenes pålidelighed; deres historiske troværdighed er i virkeligheden uomtvistelig, og deri ligger

deres störste betydning, noget som man allerede meget tidlig vidste og forstod at vurdere. Samtidige skjaldedigte er historiske kilder af bedste art. Samlede er de norske fyrsters kvad, eller vilde de være, hvis vi havde dem i behold, en fremstilling af Norges hele historie, hvad ydre begivenheder angår. Snorre og hans samtidige var så heldige at have dem alle, vi har desværre kun de få stumper og stykker, der tilfældigvis er anførte i sagaerne. Derfor har de ikke så stor en betydning for os.

Man har villet drage skjaldenes sanddruhed i tvivl og derved svække deres digtes historiske betydning. Men de fejl, man har ment at kunne påvise, falder bort ved nærmere eftersyn og efter at teksten er bleven kritisk fastslået. Man har peget på et vers af Sigvatr, hvor han sætter Olaf den helliges fald i forbindelse med en solformörkelse; dette er urigtigt, da de to ting ikke var samtidige. Men forklaringen er let. Sigvatr var selv på en udenlandsrejse, da Stiklestadslaget stod. Det digt, hvori verset findes, er først digtet 10 år senere, men allerede et eller to år efter Olafs fald var hans hellighed »kommen op« og legenderne om ham og hans mirakelævne allerede i fuldt flor — hvad vi ser af Torarin lovtunges digt om Sven Alfivassön —. Munkene har tidlig sat solformörkelsen og Olafs død — efter Kristi forbillede — i forbindelse med hinanden, og det har folk troet. Det er denne »fejl«, Sigvatr har begået, at optage det almindelig fortalte og troede, uden at han har ment at behøve nærmere at undersøge sagen. Der er ingen grund til at antage, at han har vidst det rette. Man har derimod ad forskellige veje kunnet vise digternes historiske velunderrettethed, f. eks. m. h. t. Harald hårdrådes færd i Syden. Når et vers og prosaen ikke ganske stemmer eller synes at stemme indbyrdes, er det netop ikke bevis for versets urigtighed.

En anden betydning, skjaldekvadene har, er mytologisk, dette dog i mindre grad. Blandt de ældste kvad er nogle, der besynger genstande, især skjolde, hvorpå forskellige myter og heltesagn var malede. Sådanne skjolde har været af den art som Einar skåleglam engang forærede Egill; det var pragtstykker, paradeskjolde, som kun var til pryd, ikke til forsvar i kampen. De er bleven benyttede ved fester og folkemøder ligesom prægtige kapper og lign. Sådanne skjolde har været en yndet gave, og når en skjald var modtageren, har han lönnet gaven med et digt om den og dens fremstillinger. Endvidere er der også blandt de ældste digte genealogiske kvad, hvori den besungne fyrste hovedsagelig prises for hans forfædre; når disse går helt tilbage til sagntiden (som i Ynglingatal og Háleygjatal), får man der en sagnhistorie af stor betydning. — Endelig har kvadene betydning for mytologi og sagn ved deres på bægge dele beroende omskrivninger. Dog er denne betydning temlig indskrænket og gælder især de ældste digte, da den ene skjald gentager, hvad den anden og ældre har sagt, uden at tilføre noget egenlig nyt.

For det tredje har digtene en sproglig betydning, og denne er for os overvejende. Der er så meget tilbage af digte fra omkr. 900, nogle endda fra 800—850, ned til omkr. 1100, at de giver os et fortræffeligt billede af sprogets former og tilnærmelsesvis disses ændringer i tidens løb, dette så meget mere pålideligt som kvadene i formel henseende er så faste, strænge og nöjeregnende. De giver et udmærket totalbillede af det norsk-islandske sprog i det nævnte tidsrum. Denne skjaldenes betydning var i oldtiden allerede erkendt, hvad man ser af den 1. grammatiske afhandling, der omtaler skjaldene som »dommere over al bogstav-lære og udtaleforskel«.

At digtene har en almindelig kulturhistorisk betydning siger sig selv og behøver ingen nærmere omtale.

Den her anførte betydning har dog først sit fulde værd, hvis skjaldekvadene er ægte, d. v. s. fra den tid og af de forfattere, de udgives for at være. I det hele og store er der ingen grund til at betvivle, at de er det, og det bestrides i det hele ikke — undt. i flere tilfælde for sagaernes løse strofers vedkommende. Der er sikkert yngre vers i dem, og der er grund til at være på sin kritiske post overfor dem, men sprog og form og ånd er her ofte en udmærket vejleder. Om flere eller færre af dem er »uægte«, har virkelig mindre at sige; det er fyrstekvadene, det hovedsagelig drejer sig om. Næppe omtale værd er G. Vigfússons hævdelse af, at skjaldekvadene för 1100 omtr. er i det 12. årh. bleven omdigtede, helt forandrede, således at især stedsnavne skulde være fjærnede og andet sat i steden for. For det første savnes ethvert håndgribeligt bevis i så henseende; når hypotesens ophavsmand spörger, hvorfra sagaskriveren har sine egennavne, er svaret let; han kan have haft dem fra de andre tabte vers og han kan have fået dem fra den mundtlige tradition. Dernæst er det ikke let at fatte den psykologiske årsag til en sådan omdigtning, navnlig når man ser hen til den uhyre respekt, der herskede for de gamle skjalde netop i 12. årh. Farligere har det forsøg været, som S. Bugge har gjort på at bevise, at de ældste skjaldedigte, Brages og Tjodolfs, var »uægte«, d. v. s. digtede først i det 10. årh. eller dettes slutning. Sprog og form m. m. har han villet godtgöre var yngre end 9. årh.s.* Almindelig tilslutning har dette forsøg ikke fundet, men er efter min opfattelse blevet modbevist især ved hjælp af den metriske forms ufuldkommenhed og egenhed (dette især hos Brage); men vi kan

ikke her komme ind på alle de herhenhørende enkeltheder, men henviser til de pågældende afhandlinger, og hvad der senere vil blive sagt om hver enkelt skjald. Ifølge Snorres ord havde man ved 1200 udmærket rede på skjaldenes digte (jfr. det i så henseende vigtige Skáldatal, en fortegnelse over alle fyrsteskjalde) og man finder dem så godt som altid holdt ude fra hinanden. Der findes i enkelte håndskrifter en sammenblanding af de to samtidige skjalde Torbjörn og Tjodolf, hvilket dog mulig kommer af, at en forkortelse af den enes navn i et håndskrift er blevet misforstået. Endelig skal det bemærkes, at en bevidst efterlignelsesdigtning ikke kan antages at være opstået för end i den »lærde« tid i Islands litterære historie, d. v. s. i 12. årh. (fornaldarsagaversene).

Denne digtenes ægthed støttes kraftig ved, at de fra første færd af er blevet betragtede som en personlig handling, bedrift, hvortil udførerens navn var bestemt knyttet og hvortil han hævdede sin ejendomsret. Dette ses allerede af, hvad der fortælles om Audun illskælda, der skal have fået sit ildelydende tilnavn — jfr. digtets navn Stolinstefja —, fordi han havde »lånt« omkvædet af et digt af hans frænde. Denslags laver man ikke i senere tider. Jfr. også Eyvindr skáldaspillirs tilnavn og hans forhold til ældre forbilleder. I det 9. og 10. årh. — og det 11. med — er det så at sige utænkeligt, at nogen skulde have digtet et kvad og udgivet det for at være af en ældre navngiven skjald, f. eks. Brage (hvis historiske eksistens Bugge ikke bestrider), for ikke at tale om skjaldene fra omkr. 900, hvis historiske tilværelse og åndsfrembringelser måtte være velkendte i de følgende generationer.

Heller ikke er det i og for sig noget urimeligt, endsige umuligt, at nogle få digte fra det 9. årh.

er bevarede; mindre end det, vi har, kunde det ikke godt være.

Fra hvilken side, man så end betragter sagen, er hypotesen om de ældste digtes uægthed overmåde svagt støttet.

Når man vil angribe de løse vers og tvivle om deres ægthed, fordi det var urimeligt at tænke sig, at skjaldene på stående fod kunde digte så indviklede vers, modbevises dette ved den overordentlige lethed, hvormed Islænderne lige ned til vore dage faktisk fremkaster vers tildels af en ret indviklet art og form. Det er vanen og den åndelige trænering, der bevirker dette.

Som för bemærket er skjaldepoesien meget ensartet, især i form. Efterhånden udvikles der i så henseende en mængde kunstlerier, både m. h. t. versarter (stavelsemængde, rimenes brug osv.); især skete dette dog vistnok i tiden efter 1100. Hvad indholdet angår, er den også ret ensformig, dette dog også ved overleveringens art. De egenlige fyrstedigte er dels skjoldkvad, dels slægtopregningsdigte og så personlige fyrstedigte. Af kærlighedsdigte er desværre intet bevaret — bortset fra løse vers —, og af niddigte så godt som intet. Et par Torsdraper kendes fra det 10. årh. — foruden de sidste udløbere af den ældre mytisk-sagnhistoriske digtning, Egils skjoldkvad og Ulfs Husdrapa. Ved og efter 1000 får vi nogle enkelte kristelige digte, men deraf er så godt som intet bevaret.

Indholdet af disse kvad er, som bemærket, hovedsagelig kampskildringer; ofte er disse, især hvis skjalden skildrede dem af særsyn, meget livlige og anskuelige; man hører pilene svirre og suse, sværdene brage på skjoldene, man hører sværdstormen hyle og ser våbenregnens tykning. At der undertiden, især hos de senere skjalde, kan findes tomt kling-

klang, er vist. Hvad der dernæst — bortset fra den personlige ros over kongens bedrifter — er uadskilleligt fra disse digte er omtale af ulve, örne og ravne, der flokkes om kampstedet, og hvem krigerne giver føde og læskende drik; utrættelige er skjaldene i anvendelsen heraf og i de dertil knyttede kenninger. At der undertiden bliver for meget af det gode, er sikkert; men værre er det, at navnlig de islandske skjalde undertiden henfalder til unaturlighed m. h. t. ulvens anbringelse, hvor den intet kan have at göre; havde de kendt den af selvsyn og den været et islandsk rovdyr, havde de sikkert undgået denslags fejl; men dette viser bedst, hvad det vil sige at skildre noget, man ikke er opfødt sammen med og som ikke således er trængt ind i ens bevidstheds liv. En anden slags skildring, som digtene er fulde af, er sejlasens. Og her havde skjaldene altid egen erfaring at bygge på. Her henfalder de aldrig til nogen unatur; her er bølgernes höjde ægte nok, her er skibsplankernes bragen og knagen virkelig hørt, skumspröjtet set og mærket. Ligeledes er f. eks. Arnors skildringer af den i solen luende guldprydede, skjoldbehængte flåde ægte nok. Alt dette i forbindelse med kenningernes anskuelighed og skjaldenes ofte træffende, subjektive bemærkninger og stemningstilkendegivelser, er ofte af den kraftigste og mest tiltalende virkning.

Disse gamle skjaldevers omtales ofte som meget dunkle og utilgængelige for nutidsmennesker. Det skal ikke nægtes, at deres ordstilling, der på grund af formen er meget fri, ofte er vanskelige at overskue — dog langtfra altid i den grad, man tror. En stor mængde vers især af skjaldene omkr. og efter 1000 lader sig læse uden videre vanskelighed. Heller ikke skal der synderlig meget til at sætte sig ind i kenningerne i almindelighed. Men det værste er, at

versene er i håndskrifterne ofte mere eller mindre forvanskede — især i dem fra 14. og 15. årh. Afskriverne skrev ofte mekanisk og forstod ikke disse vers helt; de læste galt og skrev galt, og hvad der var endnu værre, de søgte undertiden at rette på dem. Derfor er det nødvendigt at behandle dem kritisk, meget hyppig konjekturalkritisk, og fortolke dem; dette sidste sker især ved at den prosaiske ordning af ordene opstilles og de enkelte kenninger forklares. Allerede Snorre gjorde dette ved sine egne vers, hvad man ser af kommentaren til Háttatal. Og denne fremgangsmåde er senere bleven fulgt. Der har lige siden det 19. årh. været mange, især Islændere, der har givet sig af med versfortolkning. Ikke alle har været lige heldige, især de fra det 18. og begyndelsen af det 19. årh. Deres fortolkning har meget bidraget til at bringe de gamle vers i uforskyldt vanry. En rigtig og smagfuld versfortolkning indlededes ved den skarpsindige og af fin forståelse besjælede Svb. Egilsson; hans arbejde fortsattes af Konr. Gíslason, der udmærkede sig ved en gennemtrængende dyb og fin forståelse og som med genial sikkerhed foretog rettelser i den overleverede tekst.

NORSKE SKJALDE.

I den ovenfor nævnte skjaldefortegnelse findes navne på endel skjalde, der ellers er så godt som ganske ukendte, men som har været omtrent samtidige med den ældste skjald, Brage. Det er Erpr lútandi, Ormr óframi, Fleinn, Rögnvaldr og fl. Om den første hedder det, at han havde begået et drab på indviet grund og skulde dræbes; han digtede da om kong Saur (hundekongen) og fik sit hoved. Det er den ældste Hovedløsning, vi kender

Denne Erpr er noget ældre end Brage, ti denne siges at have været gift med hans datter. At alle de her nævnte personer er historiske, er vist næppe tvivlsomt.

Af störst betydning er Bragi enn gamli Boddason. Brage er sikkert en historisk person; det at han bærer digtergudens navn har intet i så henseende at sige; man finder også f. eks. Iðunn brugt som kvindenavn i den ældste historiske tid. Brages levetid kan fastsættes til den første halvdel af det 9. årh. omtrent, eftersom han sættes i forbindelse med fyrster, der levede i denne tid; således først kong Björn i Sverrig på Haugr, der uden al tvivl er samme person som den kong Bern i Birca (Bjarkø-købstaden), der levede der i Ansgars tid ved 829; om ham skal Brage have digtet et kvad, hvormed han løste sit liv; en antydning dertil findes virkelig i et halvvers under hans navn. Der har altså af en eller anden grund været uvenskab mellem dem. Da Björkøen var en almindelig søgt handelsplads, forklarer det på det bedste Brages besøg der. Fremdeles sættes Brage i forbindelse med kong Hjörr, fader til de to isl. landnamsmænd, Geirmund og Hámund, der bægge havde tilnavnet 'helskind'; Hjörs hustru havde ombyttet sine to mörkladne sönner (tvillinger) med en tjænestekvindes lødlyse sön, men Brage opdagede forholdet og bevægede hende til at give slip på tjænestekvindens sön og tage sine egne tilbage. Endvidere er der forbindelse mellem ham og Ragnarr Sigurdsson, hvem overleveringen har, med rette eller urette, kaldt lodbrog; også dette fører til den samme tid. Endelig sættes han i genealogisk forbindelse med visse slægter i Norge og på Island og slægtleddene fører atter til det samme. At bestride disse genealogiers rigtighed kan ikke med grunde lade sig göre. Brage har udentvivl levet på Vestlandet i Norge; der-

ved forklares f. eks. at han ikke sættes i forbindelse med Halvdan svarte.

Det er för bemærket, at man har betvivlet ægtheden af de ham tillagte vers. Om indholdet se straks nedenfor. I formel henseende står disse digtrester på et meget gammelt standpunkt, idet de viser drotkvædet versemål ikke fuldt normeret på alle punkter; kun de 6 stavelser i linjen er fastslåede. Rimbogstavernes antal er også stadig 3, men den sidste af disse, hovedstaven, står ikke altid hos Brage i linjens første ord; foran den går ikke så sjælden et ubetonet ord; dette findes i poesien efter 900 så godt som aldrig, kun undtagelsesvis. Dernæst har rimenes art og stilling en mærkelig karakter; en mængde både lige og ulige linjer er for det første rimfrie; helrim findes et par gange i ulige linjer, hvad der ikke har meget at betyde; mere sigende er at halvrim findes meget ofte i lige linjer, hvilket senere er banlyst fra det normerede drotkvædet; det sidste rim findes nogle få gange i den 3., i stedenfor 5., stavelse i linjen; ja, de rimende stavelser står ikke altid i samme linje, men er fordelte på to. Allerede dette er et afgjort vidnesbyrd imod at sætte disse således beskafne vers til det 10. årh., til en tid, da versformen var bleven så stræng; antagelsen af bevidste forfalskninger er för omtalt som höjst usandsynlig. Den metriske form forklares allernaturligst ved at antage, at disse vers tilhører en ældre tid end andre eksisterende normale vers. Hertil kommer at dette netop støttes ved indholdet, idet digtbrudstykkerne handler om skjoldbilleder. Versenes sprog indeholder intet, der strider imod en så gammel tilblivelse. Selve fremstillingen, der er overordenlig jævn og ligefrem, uden subjektive udtalelser, peger også hen til en meget gammel tid. »Digteren viser sig som den þulr-agtige erfarne vismand, der med ufor-

styrrelig ro meddeler simpelt og uden omsvøb endel af sin rige viden«. Versene minder i det hele meget om et digt som Loddfáfnismál. Brages kenninger er i det hele meget ligefremme og lidet kunstlede; de fleste er kun to-leddede, undtagelsesvis flerleddede som den, der er omtalt s. 27.

De vers, der haves under Brages navn, kan for det meste alle henføres til et hovedkvad, Ragnarsdrápa, hvilket navn for såvidt er mindre rigtigt som det ikke handler om Ragnarr — der i digtet kaldes »Sigurds sön« — personlig, men om de billedlige fremstillinger, der fandtes på et pragtskjold, Ragnar havde givet ham, vistnok sendt ham ved en mand, Ravnketil, der tiltales i det første vers; jfr. omkvædet: »Ragnar gav mig skjoldet og (med) mange fortællinger (sagnfremstillinger)«. Der er for det første bevaret 2 gange $4^1/_2$ vers, der omhandler Sörle og Hamdirs angreb på kong Jörmunrekk og deres fald (jfr. Hamðismál; der findes en mærkelig overensstemmelse, der dog kan være tilfældig), samt Hjadningekampen (Högnes og Hedins kamp »på øen« i anledning af Hildr, der her fremstilles som den troldkyndige). Hertil kan fremdeles henføres nogle halvvers om Tors kamp med midgårdsormen, i ialt 7, foruden et par vers og halvvers endnu om Gefjun og Sællands opplöjning osv. Et halvvers, der næppe har tilhørt dette digt, hentyder, som bemærket, til Brages hovedløsning. Endelig tillægges der ham et par løse vers, hvoraf det ene om Hjörs sönner (i fornyrdislag) intet indeholder, hvorfor det skulde være uægte; det andet findes i en mere mistænkelig forbindelse; det skal være et svar på en »jættekvindes« versformede spörgsmål, da Brage engang kørte gennem en skov. Verset indeholder omskrivninger på en »digter«. (Derimod er det vers, jættekvinden skal have fremsagt, sikkert senere lavet som et sidestykke til Brages).

Alt i alt er Brages vers i flere henseender interessante nok, ikke mindst netop ved deres ærværdige alder og dertil svarende primitive karakter og ædle simpelhed.

Efter Brage kommer vi til en gruppe af skjalde, der er knyttede til kong Harald hårfagre selv. Han står så at sige selv i spidsen, og der er næppe grund til at betvivle, at han har været i stand til at forme vers. Der haves under hans navn et halvvers i en meget primitiv form (drotkv.), der indeholder en bebrejdende udtalelse om hans mjödlystne mænd; dette vers besvaredes af Tjodolf, der netop var kommen for at forlige Harald med Snefridssönnerne. Desuden haves et vers af en Snæfríðardrápa, et sörgedigt over Snefrid; det er digtet i apokoperet drotkvædet; om denne versform i virkeligheden er så gammel, er tvivlsomt; i øvrigt indeholder verset, der ånder tung elskovssmærte, intet, der beviser dets uægthed.

Som för bemærket, er Harald måske den, der har æren af at have sat hirdskjaldevæsnet i system. »Af alle sine hirdmænd hædrede kongen mest sine skjalde; de havde plads i det andet höjsæde [modsat kongen]. Inderst af dem sad Audun illskælda; han var ældst af dem og havde været Halvdan svartes, kong Haralds faders, skjald« hedder det i Egilssaga. Af Torbjörn hornkloves digt ser vi deres udstyr og anseelse, der godt svarer til sagaens ord. I skjaldefortegnelsen findes følgende 6 skjalde ved hans navn: Auðun illskælda [først, fordi han var ældst], Þorbjörn hornklofi, Ölvir hnúfa, Þjóðólfr ór Hvini, Úlfr Sebbason, Gutthormr sindri [der sikkert var den yngste].

Auðun illskælda var Halfdan svartes og Haralds hirdskjald. I øvrigt ved vi så godt som intet om ham. I en lille saga, Skáldasaga, af sen oprindelse og udsmykket, men som dog sikkert indeholder

en historisk kærne, pådrog Auðun, Ölvir og Torbjörn sig kongens vrede engang ved deres opførsel mod en rig og smuk enke; denne lokker dem til et foregivet møde om natten, men de bliver indespærrede hver på sit sted. Enhver af dem digter et vers, der anføres i sagaen, men versene er meget forvanskede. Kongen får det hele at vide og pålægger skjaldene til straf en farlig rejse til Sverrig. Det hele er ret morsomt fortalt. Foruden det nævnte vers haves et halvvers af Auðun, hvori han synes at klage over, at man har røbet hans forhold til Ulfr Sebbasons digt (se ovf. s. 87); Auðuns kvad om kongen kaldtes på grund heraf *Stolinstefja*, og det antydes, at kongen en stund har været vred på ham. Auðuns anseelse viser, at han tiltrods herfor næppe har været nogen dårlig digter i og for sig, men vi er ude af stand til at bedömme ham som sådan.

Þorbjörn hornklofi er en af hovedskjaldene fra denne tid, som vi heldigvis kender mere til som skjald. Om hans herkomst og liv vides så godt som intet. Ifg. en antydning i Skáldasaga kunde man antage, at han stammede fra Oplandene. Og sikkert er det, at han i lang tid har opholdt sig ved kongens hird. Af hans digte kendes, foruden verset i Skáldas., levninger af et stort digt om Harald hårfagre; det er i kilderne uden navn; man har kaldt det *Haraldskvæði*. Det er forfattet i ikke ganske regelmæssig málaháttr og i samtaleform; de talende er en valkyrje, der spörger, og en ravn, der svarer; denne ramme er krigersk nok og har åbenbart en indre forbindelse med en del af digtets indhold. Efter en kort indledning, hvori Haralds krigerfærd omtales (»vi — ravnene — har fulgt ham, siden vi kom ud af ægget« — »Fylkeren vilde, dersom han ene måtte råde, holde sin julefest ude på skibene og kæmpe«) følger en levende og morsom skildring af Hafsfjord-

slaget — hvor digteren ikke helt kan lade være med at spotte modstanderne: »de, som var sårede, stak hovedet ned mod kølen og lod deres bag stikke i vejret« — »de kloge mænd løb med skjoldene på ryggen henover Jæderen — med sten blev de slåede — og tænkte på deres mjöd«. Men resultatet blev, at »valen, bestemt til Friggs enöjede husbond, lå der på stranden; vi glædedes over den bedrift«. Dernæst omtales Haralds giftermål med den stolte, danske Ragnhild, for hvis skyld han vragede alle norske piger. I den sidste del af brudstykket findes de prægtige skildringer af kongens hird, dens dristige mænd, bersærkerne og ulvhednerne, skjaldene, ja de fremmede göglere, der gör mange latterligheder bl. a. ved hjælp af en ørerøs hund, forbigås ikke. Her giver skjalden aldeles fortræffelige kulturskildringer, som vi ellers vilde savne. Digtet er et sjældent farverigt og muntert kvad. Den metriske form er ikke strængt overholdt og enkelte ljóðaháttsvers er indblandede, som det synes på grund af samtaleformen. Det er ikke let at bestemme digtets tilblivelsestid; lige efter Hafsfjordslaget er det næppe digtet, da der jo synes at måtte være gået en rum tid fra dette til kongen havde fået sig en så prægtig hird; mange år behøver dog heller ikke at forudsættes.

Torbjörns andet hovedkvad er *Glymdrápa*, (krigs-) larmens drape, et kvad om Haralds kampe fra begyndelsen af, med undtagelse af Hafsfjordslaget, der jo allerede var behandlet, altså måske det første personlig-biografiske digt. Kun godt og vel 7 vers er bevarede, altså kun en lille del af digtet, der sikkert har været et stort kvad. Da digtet omtaler Haralds vesterhavstog, kan det næppe være digtet för mod årh.s slutning. Det har båret sit navn med rette. Det er ganske vist stivere i form — drotkvædet — end det andet digt, og det har mange tildels lange

kenninger, men disse er fortræffelig sat sammen og ordvalget er udmærket. Der er allerede her mærkelig glat flydende vers, skönt ikke som Halfreds f. eks. Der er en original kraft og flugt i Torbjörns veltalende og malende kampbeskrivelser.

Ölvir hnúfa kender man noget til fra Egilssaga. Han var en sön af en mægtig mand Berðlu-Kåre, Kveldulfs ven og svigerfader. Sammen med dennes sön Torolf var han på vikingetog, men hans deltagelse i dem fik en brat afslutning; ved et gilde så han engang den fagre jarledatter Sólveig, som han blev hæftig forelsket i; han bejlede til hende, men hendes brødre vilde ikke give ham hende til ægte; han var under hendes stand. Da holdt han op med vikingetog og sluttede sig meget nöje til kong Harald og var hos ham vistnok til sin død. Han siges at have digtet mange *elskovskvad* om Solveig, men de er desværre alle tabte. Ölvir fik lejlighed til hos Harald — i anledning af Torolfs forhold til denne — at vise sit trofaste, djærve sind. Han er i det hele fra karakterens side en overmåde tiltalende skikkelse. Desværre haves intet af hans digte, undt. 2 linjer, der synes at være af et Torskvad (kamp med midgårdsormen) eller mulig snarere af et skjoldkvad, og så verset i Skáldasaga.

Þjóðólfr ór Hvini eller enn hvinverski. Denne skjalds tilnavne må vel forklares så, som at han har stammet fra og boet i fjorden Hvinir (Kvinesfjorden) på Agðir (Norges sydligste del). Men vi ved intet om hans liv i øvrigt i enkelthederne. Af et *halvvers* — svar på Haralds ovenfor nævnte — fremgår det, at han tidligere havde deltaget i kongens krigstog. I sine senere år har han levet på sin gård, hvor han vides at have fostret en af Snefridssönnerne, Gudrød ljome; han har nydt stor anseelse og han fik kongen forligt med disse hans sönner. Gudrød druk-

nede engang i storm udfor Jæderen, han vilde ikke opsætte rejsen, tiltrods for en stærk advarsel af sin fosterfader — i et *drotkvædet vers.* Tjodolf har også været nöje knyttet til en fætter af kong Harald, Rögnvald heiðumhár (-hærri), der så at sige var hans nabo. Det var om denne at han digtede et af sine hovedkvad, *Ynglingatal*, Ynglingernes slægtregister. Det er et genealogisk digt (i kviðuháttr), hvori skjalden opregner Rögnvalds forfædre i lige linje til Yngve, d. v. s. den upsalske stamfader for Ynglingerne, hvoraf en gren ifølge sagnet overførtes til Norge og grundlagde den norske kongeslægt. Det vides i øvrigt ikke, hvorledes digtet begyndte. Det skal, ifg. Snorre, have opregnet 30 af Rögnvalds forfædre — hvor han dog sikkert selv medregnedes —, men der mangler i så fald versene om de 3 første. Snorre fortæller i øvrigt, at det om hver konge angav hans »dødsmåde og begravelsessted«. Han har fortjænesten af at have opbevaret så at sige alt, hvad der haves af digtet, omtr. 54 hele og halve vers; desværre er Snorre gået meget vilkårlig tilværks m. h. t. hvad der er optaget; undertiden har han kun ét vers, som oftest $1^1/_2$ eller 2, undtagelsesvis mere ($2^1/_2$); der mangler åbenbart på ethvert punkt noget, eftersom også de bevarede vers ikke altid svarer til Snorres egen indholdsangivelse. Digtet må have været temlig langt, hvis der f. eks. har været 3 vers om hver, og mindre kan det næppe have været; hvor udførlig skjalden har behandlet Rögnvald selv, kan ikke vides. Digtet er især i sagnhistorisk henseende meget vigtigt. At Tjodolf selv skulde have lavet slægtregistret, er næppe troligt; i så henseende har han vistnok taget et forhåndenværende grundlag. Han har — noget möjsommeligt vistnok — samlet hvad der i overleveringen fandtes om disse gamle sagnkonger, hvorom der har været mange og måske

modstridende beretninger. Hans vigtigste kilde var 'de frode mænd', han ofte siger at have spurgt. Opgaven var at finde, hvad der var det sandsynligste, og derudaf vælge, hvad skjalden havde brug for; hans metode er åbenbart kritisk. I øvrigt kan man ikke nærmere angive Tjodolfs selvstændige behandling af stoffet, på grund af mangel på parallelt stof; ved sammenligning med Ares slægtregister (også Ynglingerne) finder man et par afvigelser, men deraf kan der ikke sluttes synderligt. Arten af digtets indhold bevirker, at noget videre indblik i skjaldens sjæl og digteriske ævne ikke er muligt; kun ses hans forskeriver og hans forskerredelighed klart. Enkelte tilløb til lyrisk udmaling findes, men de er få. Der er få digte, hvorom der er skrevet så meget som dette. S. Bugge har hævdet, at det er af en yngre Tjodolf i slutningen af det 10. årh. Herimod har bl. a. G. Storm skrevet og hævdet dets ægthed med så gode grunde, at det er vanskeligt at gendrive dem. Nogle forskere har især i den første del villet se — ikke sagnhistoriske konger, men — guder og gudemyter (Noreen, Schück), men alt dette er meget subjektivt og usikkert. Schück har tillige — og det har, litteraturhistorisk set, större interesse — for endel strofers vedkommende søgt at påvise, hvilke vers der er tabte, og i hvilken orden de bevarede vers skulde opstilles. Forsøget er dog næppe lykkedes helt. G. Vigfússon udtalte den mærkelige påstand, at den fyrste, digtet gjaldt, ikke var Rögnvald, men Harald hårfagre selv, men denne antagelse er ganske vilkårlig.

Tjodolfs andet — drotkvædede — hoveddigt er *Haustlöng* (egl. »Efterårs-lang«, vistnok fordi han har digtet det i løbet af et efterår). Det er et skjoldkvad, digtet om fremstillingerne på et pragtskjold, den historisk godt afhjemlede Torleif spake — vismanden,

som Ulfljot rådspurgte i anledning af den ældste islandske lovgivning — havde foræret Tjodolf; digtets stev angiver udtrykkelig dette. Af dette kvad haves omkr. 20 vers; deraf handler de 13 om Iduns bortførelse ved jætten Tjasse og hvad dermed står i forbindelse, de 7 om kampen mellem Tor og stenhovedjætten Hrungnir. Digtet har sikkert været betydelig længere. Her får man et ganske anderledes levende billede af skjalden selv. Hans skildringer er anskuelige og kraftige og udmærket sete. Men især er hans kenninger og ordvalg (adjektiver) udsøgt. Hvert ord er velovervejet og begrundet i den skildrede begivenhed eller situation, f. eks. »den sultne jætte åd grådig — oksens kød —, indtil byttets bevarende Ty (Loke), med det grundig tænkende sind slog ham ovenfra med stangen«; her er »byttets bevarende Ty« en så passende betegnelse for Loke som ønskeligt; han så nødig, at jætten skulde få det bedste; tillige indeholder den en begrundelse af Lokes hug mod jætten; også ordene »med det grundige (dybttænkende) sind« er her vel anbragte. Således er det helt igennem. Skjalden er i det hele veltalende og digtet er mere flydende end Glymdrápa; i henseende til verseformen er det meget regelret på ethvert punkt, undt. m. h. t. rim i de ulige linjer; dem har Tjodolf enkelte gange forsömt. Digtets mytologiske indhold er af stor betydning og er benyttet af Snorre.

Endnu går der under Tjodolfs navn nogle vers — om Harald — i fornyrðislag, men de er næppe ægte. Ifg. Skáldatal har han digtet om kongen; her antydes også andre digte, f. eks. om Hakon jarl Grjotgardsson, men de er tabte.

Om Úlfr Sebbason vides intet udover hans slægtskabsforhold til Audun; altså skulde han være noget ældre end rækkefølgen i Skáldatal lader formode; der skal have eksisteret en saga om ham og

en jarl Kvígr, der er ubekendt. Der er intet bevaret af hans digte.

Endelig er der Gutthormr sindri. Denne, der kaldes en fornem mand, siges ifg. Snorre at have opholdt sig hos kong Harald og — senere — hos dennes sön, Halfdan svarte. Han havde besunget dem bægge, men ikke villet modtage nogen lön derfor; derimod havde han betinget sig opfyldelsen af en eventuel bön. Da der opstod strid mellem fader og sön, fordrede han, at de skulde forliges, og de opfyldte hans ønske. Hans efterkommere findes ned igennem tiderne; de har vist altid indtaget en fremragende stilling. Af de antydede *digte om Harald og Halfdan* er intet bevaret. Derimod er der nogle vers tilbage af en *Hákonardrápa* om Hakon d. gode; deri omtales Hakons bedrifter til og med slaget på Rastarkalv 955; da der intet høres om skjalden senere, f. eks. i anledning af Stordslaget eller derefter, må det antages, at Gutthormr er død i tidsrummet mellem 955 og 960. Digtet er ret flydende og kenningerne betegnende, men temlig sammensatte.

För og efter 900 levede og virkede jarlen Torf-Einarr Rögnvaldssön, stamfaderen til de kraftige Orknøjarler. Han hævnede sin indebrændte fader ved at dræbe Halfdan höjfod, Harald hårfagres sön; efter det digtede han *5 vers* i frit drotkvædet; de er meget kraftige i tonen og ikke uden bidende ironi og en vis kold spot.

Noget yngre er digterinden Jórunn skáldmær, om hvem intet vides, uden at hun har digtet et kvad, *Sendibítr*, hvoraf nogle få vers er bevarede; hun omtaler deri »Sindres lov«, og er vel altså en (yngre) samtidig af Gutthormr.

Anonymt er *Eiríksmál*, et af Gunhild foranstaltet arvekvad om Erik blodøkse, digtet vistnok snart efter hans fald 954 (el. 950?). Af digtet, der er forfattet i

et blandet versemål, er der kun begyndelsen bevaret; Odin vågner i Valhal og byder at rydde hallen til modtagelse af en tapper kriger, der er på vejen. Brage siger, at det brager som om Baldr kom tilbage. Odin opfordrer de to gamle sagnhelte, Sigmund og Sinfjötle, at modtage Erik, hvem Odin netop vænter. Sigmund modtager Erik og spörger om hans følge. Erik svarer, at der er 5 konger foruden ham selv; men her slutter brudstykket. Det er et stort tab, at der ikke haves mere af dette flot anlagte og pompøst begyndende digt. Hvorvidt det er norsk eller islandsk er umuligt at afgöre.

Eyvindr Finnsson skáldaspillir er den sidste egenlige norske skjald, man kender — bortset fra de senere konger, der digtede. Han var af höj byrd, nemlig en datterdattersön af selve kong Harald hårfagre; det var derfor naturligt nok, at han sluttede sig så inderlig til sin kongelige frænde, Hakon den gode. På den anden side var han en sönnesön af den ovf. (s. 97) nævnte hövding Berðlu-Kåre. Mærkeligt nok høres der intet om Eyvind för han optræder för og under Stordslaget 961; og da kan han næppe have været under 50 år, da han kort efter klager over den begyndende alderdom. Senere end omkr. 910 er han næppe født, og det passer godt til hans faders alder. Uden tvivl har Eyvind för denne tid boet på sin fædrenegård på Hålogaland. Efter at Hakon var død, vilde han intet have at göre med de lidet afholdte og lidet vindende Gunhildsönner. Da deres skjald, Glúmr, hoverede over Hakons fald, svarede Eyvind med et vers, der var lidet smigrende for Gunhildsönnerne; senere stiklede han til dem for deres gærrighed; man sagde, at de skjulte deres guld i jorden, men »i Hakons dage bar vi guldringene på vore arme, glade og frejdige«, siger skjalden. Dette førte til fjendskab med Gunhildsönnerne; de blev

dog forligte; Harald gråfeld siges at have fordret en kostbar guldring af Eyvind, der var et gammelt familjeklenodie; det stemte ham ikke venligere. Eyvind vilde ikke på nogen måde blive Haralds hirdmand og trak sig tilbage til sin gård, hvor han boede til sin dødsdag. Endnu engang, ifølge en enkelt kilde (Fagrskinna), træffes han hos Hakon jarl, ved Jomsvikingeslaget (986); det var naturligt, at han med glæde sluttede sig til denne, der så at sige havde hævnet Hakon d. gode. Imidlertid må Eyvind være død ikke længe efter, ialfald för Olaf Tryggvasons ankomst til Norge (995). Eyvind er en overordenlig sympatetisk personlighed. Ærlig, redelig og tro, dertil standhaftig, rask og beslutsom var han i al sin færd. Han »tjænte kun én herre — legte aldrig med to skjolde«, ytrer han selv engang i et vers. Ualmindelig smukt er det skudsmål, som kong Hakon gav ham för Stordslaget i anledning af den af ham givne ufredsmelding: »ikke vilde du melde det, hvis det ikke var sandt«; en sagabearbejdelse kalder ham også »en brav mand«, og tilföjer »og en klog mand«. Hans tilnavn betyder sikkert »skjaldefordærveren«, tilvisse et påfaldende tilnavn. Det tager sigte på det ydre, på, at Eyvind i to af sine digte meget stærkt efterlignede to ældre digte, nemlig Ynglingatal og Eiríksmál, både m. h. t. indretning og versemål; også verbale lån kan eftervises. Det er denne temlig påfaldende afhængighed af ældre digte, der — måske hos hans modstandere — har skaffet ham det lidet smigrende tilnavn, som han i hvert fald kun tildels har fortjænt. Hans sön var hövdingen Hárekr i Þjótta, der også var skjald (to vers bevarede). Af Eyvind kendes hovedsagelig to digte.

Hákonarmál, en lovsang om den afdøde Hakon d. gode, vistnok forfattet kort efter Stordslaget. Odin sender valkyrjer ud for at indbyde Hakon. De træffer

ham lige för kampens begyndelse; han og hans rustning beskrives — »han spøgte med sine mænd, den muntre fyrste, han skulde værge sit land; han stod der med guldhjælmen«, hedder det bl. a. — et prægtigt billede af skjaldens kongelige ven. Derpå følger en smuk og kraftig skildring af kampen — som valkyrjerne naturligvis har deltaget i; efter den hører Hakon dem sige, at nu skal han til Valhal, uagtet han har vundet sejr. Det er Hakon ikke rigtig tilfreds med. De rider hjem til Valhal. Odin opfordrer Hermod og Brage til at modtage kongen. Hakon kommer, men mener, at Odin er ham lidet huld. Brage betager ham imidlertid enhver frygt i så henseende. Hakon vil dog beholde sin rustning og — »da, hedder det videre, erfaredes det, hvor godt kongen havde skånet helligdommene«. Endelig udtaler digteren en i stærke udtryk holdt ros over Hakon og slutter med et vers, der tildels er lånt fra Hávamál: »Fæ dør, frænder dør, land ødes og folk forgår; siden Hakon drog til de hedenske guder, lider mangen mand nød og elende«. Digtet er ypperlig anlagt og udført. Først i formel henseende. Eyvind bruger ljóðaháttr i de dialogiske partier, men málaháttr i beskrivelsen af kampen med naturlige overgange midt i versene för og efter málahátt-partiet. Uagtet han således efterligner Eiríksmál, er hans brug af versemålene bevidst kunstfærdig og står således, såvidt ses kan, höjere end i Eiríksmál. Dernæst benytter han Hermod og Brage (istf. Sigmund og Sinfjötle), atter med en bevidst tanke; det er krigermodets og skjaldedigtningens repræsentanter, der her virker i skön forening og symbolsk. Eyvind er ialfald en meget selvstændig efterligner. Hvad indholdet selv angår, er han sikkert endnu mere selvstændig. Inderligt og smukt er det billede især, han giver af kongen, der kun opfylder sin pligt ved

at kæmpe for sit land, men gör det med glæde. Bitter-vemodig er følelsen af det store tab, land og folk har lidt. I én henseende er det billede, Eyvind giver os af Hakon, ikke historisk; det er når han vil give det udseende af, at Hakon var vel lidt af Odin; selv nærede Hakon angst i så henseende; vi finder her en hentydning til Hakons trosforhold. Han var jo kristen, men var bleven tvungen til at opgive kristendomsforkyndelsen i Norge. Ikke desto mindre lader Eyvind, troende hedning som han selv var, Hakon have »skånet« hedninge-templerne, hvilket næppe er det rigtige udtryk. Eyvind vil med andre ord fremstille Hakon som én, der i trossager var jævngod med andre hedninger; han vil på en måde rense ham for den plet, som Hakon i disses öjne måtte have.

Eyvinds andet hovedkvad, *Háleygjatal*, hvoraf der kun haves nogle få og usammenhængende rester, er en endnu mere direkte efterligning af Ynglingatal. Det er digtet til Hakon jarls ære, idet det opregner hans forfædre, de håløgske jarler og konger, omtr. på samme måde som Ynglingerne opregnes i Tjodolfs digt. Hele rækken kendes andensteds fra. Til slutning har digtet handlet om Jomsvikingeslaget og Hakons magt og anseelse derefter. Der er mange verbale efterligninger, og digtet var næppe så selvstændigt som Hákonarmál.

Endnu nævnes et digt, *en drape om alle Islændere;* hermed må menes en drape om de vigtigste, samtidige islandske hövdinger. Eyvind var beslægtet og besvogret med flere af dem, men den egenlige anledning til digtet kendes ikke. Islænderne lönnede ham kongeligt, med et stort og meget kostbart sølvspænde, som han engang under et uår til sin sorg (han siges at have været fattig) måtte sønderhugge og anvende som betalingsmiddel.

Endelig haves endel (godt og vel 12) *løse vers* af ham; de fleste angår Stordslaget og forholdet til Gunhildsönnerne; de er alle fortræffelig digtede og viser på forskellig måde Eyvinds karakter og stemninger.

Både af Olaf Tryggvason og Olaf d. hellige haves, vistnok fuldstændig ægte, vers; ligeledes af Magnus d. gode. Men Harald hårdråde overgår alle andre både ved sin skjaldebegavelse og forståelse af skjaldenes betydning. Om ham er en mængde skjalde grupperede, og dog skal han have været meget vanskelig m. h. t. antagelsen af hirdskjalde. Han havde et fintmærkende øre for de metriske fuldkommenheder og fejl. Der haves mange små anekdoter derom; »skjaldepoesien var for ham en uudtömmelig kilde til underholdning og morskab, hvad enten det var öjeblikkets kvikke småfrembringelser eller hele digte, ældre såvelsom yngre«. Foruden nogle *løse vers* digtede han en *flokk* på 16 vers — hvoraf nogle er i behold —, *gammensvers* kaldes den; de handler om hans rejser og enkelte oplevelser, men hvert vers endte med det samme linjepar (etslags omkvæd): »dog vil den guldprydede mø i Garderige ikke vide noget af mig«. Der sigtes til kongedatteren Ellisif, hvem han senere ægtede. Disse vers er meget kvikke og fulde af lune. Lige för sin død digtede han et par vers. Harald har en lignende betydning som Harald hårfagre i 9. årh.

Hermed er de vigtigste norske skjalde i dette tidsrum nævnede. Om Gisli Sursson se senere. Der er endel flere navne og småvers. Det er ret ejendommeligt, at fornyrðislaget synes at være stærkt brugt i Norge til denslags vers og mere end på Island.

Hertil kan endnu föjes, at »en syderøsk kristen mand« (Nordmand) kort för 1000 digtede et kvad

om det mærkelige havfænomen, der kaldes »havgiærdinger« — hvorom Kongespejlet meddeler oplysninger —; et par småbrudstykker haves af denne *Hafgerðingadrápa*. Det er det ældste digt, der kendes forfattet i hrynhent versemål.

ISLANDSKE SKJALDE.

Foruden den store mængde hirdskjalde, der kendes, er der ikke få skjalde, som ikke er knyttede til nogen fyrste og som for störste delen ikke vides at have været udenlands. Disse optræder mere eller mindre lejlighedsvis i sagaerne. Endel er både det ene og det andet, d. v. s. de optræder eller kendes som fyrsteskjalde, men er desuden hovedpersoner i sagaer, der indeholder løse vers af dem. Stræng adskillelse i to grupper lader sig således ikke gennemføre.

De vigtigste skjalde, der fortrinsvis er knyttede til sagaer uden tillige at være egenlige fyrsteskjalde er følgende.

Først og fremmest Egill Skallagrímsson. Både hans fader og farfader optræder i sagaen om Egill som skjalde, og der er intet, der taler imod, at de dem tillagte vers skulde være ægte, i det mindste ikke hvad Skallagríms vers angår. Familjen er i udpræget grad skjaldefamilje, også i dens forgreninger, hvad der siden vil findes eksempler på. Egill er født omkr. 900 og dør først nogle år efter 980 (måske 983); hans liv spænder således over det meste af det 10. årh. Der haves en udførlig saga, der fortæller om hans opvækst, hans tidlige udvikling og modenhed, men også om hans tidlige selvhævdelse og stridbarhed; også får man tidlige eksempler på hans ævne til at forme vers. Det vers, han skal have digtet i sit syvende år, kan han godt tænkes

virkelig at have lavet; det er så simpelt og ejendommeligt. Hans vikingenatur træder tydelig frem deri. Han rejste tidlig udenlands, første gang med sin broder Torolf. Under sit ophold i Norge kom han i direkte strid med Erik blodøkse og Gunhild, der da var så godt som eneherskende i landet. Derved fornyedes den gamle ættestrid, der var begyndt för udvandringen til Island og hvorved denne var forårsaget, mellem Kveldulfslægten og Harald hårfagre. Brødrene drog på vikingetog, Torolf faldt i England til stor sorg for Egill, der senere ægtede hans unge enke. Efter mange års fravær rejste han hjem igen. Herefter fortælles der i sagaen om 3 udenlandsrejser, der alle står i en indre årsagsforbindelse med hinanden. Den farligste af disse var den, på hvilken han forliste sit skib ved Northumberland, hvor hans livsfjende Erik dengang herskede. Da var det, han reddede sit liv ved at digte Hõfuðlausn og ved sin udmærkede og opofrende ven, Arinbjörns råd og energiske optræden til gunst for ham. Hans rejser gjaldt i første række hævdelsen af hans ejendomsret til forskellige godser i Norge. Her stødte han tildels sammen med den norske konge, Hakon d. gode selv, og da kom Egill naturligvis til kort. På Island levede han i det hele meget for sig selv. Uselskabelig var han sikkert ikke, og han vides at have været på altinget, men altingsstridigheder havde han aldrig; derfor mærkes der så lidt til ham i det offenlige liv. Det har måske været ham for småligt, og det synes desuden at have være et slægtsmærke, at lade andre passe sig selv uden at blande sig i deres sager. Kun éngang vides Egill at have deltaget i tingstridigheder, men det var hjemme på bygdetinget, og da gjaldt det netop at hævde familjen og dens helligste rettigheder; når d e t var tilfældet, var Egill ikke at spøge med. Kraftig vidste han at hævde

sin ret. Stærk var hans familjefølelse. Det ser man navnlig, da han havde mistet sine to sönner, hvoraf den ene især var elsket af faderen; han betragter sig som ene og forladt — den 3. sön Torstein satte han ikke synderlig pris på; han var ham vistnok noget træg og sagtmodig. Udfra denne stærke følelse sprang den anden, nemlig hans stærke hævdelse af, hvad hans var; det bliver virkelig til en retfærdighedsfølelse fra hans side. At denne let kan blive og måske også hos ham blev til rethaverisk færd, er muligt, men hvis sagaen ikke besmykker ham, kan man ikke nægte ham sin sympati i det hele. I forbindelse med de nævnte egenskaber findes hos Egill en åndelig urkraft og lidenskabelighed, en voldsomhed, der aldrig fornægter sig, hvad enten det drejer sig om en ydre handling eller en poetisk fremstilling. En udmærket ævne til at finde rammende udtryk og karakteristiske fyndord var Egill i besiddelse af; dristige og originale omskrivninger anvendte han hyppig; allemands-udtryk var ikke noget for ham. Han giver selv en skildring af sig i begyndelsen af digtet om Arinbjörn: »Jeg er rask til at digte om konger [vistnok en hentydning til Höfuðlausn], men taler sparsomt om karrige folk. Jeg taler rent ud om fyrstens bedrifter, men tier stille om hovedløgne. Jeg har nok af spot om storpralere, men digter vel om mine venner. Jeg har besøgt mange fyrstehuse med en digters pletfri ævne«. Det sidste udtryk er værd at lægge mærke til. Det viser Egils ubegrænsede ærefrygt for og kærlighed til sangens gave, den han priser så inderlig netop i det digt, som blev hans bedste sjæletrøst, Sönnetabet: »Jeg bloter ikke Viles broder (Odin), fordi jeg gör det gærne, men han har givet mig bod for ulykken [skjaldeævnen], hvad jeg regner for det bedste«. I England var Egill kommen i berøring med kristen-

dommen; han siges at have ladet sig primsigne; dette viser, at han ikke har været synderlig religiøs i hedensk forstand eller taget det så nöje med de gamle guder; hans udtryk om Odin er i grunden heller ikke synderlig ærbødige. Her viser Egils rationelle sindelag sig; i så henseende kan han betegnes som en repræsentant for en særlig islandsk trosligegyldighedens ånd. Havde han ladet sig døbe, var han sikkert bleven en meget lunken kristen.

Poesien var ham en trøst og fornöjelse; det ser man af hans kvad; i sagaen hedder det, at engang traf han og Einar skåleglam sammen på altinget; de talte om forskellige ting, men til slutning kom de til at tale om skjaldskab, og det synes Egill overmåde godt om. Dette er betegnende nok. Et fuldstændigt, ja mesterligt herredömme over sprog og versteknik besad han; det sidste viser hans Hovedløsning på en glimrende måde — korte linjer med slutningsrim, og digtet i løbet af én nat.

Egils digte er følgende:

Aðalsteinsdrápa, om kong Adelsten i England, digtet ved 926; kun ganske lidt bevaret.

Höfuðlausn. Da Egill havde lidt skibbrud (936) ved Northumberlands kyst, »trak han djærvhedens hat« på sit hoved og begav sig til York, hvor Erik blodøkse og Gunhild dengang var, men også hans trofaste ven Arinbjörn. Der fortælles i sagaen — med indblanding af æventyrlige motiver — om, hvorledes han reddede sit liv. Efter Arinbjörns råd digtede Egill i nattens løb et digt på 20 vers i runhent versemål (4-stavelseslinjer), uagtet »han ikke egenlig havde tænkt sig at digte lovkvad om Erik«. Uden at spörge om lov fremsagde han digtet dagen efter i hallen, da han skulde høre sin dom. Erik gav ham liv, men bød ham straks at forlade sit rige. Egill drog da til kong Adelsten og videre til Norge.

Digtet er en almindelig kampens lovsang; det var det eneste, Egill med rette og uden at göre sig skyldig i nedværdigende smiger kunde göre, at rose Erik som kriger; om andre egenskabers fremhævelse er der ikke tale undt. om gavmildhed mod hans egne folk. Bestemte kampe nævnes ikke, men enkelte antydes ved omskrivninger. I digtets begyndelse og slutning taler Egill om sig og sine egne forhold. Der er i begyndelsen udtryk, der er egnede til at vække en vis forundring, men teksten er ikke ganske sikker; efter nogle hdskrr. kunde det se ud som om Erik havde indbudt Egill, hvad der dog næppe kan tænkes at være tilfældet. Digtet er overordenlig klangfuldt og kraftigt og bærer kun i ringe grad mærke af det hastværksarbejde, som det var; et par dristige og temlig enestående kenninger kan måske sættes i forbindelse dermed. Det er for så vidt kunstig indrettet, som der findes en bestemt talharmoni mellem drapens enkelte dele, samt to slags stev.

Langt senere forefaldt den tragiske begivenhed i Egils liv (omkr. 960), der fremkaldte hans skönneste digt, Sönnetabet, *Sonatorrek*. Han mistede først en sön Gunnar, der døde af sygdom, og så sin öjesten, Bödvar, der druknede på Borgarfjorden, engang da han havde fået lov at være med til at hente noget tømmer til søs. Sagaens skildring af Egils dybe sorg og hans bestemte ønske om at dø og om hvorledes hans datter, husfruen fra Hjardarholt (Kjartans moder), fik ham fra sit forsæt og bevægede ham til at finde trøst i sangens gave — alt dette hører til sagaens skönneste partier. Skjalden begynder med vemodig-kraftig omtale af sin sorg, der gör ham det vanskeligt at bevæge sin tunge og digte — ti »glad er ej den, som må bære sin söns lig til graven«. Han mindes kort sin druknede sön; pludselig skyder hævnlystens lue frem i hans bryst, for straks vemodig

at slukkes igen — sönnens drabsmand er intet menneske, men havguden selv; han kan ikke angribes. Nu skildrer han i roligere udtryk sin söns fortræffelighed og sin egen ensomhedsfølelse — brødre havde han ikke, vennerne forsvandt — så må man blive »varsom i sin flugt«. I slutningen af digtet kommer Egill ind på sit forhold til Odin og udtaler så skönt sin glæde ved digterævnen. Nu har han fået trøst — »nu vil jeg glad og uden sorg med villigt sind vænte døden«. Dermed slutter han. Det herlige digt er, for det meste i hvert fald, bevaret. Dermed har Egill ikke blot sat sine sönner, men også sig selv og den gamle skjaldeidræt et uforgængeligt minde. Det er digtet i kviðuháttr. Når det i sagaen hedder, at hans datter ristede digtet, eftersom det blev fremsagt af Egill for gårdens folk, med runer på en kævle, er dette næppe historisk.

Egils 3. hoveddigt er *Arinbjarnarkviða* (navnet er moderne), også i kviðuháttr. Desværre haves der kun begyndelsen af digtet og enkelte vers fra andre dele deraf. Hvis nogen fortjænte at besynges af Egill, var det hans ædle og uegennyttige ven, Arinbjörn. Denne kom tilbage til Norge til sine ejendomme eften Hakon d. godes død; Harald gråfeld var så at sige hans fostersön, hvem han trofast fulgte og med hvem han fandt døden i slaget ved Hals. Egill greb lejligheden, da Arinbjörn var vendt tilbage, og digtede dette kvad til hans ære. Han har med rette prist hans egenskaber, gavmildhed og humanitet, vennesind og trofasthed, tapperhed og kampe. Egill kommer i begyndelsen ind på sit forhold til folk og fyrster og mindes meget passende sit ophold i York og vennens støtte dér — »Arinbjörn alene, den bedste af mænd, befriede mig for kongens had, han, fyrstens ven, som aldrig löj i fyrstens gård«, og går så over til en lovprisning af Arinbjörn. Digtets slutningsvers

er vistnok bevaret; der siger Egill: »jeg har opført den lovstak, som, lidet brøstfældig, længe vil stå på digtningens mark«. Den störste del af digtet er nu ganske vist tabt, men det bevarede lader os skimte det engang så prægtige hele.

Endnu senere digtede Egill (970—75) to *skjoldkvad,* det ene om et prægtigt skjold, Einar skåleglam engang forærede ham, det andet, *Berudrápa (bera* = skjold), om et skjold, hans ven, Torstein Torassön i Norge sendte ham. Af dem er kun ophavsstrofen bevaret.

Endelig indeholder sagaen om Egill omkr. 40 *løse vers* af ham, digtede ved mange forskellige lejligheder. De handler om kampe, sejlas (en prægtig søvise), digtning og et par mærkelige vers om runerne brugte som helbredelsesmiddel. Særlig interesse har de ejendommelige sidste vers, hvori den gamle Egill klager over sin höje alderdom og dens skrøbeligheder; de er vemodvækkende. Også et par vers findes, hvori Egill, der var alt andet end erotiker, omtaler sin kærlighed til sin broders enke, med hvem han kort efter blev gift. Disse vers ånder den samme individuelle digterævne og skjaldepersonlighed, som de store digte; tilmed taler sprogformer afgjort for at de er ægte (d. v. s. så gamle, at de kunde være af Egill). Men der findes i sagaen unægtelig nogle vers, der afgjort er yngre (fra 12. årh. el. det 11.); hvorledes de er indkomne, om ved traditionens misforståelse eller ved bevidst forfalskning, er umuligt at afgöre.

Egill var i egenlig forstand ingen fyrsteskjald, — det er ligesom mere tilfældigt hos ham, at han digter om hövdinger —, end mindre en hirdskjald. Af lignende art er der andre, hvoraf dog nogle er i höjere grad end han fyrsteskjalde. För vi går over til de egenlige hirdskjalde, vil vi omtale dem.

Björn Hitdœlakappi Arngeirsson hørte til Egils slægt, idet han var en søsterdattersön af ham; han opholdt sig nogle år hos Torstein på Borg og var dennes söns, skjalden Skúlis, fosterbroder; her har Björn haft god lejlighed til at lære digtekunsten og øve sig som skjald. Som ung rejste han udenlands, efter først at have fæstet sig den skönne bondedatter Oddny, med tilnavnet øfaklen (hendes fader boede på en lille ø). Dette skete ved år 1007. I Norge traf han skjalden Tord Kolbeinsson, hvem han tidligere havde været uvenner med. Nu forligtes de, og da Tord kort efter rejste hjem, havde han det ombud at bringe Oddny Björns hilsen og ring. Tord sveg ham imidlertid og magede det så, at nogle købmænd erklærede at have erfaret Björns død som følge af et sår. Tord bejlede til Oddny og ægtede hende. Men Björn var, skönt hårdt såret, ikke død. Han erfarede nu, hvad der var sket, og opholdt sig fremdeles i udlandet, indtil han rejste tilbage ved år 1019. Tord vilde nu forsone sig med ham og indbød ham til en vinters ophold hos sig; det gjorde dog kun ondt værre; fjendskabet blussede op med fornyet kraft og de fornærmede hinanden — indtil Tord endelig ved 1024 overfaldt Björn og tog ham af dage. Oddny blev derpå sjælesyg og havde ingen livsglæde mere, til stor sorg for Tord.

Björn omtales, mærkeligt nok, overhovedet ikke som hirdskjald og fyrstedigter. Han siges at have digtet en *drape* om apostlen *Thomas* — et af de første helgendigte, der nævnes — samt et digt om Oddny, *Eykyndilsvísur*, men bægge digte er tabte. Derimod er 3 vers bevarede af hans *niddigt* om Tord, kaldt *Grámagaflím* (i runhent versemål; jfr. Egils Höfuðlausn); skjalden fingerer, at Tords moder er bleven frugtsommelig efter at have spist en underlig fisk (»gråmave«); så fødte hun Tord, og hun syntes,

at »den hundebider lignede en ged hvor han lå«. Det var en så grov spot, at det var ikke mærkeligt, at Tord blev vred og følte sig dybt krænket. Digtet er for os især vigtigt som et vidnesbyrd om den gamle niddigtnings art og væsen; der haves ellers så ubetydelige rester deraf. Endelig anfører sagaen om Björn 24 *løse vers*, dels elskovsvers, dels stridsvers, dels nidvers. De er uden tvivl alle ægte; et af dem tillægges dog i Eyrbyggjas. Björn Breiðvíkingakappe (mærk navnenes lighed), men næppe med rette. Björn former lette og gode vers, men nogen første rangs skjald er han ikke.

Går man nu videre mod Vest, vil man der træffe Björns allerede nævnte navnefælle, Björn Ásbrandsson, Bredevigskæmpen, der fra Eyrbyggja er kendt for sit elskovsforhold til Snorre godes smukke, lidt kokette søster, den unge Frodå-enke, Turid. Snorre tvang ham til at opgive forholdet. Af Björn anføres nogle *løse vers* i sagaen; de er tildels ret vemodige i tone og digteren udtaler, at han nu må »drikke sin glædes gravøl«. I øvrigt var det denne Björn, der siges at være kommen til Vinland det gode (jfr. Oehlenschlägers Landet fundet og forsvundet).

Oddr skáld breiðfirðingr fortjæner at nævnes som en af de få, der har besunget indenlandske hövdinger; han digtede en *drape* om *Illuge svarte* på Gilsbakke og et *arvekvad* om den nordlandske hövding *Hjalte* Tordssön (omkr. 975). Af det første er et par vers bevarede. I øvrigt vides intet om denne Oddr.

Bersi Véleifsson, kaldt *Holmgöngu-B.* (han praler i et af sine vers af at have slået 35 mænd ihjæl i tvekamp), var en ægte gammel, kraftig vikingenatur. Han kendes især fra sagaen om Kormak, med hvis elskede, Steingerd, han en stund var gift og med hvem han havde en bitter fejde. Af Berse

findes 15 *løse vers*, alle om kampe og denslags, godt digtede og kraftige i tone; i et af dem udtaler han sig så: »troldene tage mit liv, hvis jeg holder op med at rødfarve sværdet; så kan man lige så godt straks lægge mig i min gravhöj«. I et af de sidste klager han, ligesom Egill, over alderdommens svagheder.

Til vestlandet er skjalden Úlfr Uggason knyttet. Der vides kun lidet om hans liv. Han kendes især fra Njála; af den omtale, han der får, fremgår det, at han var af en fredelig og mild karakter. Dengang, da Tangbrand forkyndte kristendommen, blev Ulf opfordret af en anden skjald til at digte nid om Tangbrand, men han svarede med en *lausavísa*, at det vilde han ikke indlade sig på — »den flue vilde han ikke sluge« —; man har deraf villet slutte, at han har været en af dem, der var religiøst ligegyldige eller mulig i lön kristendommen hengivne. Mest kendt er Ulfr som forfatter til *Húsdrápa*, et digt, der på en måde slutter sig til skjoldkvadene. Det er digtet omkr. 985 om billederne i Olaf pås nyopførte skåle-bygning på Hjardarholt. Der er nogle vers bevarede af digtets forskellige afsnit; deraf ses, at billederne fremstillede Lokes og Heimdalls svømmekamp, Tors kamp med midgårdsormen og Balders bålfærd, og rimeligvis mere endnu. Disse rester vidner meget fordelagtig om Ulfs skjaldskab, både m. h. t. kraft i udtrykket, udmærket formævne og anskuelighed i skildringen, samt fortrinlig ævne til at lade de enkelte ord og kenninger passe sammen. Hans beskrivelse af Tors lynende öjne, der mødte den edderspyende orms vrede stirren, er uovertræffelig.

Gísli Súrsson er hovedpersonen i den saga, der er opkaldt efter ham. Denne mand, der egenlig er en indfødt Nordmand, sent indvandret til Island,

havde en mærkelig skæbne. Hans søster blev gift med den unge hövding Torgrim (fra Snefjældsnæs) og blev moder til den berömte hövding, Snorre gode. Torgrim dræbte Gisles svoger, Véstein, som Gisle holdt meget af og hvem han på grund af sit fostbroderskab var forpligtet til at hævne. Gisle var vanskelig stillet, men hævnpligten fik overtaget og han slog sin søsters mand ihjæl; herfor blev han gjort fredløs. Resten af sit liv, omtr. 13 år, levede han i fredløshed, stadig efterstræbt af sine fjender, men trofast bistået af sin dygtige hustru. Disse forfølgelser og hans ophold på øde steder i øde fjorde gjorde stærkt indtryk på ham og prægede hans sjæletilstand. Han havde idelige drömme; der var to drömkvinder, der stadig kom tilbage i drömmene, den ene god, den anden ond. De forskellige tildragelser og ikke mindst disse drömme gav ham anledning til at digte. Omkr. *35 vers* haves i sagaen af ham og der er ingen grund til at antage dem for at være uægte. Gisle var en brav mand og en velbegavet mand; han var runekyndig; og han er, mærkeligt nok, den eneste skjald, der har direkte hentydninger til heltedigtenes personer (Gudrun). Versene er interessante som udtryk for hans indre uro og sjælelige tilstande, og de er godt formede.

I flere andre slægtsagaer forekommer skjalde som Hávarðr ísfirðingr halti, Víga-Glúmr i sagaerne, der er opkaldte efter dem; Grímr Droplaugarson i sagaen om ham og hans broder, Helge, og flere. Derimod er versene i Grettissaga og Njálssaga og andre for största delen uægte.

Særlig kan endnu nævnes følgende, der er af en vis interesse. Eysteinn Valdason, ellers ukendt; af ham haves nogle halvvers af et *digt om Tor* og hans kamp med midgårdsormen, altså af et hedensk gudekvad. — Eilífr Goðrúnarson, også ukendt,

undt. for så vidt som han må have levet för og efter år 1000, da han i sine digte viser sig både som hedning og kristen. Af ham haves en *Þórsdrápa* (omtr. 20 vers i behold, måske fuldstændigt), der handler om Tors og Lokes færd til Geirrödsgård og kampen med Geirröd. Der er noget ejendommeligt gammeldags ved dette digt, men det er et af de vanskeligste kvad at forstå og fortolke. Hvis man om nogen skjald kunde sige, at han havde lagt an på dunkelhed og indviklede (lange og mangeleddede) omskrivninger med sjældne ord, måtte det være Eilífr. Alligevel er digtet livfuldt og anskueligt i skildringen af de forskellige optrin, Tors vaden igennem de stride strömme, optrinet i hallen ved ankomsten, kampen med Geirröd og jætterne osv., for ikke at tale om Tor på stolen, hvorunder jættepigerne sad. Det har en betydelig mytologisk værd. Desuden haves et halvvers af et *digt om Kristus*, også meget antikt i tone og en blanding af hedenskab og kristendom (»Man siger, at Roms stærke konge [Kristus] sidder i Syden ved Urds brönd«). Endelig haves et halvvers af *et digt (drape) om Hakon jarl*, hvoraf det synes at fremgå, at Eilif har opholdt sig i nogen tid hos Hakon; digtet antydes også i Skáldatal. For så vidt hører han også til fyrsteskjaldene.

Også af en ukendt Þorbjörn dísarskáld haves et lille brudstykke af et *digt om Tor*.

Endelig kan nævnes en Sveinn, der har levet i Grönland, måske været en Grönlænder; han digtede en *Norðrsetudrápa*, et digt om fiskerophold i det nordlige Grönland, et steds höjt oppe ved Melvillebugten. Nogle rester af dette interessante digt haves, hvori havets oprør, Ægis døtres rasende færd, skildres på en kraftig måde. — Der er flere, tildels anonyme vers om søen, rejser og lignende.

Vi kommer nu til den lange række af de egen-

lige fyrsteskjalde; de er overmåde mange i det hele, men der medtages her kun de vigtigste, de mindre vigtige kun, når de tilhører en större gruppe, der samles om en enkelt konge, især Harald hårdråde. Som tidligere bemærket begynder de islandske hirdskjalde at optræde ved midten af det 10. årh.; da Egill ikke er en sådan, er den første hirdskjald Glúmr Geirason hos Harald gråfeld (961—70).

Glúmr Geirason er måske ikke en indfødt Islænder endda. Hans fader, Geiri austmaðr (»den norske«) udvandrede meget sent og opholdt sig flere steder på Island, för han endelig fik sig en fast bolig på vestlandet. Her lagde han grunden til en senere anset familje, der også blev knyttet til Osvifrsslægten; Glúms sön Tord var gift med Gudrun Osvifrsdatter; deres sön var Þórðr köttr, fader til Stúfr skjald. Om Glúmr er født på Island eller i Norge siges ikke; efter alderen at dömme er han snarest født i Norge; (jfr. Gísle Súrsson). Vi ved grumme lidt om hans liv. Der fortælles noget om ham og faderen i Reykdœlasaga, men uden videre interesse. Det fremgår dog deraf, at de var lidet bemidlede, og dette bestyrkes ved Glúms vers. I Norge har Glúmr opholdt sig i nogen tid hos Harald gråfeld, og det ses af et af hans vers, at han har deltaget i Bjarmelandstoget. Han er sikkert død i en tidlig alder, da sönnen Tord opkaldtes efter moderen, hvilket ofte skete, når denne levede længe som enke. Glúmr nød stor anseelse som digter, sml. de ovf. s. 81 anførte ord af kong Harald til Stuf. Han har *digtet* om *Erik blodøkse*, men kvadet er for störste delen tabt; det var mulig et arvekvad; men der er intet urimeligt i, at han kan have været personlig knyttet til Erik. Glúms hoveddigt er hans *Gráfeldardrápa*, hvoraf der haves ret betydelige lævninger. Det er et biografisk oversigtskvad og forfattet efter Harald gråfelds død. Det

har været et stolt digt og det berettiger den höje anseelse, Glúmr stod i; ikke alene er hele ordvalget fortræffeligt og alt det tekniske i udmærket orden, men der er flugt i skildringerne, og skjalden viser ævne til at fremhæve enkelte karakteristiske træk som fyndige udtalelser af fyrsten. I historisk henseende har digtet i dets helhed været en fortræffelig kilde. — Af *løse vers* haves ét, det under Eyvindr omtalte, hvori Glum glæder sig over Hakons fald, men han fik svar på tiltale.

Kormákr Ögmundarson er født omkr. 935, død omkr. 970. Om ham haves en saga med en mængde vers. Dens hovedindhold udgöres af forholdet til en skön bondedatter, Steingerðr, hendes fader og mænd, som hun blev gift med; Kormákr havde bejlet til hende, og faderen havde intet imod partiet, men da brylluppet skulde holdes, blev Kormak forhindret. så at det aldrig blev til noget. Kormak elskede hende lidenskabeligt og hun gengældte sikkert fuldt ud hans følelser; forholdet imellem dem var fuldstændig rent. Kônt skildres deres første møde, da Kormak så hende titte frem under et »Hagbardshoved« i stuen; selv var han en smuk, ung mand, som kunde fange en ung kvindes blik. Kormak er, trods sin hæftighed og lidenskabelige voldsomhed, en overordenlig sympatetisk person; kraftig og ligefrem, ærlig og standhaftig, også i sin elskov; hvorvidt sagaens skildring af hans udebliven er rigtig, er ikke sikkert. Hvorvidt han, hvad hans navn kunde antyde, var af keltisk herkomst, vides ikke. Kormak rejste til Norge endnu medens Hakon den gode levede, men kort efter sluttede han sig til Harald gråfeld og deltog i dennes krigstog. På et tog til England og Skotland døde Kormak på en af sagaen skildret næppe historisk måde.

Af fyrstedigte kendes et om *Harald gråfeld* af

navn og et andet om Sigurd jarl på Lade, *Sigurðar-drápa,* digtet för Sigurd blev indebrændt (962); heraf haves nogle halvvers, der viser, at Kormak har anvendt et ejendommeligt stev, bestående af »gamle minder«. De bevarede halvvers roser jarlen i almindelighed og indeholder personlige bemærkninger. For os har Kormak störst betydning ved sine mange, i sagaen opbevarede *løse vers;* overleveringen er åbenbart ikke god, der er sammenblandinger af vers og dubletter. Alle disse vers drejer sig om digterens elskov, om hans kampe og forhold til modstandere, samt om hans rejser. Han er ofte lidenskabelig og voldsom i sine udtryk; hans udtalelser om Steingerds skönhed og beskrivelse af, hvorledes hun i andre kvinders skare er som et prægtigt skib, der sejler mellem øer, viser både hans beundring og kraftige sammenligningsfantasi. Han siger: »För vil klipperne flyde på vandet som kogende korn, jorden synke og de store bjærge styrte ud i det dybe hav, end nogen så skön en kvinde som Steingerd vil fødes«. Hans vers om modstanderne er ofte meget djærve og bittert ironiske; især må Steingerds anden mand, Torvald tin-tén, holde for. Af en ejendommelig vemodig art er hans sidste vers. Kormak er ved Siden af Egill sikkert den största skjald fra det 10. årh.s første to tredjedele ved originalitet og ægte digternatur. Billedvalg og ordvalg er i det hele fortræffeligt.

Einarr Helgason skálaglamm var en broder til Gudruns fader Osvífr, f. omkr. 945; han druknede ved sin hjemkomst til Island lige udenfor de mange øer, der lukker for Hvammsfjorden, omkr. 990. Han siges at have været meget på rejser og er vel begyndt derpå i tyve-årsalderen. Det var i Hakon jarls tid og han blev hans mand og skjald. Han var hos ham under Jomsvikingeslaget (986), men da var der kurre på tråden mellem dem; Einar truede, djærv

som han var, med at ville forlade Hakon, men de blev forsonede og jarlen forærede ham en vægtskål, hvoraf han fik sit tilnavn; för skal han have været kaldt Skjoldmø-Einar. Fra Egilss. kendes hans venskabelige forhold til den gamle Egill (se ovf. s. 110), men i øvrigt vides intet om hans liv. Han siges der altid at have været fattig, og mulig står navnet på hans bekendteste digt: *Vellekla*, 'guldmangel' i forbindelse dermed. Einar var en hjærtensgod og sjælden brav mand, det ses af hans digte; men tillige en oprigtig, frejdig og selvstændig karakter. Som skjald hører han til de allerbedste; der er kraft og flugt i hans vers, kenningerne og det hele ordvalg er sjælden poetisk og harmonisk, versene overordenlig vellydende og klangfulde. Ved ham sker det egenlige gennembrud og overgang til digtningen omkr. 1000 og derefter m. h. t. elegance og utvungethed. Foruden nogle få lævninger af *et par digte* — hvoraf det ene har været om en *dansk* konge — haves hovedsagelig af ham digtet *Vellekla* (omkr. 40 hele og halve vers bevarede), et hoveddigt om Hakon jarl, der biografisk skildrer hans forskellige kampe og tog, samt, hvad der ikke er uvigtigst, hans forhold til blot og hedenskab og derigennem hans betydning for folkets vel og lykke. Da digtet også har behandlet Jomsvikingeslaget, har Einar, efter udsoningen med jarlen, tilföjet et afsnit derom, ti det hedder udtrykkelig, at digtet (ellers) var færdigt för slaget, men jarlen havde ikke villet høre derpå. Digtet er i enhver henseende en af de vigtigste draper fra det 10. årh., også for dets store historiske betydning. For Danmarks historie har det betydning ved dets omtale af forsvaret for Dannevirke mod kejser Otto.

Til Hakon jarl er ligeledes Tindr Hallkelsson, Gunnlaugs farbroder, knyttet. Han digtede en *drape* om jarlen, hvoraf en del frygtelig forvanskede,

men ægte vers er bevarede; de handler alle om Jomsvikingeslaget, hvori han deltog. Efter versene at dömme har Tindr været en særdeles dygtig skjald; slægten var en skjaldeslægt (Brage, Gunnlaugr, Gils Illugason).

Foruden Eilífr (se ovf. s. 118) er endelig Þorleifr jarlsskáld Rauðfeldarson (Ásgeirs son rauðfelds) knyttet til Hakon jarl. Om Torleif fortælles mange og mærkelige ting i Svarfdælasaga og en lille þáttr om ham (i Flatøbogen). Efter at have haft stridigheder med bersærken Klaufe, der med magt havde taget hans søster, Ingveld fagerkind, til sig, og dræbt ham, rejste han til Norge og sluttede sig til Hakon jarl, om hvem han digtede en *drape*, hvoraf et par vers er tilbage. Senere blev de, af grunde som nærmere anføres, bitre fjender. Torleif siges da at have digtet et *nidkvad* om jarlen, som han i en tiggers skikkelse skal have fremsagt i hallen og som skal have haft de mærkeligste virkninger: alle våben kom i farlig bevægelse, der blev bælgmørkt i hallen og jarlen selv fik en langvarig sygdom. Digtet kaldtes *Jarlsníð* og en del af det »tågeversene«, hvoraf et halvvers anføres. Ellers er det gået tabt, desværre. Det var på grund af dette kvad at Torleif senere, men allerede ved midten af det 11. årh., var i folketroen bleven en troldmand, som det morsomt fortælles i Sneglu-Hallaþáttr. Og i Íslendingadrápa kaldes han derfor »þulr, der digtede om jarlen et uskönt digt«. Da Torleif forlod Hakon jarl, begav han sig til Danmark og var en tid hos Svend tveskæg, om hvem han skal have digtet en *drape* på 40 vers; deraf er stevet bevaret. I øvrigt haves endel *løse vers* i Svarfdælas. og þáttren, men deres ægthed er tildels tvivlsom. Torleif blev på Hakons foranstaltning dræbt på altinget 994.

Et par skjalde endnu er knyttede til Hakon jarl

som Vigfuss, en sön af Viga-Glum, og en Bjarni skjald, hvis færd overfor jarlen minder om Torleifs forhold. Han digtede også om Olaf Tryggvason. Endnu en skjald har digtet om Hakon, men som dog er mest bekendt af sit forhold til kong Olaf Tryggvason, det er:

Hallfreðr Óttarsson, vandræðaskáld. Om ham haves en udførlig saga, der stykkevis er optagen i den længere Olafssaga; den haves også særskilt. Hallfred er født omkr. 970, snarest noget för. Han er mest bekendt for sit elskovsforhold til bondedatteren Kolfinna, et lignende forhold som mellem Kormak og Steingerd, men langtfra så rent. De fik ikke hinanden og Kolfinna blev mod sin vilje gift med den uskönne bonde Gríss Sæmingsson, hvis »sure« öjne og navn Hallfred var utrættelig i at forhåne. Hallfred var en meget urolig karakter, men en brav mand, oprigtig ven og trofast, men tillige en kæk og bitter modstander, når det gjaldt. Herom indeholder sagaen mange morsomme småtræk. Han begyndte tidlig at rejse udenlands; en af disse rejser foretog han lige efter Hakons død og Olaf Tryggvasons tronbestigelse. Han kunde ikke undgå at komme i forbindelse med Olaf, og det gik Hallfred som de fleste andre, de blev som fortryllede af denne heltekonge med de mange legemsfærdigheder, men som til tider kunde være så afskyelig grusom. Der opstod et inderligt hengivenhedsforhold fra digterens side, især efter at han havde ladet sig døbe og kongen havde været hans gudfader. Efter nogen tid rejste Hallfred til Sverrig; han udstod da livsfarer, men frelstes ved sin snarrådighed og kækhed. Her i Sverrig giftede han sig og besøgte den svenske konge. Så drog han atter med sin hustru til Norge, hvor hun kort efter døde. Han rejste så til Island, fornyede sine besøg hos Kolfinna og fik atter en strid med Griss. Denne

anlagde sag imod ham og Hallfred vilde være bleven dömt, men da fik han efterretning om slaget ved Svolder og sin elskede konges fald. Han blev så betaget heraf, at han straks forligtes med Griss og rejste (1001) til Norge for at hævne Olaf og dræbe Erik jarl. Intet mindre. Hævnen lykkedes ham ikke, han blev taget tilfange og truedes med døden, men Erik gav ham liv og Hallfred *digtede* om ham (kun to linjer bevarede). Så fattede Hallfred den tanke, at digte om Olaf og hans sidste kamp og i den anledning søgte han oplysninger om kampen og dens enkeltheder hos öjenvidner. Herefter hører vi ikke meget om Hallfred; han var vist idelig på rejser uden at finde ro og hvile, og på en sørejse døde han. Sagaens fortælling herom er smuk og vemodig. Skjalden var syg, og dertil kom, at en stang faldt ned på ham. Hans lig blev lagt i en kiste og kastet overbord; den drev i land på Jona og der blev han begravet. Lige til det sidste digtede han. Hans sidste vers udtaler bekymring for hans sjæl; »jeg var hård i mine ord i min ungdom; frejdig vilde jeg dø, hvis jeg vidste, at min sjæl blev frelst; jeg ved, at jeg intet frygter — undtagen helvede, men enhver skal dø; gud råde for, hvor jeg skal leve (efter døden)«.

Her udtaler Hallfred så at sige sin trosbekendelse; særlig kristelig-religiøs har han dog sikkert aldrig været. Kong Olaf havde i begyndelsen vanskeligheder nok med den »vanskelige skjald«, som han kaldte ham, da Hallfred dels udtalte sin inderlige fortrydelse over nu at skulle forlade sine gamle venner, Odin, Tor, Njord, Frigg og Freyja osv., dels mente, at hans egne digte, som kongen ikke vilde høre på, var mindst ligeså poetiske som »de hellige lærdomme«, kongen vilde, han skulde undervises i. Frygten for helvede er den blotte frygt for legemlig

pinsel, men ikke religiøsitet og inderlig trostilegnelse. Som skjald overgår Hallfred alle sine samtidige ved den overordenlige lethed, han havde ved at digte, ved sine glatte og flydende vers, ved sit fulde herredömme over sprog og teknik i det hele. Hos ham er de sidste bånd, som verstekniken medførte, sprængte; derfor er også kenningerne trængt noget tilbage, hvorfor også hans vers er lettere at forstå umiddelbart end de fleste af de ældres. Inde i kenningernes rigtige væsen var han som få; derfor er hans udmærkede sammenligninger og det fortræffelige ordvalg en nydelse. Hans kvad viser hans karakter på det tydeligste. Især viser arvedigtet om Olaf hans rørende hengivenhed for kongen. Hans ærlige djærvhed og, når det gjaldt hans uvenner, hans bidende spot fremtræder lige så klart og uforbeholdent. Som historiske kilder er hans digte af særlig betydning, hvad Snorre allerede höjt berömmede. Hans digte er følgende: *Hákonardrápa*, om Hakon jarl, nogle halvvers bevarede, om jarlen personlig og hans magt osv. — *Óláfsdrápa,* en drape om kong Olaf, digtet 996; det handler om kongens tog og kampe för 995; heraf haves nogle vers. — Af en *flokk om Sigvalde* jarl og en *drape om Olaf den svenske* er der intet tilbage. Flere andre digte er tabte, som hans niddigt om Gríss, *Gríssvísur.* — Derimod haves heldigvis betydelige lævninger (omkr. 29 hele og halve vers) af hans arvekvad om Olaf, *Óláfsdrápa.* Det handler udelukkende om Svolderslaget og Olafs død — efter hvad kyndige mænd og öjenvidner havde meddelt ham. Efter en kraftig og levende kampskildring følger en almindelig og höjstemt lovprisning af kongen, hvis betydning skjalden udtaler i disse ord: »hele Norden er bleven folketom siden Olaf døde; al fred er borte«. Han gör nogle betragtninger angående det allerede dengang omtvistede spörgsmål,

hvorvidt kongen var sluppen levende fra kampen eller ej. Hallfred ser så nøgternt på den sag, at han siger, at der, desværre, ingen udsigt er til, at han skulde leve endnu, »han var såret«. Han beklager inderlig, at han ikke har kunnet deltage i kampen, »selv om en enkeltmand kun har lidt at sige« under sådanne omstændigheder. Han slutter med at ønske, at Kristus må have kongens sjæl i himlen. Kvadet er i virkeligheden et af dyb menneskelig følelse opfyldt digt; havde man kun kampversene deraf, vilde man ingen anelse have om dets øvrige dele og egenskaber, men det er jo netop tilfældet med så mange andre digtbrudstykker, at de ingen forestilling giver om digtene i deres helhed. — Endelig haves henimod 30 *løse vers* i sagaen, de fleste af stor interesse. De handler tildels om Kolfinna og striden med Gris, hvem Hallfred håner på det blodigste, og med Blot-Mår (digteren er ikke mere bange for ham end for en gammel gnaven køkkenkøter), dels om hans forhold til hedenskabet og den ny tro. Om Kolfinna anvender han lignende, skönt ikke så voldsomme, udtryk som Kormákr. Hvor let han havde ved at digte, viser verset om det skedeløse sværd, kong Olaf skænkede ham; han skulde lade ordet »sværd« stå i hver linje; da verset var færdigt, bemærkede kongen, at ordet manglede i én linje, hvortil Hallfred svarede, at det til gengæld fandtes to gange i én — altså ialt 8 gange.

Kommer man nu til det 11. årh.s fyrsteskjalde, møder straks en större gruppe, der er knyttet til jarlerne (Erik, Sven), der styrede Norge i tiden mellem de to Olafer (1000—15).

Gunnlaugr ormstunga Illugason på Gilsbakke, hvis skönne saga fortæller så smukt om hans og Helga d. fagres unge elskov. Gunnlaugr, født ved 983, død 1008, var dog ingen blød, romantisk natur,

men en kraftig kærnekarl, stridbar og stivsindet, men med stærke og inderlige følelser. Så snart han var voksen, vilde han se sig om i verden, og vi kan i sagaen følge ham fra fyrste til fyrste, hos hvem han strør om sig med digte, en flokk hist og en drape her; han besang *kong Adelsten*, *Sigtryg silkeskæg*, *Sigurd jarl*, *Olaf svenske*, *Erik jarl* og fl.; men kun af de to førstnævnte digte er der nogle få og små brudstykker bevarede; digtet om Sigtryg var i runhent, sikkert en indflydelse fra Egils digt. Alle de andre er tabte. Derimod haves i sagaen godt og vel 13 *løse vers* om hans elskov og Helga og om forskellige begivenheder, der fortælles. Nogen første rangs digter var Gunnlaug vel næppe, og hans modstander, skjalden Hrafn Önundssöns dom om ham var vistnok rigtig: »digtet [om Olaf d. svenske] har store ord, men det er uskönt og noget stift i formen som Gunnlaugr i sit sind«. Men et grundigt kendskab til kenninger og teknik har Gunnlaugr sikkert haft. Han var brodersön af Tindr.

Haldórr ókristne, der ellers er ukendt, digtede om Erik og Svolderslaget. Nogle vers bevarede. — Eyjólfr dáðaskáld (»[krigs]bedrifternes skjald«), også for øvrigt ukendt, digtede *Bandadrápa* (rimeligvis kaldt således på grund af en stærk benyttelse af *bönd* = guder). Dette digt, hvoraf der kun haves nogle få vers, har vistnok handlet om alle Eriks tog og bedrifter til og med Svolderslaget. — Skúli Þorsteinsson, Helga d. fagres broder, var sikkert en dygtig skjald. Han var selv med i Svolderslaget på Erik jarls skib. Om kampen digtede han en *flokk*, som det synes ikke så kort en tid efter. Uden tvivl har han også digtet andre kvad om Erik. Af ham haves et smukt halvvers om solens nedgang og månens tilsynekomst — en temlig enestående skildring.

Þórðr Kolbeinsson er för nævnet i forbindelse med hans modstander Björn hitdœlakappe. Han er vistnok født kort efter 970 og levede vistnok til henimod midten af det 11. årh. Han rejste udenlands 1007 og sluttede sig til Erik jarl og digtede om ham *Belgskakadrápa* (tabt på ét vers nær); rejste så hjem og ægtede Oddny øfaklen; atter 1015 rejste han udenlands og traf kong Olaf; da mødte han også Björn og blev hårdt behandlet af ham. Der er för fortalt om, hvorledes forholdet udviklede sig videre mellem dem, indtil Tord fældede Björn. Herefter vides så godt som intet om ham. Ifg. sagaen var Tord en noget underfundig og upålidelig karakter, men den er vistnok noget partisk imod ham; at han har vist sig svigefuld mod Björn, må dog vistnok betragtes som givet. Nogen helt var han næppe. Hans vers, der, mere end mange andres, indeholder subjektive udtalelser, vidner dog til fordel for ham og hans stemningsfuldhed; han var selv noget hårdt behandlet på forskellig måde og havde grund til at se noget tungt på livet; derom bærer hans vers vidne. Man kender navnene på flere af hans digte (f. eks. Dagstråleversene om Björns hustru), der er tabte. Mærkeligt er det, at han digtede et *kvad om Gunnlaugr ormstunga* (et vers i sagaen). Bedst kendes Tord fra hans *Eiríksdrápa*, et biografisk oversigtskvad lige til Eriks kampe i England efter 1014. Det er jævne vers, lidet karakteristiske — undt. ved de små indskudssætninger —, men lette og viser et dygtigt versifikationstalent; kenningerne er ikke særlig mange og indviklede. Tord har endvidere mulig digtet om *Sven Estridsen*. Endelig haves i sagaen 12 *løse vers*, så godt som alle om hans forhold til Björn.

De sidste af dem, der digtede om jarlerne Erik og Sven og som tillige er knyttede til Olaf d. hellige, er Þórðr Sjáreksson og Bersi Skáldtorfuson.

Tord var »en mærkelig og forstandig mand og skjald«, men der vides i øvrigt kun lidet om ham; han skal have foretaget en rejse til det hellige land (og da have truffet Olaf Tryggvason, hvad flere skal have gjort); han kaldes »Hjalte Skeggjasons måg« og har altså vel stammet fra sydlandet. Dermed hænger det vistnok sammen, at han, ligesom Tord Kolbeinsson, besang en landsmand, den kraftige *Toralf Skolmsson*, der så tappert havde kæmpet i Stordslaget; nogle vers er bevarede. Derimod er hans digt om *Erik* tabt. Hans hoveddigt var vel *Róðudrápa* (»Krucifiksdrapen«) om Olaf d. hellige, men der er kun bevaret ét vers deraf. Et par *løse vers* haves, hvoraf et er særlig kunstfærdig bygget (1 og 5, 2 og 6 l. hører sammen osv.; indholdet er hentydninger til myter og sagn).

Bersi Skáldtorfuson var, som navnet viser, en digterindes sön og var selv vistnok en dygtig skjald, men der haves kun nogle få vers af et *digt om Olaf d. hellige* og en *lausavísa*. Han havde opholdt sig hos Erik og Sven og deltog med denne i Nesjaslaget (1016) mod kong Olaf; senere sluttede han sig til denne og blev en af hans trofasteste mænd; han døde i Rom 1030, som det hedder, af sorg over Olafs·fald. Berse er en af de mest tiltalende skikkelser, brav og god, standhaftig og tro. Af Grettissaga ses, hvorledes han hjalp Grettir, og han siges at have været den eneste, der beholdt Erik jarls fulde venskab bagefter. Vi kan desværre ikke se, hvor stor en skjald Berse var.

Sigvatr (-hvatr) Þórðarson, Olaf d. helliges meget betroede mand og ven og samtidens ypperste skjald, er født omkr. 995 og død omkr. 1045. Hans fader var Þórðr Sigvaldaskáld (havde været en tidlang hos Sigvalde jarl; vi ser atter her skjaldskab som slægtsarv), men Sigvatr siges at være opfødt på

gården Apavatn i det sydlige Island. Der haves et sagn om, hvorledes Sigvatr som ung fik sin skjaldeævne; han trak engang en mærkelig skön fisk (örred) op af søen (ved gården) og fik det råd af en Nordmand at spise dens hoved, »ti dér var ethvert dyrs forstand«. Derefter blev Sigvatr digter. Denne — vistnok i sin oprindelse fremmede — legende viser ialfald, at Sigvatr var tidlig moden og begyndte som dreng at lave vers, hvad der hverken var ualmindeligt i fortid eller nutid på Island. Lige voksen rejste han til Norge, hvor han straks vilde fremsige et digt for Olaf, men denne vægrede sig i førstningen ved at høre derpå, vistnok fordi han fandt, at denslags digte havde for meget af hedenskabsminder, men Sigvatr fik ham bragt på andre tanker, og frejdigt erklærede han, at kongen kunde afvise alle andre skjalde, han alene skulde skaffe ham digtning nok. Sikkert er det, at Sigvatr ved sine ævner og egenskaber vidste at vinde kongens gunst og tillid i et så fuldt mål, at han snart efter foretog en meget vigtig rejse til Götland på kongens vegne. Sigvatr viste sig ved sin dygtighed og takt kongens tillid fuldtud værdig. Denne rejse førte til det ønskede resultat, et venskabeligt forhold mellem Nordmænd og Göter, men også til giftermålsforbindelsen mellem kong Olaf og kongedatteren Astrid, efter at kong Olaf d. svenske havde brudt sine løfter til sin norske navnefælle, hvem han havde lovet sin datter Ingigerd, der senere blev gift med kong Jaroslav. Kort efter opnåede Sigvatr stallerværdigheden. Sigvatr var en mand, der vilde se sig om i verden, og han foretog i 1025—26 sin vesterfærd til England og Frankrig. Desværre vides intet nærmere om den. Men da Sigvatr i sine vers bruger fremmede — romanske og engelske — ord, har han vistnok beriget sig med dem på sin rejse; han har sikkert haft öjne og øren

åbne, hvor han kom. I England traf han Knud d. store, der var begyndt at göre krav på Norge; men han digtede ikke noget til hans ære. Ondskabsfulde og misundelige tunger benyttede dette til at sværte ham hos kong Olaf, og denne modtog ham noget unådig. Men det lykkedes Sigvatr hurtig at overbevise kongen om, at han intet havde begået, der kunde opfattes som utroskab mod ham. Da kong Olaf forlod Norge 1028, var Sigvatr taget hjem til sin gård — en sådan havde han fået etsteds i Trondhjem —; kort efter foretog han sin store rejse til Italien sammen med Berse. Han vendte ikke tilbage för efter Stiklestadslaget; på vejen hjem erfarede han kongens fald; dyb og inderlig var hans sorg; ligesom Hallfred i sin tid vilde han gærne have kæmpet ved sin herres side. Under slaget var der, fortælles der, skumlere, der stiklede til den langt borte værende Sigvatr, og de blev senere endnu mere höjrøstede. På vers fralagde Sigvatr sig udtrykkelig med forsæt at have været borte og han bruger stærke ord — »måtte Hvidekrist lade mig evig pines i den hede ild, hvis det havde været min hensigt at undgå at dele faren med min konge; det er jeg fuldstændig fri for at have tænkt«. Der kan ingen tvivl være om, at ordene svarede til virkeligheden. Sin sorg over Olafs fald har han tolket i det smukke vers, hvor han siger, at för, medens Olaf levede, var det som alle Norges fjælde smilede; nu var de grönne lier langt fra så venlige mere. Til Sven Alfifassön var der ikke tale om, at Sigvatr sluttede sig. Under dennes regering har han snart opholdt sig på sin gård, snart i Sverrig, hvor han idelig forespurgte sig om sin gudsön, den lille Magnus; mellem dem »gik der smuttende kærligheds fugle«, ytrer digteren. Sikkert var han en af de virksomste for at få Magnus, som den rette tronarving, tilbage til Norge, og han blev,

efter at det var sket, dennes ligeså trofaste rådgiver som för hans faders. Selv beskriver Sigvatr glæden over ham i Norge, »landets befolkning mente da at have fanget himlen med hænderne«. Til den følgende tid er Sigvats skönneste og sikkert følgerigeste dåd knyttet. Da Magnus efter nogle få år viste tegn til at ville straffe dem, der havde været Olafs stærkeste modstandere, tiltrods for de løfter, som Magnus straks i begyndelsen skal have aflagt, varede det ikke længe för det begyndte at ulme i Nordmændenes sind, og det vilde være kommet til oprør og ufred, hvis ikke Magnus' venner, først og fremmest Sigvatr, havde grebet ind. De holdt et rådstævne og det blev vedtaget, at en af dem skulde advare Magnus, hvad der naturligvis ikke betragtedes som nogen let sag; der blev kastet lod om, hvem der skulde göre det, men det blev »maget« således, at loddet traf Sigvatr, og nogen bedre kunde der vanskelig findes. Han tyede til sin skjaldekunst og digtede da sit bedste kvad i en fart; det havde, som bekendt, den virkning, at Magnus helt og holdent forandrede sin tænkemåde og færd og blev en af Norges vennesæleste konger og fik det samme tilnavn som den ene af hans forgængere bar, hvis lysende eksempel Sigvatr netop havde holdt op for ham. Uden tvivl har Sigvatr også medvirket ved underhandlingerne mellem Magnus og Hardeknud. Herefter vides kun lidet om Sigvatr; ved og efter Magnus' død (1047) høres der intet om ham, hvorfor det må antages, at han er død forinden.

Sigvatr er som menneske en af de mest sympatetiske personer, der kendes. Altid rolig og behersket, snarrådig og taktfuld i de vanskeligste situationer vidste han at klare alle hindringer og finde de mest passende udveje. Uden nogensinde at nedværdige sig tjænte han sine konger trofast og dog således, at

han aldrig var bange for at sige sin mening på en bestemt, men tillige overlegen skånsom måde. Det viser især hans færd ved Magnus' fødsel, ved Hröreks svigfulde færd osv. Hans takt i den personlige optræden kendes fra hans og kongens besværlige gang over Dovrefjæld. Takt og klogskab i forbindelse med stræng retfærdighed, det er Sigvats hovedegenskaber. Dertil kom, at han var glad og munter i sit væsen og bragte altid oprömthed med sig, men altid var der en beherskelsens grænse tilstede. Sigvatr er ikke de stærke lidenskabers mand; som erotiker er han af Egils art. Elskovsdigte kendes ikke af ham. Hvilken statsmand han var, kan man ikke i enkelthederne udrede, men der er ingen tvivl om, at han som sådan har været kongerne til den störste nytte. Dette ses dog tildels af hans rejse til Götland og de resultater, den bragte. Sigvatr var ingen stridens mand, og han vides ikke at have haft stridigheder med nogen. Ganske vist havde han misundere, måske dog mest blandt de samtidige skjalde, men det blev kun til skumlerier. Sigvats vers står i den bedste samklang med det billede, vi har af ham som menneske. De viser ham som den behersket muntre mand, der nok kan blive gnaven, men som netop da finder det morsomme ved situationen, så at gnavenheden afløses af et smil (Østerfærdsversene). De viser ham som den djærve rådgiver og trofaste ven. Sigvatr besad en ævne til at digte, til at forme vers, som ingen anden; det er en uforlignelig lethed og simpelhed, de vidner om; versets skranker og rimenes hindringer er ikke til for ham, og den hurtighed, hvormed han digtede de i indhold og ved tankegang lige udmærkede Bersöglisvísur viser bedst hans overlegenhed. Snorre har givet den karakteristik af ham, som vistnok er træffende, at han til daglig ikke talte synderlig hurtig eller flydende,

men »på vers talte han lige så let og hurtig som andre til daglig«. Det er muligt, at denne overordenlige lethed har bevirket, at han ikke altid iagttog den allerstrængeste versform, tillod sig, bevidst eller ubevidst, små friheder. Han blev også kritiseret i så henseende, men han svarede træffende på denslags beskyldninger — naturligvis på vers. Der kunde være meget at sige om Sigvatr, og der har vistnok eksisteret en saga (þáttr) om ham; deraf findes nu forsprængte rester i forskellige kongesagabearbejdelser. Hans digte er følgende.

Da Sigvatr første gang traf kong Olaf, medbragte han et digt (en flokk) om ham; det er sikkert det, man i nyere tid har kaldt *Víkingarvísur;* de handler om og opregner kong Olafs tog og kampe för hans egenlige tronbestigelse og ender med tilfangetagelsen af Hakon jarl i Saudungssund. Digtet er noget tört og upersonligt som det var at vænte af et sådant kvad, hvor blot kampe opregnedes endogså med talangivelser. I historisk henseende er det vigtigt. Af ganske anden art er det næste digt, *Nesjavísur*, om slaget ved Nesjar (Nevlunghavn) 1016 mellem Olaf og jarlerne, i hvis følge skjalden Berse var (se ovf. s. 130). Også Sigvatr var med; derfor er hans skildringer her livfulde og anskuelige, og det hele stærkt personlig farvet; han beskriver sin egen rustning og er ofte spøgefuld (»det var noget andet end at få mjöden bragt af kvinderne i hallen, den morgen vi kæmpede«). Endnu mere personlige er Sigvats morsomme samling af vers, *Austrfararvísur*, digtede efterhånden om de forskellige tildragelser på rejsen til Götland efteråret 1018. Rejsen var ikke uden besværligheder — lange tolvmils spasereture gennem tætte skove, farlige elve og skrøbelige både, ugæstmilde bønder, hedninge-blót, der forbød modtagelse osv., men om dem alle digtede Sigvatr med et let anstrøg

af humor og selvironi — indtil han og hans ledsagere, der nu havde fået heste, red rask igennem Skara, for at tiltrække sig især kvindernes opmærksomhed. Alle disse vers samlede han senere til en flokk.

Et par tabte digte fra den følgende tid kendes af navn. I 1025—26 foretog Sigvatr sin vesterfærd og digtede på lignende måde forskellige vers undervejs, der senere blev samlede til ét, *Vestrfararvísur;* deraf er der desværre kun nogle få vers bevarede. Om Erling Skjalgssön har han digtet vistnok mere end ét kvad. Det viser hans noble sind og djærvhed, at han efter Erlings fald digtede en *flokk* om ham, hvoraf endel vers haves. De ånder en dyb beundring for den afdøde stormand og digteren udtaler sin inderlig følte sorg over hans død.

Fra tidsrummet 1030—35 kendes nogle digte af ham, men kun af navn. Dertil hører også den *Tryggvaflokkr*, der tillægges ham og hvoraf der haves et par vers. Den handlede om Olaf Tryggvasons sön, der vilde tilkæmpe sig Norge, men faldt straks (1033). Noget senere er et *digt om* Dronning *Astrid*, der tog sig så moderlig af Magnus.

Anledningen til Sigvats hovedkvad, *Bersöglisvísur*, er ovenfor omtalt. Det er digtet omtrent 1038, næppe meget senere. Digteren begynder snildt med at omtale sit eget forhold til Magnus' fader, hvem han trofast fulgte og som selv ønskede hans følge; da var der også fred i riget og for den kæmpede Olaf. Han omtaler Hakon d. gode og Olaferne, hvis retfærdige love man endnu overholdt; på grund af mindet derom er det at bønderne endnu er noget træge (til oprør). Han minder om sit forhold til Magnus selv, især ved hjemkomsten, og folkets glæde over ham. Efter denne forberedende indledning udtaler skjalden, at en fyrste ikke bör vredes over en rådgivers åbne udtalelse og råd — og sandheden er

den, at bønderne mener at have »værre lov i landet«, end der var tilsagt dem. Så hedder det, at folk syd på bereder en opstand, »men man siger, at Sigvat skal have frarådet kongen en folkekamp«; mod denne fejhedsbeskyldning siger han: »jeg drager med, hvis vi endelig [mærk dette] skal slås«. Men nu tager skjalden uden omsvøb bladet fra munden og siger, hvad der er i vejen: »Hvem ægger dig til at svigte dine løfter? Hvem ægger dig til at nedhugge bøndernes kvæg?«; en fyrste bör være ordholden, og når gamle bønder begynder at stikke »hovederne ned i deres pelse«, med ildevarslende tavshed — da er der fare på færde. »Tag dig i agt; den er en ven, der advarer«; »bønderne siger, du raner deres ejendomme ved ubillige og overilede domme«. »Lad fattig som rig nyde godt af dine love og vær gavmild«. I slutningen af digtet kommer Sigvatr atter ind på sit personlige forhold til kongerne, og han truer med at ville forlade Magnus og gå til Hardeknud, hvis han ikke böjer sig. Smukt ender han med at bede om lykke for Olafs sön — »jeg er skånsom, Magnus; med dig vilde jeg leve og dø«. Digtets kraftige ord virkede som de skulde. Det er beundringsværdigt i sit anlæg og hele udtryksmåde. Når skjalden siger, at han »er skånsom«, er dette rigtigt; mere lemfældigt kunde den strænge advarsel ikke siges. For hver en advarsel og hvert strængt ord roser Sigvatr den unge fyrste; men denne ros er dobbelttydig og indeholder ofte ved modsætningens underforståelse også en advarsel; når det — i det sidste vers — f. eks. hedder: »du forsvarer Haralds [hårfagres] høgeø (Norge)« er dette ensbetydende med: »du er sat til at værge landet mod ydre fjender; men ikke til at hærge og plyndre indenlands og stifte ufred«; af sådanne udtalelser er der mange. I sin helhed er digtet

et af de herligste »menneskelige dokumenter« fra denne gamle skjaldetid.

Efter at Knud den store var død og vistnok efter at forliget var kommet i stand mellem Magnus og Hardeknud, digtede Sigvatr *Knútsdrápa*, forfattet i tøglag, et særdeles vanskeligt versemål. Det er aldeles sikkert et arvekvad. Der er endel vers, men i stærkt forvansket form, bevarede. De handler bl. a. om slaget ved Helgeåen; også Knuds pilgrimsrejse til Rom omtaltes deri. Det har været et biografisk digt.

Sigvats sidste större digt er en *Erfidrápa* om kong Olaf — et fuldstændigt biografisk digt. Opimod 30 vers er bevarede. Det er et ypperligt kvad, hvori kongens egenskaber — måske i noget flatterende belysning — stærkt fremhæves, ligesom naturligvis hans hellighed og jærtegn ikke forbigås, det er her Sigvatr går ud fra, at Olafs død og solformørkelsen falder sammen.

Endelig findes der omkr. 30 *løse vers*, rundt omkring. De handler om forskellige tildragelser og tilstande; flere af dem er meget personlige, som de fra årene omkr. 1030. Så godt som alle er de af interesse på den ene eller anden måde, idet de belyser personer blandt digterens omgivelser, f. eks. kongemoderen Alfhild, eller forskellige begivenheder.

Óttarr svarti var en søstersön af Sigvatr; man ved i øvrigt intet om ham, för han pludselig dukker op hos Olaf d. svenske, hos hvem han opholdt sig i flere år höjt anset som skjald. Han siges at have digtet et kvad om kongedatteren *Astrid*, senere Olaf d. helliges dronning, et kvad, der skal have været så stærkt i udtrykkene, at det næsten kunde betragtes som et elskovskvad. Efter Olafs død (1022) begav han sig til Norge til kong Olaf, men det hedder, at denne, der nu var bleven gift med Astrid, var vred på Ottar og lod ham sætte i lænker. Næppe

har dog kongen kendt hans digt, hvad Sigvatr heller ikke gjorde, ti da denne besøgte Ottar i fængslet, lod han ham fremsige digtet; også han fandt at udtrykkene var vel stærke; så gav han ham det råd, at digte et kvad om kong Olaf og fremsige det uden videre; digtet om dronningen skulde han give en noget ændret skikkelse, så at det blev noget afdæmpet. Det gjorde Ottar. Da han så stedtes for kongen, bød denne ham at fremsige dronningens digt; det gjorde han, men umiddelbart efter, tiltrods for hirdmændenes hujen, tog han fat på digtet om Olaf selv, *Hōfuðlausn*, hvoraf henved 20 vers er bevarede; det er et oversigtskvad, flot digtet og med temlig stærke udtryk. Ottar var en modsætning til Sigvatr, en lidenskabelig karakter, åbenbart erotisk bevæget og sikkert lidet beregnende. Længe var han ikke hos Olaf, men drog til England og blev Knud d. stores hirdskjald; derefter høres intet videre om ham. Foruden de nævnte digte (Astridsdigtet er tabt) kendes en drape om Olaf den svenske i halfhnept (apokoperet drotkvædet), hvoraf nogle halvvers er bevarede; også disse få rester vidner om en veltalenhed, kraft og flugt. Af Ottars andre fyrstedigte er der en halv snes vers i behold af hans *Knútsdrápa*, et lignende biografisk digt som Hōfuðlausn; det er begivenheder i Knuds liv fra 1015—26, som de bevarede vers behandler. Dette kvad er mere dæmpet i tone og udtryk og af en stor historisk betydning. Af *løse vers* haves to. Ottar hører bestemt til de bedre skjalde ved sine anskuelige skildringer, flugt og kraft i fremstillingen ligesom også ved sit i det hele udmærkede skjaldesprog.

Þormóðr Bersason Kolbrúnarskáld. Han var den ene af de to berömte »fostbrødre«, der er hovedpersonerne i Fostbrødresaga; her fortælles meget udførlig om deres urolige og bevægede ungdomsliv

hvorledes de i fællesskab begik mange voldshandlinger; hovedmanden for disse var uden tvivl den lidet sympatetiske Torgeir, hvis mod aldrig svigtede, men som heller aldrig veg tilbage for de mest uberettigede drab. Ifølge Tormods vers skiltes de endelig, som det synes på grund af uenighed eller en eller anden kurre på tråden. Torgeir rejste udenlands, indtil han blev dræbt af den grönlandske hövding Torgrim trolle. Tormod rejste hjem til sin fader og havde her et par elskovsæventyr; om en sortbrynet skönhed, Torbjörg, digtede han (tabte) elskovskvad og fik deraf sit tilnavn. Da han fik efterretningen om Torgeirs drab, rejste han öjeblikkelig bort for at hævne sin fostbroder. Han kom til Grönland og blev der i 3 år (vistnok 1024—27), dræbte Torgrim og flere andre, men slap selv uskadt derfra. Han drog så bort og kom tilbage til Norge; her sluttede han sig med rørende trofasthed lil kong Olaf, fulgte ham i udlændigheden i Rusland og faldt med ham i Stiklestadslaget, vistnok knap 35 år gammel. Skildringen af hans sidste stunder er overordenlig interessant og betagende.

Som menneske er Tormod i virkeligheden meget tiltalende, tiltrods for hans ungdomsvoldsomheder, der vistnok beror på det slette selskab, han var i. Han er snarest en blød karakter, en modsætning til fostbroderen, men han dreves frem af ham og senere af blodhævnsp l i g t e n. Denne viser også Tormods hengivenhed og trofasthed. Han var en meget fornuftig mand. Det stemmer med hans karakter, at han var religiøs, men ikke mere, end at han kunde lade hånt om fastens strængeste krav. Engang da han var sulten tog han, trods advarslen, en fastedag et stykke kødpølse og spiste det med den fornuftige bemærkning, at skulde han og gud blive uvenner, skulde der mere til end et lille stykke pølse.

Som skjald er Tormod langt fra nogen førsterangs digter; han er, på grund af en vis glans om hans navn, ofte blevet for stærkt rost som sådan. Hans vers er formelt korrekte, men der er ingen synderlig flugt i dem; der er heller intet, der særlig udmærker dem i retning af ejendommelighed i udtryk eller kenninger. Han berömmes höjt som recitator; jfr. ovf. s. 77. Hans digte er for det meste tabte. Der haves kun endel (15) vers af hans arvedigt om Torgeir, *Þorgeirsdrápa*, der findes i sagaen. Deri omtales Torgeirs forskellige bedrifter og hans død. Særlig interesse har det vers, hvori skjalden omtaler forholdet mellem ham og fostbroderen. Derimod haves en mængde (omkr. 25) *løse vers* af ham, der falder i to hovedgrupper, dem, der er digtede i Grönland i anledning af Torgeirs hævn og forskellige begivenheder der, og så dem, han digtede lige för og under Stiklestadslaget; efter én tradition skulde han endda ikke have nået at fuldføre det sidste, der senere skulde være suppleret af kong Harald hårdråde, men dette er vistnok senere lavet.

Hofgarða-Refr Gestsson fortjæner endvidere at nævnes, uagtet der kun kendes meget lidet til ham; han var skjalden Gizur guldbrås (falden i Stiklestadslaget) fostersön (jfr. foran s. 30). Han har opholdt sig i Norge i tiden mellem 1030 og 1040 og været hos Magnus d. gode; han digtede om Olaf, men det har vist været et arvekvad. Af alle hans digte haves så godt som intet, et par vers om hans fosterfader, nogle vers af et digt om en Torstein, samt nogle vers om en rejse — altsammen smukke og tildels stemningsfulde vers. Det der udmærker dem er tillige en sjælden veltalenhed, flugt og navnlid vellyd i den sproglige behandling og en overordenlig lethed og elegance i formen. Kun skade at der er så lidt tilbage af denne fortræffelige skjald.

Hvad han siger om Torstein: »Den er lykkelig, som lever tilfreds af sit eget« passer måske på ham selv.

Foruden Sigvatr og Refr — og så en ellers lidet kendt skjald — er der til Magnus' navn i Skáldatal knyttet to navne; det er navnene på de to hovedskjalde ved midten af det 11. årh., som dog i en særlig grad — især den sidste — kan kaldes Harald hårdrådes skjalde; det er Arnórr og Tjodolf Arnorsson, men för vi går over til dem, må en skjald, der særlig er knyttet til Knud d. store og Sven Alfífassön, omtales; det er

Þórarinn loftunga. Hans herkomst er ganske ukendt, og det vides kun, at han opholdt sig hos Knud og deltog i hans Norgestog 1028. Han siges at være kommen til Knud og vilde fremsige en flokk om ham; Knud blev vred og forlangte en drape og truede ham ellers med døden. Torarinn ændrede da sit digt til en drape, der fik navnet *Höfuðlausn*. Heraf er kun omkvædet bevaret, men det viser skjaldens stærke rosende udtryk: »Knud værger sit land som gud sit himmerig«. Det er den slags overdrivelser, der har skaffet ham tilnavnet. Efter 1030 opholdt Torarinn sig hos Sven Alfivas sön, om hvem han digtede det mærkelige kvad *Glælognskviða* (i kviðuháttr: »Stilhedssangen«); heraf er et stykke bevaret, hvori skjalden beskriver Olafs hellighed og mirakler, hvad der er af stor interesse, samt råder Sven til at påkalde ham og bede ham at unde sig hans land, — en höjst mærkelig tanke. Foruden dette kendes kun *Tøgdrápa* om Knud d. store, digtet vistnok kort efter 1028; deraf er en del bevaret, hvori Knuds sejlas langs Norge beskrives. Det er i det hele dygtig gjort, — versemålet er særlig vanskeligt — og den hele skildring ret anskuelig, men nogen første klasses skjald var Torarinn ikke.

Arnórr jarlaskáld Þórðarson (f. omkr. 1012,

d. efter 1073) er en sön af ovennævnte Þórðr Kolbeinsson og Oddný. Der findes intet steds nogen sammenhængende fremstilling af hans liv i kilderne; nogen biografi af ham kan ikke skrives. Hvad der om ham fortælles i Grettissaga kan ikke være historisk. Ifg. sagaen skulde han have udvist fejhed; det peger måske i den retning, at Arnor var en fredelig mand i det hele; han vides heller aldrig at have deltaget i kampe. Derimod træffes han som købmand, inden han, vistnok for bestandig, slog sig til ro på Island — ti at han skulde have boet på Orknøerne, er der intet, der taler for. Ganske vist var han gift med en slægtning af Orknøjarlerne, om hvem han digtede (deraf hans tilnavn), men det er ikke begrundelse nok for den antagelse. Ved tyveårs alderen er han begyndt på sine udenlandsrejser, rimeligvis ved eller kort efter 1030. Han skal have digtet om *Knud d. store*, men digtet er helt tabt. Han sluttede sig meget nöje til Orknøjarlerne Torfin og Rögnvald; da de blev uvenner og slaget ved Rauðubjörg stod (1044), var han tilstede, men fik lov til at holde sig udenfor kampen; da digtede han den eneste *lausavísa*, der haves af ham. 1046 træffes han hos kongerne Magnus og Harald. Efter hövdingen Gellir Þorkelsson (d. 1073) digtede han et arvekvad. Dette er omtrent alt, hvad der vides. Arnor var en meget frejdig, åndslivlig og snarrådig mand, retskaffen og trofast og bedre end hans fader skildres i sagaen. Han var overordenlig produktiv og havde let ved at digte; han havde et fuldstændigt herredömme over form og sprog. Hans Hrynhenda er et prægtigt vidnesbyrd herom. Om Rögnvald jarl digtede han *Rögnvaldsdrápa* (og måske flere kvad); af dette, der er et arvekvad, er kun ubetydelige rester bevarede. Dernæst kendes to samtidige digte om kongerne Harald og Magnus, fra 1046. Af det første, *Blágagla-*

drápa (ravnedrapen), er der intet bevaret. Derimod er der betydeligt tilbage af digtet om Magnús, *Hrynhenda* (el. *Hrynjandi* fem., eller også *Magnúsdrápa),* der, som navnet viser, er affattet i hrynhent. Digtet er biografisk og begynder med hjemrejsen fra Rusland og ender med kampene på Lyrskovshede og ved Helgenæs. Desuden er der vers om kongen personlig. I begyndelsen af kvadet har Arnor talt om sig selv og sine rejser, hvorfor, kan ikke ses, men det blev kritiseret af Harald, der i det hele var, efter sagaen, meget misfornöjet med digtets stærke udtryk. Han erklærede straks at kunne se forskellen på disse to digte, hans vilde snart glemmes, men Magnus' bevares i evighed. Det kan nu ikke nægtes, at det var ikke uden grund at Harald forbavsedes eller måske ærgrede sig over digtets voldsomme udtryk; versemålet tillod skjalden at bevæge sig indenfor dets rammer langt friere end ellers, og Arnor boltrer sig af hjærtens lyst. Ikke således at forstå at han skulde hjemfalde til svulst og unatur, men han får rigelig brug for træffende tillægsord og han kan tillade sig sammenlignende »som når«-sætninger. Det er en velgörende friskhed og frejdighed i digtet; der findes ikke efterligninger deri eller genklange — alt er hans eget. Og alt er heldigt, ordene fyndige, versifikationen glimrende. Som en prøve kan, men rigtignok höjst ufuldkomment, følgende gælde: »man synes, at når fyrsten lader sine havskier [skibe] løbe hen over Meites [søkongens] bjærge [bølgerne], er det som om himmelkongens engleskarer i sluttet række svævede hen over bølgerne«. Man mindes beskrivelsen af Knuds flåde i Encomium Emmæ.

Et andet digt, arvekvad, om Magnus, *Magnúsdrápa*, i drotkvædet, digtede Arnor kort efter hans død; det er et lævnedsdigt parallelt med Hrynhenda,

men ikke nær så elegant. Det er interessant at sammenligne to sådanne digte af samme skjald.

Arnor lovede Harald, at han skulde digte om ham et arvekvad, hvis han levede længst. Han opfyldte sit løfte og forfattede en *erfidrápa* (kort efter 1066), et biografisk digt; lævningerne af det handler om begivenheder, kampe og tog fra 1054—66; det har måske dannet en fortsættelse af Blágagladrápa. Det er et godt digt og vigtigt i historisk henseende.

Arnors kære ven og svoger, Torfin jarl, døde 1064; også om ham digtede han et arvekvad, *Þórfinnsdrápa;* efter nogle personlige indledende vers behandlede Arnor også jarlens liv og skildrede de vigtigste begivenheder deri på en kraftig og fyndig måde. Det er her, at han etsteds har efterlignet Võluspás skildring af verdens undergang. En særlig betydning har digtet i historisk henseende.

Foruden disse digte kendes endnu, men så at sige kun af navn, kvad om *Hermund Illugason* (to linjer), Gunnlaugs broder, om hvem Arnors fader jo havde digtet, — om *Gellir Þorkelsson* (se foran), samt om *Olaf kyrre.*

Þjóðólfr Arnórsson (død 1066). Om hans herkomst vides kun, at han var af fattige folk i Svarfadardalen (ved Øfjord); derfor kan han godt have været af en god gammel slægt. Efter spasmageren Halles udsagn var faderen så fattig, at man måtte skyde sammen til ham og hans familjes underhold. Det er ukendt, når Tjodolf er født, men han er vel allerede som temlig ung rejst til Norge; han skal have digtet om den danske jarl *Haraldr Þorkelsson,* men denne var i Norge under perioden 1030—35; det er her, skjalden har truffet ham. Efter 1044 opholdt han sig i Norge og kom vistnok ikke mere tilbage til Island måske med undtagelse af nogle kortvarige besøg. Han digtede om kong Magnus,

men især er han knyttet til kong Harald som hirdskjalden frem for alle andre; han fulgte med på hans forskellige krigstog og han fulgte ham i døden. Det ses ikke, at Tjodolf har haft lignende embeder som Sigvatr eller er bleven benyttet til vigtige diplomatiske hværv. Det er kun som skjald, han altså følger Harald; og der er meget, der tyder på, at Tjodolf har haft höje tanker om sin betydning som sådan og dyrket sin kunst med en ærefrygt som få andre. Hans mission var at overlevere efterverdenen historiske kvad af lødig art; derimod var det ham meget imod at bruge sin ævne ved enhver dagligdags begivenhed; det opfattede han som en slags vanhelligelse. Det var derfor ikke underligt, at Harald titulerede ham med ordet »hovedskjald« (*þjóðskáldit)*, og det er let at forstå, at Tjodolf anvendte al mulig omhu på den ydre form og »skjaldesproget«; ikke desto mindre dadlede Harald engang en metrisk fejl hos ham, hvad skjalden tog meget fortrydelig op. Det er også let at forstå, at Tjodolf ikke har ment at det hørte til at indblande sine egne meninger om dit eller dat. Ingen skjald har digtet så rent objektivfortællende som han — uden de subjektive indskudsbemærkninger, der findes i et så stort antal hos de fleste andre skjalde.

Tjodolfs to af navn kendte ældste digte: *Sorp-(Sóp) trogsvísur* (om det af börnene udbårne fejeskarn) og digtet om *Harald jarl* er fuldstændig tabte. Af hans kongedigte er for det første det meste bevaret af *Magnúsflokkr*, digtet ved 1046, om Magnus' liv fra 1035 til kampen ved Helgenæs (1045) — et udmærket historisk digt. Om Harald forfattede han først et *digt i runhent*, hvoraf nogle få halvvers haves om Haralds kampe i Rusland; digtet er ialfald blevet til efter Olaf kyrres fødsel. Af langt större betydning er hans store, biografiske oversigtskvad *Sexstefja* fra

1065. Forudsat at digtet, der desværre ikke findes i dets oprindelige udstrækning, har haft seks forskelliglydende stev, hvad navnet jo går ud på, har det været meget langt og for så vidt en af de mest storslåede draper, der kendes. Hvad der er tilbage, handler om begivenheder i Haralds liv lige fra han var 15 år gammel og deltog i Stiklestadslaget indtil år 1065 (kampe og tog i Syden, tog til Danmark, Nizåslaget osv.). Det er et af de mest historiske digte og formfuldendt. — Endelig haves af Tjodolf henved 30 *løse vers*, som har betydelig interesse, da man dog dér snarest skulde få fat i hans egne meninger; men de fleste er også om historiske begivenheder. Meget interessante er de vers, han på kongens befaling måtte digte om smeden og garveren, der mundhuggedes; han skulde først lade dem være Tor og Geirröd og så Sigurd og Fáfnir; de er mesterlige og viser, hvor let Tjodolf havde ved at digte og hvor fuldstændig han var herre over digtersproget. Tjodolfs sidste vers fra Stanfordslaget, i hvilket han sikkert faldt, handler om Haralds sönner og hærens håbløse stilling, og her får vi et glimt af ham selv.

Med de to sidstnævnte skjalde, Arnor og Tjodolf, når skjaldedigtningen ubetinget sit höjdepunkt, for derefter at dale og ingensinde mere at vende tilbage dertil. Denne dalen mærkes dog ikke meget eller slet ikke hos deres samtidige, men hos de følgende skjalde under Olaf kyrre.

I Skáldatal nævnes der — foruden de to — 11 andre, der har digtet om Harald. Deraf kan kortelig nævnes Bölverkr, en broder til Tjodolf, Valþjófr, Oddr Kíkinaskáld (var også hos Magnus), Grani, Þórarinn Skeggjason, Halli stirði og Steinn Herdísarson, som vi senere skal komme tilbage til. Af de andre er kun ganske lidt bevaret; i historisk henseende byder disse få rester dog ad-

skilligt af interesse. De øvrige 4, hvoraf en især er vigtig, skal kortelig omtales.

Stúfr þórðarson kattar, den blinde, fordi han, som det siges, var født blind. Det er för bemærket, at han var efterkommer af Glúmr Geirason og at han kunde en mængde digte udenad, hvormed han engang underholdt kong Harald, da han i anledning af en arvesag opholdt sig i Norge. Stúfr lovede kongen at digte et arvekvad om ham, hvis han levede længst. Af dette, kaldt *Stúfa* el. *Stúfsdrápa*, er nogle vers bevarede; deraf fremgår det, at Stúfr var en ret jævn skjald.

Illugi Bryndœlaskáld er ganske ukendt. Af ham haves nogle halvvers af digtet om Harald; det fremgår af dem, at Illugi, i stedenfor det sædvanlige stev, i versets 2. og 3. linje har anvendt et ejendommeligt stev, bestående af »gamle minder«, d. v. s. hentydninger til sagn og myter (Sigurd og Brynhild, Fáfnir osv.).

Valgarðr á Velli også ubekendt. Af ham haves nogle vers om Haralds sejlas fra Rusland og de følgende begivenheder (forhold til Sven Estridsen). Det er overordenlig prægtige vers, malende i skildringer og fyrige i udtryksmåde; de viser således, at Valgard har hørt til de bedste skjalde. Hans medfølelse med de flygtende og sårede træder frem på en tiltalende måde.

Endelig er der en skjald, der indtager en plads for sig. Det er Sneglu-Halli (el. Grautar-Halli, således kaldt på grund af sin yndlingsføde, grøden). Han var fattig og af ringe herkomst, lidet dannet eller kultiveret — fra samme egn som Tjodolf; de havde kendt hinanden i deres barndom. Tjodolf foragtede Halle og denne drillede Tjodolf til gengæld på alle måder til moro for alle, ikke mindst for kongen selv, der ikke sparede på at hidse dem mod

hinanden. Halle har været hos kongen mellem 1050 og 1060. I øvrigt rejste han til Danmark og England og ingensteds fornægtede han sin natur. Der haves om ham en overordenlig morsom þáttr, hvor mange af hans pudsige spilopper og skælmstykker fortælles. Han skånede ingen, end ikke kongen, i i sine ord, og han var utrolig dristig og meget drastisk i sine udtalelser, men et ejegodt gemyt besad han. Han havde et ualmindeligt herredömme over sprog og versform, og kunde på stående fod digte vers om opgaver, der stilledes ham. Der er mange småfortællinger om ham; den bedste er måske den om, hvorledes han tog den stridbare hövding Einar fluga ved næsen; denne fortalte om et drab, han havde begået, men han gav aldrig bøder for drab. Halle udgav sig for at være den dræbtes nære slægtning og tvang Einar til at udrede bøden. Af Halles digte om *Harald hårdråde* og *Edvard bekenderen* er vist intet bevaret; det sidste erklærede han havde været noget rent vrövl. I þáttren er endel *løse vers* bevarede; de er meget morsomme og sprudler af liv og skæmt; et par er temlig grove, f. eks. det om den hest, Tjodolf vilde give kongen, og et andet vers om dronningen, som han roser på en ejendommelig måde — ganske vist efter kongens befaling. Halle døde, når vides ikke, efter at han engang var vendt hjem fra en fisketur.

Samtidig med disse skjalde var Þorleikr fagri; det vides om ham, at han (1051) rejste udenlands til Danmark for at besøge *Sven Estridsen* og bringe ham et digt. Han viser sig heri som enslags modstander af Harald hårdråde og dadler hans færd i Danmark. Det er ret enestående, at en skjald således tager et bestemt parti. I øvrigt lader det til, at Torleik, der måske var af Laksdölernes slægt, var en ret dygtig skjald.

Til Olaf kyrre er 5 skjalde knyttede (deriblandt også Arnor, måske ved misforståelse). Af dem er der kun én, der har en större betydning, nemlig Steinn Herdísarson. Han var en datterdattersön af Einarr skálaglamm, og hørte således til en skjaldeslægt. Hans nære slægtning var den bekendte staller hos Harald hårdråde, Ulfr; og på dennes skib finder vi Steinn under Nizåslaget (1062). Ellers vides intet om ham, men det må antages, at han har opholdt sig i nogen tid ved Olaf kyrres hird. Af Steinn haves en flokk om det nævnte slag, *Nizárvísur*, 7 vers bevarede. Et digt om *Ulfr* selv er tabt. Derimod haves betydeligt af *Óláfsdrápa*, om Olaf kyrre; det handler om toget til England 1066 og begivenheder derefter. Disse vers giver et ret tiltalende billede af skjalden som menneske; han er besindig, retsindig og gudsfrygtig (han begynder sit digt med at påkalde gud för end mennesker), men som digter står han temlig langt tilbage. Han gentager sig selv, den samme tanke, og er noget bred. Men hvad der er værre, det er de idelige genklange eller lån fra flere ældre skjalde, der træffes hos ham. I så henseende er han omtrent den første, hos hvem de findes. Herved og i øvrigt ved hele versenes fremstilling bliver de lidet livlige; de er for det meste rent historiske, ligesom Tjodolfs. I versifikatorisk henseende er der intet at udsætte. Det er klart, at vi ved Stein står overfor et afgörende vendepunkt — dette mærkes også hos hans samtidige — m. h. t. digtningens originalitet, især hvad kenninger angår naturligvis. Det kom, som uvægerlig måtte komme, nemlig at friskheden gik bort; gentagelse og mathed, samt mere eller mindre mekanisk brug af skjaldesproget måtte för eller senere indfinde sig, og her mærkes tydelig begyndelsen dertil.

Vi står her ved tidsrummets slutning. Når man nu ser tilbage på hele denne digtning, kan det ikke nægtes, at den, på enkelte undtagelser nær, i den form, den haves, ser noget ensformig ud og virker noget monotont. Dette kommer dog ganske sikkert deraf, at så lidet er bevaret i det hele, og hvad der er bevaret drejer sig for det meste om kampe. Og dog er der mange eksempler på individuelle og friske farver — og flere end der har været plads til her at meddele. Havde man digtene i deres oprindelige udstrækning, vilde vi sikkert få et noget andet, bedre og fyldigere billede af de enkelte skjalde. Der er så godt som kun tale om en enkelt digtningsart. Af religiøse digte kendes kun få og kun af navn, og af niddigte ligeledes kun nogle få, og de er for det meste helt tabte (i det foregående er Björn hitdölakappes nid om Tord omtalt; her kunde også nævnes det store niddigt, Islænderne siges at have digtet om kong *Harald blåtand* og hans bryde, der konfiskerede et islandsk købmandsskib, deraf er ét vers bevaret; det viser — sammen med andre vidnesbyrd —, i hvilken retning nidet ofte gik). Men hvad der er tilbage af religiøs og satirisk digtning er som sagt så lidet, at man vanskelig kan danne sig nogen klar forestilling derom.

Men ét må særlig fremhæves, det er disse hernævnte fyrstekvads overordenlige historiske betydning. Det lader til, at de i det 12. årh. og 13. årh.s begyndelse, for störste delen ialfald, har været tilstede; de er da bleven benyttede af de historiske forfattere, men hverken nöjagtig nok eller tilstrækkelig kritisk. Desværre lader det ikke til, at nogen er falden på den tanke at samle dem, ligesom tilfældet var med Eddadigtene. Der er yderst få digte, der — og da nærmest tilfældigvis — er bleven optegnede

i deres helhed. For os kan de, som för bemærket, ikke have den historiske betydning som i oldtiden.

ANDET TIDSRUM, 1100—1300.

Dette tidsrum, der for den gamle litteratur er hovedtidsrummet, kan deles i mindre afsnit. Den første halvdel af det 12. årh. er endnu skjaldedigtningens tidsrum; men ved siden deraf haves rigtignok også Are frodes skrifter. Den sidste halvdel af samme årh. er den originale sagaskrivnings egenlige tidsrum, vi kunde sige: dens guldalder (hvis et sådant ord overhovedet skal bruges), som det senere nærmere vil blive omtalt. Dette afsnit fortsættes ind i det 13. årh., i hvilken de ældre værker afskrives og bearbejdes og flere nye kommer til, således at ved midten af det 13. årh. kan det egenlige forfatterskabs tid siges at være forbi. Allerede er den bearbejdelsesvirksomhed begyndt, der efterhånden får större og större omfang, i det ældre værker afskrives, udvides og ændres på flere måder. I den sidste halv- eller fjærdedel af det 13. årh. findes en efterhøst, idet nye sagaer skrives, dels fordi der ikke havde eksisteret nogen tidligere om deres æmne, dels fordi de ældre sagaer var gået tabt. Hvad skjaldekvadene angår, fortsættes de lige ned til omtr. 1300. Det er de sædvanlige fyrstekvad, men ved siden af dem haves også religiøse digte, der nöje slutter sig til hine og som, ret beset, tildels også er hövdingekvad. Også på andre måder er den litterære virksomhed vågen og livlig — ikke mindst hvad oversættelser af fremmede, især latinske, skrifter angår. Det er en enestående frodig litteratur, der således opstår; det

mærkeligste er, at den skyder en så hurtig vækst og sætter blomster — enestående i skönhed og fylde — så at sige med det samme. Men der er liden udvikling derefter; stagnationen begynder lige så hurtig. I en anden henseende er denne litteratur enestående — ved dens folkelighed. Således er denne periode i den islandske litteratur et fuldkomment særsyn i samtidens litterære historie. For Norges vedkommende forholder det sig ganske anderledes. Her er overhovedet ingen litteratur — med undtagelse af nogle ganske få skrifter, der er ret betydelige, men til gengæld lidet folkelige, og med undtagelse af den fremmede litteratur, der ved en kongelig foranstaltning blev indført og gjort tilgængelig for almindelig forståelse, men folkelige blev denslags værker næppe, för end Islænderne tog sig af dem.

Vi vil først give en udsigt over digtningen.

EDDAKVAD.

Som för bemærket, findes omkring 1100 et ret betydeligt kendskab til Eddadigtene; og det fremtræder bl. a. klart hos en forfatter omkr. 1200 (Gunnlaugr). Der er, som også tidligere omtalt, ingen tvivl om at man på Island har mere eller mindre beskæftiget sig med dem, samlet dem, læst dem og studeret dem. Disse gamle kvad har ægget til efterlignelse, på enkelte punkter til supplering, hvor man mente at kunne göre det. Således blev en efterklassisk digtning til — måske hånd i hånd med de ældste af de digte, som findes i Fornaldarsagaerne —, hvoraf der endnu haves et par stykker; der har været flere, selv om ikke Heusler havde ret i opfattelsen af nogle vers af de digte, der efter hans mening har stået i lakunen i cod. reg. De herhen hørende kvad er væsenlig to.

Völuspá en skamma, det korte völvedigt; et brudstykke deraf findes indsat i og sammenblandet med Hyndluljóð (i Flatøbogen); men Snorre anfører et vers deraf og kalder digtet med den anførte titel. Det bevarede brudstykke giver kun i en ringe grad forestilling om kvadet i dets helhed. Det kan dog sikkert siges, at det især har handlet om guderne, deres indbyrdes slægtskab og afstamning (dette har været grunden til, at det sammenblandedes med det genealogiske Hyndl.). Gudernes antal angives at have været 11 efter Balders død (denne forestilling om 12 guder er sikkert ung og »lærd«); Balder, Freyr og Skade omtales; sejdmænds, völvers og jætters ophav angives i et vers; nogle vers handler om Heimdals herkomst, et par om Loke og hans afkom. Endelig er der tre vers, der åbenbart handler om ragnaröks forløbere og to meget mægtige personer, der omtales noget mystisk. Alt dette er temlig usammenhængende stykker, og det er vanskeligt at hitte rede i dem. At digtet er forfattet som et sidestykke til og som efterligning af det gamle Völuspá, synes givet. Der er ikke spor af poetisk flugt i dette digt, fremstillingen er tör og stilen prosaisk. Digtet er sikkert ikke ældre end fra 12. årh.

Blandt heltedigtene i cod. reg. hører Grípisspá hertil. Dette digt stilles i spidsen for de egenlige Sigurdsdigte, sikkert fordi det er et biografisk oversigtskvad over Sigurds liv i spå-form. I spidsen for dem svarede det på en måde til Völuspá i spidsen for gudekvadene. Men det er let at se, at digtet ikke fra først af har hørt til samlingen, men er indsat senere deri, hvorved det oprindelig sammenhængende prosastykke för og efter er blevet revet itu. Den i Eddadigtene ellers ukendte Grípir, Sigurds morbroder, er digtets ene hovedperson, Sigurd selv den anden. Denne besøger sin vise slægtning for af ham at få

sin fremtidsskæbne at vide. Sigurd kommer til Grípirs hal, der på det nærmeste minder om en bondegård, og træffer udenfor den Grípirs dörvagt, Geitir, der har en betænkelig lighed med en almindelig tjænestekarl; denne mælder Sigurds ankomst og sörger for hans hest — ganske på islandsk vis. Der udspinder sig så en samtale mellem Sigurd og Grípir; denne vil nødig ud med sproget og tyr til udflugter for ikke at behøve at åbenbare Sigurd de kommende ulykker og hans vanskæbne, men intet hjælper, Sigurd vil få alt at vide; det får han, men med den trøst, at aldrig vil der fødes en bedre mand end han. Digtet, der er i korrekt fornyrðislag, forudsætter kendskab til så at sige alle de andre digte; dets forfatter har vistnok haft den hele samling, endogså i optegnet tilstand; mange er de verbale lån, han har gjort rundt omkring, og det endogså fra de mytiske digte. Kvadet er meget ungt, næppe ældre end fra tiden omkr. 1200. I én henseende er det vigtigt; det giver fingerpeg om indholdet af de digte, der har stået i lakunen. Digtet er overmåde prosaisk-tört og hæver sig sjælden eller aldrig til nogen flugt, hverken i forestillinger eller stil. Mærkeligt nok findes blandt danske folkeviser en, hvis personer svarer til digtets; det er Sivard Snarensvend.

VERS I FORNALDARSAGAER.

De vers, der her er tale om, findes i de opdigtede, tildels på gamle, men for det meste uhistoriske sagnminder beroende sagaer, hvorom mere senere. De vers, der findes heri, er af meget forskellig art, kvalitet og alder; da de fleste af dem upåtvivlelig falder indenfor det tidsrum, der her behandles, skal der her gives en samlet oversigt over dem. Heusler

og Ranisch har samlet de bedste og de fleste af dem under titlen Eddica minora, og dermed antydet en sammenhæng med Eddadigtene; denne sammenhæng er nu imidlertid meget løs, skönt der er visse ligheder med og efterligninger af dem tilstede. Udgiverne mener at kunne henføre nogle af de pågældende digte til tiden för 1100, ja endogså til det 10. årh. Dette er dog ikke blot usikkert og lidet sandsynligt, men kan for det meste ligefrem modbevises. Kun om et par digte kunde der være tale at göre dem ældre, idet de er så fortræffelige, at de kunde være digtede i Eddadigtenes klassiske tidsrum. Men om de fleste gælder det, at de er lærde efterligninger, der går ud på at skuffe ved at ligne de gamle ægte kvad så meget som muligt; naturligvis er efterlignelsen ikke lykkedes; der findes mange, direkte vidnesbyrd om den, verbale lån og lignende. Vi befinder os netop her i den lærde tid; man havde en i det hele ganske klar forestilling om de ældre digtes formelle art og i så henseende ufuldkomne versemål, hvad enten der var tale om de kortere versemål eller drotkvædet; det ses bl. a. af Snorres Háttatal. Derfor var det let at give disse vers et gammeldags anstrøg og klang. Men det sande forhold skinner igennem f. eks. ved, at versemål som ljóðaháttr og málaháttr her findes anvendt til løse vers, hvad der sikkert ikke var tilfældet i det 9. og 10. årh. I de fleste sagaer, der indeholder vers, er der anvendt forskellige slags versemål; kun i enkelte som Hálfssaga er de ensartede (fornyrðislag). For ikke at tale om, at fremstillingen gennemgående er mindre frisk, ja ofte tör og lidet poetisk beåndet, findes der i det sproglige klædebon mangt og meget, der viser den efterklassiske tid — og det ikke blot for de strofers vedkommende, der hører til de alleryngste. På den anden side anvendes — dog sjælden — meget gamle former;

de er ligefrem frugten af læsning og studium. Endvidere er det af betydning, hvorledes det gamle hedenskab fremtræder. Digterne af disse vers vidste meget godt, at de personer, de fortalte om, tilhørte den grå oldtid, hedenskabets tid. Men de bruger ofte udtryk og viser en opfattelse, der ikke er hedensk og kan höjst være fra kristendommens ældste tider. Alt dette røber disse digte og vers som en sen, lærd epigonpoesi.

Af det her udviklede følger det af sig selv, at hele denne digtning er islandsk; som sådan og kun som sådan kan den forklares. Vel er det rimeligt, at der har eksisteret norske digte fra det 11. (og 12.?) årh., der har været beslægtede med disse digte, f. eks. hint Bråvallakvad, som dr. Axel Olrik har ment at kunne påvise. Man kunde mene, at nogle af de her omtalte digte kunde være norske, men de fleste er afgjort islandske, og da de alle har et lignende præg og der i intet af dem findes noget som helst hørende til natur- eller kultur-fænomener, der peger mod Norge, er det rimeligst og følgerigtigst at antage det samme hjem for dem alle. Hvad tilværelsen af en lignende norsk digtning angår, beror den på fremtidige undersøgelser, men usandsynligt er det ikke, at der vil kunne konstateres et og andet i så henseende.

I Fridtjofssaga findes en hel del vers, de fleste i frit drotkvædet og hører som sådanne ikke hid. De vigtigste er den cyklus, som Fridtjof og hans fæller digtede undervejs i storm og søgang på deres sejlas til de vestlige øer. Det er kraftige og könne, poetisk beåndede vers. Fridtjof, denne erotiker, glemmer aldrig at vise sit heltemod og undlader aldrig at mindes Ingibjörg. Hvor gamle disse vers er, er ikke muligt at sige med fuld vished, men de er næppe meget yngre end 1200.

Dialoger og monologer findes i Hervararsaga og Hálfssaga. I Herv. haves for det første samtalen mellem Hervör og hendes afdøde fader, da hun kom til gravhöjene for at kræve sværdet Tyrfing udleveret. Forud er der gået en kort samtale mellem hende og en lidet modig hyrde. Digtet er ret tört og ligefrem prosaisk. Hervör viser sig naturligvis som den uböjelige, der ikke giver tabt og får tilsidst sværdet. Og dog ender hun med at sige, at da syntes hun snarest, at hun svævede mellem liv og død, da bålene på øen flammede omkring hende. Det er vel muligt, at digtet er fra det 12. årh.s sidste halvdel (Edd. min.), men det kan også være yngre.

I Hálfssaga findes dialoger og monologer. For det første samtalen mellem kong Half og Innsteinn för end Asmund sveg dem og lod tænde ild i huset, hvor de sov. Innsteinn advarer Half mod Asmund og fortæller drömme, der syntes at varsle ulykker og død. Det minder f. eks. om Atlamál med det stærkt benyttede drömmemotiv. Kong Half afkræfter alle Innsteins ord, erklærer at Asmund ingen svig har i sinde og han forklarer alle drömmene på den gunstigste måde, om end det rimeligvis er digterens mening, at Half selv ikke tror på sin tydning. Hertil slutter sig monologiske vers af Innsteinn, hvori han dels opmuntrer de andre og vækker Half (jfr. Bjarkemål), dels udtaler, at de har kun lidet godt at takke Odin for, at han herefter ingen anden konge vil vælge eller følge, og ender med det ret kraftige, men betegnende udbrud: »det vil man göre til genstand for fortælling, at kong Half døde med smil på læben« (jfr. Krákumál). Versene er i øvrigt ret prosaiske; det anførte citat lyder könt nok, men lignende bemærkninger findes aldrig i de virkelige Eddadigte.

I samme saga findes en samtale mellem Utsteinn og kong Eysteins mand Ulf, med hvis sönner han

kæmper, og hvem han alle fælder (9 vers i det hele); Útsteinn taler kraftens og modets ord. Efter kampen kommer han tilbage til hallen og har ordveksel med Eystein på vers, hvori denne erkender Halfrekkernes overlegenhed over alle andre; Utstein svarer med stødende praleri, at han skulde, hvis det var nødvendigt, slå alle Eysteins mænd ihjæl. Digtets vers er ret unge og røber sig som sådanne tildels ved brugen af meget lavtliggende ord.

Endelig findes der en lang og udtværet enetale af Hrókr, som kongedatteren Brynhild — senere hans hustru —, lytter til; Hrok giver heri et tilbageblik over sit liv; især mindes han Half og hans mænd og beskriver deres færd, omtaler sin hævnfølelse og ender med at udtale ønsket om, at Brynhild skulde blive hans hustru. De sædvanlige remsemæssige heltelister findes deri. Digtet er næppe ældre end fra det 13. årh.

Nærbeslægtet med det sidstnævnte er den såkaldte *Víkarsbálkr* i Gautrekss.; Starkad foregives at have fremsagt digtet. Han giver deri en oversigt over sit liv fra barnsben af, indtil han kom i forbindelse med den unge helt, Víkar; de samlede folk — navneremse — og drog i viking. Starkad udtaler så med vemod, hvorledes han, forledet af Tor, kom til at dræbe Vikar, og slutter med at beskrive sit eget gamle og hæslige udseende og den foragt, han er genstand for. Digtet er i et hdskr. blevet interpoleret med nogle vers. Det er affattet i fornyrðislag og sikkert ikke ældre end fra det 13. årh. Det er fejl, når det sættes til det 12. (Olrik) eller endog til det 11. årh. (Edd. min.).

Hertil slutter sig versgrupper i slutningen af Hervarars. De handler om forholdet mellem brødrene Angantyr og Hlöðr, der kommer for at afkræve broderen sin fædrenearv. Hlöd er vokset op i

Húnaland. Angantyr tager vel imod ham og gör ham gode tilbud, men en god forståelse brister på grund af Hlöds fordringsfuldhed, og Tyrfing vil Augantyr ikke dele med ham. Så göres forberedelser til kamp. Om disse og søsteren Hervörs fald m. m. findes endel vers. Om alle disse vers tilhører ét digt, er tvivlsomt. Enkelte er i et forskelligt versemål, men overleveringen er dårlig. Der er noget antikt ved disse vers, de er kraftige i tone og sproget ikke dårligt; men lige så vist forekommer det at være, at de ikke er ældre end fra 12. årh.; den gammeldags fernis, de har, hidrører fra en habil kender af Eddadigtene, hvis anslag og tone han ikke uden held har efterlignet. At versene tildels skulde tilhøre det 10. årh. synes afgjort urigtigt.

Nærbeslægtet med de her omtalte vers er de, der udgör samtale, hvori to (eller flere) personer deltager, skælder hinanden ud eller måler sig med hinanden og søger at overbyde hinanden ved at nævne de store bedrifter, de hver for sig har udført. Dette er *mannjafnaðr*-leg, ofte i forbindelse med en kappestrid om, hvem der kan tåle at drikke mest. Dette var en ældgammel nordisk leg, som vistnok var meget yndet; den træffes i historiske sagaer; og der findes digte af lignende art blandt Eddakvadene (Vafþrúðn., Alvíssm., Hárbarðsljóð osv.). Det bedste og interessanteste eksempel herpå findes i Örvar-Oddss., hvor Örvar-Oddr har en sådan ordstrid med to hirdmænd; vekselvis skal de bringe hinanden et horn at tömme og samtidig nævne en bedrift, som modparten skal søge at overbyde. Örvar-Odd går af med sejren med glans; de to andre ligger døddrukne under bordet. Ellers plejede der kun at være én modstander. Ordstridsvers — af en noget anden, men beslægtet art — og gensidig udskældende samtalevers findes i Ragnarss., Grímss.

loðinkinna og i Hjálmtérss. (her er versene meget unge). Der er i det hele lidet poetisk ved disse vers; de har dog en betydelig kulturhistorisk interesse.

Nærbeslægtet med den omtalte åndelige kampleg er gådestriden; den består jo i, at den ene fremfører en gåde, medens den anden skal tyde den; kan han ikke det, har han tabt det, hvorom det gælder; det kunde dreje sig om småting, men det kunde også gå på livet løs (jfr. Vafþr., hvor det jo på en lidt anden måde drejer sig om gåder). Denne leg har sikkert været almindelig yndet og anvendt. Og der har i Norden fra arilds tid eksisteret en mængde gåder; disse har, ligesom tilfældet har været på Island lige til nutiden, ofte været affattede i versets form, og da særlig, på grund af gådens væsen, i ljóðaháttr; dog gaves der også gåder i fornyrðislag. Der hører ingen ringe kunst og skarpsindighed, foruden en vis finhed i tanken til at lave en god gåde; det gælder jo, at den på engang skal indeholde en rigtig beskrivelse af genstanden såvel som en sammenligning med noget andet, således at tanken netop føres bort fra det rigtige. Der skal altså også skarpsindighed til for at tyde gåden rigtig. Det var en morsom og spændende leg. Der haves en samling gåder i Hervarars. Rammen om dem er den, at en mand i kong Heidreks rige, Gestumblinde, er falden i unåde hos kongen; han skal opnå fred og forlig, hvis han for kong Heidrek kan fremføre gåder, som denne ikke kan tyde. Gestumblinde er stedt i vånde, da kommer en gammel mand til ham — Odin — og tilbyder at gå for ham til Heidrek; de skifter skikkelser. Det er altså faktisk en kamp mellem Odin og Heidrek; denne tyder imidlertid alle Odins gåder, så at denne tilsidst må ty til sit gamle spörgsmål om, hvad Odin hviskede Balder i øret; dette er

jo ikke gåde i egenlig forstand, men det ses heraf, hvor ringe forskel der er på en gåde (der egenlig tager sigte på skarpsindigheden) og et spörgsmål, der tager sigte på den positive viden (tillærte kundskaber). Heidrek kan ikke svare på spörgsmålet, genkender Odin (ti ingen måtte fremsætte en gåde, hvis rigtige løsning han ikke selv kendte) og hugger efter ham. Til straf blev Heidrek kort efter dræbt. Disse gåder, Gestumblindes eller Heidreks gåder, findes i de to håndskrifter af sagaen i noget afvigende former; i alt væsenligt er de dog ensartede. De drejer sig om genstande fra den omgivende natur, fra det menneskelige, daglige liv og gærning og menneskeværker; de angår ikke krig eller ufred og våbnene er slet ikke repræsenterede; derimod er et par om bølgerne og en om ankeret; ellers har vi edderkoppen, løget, angelikaen, — hammeren, smedebælgen, arneilden osv., samt brætspillet repræsenterede. De er som oftest særdeles træffende og livfulde. Hvor gamle disse gåder er i den form, de her har, er vanskeligt at sige. Selv er gåderne sikkert meget gamle og der er intet i vejen for at deres affattelse i versform er ældre end omkr. 1100. Foruden disse gåder haves nogle få andre. Samlingen af dem og anvendelsen i sagaen fører afgjort til den lærde tid på Island.

Et i sin slags enestående digt er *Buslubæn*, der findes i Bósasaga. Kongen i Götland har landsforvist Bose og sin sön Herrød; Boses gamle, troldkyndige fostermoder, Busla, besøger kongen og får ham til at tage de to til nåde igen, men det lykkes kun ved at hun fremsiger over ham et digt, fuldt af de kraftigste forbandelser, hvis han ikke giver efter. Digtet er en sildig slægtning af Skírnirs tale til Gerd i Skírnismál, men står i alle henseender langt under dette digt. Digtet skal have bestået af 3 dele, hvoraf

den sidste kaldes *Syrpuvers* (*Syrpa* = jættekvinde); heraf kunde sagaens forfatter (af velanstændigheds-hensyn) kun anføre det sidste vers; af den første del er 7 vers bevarede, af den anden kun ét. Om der nogensinde har været flere, er tvivlsomt. Versene er noget uregelmæssige. Der er unægtelig kraft i forbandelserne og den gamle kællings usminkede udtryk, men i det hele viser de et temlig lavt niveau og de er ganske sikkert en refleks af menigmands forbandelser mod hinanden. Digtet er sikkert ikke ældre end fra det 13. årh. og snarest dettes sidste halvdel. Et lignende forbandelsesdigt findes hos Saxo, 1. bog.

En særlig gruppe indenfor fornaldarsagaernes digte udgör dødssangene, d. v. s. de sange, som en døende person fremsiger. Som oftest er disse digte tilbageskuende, idet den talende giver en mere eller mindre udførlig skildring af sit liv, mindes sine bedrifter, sine ledsagere osv. De er selvfølgelig vemodige i fremstillingen og der fremtræder, ved siden af glæden over det dådrige liv, dog en vis vemodig sorg over at forlade det; alligevel er der ingen klage på de døendes læber; de ved, at det er således bestemt af skæbnen og »engang skal enhver jo dø«. For nogle som Ragnar står det tilstundende liv i Valhal som en eftertragtelig, salig tilstand og han dør med smil om læben. Også blandt Eddadigtene findes forbillede for lignende sange; Sigurðarkviða en skamma er jo egenlig en sådan. Ulf oarges digt (se ovf. s. 9) er på en måde også en dødssang, skönt på en anden vis.

Den berömteste af disse dødssange er Hjalmar den modiges; den findes i Hervarars. og i Örvar-Oddss. (her noget afvigende og interpoleret med en af de sædvanlige heltelister). Hjalmars digt er et svar på eller foranlediget ved spörgsmålet: »hvorfor han var så bleg af udseende«. Hjalmar for-

tæller grunden dertil — »sår har jeg sejsten, flænget brynje; Angantys sværd, i gift hærdet, kom mit hjærte nær, den hvasse od«. Derpå mindes han det muntre liv på Agnafit og kvindernes glade sang hos kongedatteren, der havde lovet ham sin tro. Han mindes sit landliv — men det var han aldrig tilfreds med; kampens hæder var mere tiltrækkende — og »nu må jeg ligge, berøvet livet, uden nogensinde at vende tilbage«; han beder sin fælle at bringe Ingeborg sin armring. Endelig ser han en ravn og örn komme flyvende — det er sidste gang han giver dem læskedrik, denne gang hans eget blod. Dette er digtets skönt-vemodige slutning. Det er ganske i den ridderlige Hjalmars ånd at mindes — ikke sine enkelte kampe, men — sin elskov og livets munterhed blandt de syngende og glade tærner i hallen. Digtet er, navnlig i den form, det har i Hervarars., et mesterlig formet og komponeret digt, fast og tætbygget og gribende skönt i sin ædle simpelhed. Ubetinget bærer det prisen fremfor alle fornaldarsagadigte. Det er en virkelig digter med fantasi og ævne til at sætte sig ind i en døende mands tanker som Hjalmars, der har forfattet sangen. Når dette er sket, er det vanskeligt at bestemme. Sangen kunde godt være betydelig ældre end 12. årh. og hvis noget af disse digte overhovedet er ældre, måtte det være dette. Noget bestemt kriterium, der sikkert taler derfor, findes dog ikke. Digtet er snarest fra det 12. årh.; derfor taler ikke mindst det overmåde regelmæssige fornyrðislag, det er affattet i. Den bløde stemning og Hjalmars ridderlighed peger vistnok i samme retning. I Edd. min. sættes det senest til udgangen af det 12. årh.

Den anden dødssang er Hildebrand húnakappes i Ásmundarsaga og består kun af 5—6 vers. Han faldt under særlig tragiske omstændigheder, nemlig for sin halvbroders hånd, der ikke

vidste besked om slægtskabet. Den døende Hildebrand underretter ham derom; han omtaler de to dværgesværd, de har kæmpet med; hans gik itu; det skjold, hvorpå antallet af de af ham dræbte står optegnet (en indirekte helteliste og overblik over det ledne liv ligesom i én sum) er under hans hoved; han mindes sin døde sön, hvem han også mod sin vilje har berøvet livet; han beder Asmund at indsvøbe hans lig i hans — broderens — klæder og slutter med vemodige ord om, at han nu skal dø. Der er en kön stemning over disse vers, men de står tilbage for Hjalmars sang. Hos Saxo (VII. b.) findes et tilsvarende digt. Digtet er sikkert fra det 12. årh. I Edd. min. antages det at kunne være en efterligning af Hjalmars dødssang.

En tredje dødssang er Örvar-Odds. Den er noget vanskeligere at have at göre med. I sagaen findes nogle vers, der genfindes i et helt digt ved sagaens slutning, der er meget langt. Örvar-Oddr havde den skæbne, som en völve havde spået ham i hans ungdom, at han skulde dø på det sted, hvor han var opdragen og at hesten Fakse skulde volde hans død. En hugorm, der havde skjult sig i hestens hoved, bed Oddr og det voldte hans død. Døende kvæder Oddr sit livs sang, der er et fuldstændigt, tilbageskuende biografisk digt og temlig detaljeret. Som det foreligger, er det temlig farveløst og jævnt, på enkelte steder dog ikke uden en vis kraft. Også det ender vemodigt ved tanken om Odds efterlevende hustru, til hvem han beder sine ledsagere at bringe sin sidste hilsen. Der har været tvistet om, hvorvidt dette lange digt er det oprindelige eller om det er en udvidelse af et ældre og kortere (således Boer og Edd. min.). Men der er næppe fuld föje til at antage et ældre, kortere digt. Sagaens forfatter har i den optaget enkelte vers fra digtet, der således måtte

være ældre end i hvert fald sagaens nuværende ældste redaktion. Hvad der er af störst betydning er digtets ensformighed helt igennem.

Den sidste dødssang findes i þáttr af Ormr Storolfsson og Asbjörn prude, der ganske vist ikke regnes til fornaldarsagaerne, men som i indhold står dem overmåde nær, uagtet den ene hovedperson er en historisk Islænder. I þáttr'en findes völvevers, lignende dem i Örvar-Oddss., der i det hele er etslags original til þáttr'en. Det er Asbjörn, der under kvalfulde dødspinsler fremsiger sangen, der er affattet i etslags ufuldstændig drotkvædet med indblanding af fornyrðislagsvers (også her findes en helteliste). Den er også stærkt påvirket af Krákumál. Sangen er ret ubetydelig og ung, næppe ældre end fra det 13. årh.s sidste halvdel.

Til alt dette slutter sig endnu en sang, der i mange henseender frembyder interesse. Det er *Krákumál.* Kun for såvidt henhører den uegenlig herhen som den ikke er forfattet i fornyrðislag, men i frit drotkvædet med ret fakultative rim og da snarest i de lige linjer. Så godt som alle versene — der er 29 — består af 10 linjer; heraf er den 1. linje allevegne identisk (den mangler i sidste vers) og danner således etslags omkvæd; ved sit indhold angiver den ligesom digtets grundakkord: »Vi huggede med sværd«. De to sidste linjer af hvert vers udgör i reglen en sætning for sig, og den sidste af de to har i reglen helrim, hvorved digteren har tilsigtet en afrundet og harmonisk slutning. M. h. t. indholdet falder digtet i to afdelinger. I den første (v. 1—21) opregner Ragnar lodbrok — det er ham, der døende i ormegården hos kong Ella fremsiger sin dødssang — sine søtog og kampe. Digteren lader ham begynde med drabet på lyngormen, hvorefter følger kampe i Øresund og Østersøen og ved dens kyster; derefter drager

Ragnar mod vest til Flandern, til England, Irland osv. Denne del af digtet er temlig tör og kampskildringerne ikke videre anskuelige og indeholder stærke gentagelser. Enkelte gange hæver digteren sig til at sige sådant noget som: »det var ikke på Vikaskerde som når kvinder bringer vin omkring« — i øvrigt en reminiscens fra Sigvatr. Den anden afdeling er af en helt anden art. Her kommer Ragnar til at udtale sig om heltemod og manddom i almindelighed og digtet er fra nu af en begejstret lovsang til det gamle helteideals pris: »Hvorfor skulde en mand være mere hjemfalden til døden, fordi han står forrest — den feje får aldrig glæde af sit hjærte« — det er skæbnen, der råder for det hele. Ragnar ser tilsidst valkyrjerne komme for at indbyde ham til Valhals glæder og han udånder med at sige: »livets stunder er forbi, leende går jeg i døden«. Det er ikke muligt andet end at påvirkes af denne dels flugt og kraft. Digteren har vidst at give et anskueligt billede af den døende helteviking og sætte sig ind i en sådans stemning. Den første afdeling er langt fra mislykket, den sidste overordenlig vellykket. Digtet er uden tvivl islandsk fra det 12. årh. For det første taler dets kunstlede ukunstlethed, hele sagnlærdom og form. Man har indvendt derimod, at *h* et par gange udelades foran *l*, *n*, *r*, dog ikke altid, og dette måtte være kriterium for en ikke-islandsk oprindelse. Dette er dog ikke nok, ti i et rent islandsk religiøst kvad findes det samme en gang. Forklaringen ligger i, at Islænderne, der i det 12. årh. kendte den daværende norske udtale, modsat deres egen (med *h* bevaret i de nævnte stillinger), kom til at antage, at den norske måtte være den ældre og ældste udtale; det måtte altså være passende at anvende den i et digt, der skulde se så gammelt ud som muligt. At det er islandsk, bestyrkes ved, at

der findes efterligninger af ældre kvad, der kun kan forudsættes hos en Islænder. Ældre end ca. 1100 kan det naturligvis ikke være. At det heller ikke kan være ret meget yngre end ca. 1200, synes dets sidste del at borge for i og for sig. Det passer særdeles godt ind i den lærde tids produktion. Ikke mindst taler sammenligningen med sagaen om Ragnar derfor; der er store uoverensstemmelser mellem den og digtet. Ganske vist er den nu eksisterende saga temlig ung, men der er intet, der taler for, at den ældre saga i det hele har stået digtet meget nærmere. — Hvad digtets navn betyder er uklart; at det hentyder til Kráka = Aslaug, Ragnars hustru, er givet; men hun har intet med digtet at göre. Rimeligvis beror det på en misforståelse.

Rundt omkring i fornaldarsagaerne findes der en mængde *løse vers* — i forskelligt versemål og af meget forskelligt indhold. De fleste handler om og er digtede i anledning af kampe og heltebedrifter. Det er ikke nødvendigt at komme nærmere ind på dem. Dog skal der som særlig interessante fremhæves de komisk-naive vers af de mærkelige brødre i Gautrekss. og spotteversene af Ketill hœngr og Ån buespænder; af de vers, der tillægges ikke-menneskelige væsner, er nogle også ret interessante.

Til alt dette må til slutning föjes en ejendommelig cyklus af vers i den såkaldte Völsaþáttr (i Flatøbogen). Denne fortæller om Olaf d. helliges, Finnr Arnasons og Tormod Kolbruneskjalds besøg hos en afsides boende familje, hvor de fandt en mærkelig hestefallus-*(vǫlsi)*-dyrkelse, der dog ikke fandt megen sangbund hos familjens yngre medlemmer. Om aftenen gik denne fallus omkring i stuen, og enhver, der tog imod den, skulde fremsige et vers derved. Det er disse vers, der her sigtes til. De er i fornyrðislag, dog ikke helt regelmæssigt. Versenes

indhold beror på de enkelte personers mere eller mindre intime forhold til den mærkelige kultusgenstand. Digtet er næppe yngre end fra 13. årh. Til grund for indholdet ligger sikkert et gammelt minde om en sådan kultus hos en i dannelse meget lavtstående og fjærntboende familje.

Som för bemærket, er hele denne digtning meget forskellig, men den frembyder meget af interesse; navnlig kaster den dog et meget klart lys over den litterære og digteriske stræben på Island i denne periode på forskellig måde. Ikke mindst vidner den om det studium af de ældre tider, som man i øvrigt ser på så mange andre måder og som står i den allernærmeste forbindelse med Islændernes hovedfrembringelse, sagaen.

SKJALDEDIGTNINGEN.

Som för bemærket fortsættes den egenlige digtning om fyrster hele perioden igennem for så brat at holde op på engang. Den er af selvsamme art og beskaffenhed som tidligere. Til den knytter sig digte — af samme art — om ældre personer og begivenheder, der altså ikke beror på, hvad skjaldene selv har set og oplevet. Indholdet må de da have fået fra den mundtlige tradition eller også læst sig det til i skrevne sagaer. Det er atter et oldtidsstudium. Også den gamle metriske form bliver nu genstand for et indgående studium, og det allerede tidlig, hvad Háttalykill fra för midten af det 12. årh. viser. Ikke mindre gælder dette skjaldesproget, som vi bl. a. overbevises om af navneremserne.

Ved siden af fyrstedigtene haves nu tillige en religiøs digtning, der benytter den samme form og i det hele det selvsamme skjaldesprog. Rimeligvis har

denne digtning været langt mere almindelig end vi nu kan forestille os. Stor betydning har de ikke m. h. t. deres indhold, da dette er hentet fra legendehistoriske eller dogmatiske fremmede skrifter. Men de giver et indblik i datidens trosliv på flere måder.

Om elskovsvers og satire gælder det samme som for det første tidsrum; der kendes ikke meget til nogen af delene. Men i deres væsen har de været ens. — I det hele møder man her — som ellers — en konservatisme, en mangel på ævne til at finde på noget helt nyt. Ti hertil kan ikke regnes at nye versemåls-variationer eller metriske kunstlerier opfindes og benyttes, eller at nuancerede omskrivninger (nye substitutioner) dannedes, f. eks. sådanne som »oddenes messe« (messe = sang) i Krákumál og lignende.

Mulig er der en vis tilbagegang tilstede hos fyrsterne, ialfald nogle, m. h. t. deres respekt for og vurdering af den gamle fyrstedigtning. Man er sikkert begyndt på at opfatte dem som noget, der nu engang hørte til; det hele bliver vistnok, ialfald efter midten af det 12. årh., temlig vanemæssigt. Dette sidste gör sig stærkt gældende netop på det område, hvor det mindst skulde have gjort det, men hvor det dog af en indre nødvendighed måtte blive tilfældet; det var m. h. t. kenningerne. Det viste sig at være umuligt at holde det friske liv i dem længer end til et vist givet (kulminations) punkt. De måtte blive vanemæssige, d. v. s. rene og skære betegnelser for tingen (personen) og intet andet; de måtte miste den oprindelige friskhed og forhold til alt det omgivende. En 'sværd-Ty' blev ret og slet 'en mand, et menneske', ligegyldigt om han nogensinde havde haft et sværd i hånden og om der så end intet guddommeligt var ved ham. Med andre ord: de kenninger, der ikke indeholdt sammenligninger, blev

farveløse, almindelige betegnelser; ved de kenninger, der indeholdt en sammenligning, tabtes denne af syne; de sank ned til at blive som de andre. Det er let at se, hvor uhyre et tab dette var. Dette er selvfølgelig ikke tilfældet hos alle skjalde i samme grad; hos flere finder man følelsen af bevidstheden om det oprindelige og man får korrekte billeder og ordvalg, og dog undgår man ikke at mærke en vis tillærthed; det er som det oprindelige friske var erstattet af stuelærdommens törhed og korrekthed. Man mærker det så at sige ydre, mekaniske. Det er muligt, at de, der digtede religiøse kvad, har nogen skyld i denne tilbagegang. De trængte, på grund af versets form, stadig til de gamle midler for at overvinde dens vanskeligheder; hos dem måtte da kenningerne tit og ofte blive rette og slette betegnelser uden indre indhold. På dette område taber da kvadene ganske betydeligt af deres tidligere værd. Også på andre områder bliver de langt mindre betydningsfulde end för.

Først og fremmest på det historiske. Kort efter 1100 begynder jo den islandske historieskrivning, der dog først efter c. 1150 bliver almindelig og det i den grad, at endogså samtidens historie bogfæstes. Det er da let at se, at skjaldekvadenes betydning som historisk kilde så at sige bliver forsvindende. Kun de, der er digtede i den første halv- eller fjærdedel af århundredet, beholder noget af den gamle betydning som historiske kvad; alligevel er der forbavsende lidt bevaret af disse kvad. Endnu mindre er der bevaret af skjaldene fra den sidste halvdel af det 12. årh. Til kong Inge Haraldsson henfører Skáldatal 4 skjalde, så godt som intet er bevaret af deres kvad; til Magnus Erlingsson 6; ikke én linje er, så vidt vides, i behold; til Sverre er sst. 13 skjalde knyttede — ikke én linje bevaret. Dette er talende nok. Når der af det 13. årh.s fyrste-

skjalde, Snorre, Olaf og Sturla, så meget er bevaret, skyldes dette ganske særlige forhold, fordi de selv optog deres (og Sturla sin broders) digte i deres egne værker. Af de andre skjalde fra det 13. årh. er der så godt som intet til. Når Sturla i sin saga om Hakon d. gamle optager så meget af sine egne digte, er det ikke som kilder, men som mekanisk sagapryd og -tilbehör.

Kun i én henseende beholder de gamle kvad deres værd til en vis grad, nemlig i sproglig henseende. Ved siden af skrevne bøger og værker i prosa — der naturligvis er af overvejende betydning — beholder skjaldedigtene i denne periode den betydning, at de vejleder ved at konstatere bestemte overgange i udtale og form, og denne bliver så meget större som de islandske håndskrifter fra tiden för omkr. 1250 dog altid er temlig få og fragmentariske.

I andre henseender, f. eks. mytologisk, har disse digte en forsvindende betydning.

De vigtigere skjalde ere følgende:

Markús Skeggjason, f. omkr. 1040, d. 1107, var i sin tid en höjt anset mand og lovsigemand i mange år (1084 til sin død). Han var af en gammel hövdingeslægt og en af Are frodes historiske hjemmelsmænd. För han blev lovsigemand, har han været på udenlandsrejser og besøgt den svenske konge Inge Steinkelsson og den danske konge, Knud den hellige (1080—86), altså rimeligvis i årene 1080—84. Derimod sættes han ikke i forbindelse med nogen norsk konge. Af de digte, han forfattede om de nævnte konger, er intet bevaret. Derimod har vi heldigvis betydelige levninger af hans arvekvad om Erik egode, *Eiríksdrápa*, et prægtigt kvad i hrynhent. Hvad der har bevæget Markus til at digte et sådant kvad, som han sendte til kong Niels, vides

ikke, mulig et løfte. Digtet er naturligvis biografisk og handler om Erik fra og med hans ungdomsbedrifter til hans tog til Venden og hans pilgrimsrejser til Syden og Østen. Men digteren fortæller også om Eriks forhold til kirken, hans opførelse af stenkirker, og til oprettelsen af ærkebispesædet i Lund. Det er et i historisk henseende særdeles værdifuldt digt. I teknisk henseende er det fortræffeligt; der er også flugt i skjaldens ord og han bruger ofte meget stærke ord. At digtet er en efterligning af Arnórs Hrynhenda, er uomtvisteligt; helt op i rang med dette når det ikke. Men verbale lån eller genklange er der dog meget lidt af. At skjalden betoner Eriks gudsfrygt er en selvfølge. Selv var Markus uden tvivl en religiøs mand; der haves et halvvers af ham vistnok af et *digt* om *Kristus*. Et par vers af ham haves endnu; i det ene erklærer han, at han ikke vil være med til at digte nid om nogen.

Til Magnus barfod, af hvem der haves et par — tildels erotiske — vers, er 6 skjalde knyttede. Deraf har én betydning for langt senere tider og af de andre er der kun to, der har nogen videre betydning. Af de ellers ubekendte Þorkell hamarskáld og Björn krepphendi haves nogle få vers af deres *draper* om Magnus.

Gísl (Gils) Illhugason. Om ham haves en særlig fortælling i visse bearbejdelser af Magnus's saga. Som 17 år gammel rejste han til Norge for at hævne sin fader, der var bleven dræbt 11 år för af en nordmand Gjafvaldr; denne var nu en af kongens betroede mænd. Gisl fik hævnen fuldbyrdet, blev pågrebet og skulde lide døden, men ved hans landsmænds energiske optræden lykkedes det at redde ham; han blev kongens hirdmand og skjald, opholdt sig hos ham i en række af år, og deltog i hans vesterhavstog. Efter Magnus' død er han taget tilbage til Is-

land, hvor han levede længe som en meget anset mand. Selv hørte han til den gamle hövdingeslægt, der er opkaldt efter gården Gilsbakke; han stammede i lige linje fra Tindr Hallkelsson. Der er således intet påfaldende i at Gisl er en både digterisk begavet og tillige en modig mand. Sagaen giver overhovedet et særdeles godt billede af ham; munter var han i livsfare, rolig ved at vide at han havde gjort sin formentlige pligt. Desværre haves ikke så meget af hans digte. Foruden en god *lausavísa*, digtet i fængslet, kendes kun hans *digt* i fornyrðislag — nu kommer det versemål til hæder og værdighed — om Magnus barfod, digtet kort efter 1103. Der haves omtr. 20 vers; digtet er et oversigtskvad og handler om forskellige begivenheder fra og med 1095. Fremstillingen er ret kvik og ikke uden poetisk farve og kraft; især gælder dette beskrivelsen af sejlasen. Nogen først rangs skjald var Gisl ikke, selv om man ikke vil bedömme ham udfra beskrivelsen af hans første (tabte) digt om Magnus, Hovedløsningen, hvori der siges ikke at have været »megen poesi«.

Haldórr skvaldri må nævnes her, ikke fordi der vides noget bestemt om hans liv, og meget haves der heller ikke af ham. Men han var en af disse professionelle skjalde, der åbenbart drog fra den ene fyrste til den anden, næppe for at slutte sig til dem for længere tid. Hans tilnavn synes at antyde dette; om det betyder noget for hans skjaldeanseelse, er ikke derfor givet. Han har besunget Magnus barfod, jarlen Sone Ivarson i Götland, kong Erik emun, jarlen Karl Soneson, kong Inge Haraldsson, kong Sörkve Kolsson og dennes sön, Jon jarl. Dette tal er betegnende og vi er endda ikke færdige. Det ses tillige, at han tilhører den første halvdel af det 12. årh. overhovedet. Der haves endel vers bevarede af ham af *to digte* om *Sigurd Jor-*

salfar; det ene var i fornyrðislag (næsten helt tabt), det andet i drotkvædet, *Utfarardrápa,* om Sigurds tog til Jorsal og kampe undervejs, 8 vers ialt. De er ret interessante, skönt fremstillingen er meget tör og prosaisk. Endelig haves rester af et *kvad* om *Harald gille* om begivenheder i årene 1134—36.

Til Sigurd Jorsalfar er særlig knyttet skjalden Þórarinn stuttfeldr, der kun kendes fra en anekdote i sagaen. Hans digt om Sigurd hedder *Stuttfeldardrápa,* 6 vers bevarede, om Sigurds Jorsalfærd. Det er digtet i tøglag og slutter sig således til Torarin lovtunges og Sigvats digte i samme versemål. Der er en vis flugt deri og digteren har åbenbart godt herredömme over sprog og form. Dette ses også af hans — 3 — *løse vers,* digtede under opholdet hos Sigurd. De to er ironiske vers om hirdmanden Hakon, og den slette digter, nordmanden Árni fjöruskeifr, den eneste norske skjald, man møder som etslags hirdskjald.

Ívarr Ingimundarson tilhører årh.s første halvdel. Han digtede om Magnus barfod, mulig et arvekvad. Særlig er han knyttet til kong Eystein Magnússon (d. 1122). Ivarr fik en stor hjærtesorg, idet den, han elskede, giftede sig med Ivars broder vistnok ved svigefuld færd fra dennes side. Ivar tog sig dette meget nær. Det skildres på en meget smuk måde, hvorledes det lykkedes kong Eystein at trøste ham. I øvrigt vides intet om Ivar; til Island er han næppe vendt tilbage. Af hans digte om Magnus, Sigurd og Eystein er intet bevaret. Derimod haves vistnok det meste af hans *Sigurðarbálkr* om den ikke usympatetiske, men ulykkelige tronkræver, Sigurd slembe. Hvad der har bevæget Ivar til at digte netop om ham og efter hans død (1139) vides ikke; måske blot medlidenhed med hans ulykkelige liv og død. Digtet er naturligvis et oversigtskvad — i fornyrðis-

lag, jfr. navnet —. Digtet har så godt som udelukkende historisk betydning. Om Ivars skjaldeævne giver det ingen höj forestilling. Der findes deri mange lån og genklange f. eks. fra Eddadigte.

Århundredets hovedskjald var præsten Einarr Skúlason. Hvad der vides om hans liv er meget brudstykkeagtigt. I en præstefortegnelse fra 1143 regnes han til præster på vestlandet, netop i egnen nær ved Borg; der er meget, der taler for, at han har været en efterkommer af Egill. Einar må være født omkring 1090 og han har levet efter 1160. Allerede ved år 1114 træffes han hos Sigurd jorsalfar og atter 1124. Han træffes senere hos Harald gille, Magnus den blinde og Haraldssönnerne, særlig Sigurd (1148). 1153 fremsiger han sit hoveddigt Geisli for kongerne; kong Eystein gjorde ham til sin staller. Sidste gang, der høres noget om ham, er ved 1159—60; da er han hos hövdingen Gregorius Dagsson. Også i Danmark har han været og *digtet* om *Sven grade*, men Riber-Ulv hindrede, at han fik lön for digtet; i et *vers* klager han over dennes gnieragtighed. Uagtet der vides så lidt om Einar, savnes der dog ikke midler til at man kan danne sig en forestilling om hans person og ævner. Han minder meget om Sigvatr. Han har været personlig elskværdig og jovial mand, der, ligesom Sigvatr, kunde være med til spøg og gammen. Han har taget sig i vare for at tage parti i den indre norske politik eller optræde effektivt som partimand. Det har ikke ligget for ham. Derfor ser vi ham også færdes hos så mange fyrster og konger, der ofte var eller blev hinandens bitre fjender. At det alt har været beregning og dikteret af vindingslyst, er man ikke berettiget til at antage. Endnu mindre kan man påstå, at han har været falsk. Det var vanskelige tider i Norge i det 12. årh.s første halvdel, og det her påpegede

forhold taler i höj grad for Einars intelligens og karakter. Han var snarrådig, mild og overbærende, et sundt religiøst gemyt og alt andet end fanatisk. Da gögleren Jarlmann engang havde forset sig mod kirkens forskrifter om den strænge faste (han spiste en fredag et kid, som han ovenikøbet havde stjålet), og da han skulde piskes til straf derfor, kom Einar pludselig til og udtalte sin forbavselse over den behandling; da sagde kongen, at det skulde komme an på ham, hvor mange piskeslag gögleren fik; såsnart Einar havde digtet et vers, skulde man holde op; efter 5 hug til var Einar færdig med verset. En fanatisk præst vilde næppe have handlet således. Det anførte viser tillige, hvor uhyre let Einar havde ved at digte; også i så henseende minder han stærkt om Sigvatr. Der er flere morsomme eksempler på denne hans ævne. Dertil kom at han havde et glimrende herredömme over sprog og versform; han digter i de allervanskeligste versemål, men alt falder ham lige let. Hans digte er også i henseende til regelrethed, stringent behandling af versemålene, på höjdepunktet. Einar har uden tvivl så at sige studeret sin kunst meget nöje både m. h. t. form og kenninger. Af ham haves *remsevers* — måske de ældste der kendes, i sin art; deri opregnes øers navne. At hans kenninger bærer præg af tidsalderens efterklassiske opfattelse, er ikke underligt, men deres væsen har han dog været på det rene med og han er oftest meget korrekt i det til dem knyttede ordvalg. Alt i alt er Einar dog næppe en stor digter med dyb orginalitet; som menneske har han sikkert været större.

Det første digt, man kender af Einar, er en *drape* om *Sigurd Jorsalfar;* de bevarede vers handler alle om Jorsalfærden. Derimod er de antydede kvad om Eystein Magnusson og Magnus blinde tabte; det samme gælder digte om Sörkve Kolsson,

Jon jarl og Sven grade, Eindride d. unge og vistnok endnu flere. Rester haves af følgende kvad: af to om *Harald gille*, det ene i tøglag; mulig et digt om *Haralds sönner;* to digte om *Eystein Haraldsson* (1142—57), hvem skjalden synes særlig at have følt sig knyttet til, det ene runhent; et digt om kong *Inge*, samt et digt om kampen i Götaelven 1159, *Elfarvísur*. Af alle de her nævnte digte er der et par vers eller så bevarede, altså i det hele ganske lidt. Endnu et *digt* har man ment at kunne konstatere på grundlag af endel (halv)vers, der anføres af Snorre og som alle handler — på en temlig ensartet måde — om en fyrstegave, en økse — en *Øxarflokkr*, som det kunde kaldes.

Einars berömteste kvad var imidlertid *Geisli* eller *Óláfsdrápa*, der i flere henseender frembyder meget af interesse. Det er helt bevaret, 71 vers, i Bergsbogen og i Flatøbogen (her er dog 3 vers ved uagtsomhed udeladte). Navnet *Geisli*, ɔ: strålen, er opstået ved, at skjalden kalder Olaf d. hellige for en »stråle fra nådens sol« (gud). Digtet er fremsagt i Kristkirken i Nidaros 1153 i en stor forsamlings nærværelse; der var alle tre konger, Eystein, Inge og Sigurd, tilstede; de tiltales i digtet, Eystein sidst. Legenden siger, at kirken fyldtes med vellugt ved fremsigelsen af digtet; det har været meget anset og er et af de ældste fyrstedigte i sin art, på engang et fyrstekvad og et helgendigt. Det handler om Olaf d. helliges jærtegn, d. v. s. hans hellighed og virksomhed efter døden, i det andet liv. Skjalden henviser til de digtere, der har behandlet Olafs jordiske liv. Han begynder med at mindes Jesu fødsel, død og opstandelse — et forbillede for Olafs, der også døde martyrdøden, og skjalden opfordrer de tilstedeværende til at høre på kvadet. Så kommer hovedæmnet, Olafs forskellige jærtegn, der frembyder adskilligt af interesse også i

historisk henseende. Kilderne har vistnok været mest mundtlige beretninger, næppe på noget punkt en skreven jærtegnsliste. Til slutning gõr skjalden nogle personlige bemærkninger. Indledningen består af 17 vers, slutningen 26 vers; stevbalkerne består af 9 × 3 (foruden det, der indleder disse). Digtet er jævnt prosaisk, roligt fortællende; tiltrods for æmnets art mærkes egenlig ikke nogen begejstring eller synderlig indre varme og lidenskabelighed; på nutidsmennesker gõr det et temlig koldt indtryk. Der har måske været bedre sangbund derfor dengang. Dette hænger sikkert sammen med Einars hele karakter og nøgterne, lidet bevægede sind. Men digtet har haft en stor betydning for eftertiden; det er blevet et forbillede for mange af de senere religiøse kvad og har tildels direkte fremkaldt sådanne.

Ikke så få *løse vers* — og det meget morsomme — samt endel ubestemmelige vers haves.

Af alle de skjalde, der kendes fra den sidste halvdel af det 12. årh., er der kun få, der fortjæner at nævnes, da der intet haves af dem. En af de få er skjalden Máni, der opholdt sig i 1184 hos Magnus Erlingsson; han var da lige kommen fra Rom og så ussel ud; kongen synes ikke at have haft stor respekt for ham. Af hans digt om kongen er intet bevaret, men der haves nogle *løse* vers, deriblandt to om fremmede gõglere, hvem han spottede ret morsomt; han synes overhovedet at have været spottelysten. Máni, eller som han også kaldes, Skáld-Máni, levede til langt ind i det 13. årh., eftersom han digtede et vers om de prægtige gaver, som Snorre Sturluson fik tilsendt af Hakon jarl galinn 1213.

Fõr vi går over til det 13. årh.s skjalde, skal der her gõres rede for andre poetiske frembringelser i det 12. årh., dels af navngivne, dels af unavngivne digtere. Der er den orknøske jarl Rögnvaldr kali

Kolsson (f. kort efter 1100, d. 1158) og i forbindelse med ham Islænderen Hallr Þórarinsson.

Rögnvald jarl var en af sin tids mere fremragende fyrster, om hvem der fortælles udførlig i Jarlasögur (jarl 1136—58). Han var en dygtig og ret kraftig mand, en mand, som altid var i godt humör og altid havde en spøg på læben selv under de farefuldeste omstændigheder. I 1151 foretog han en sikkert meget omtalt rejse tilsøs til det hellige land; med ham var et par islandske skjalde, som ellers ikke kendes, og af dem haves der nogle vers. I Jarlasögur er der opbevaret en mængde vers af Rögnvald, især fra den nævnte rejse; de er vel digtede og meget fornöjelige, ikke mindst de, der angår en fyrstinde, Ermingerd, som de undervejs besøgte. Han havde overordenlig let ved at digte; i et af sine vers opregner han sine — 9 — idrætter, deriblandt naturligvis skjaldskab. Af större digte kendes kun *Háttalykill*, Versartnöglen, men denne digtede han i forening med den nævnte Islænder Hallr, der opholdt sig hos ham mellem 1140 og 1150. Det hedder om dette digt, at der oprindelig blev digtet 5 vers til hvert versemål, men at man fandt, at dette var for vidtløftigt; det hele blev så forkortet, så at der kun var 2 vers til hvert — og det er i denne form, digtet er bevaret. I det 17. årh. fandtes det i en membran, som uheldigvis er gået tabt; men en afskrift var bleven tagen og det er fra denne — der er dårlig nok — at digtet kendes. Flere vers er meget mangelfulde og slutningen mangler. Der haves nu 41 verspar (af det sidste dog kun den 1. linje). Hvad formen angår, viser jo navnet, at det er digtet i forskellige versemål — for at vise disses egenskaber. Men hverken versemålenes rækkefølge er systematisk — der er overhovedet i så henseende intet system; nærbeslægtede versemål er skilt ad osv. —, og heller ikke er de enkelte linjer indenfor hvert vers ensartet

byggede. Dette beror ikke på forvansket overlevering; rækkefølgens rigtighed ses af versenes faktiske indhold. I og for sig er det ikke mærkeligt, at det første forsøg i denne retning var så ufuldkomment. De fleste versemål kendes andetsteds fra. Dog findes den såkaldte *núfuháttr* (efter Ölvir *(h)núfa?)* kun her; efter hver halvdel indskydes en 5. (10.) linje, der har helrim, der igen rimer med det i 4. (og 8.) linje; indholdet er ejendommeligt. Hvad nu digtets indhold angår, er også det ret ejendommeligt. Det falder i så henseende i to dele; den første handler om sagnkonger og -helte, Sigurd og Gjukungerne, Helge, Ragnar lodbrog og hans sönner, Svipdag, Hagbard, Fridleif, Åle, Frode osv., Rolv krake og Hjalmar, hvorefter digtet nævner de historiske svenske konger Erik sejrsæl, [Ole] og Styrbjörn. Den anden del begynder med Harald hårfagre, hvorefter der fortsættes med alle de norske konger ned til (og med) Magnus barfod; dog indskydes to danske konger (Sven og Knud d. store) efter Harald gråfeld. Digtet er altså et lovkvad om gamle, historiske konger og sagnkonger. Nogen historisk karakteristik af den enkelte fyrste er ikke engang forsøgt; de omtales overhovedet i de almindeligste udtryk, mest som tapre krigere. Störst interesse har digtet, idet det viser tidens forkærlighed for og studium af det tekniske, udvortes, og det begyndte historiske studium. Hvor meget af digtet skyldes hver af de to forfattere er det umuligt at sige; men i hvert fald kan det ikke anføres som brugbart bevis for en særlig orknøsk digtning eller interesse for historisk studium, da Hallr jo kan have haft sin broderpart af fortjænesten af digtet. — Hvor langt digtet oprindelig har været, er det ikke muligt nu at afgöre. — Forfatterne røber kendskab til ældre digtning, både (og især) Eddadigte og skjaldekvad; genklange herfra er ikke sjældne.

Nærbeslægtet med indholdet af Háttalykill, især

dens sidste del, er andre digte, der må henføres til det 12. årh., og som alle på det klareste vidner om den almindelige historiske interesse og studiet af ældre tider; uagtet de altså ikke handler om levende, med digterne samtidige fyrster og begivenheder, frembyder de dog et og andet af betydning for historien. Om skjaldene selv vides i reglen intet.

Þorkell Gíslason forfattede *Búadrápa* i runhent; ikke så få vers er bevarede i den store saga om Ólaf Tryggvason. Det handler om Jomsvikingeslaget, især om Bue digre. Det er ikke uden en vis flugt, men nogen særlig originalitet viser det ikke. Indholdet synes udelukkende hæntet fra traditionen.

Haukr Valdísarson digtede *Íslendingadrápa*, altså om æmner fra den islandske sagatid. Det findes i ét hdskr. (AM 748, 4to), men slutningen mangler. Det kaldes drape, men det har intet omkvæd. De fleste Islændere, digtet handler om, kendes fra sagaerne — mellem 20 og 30 i det hele —; men digtet, der synes øst af den mundtlige tradition, indeholder adskilligt af interesse; når det sammenholdes med sagaerne, findes enkelte afvigelser. Om nogle af de behandlede Islændere findes dog ingen skrevne sagaer. Nogen bestemt eller konsekvent rækkefølge har digteren ikke fulgt; dog gör sig den tendens gældende at stille beslægtede personer sammen eller sådanne, som ligner hinanden. Digtet er i poetisk henseende lidet fremragende. Omskrivningerne er mange og tildels temlig lange.

Steinn eller Hallar-Steinn forfattede *Rekstefja* om kong Olaf Tryggvason. Digtets navn beror på dets ejendommelige, spaltede stev *(rekstef)*. I metrisk henseende er det for så vidt mærkeligt, som det helt igennem er digtet i en afart af drotkvædet; det ejendommelige derved består i, at de tre første stavelser i de ulige linjer er lange og betonede (istf. det nor-

male, at der efter to lange og betonede stavelser i reglen bör følge en kort, betonet); man har syntes, at dette versemål fik noget rystende, stødende ved sig og det kaldtes derfor *tvískelft.* Digtet består af 35 vers. Efter en opfording til kvinderne om at høre på kvadet — det er første gang dette, så vidt vides, sker —, omtales Olafs krigstog, ankomst til Norge og hans kristning af dette samt af Island osv., og så slaget ved Svolder; derpå følger en fremstilling af Olafs halvjærtegnagtige handlinger. Digtet er meget historisk-objektivt og ikke synderlig livligt. Også her synes den mundtlige tradition at være hovedgrundlaget. Digtet er vistnok yngre end Einars Geisli og mulig forfattet med det som forbillede. — Foruden dette digt findes nogle halvvers af erotisk indhold og et par små brudstykker; her bruger Steinn omskrivningen *bókarsól* 'bogsol' for 'sten' (sten = farve til at illuminere med), hvilket viser, at skjalden tilhører det 12. årh.

Anonyme digte er en defekt *drape* om *Olaf Tryggvason*, som »Hallfred« siges at have digtet; men denne tilföjelse beror på en fuldstændig misforståelse. Indholdet er af lignende art som Rekstefjas, men det er ikke nær så legendeagtigt. Det er i øvrigt lidet betydningsfuldt, men afgjort ikke ældre end fra 12. årh.

Endelig kan et digt omtales i denne forbindelse, uagtet det er forfattet til ære for en samtidig islandsk hövding. Det er *Nóregs konunga tal* om Jón Loptsson (d. 1197). Digtet er en efterligning af Ynglingatal og Háleygjatal og opregner — i lighed med disse — Jons forfædre. Jons moder var Tora, en uægte datter af kong Magnus barfod. Det er Toras forfædre, der opregnes, d. v. s. de norske konger fra og med Halfdan svarte og ned til Magnus Erlingssön og Sverre. Der angives, hvor mange år enhver har

hersket, og enhvers begravelsessted nævnes. I poetisk henseende har digtet ingen som helst fortjæneste; det er en knastör fremstilling af det angivne æmne. Digtets betydning for historien er ikke ringe, og det bliver ikke ringere ved, at forfatteren udtrykkelig siger, at kongerækken og tidsregningen ned til Magnus d. gode beror på Sæmund frodes angivelser (»således som S. fr. sagde«); rimeligvis sigtes der til Sæmunds skrevne hstoriske arbejde. Af indre grunde er det temlig tydeligt, at digtet er forfattet ikke så længe efter Magnus Erlingssöns fald (1184) og næppe senere end 1190. At göre det til et ungdomsdigt af Snorre (E. Mogk), går sikkert ikke an.

Til det foregående slutter sig nærmest skjalden Bjarni Kolbeinsson, biskop over Orknøerne (d. 1222). Bjarne tilhørte den orknøske jarleslægt og var en af sin tids anseteste mænd på øerne, der ofte benyttedes til diplomatiske rejser til Norge; på en sådan døde han i Norge. Der vides i øvrigt meget lidet om ham og hans virksomhed. Han var en god ven af flere fremragende islandske hövdinger. Af ham haves *Jómsvíkingadrápa*, et digt i frit drotkvædet *(munnvörp*; halvrim i de lige, intet rim i de ulige linjer) med firlinjet stev, der optager versets 1., 4., 5. og 8. linje. Digtet haves vistnok i dets oprindelige omfang (op imod 50 vers). Digteren omtaler sig selv og sit forehavende; han begynder i en vis nonchalant tone, at han ikke bryder sig om tilhørere og antyder en sorg — åbenbart en elskovssorg —, som han har haft; det er den, der driver ham til at digte; hvad der har bevæget ham til netop at vælge æmnet: Jomsvikinger er let at se, det er den unge helt Vagn Ågesöns kærlighedsløfte vedrørende Ingibjörg Torkelsdatter; det er ham, der stilles i forgrunden, og det nævnte forhold er det, digteren særlig omtaler. Han har deri ligesom villet søge

trøst og lise for sin egen strandede elskov. Der går i det hele en vemodig-elegisk tone gennem det. Digtets hovedindhold er Jomsvikingetoget, forberedelserne dertil og kampen selv. Denne er ret livlig skildret og ordvalget er i det hele ret heldigt; nogen synderlig åndsflugt er der dog ikke. Hvad kilde skjalden har haft, må sluttes af hans ord, når han siger, at han har »hørt« det og det. Det er stadig den mundtlige tradition, som ligger til grund; digtet afviger også fra sagaens redaktioner og er således af betydning. Bjarne er, m. h. t. de enkelte hövdinger og helte, meget upartisk (f. eks. overfor Sigvalde jarl). Han har troet på Torgerds troldmagt (hagelbygen) og at Bue blev til en orm på sit guld på havsens bund; i det mindste beretter han dette uden at blinke.

Et anonymt digt, det såkaldte *Málsháttakvæði*, har man villet tillægge biskop Bjarne. Det findes i samme hdskr., skrevet lige efter Jómsvik.dr. (cod. reg. af Snorra Edda) og det har lignende personlige kendemærker som den. Formelt set består digtet, der er en velformet drape, af lutter enkeltsætninger, der for aller största delen (bortset fra enkelte subjektive indskudssætninger) af ordsprog og talemåder samt, for nogle strofers vedkommende, af hentydninger til gamle sagn, gamle minder. Det er altså en ordsprogssamling. Men det er mere. Ved nöjere eftersyn er alle ordsprogene valgte med hensyn til hvad der egenlig ligger digteren på hjærte, det er hans skuffede elskov, hans svegne kærlighed; kvinden, der har foretrukket en anden, kaldes Rannveig (rimeligvis et fingeret navn). Summen af det hele samles ligesom i omkvædet: »Det var ikke en omgangssyge i gamle dage [at blive syg af elskov]; dog formåede finnepigen [Snefrid] at göre Harald gal; han syntes hun skinnede som solen — og således går det mangen nutildags«. Derfor bör man altid tage fuldt hensyn

til denne dobbelthed i digtet og derfor kunde det også kaldes et kærlighedsdigt (Svb. Egilsson). Det er meget dygtig og snildt sat sammen; at der findes gentagelser af samme tanke, er forståeligt. Der går en bitter, undertiden lidt selvironisk tone gennem kvadet. Der er således meget deri, der minder om biskop Bjarne. I sproglig henseende er det at mærke, at det indeholder nogle ordformer, der fører bort fra Island, men stemmer med, hvad man finder i orknøsk dialekt (f. eks. *u* for *o);* og digtets formentlige alder passer til, at Bjarne kunde være forfatteren; (yngre end 1200 er det sikkert ikke). Dette bliver dog altid kun en formodning.

Det er i det foregående fremhævet, hvorledes det lærde studium, især af den gamle historie, trænger ind i det 12. årh.s digtning; vi har tillige set et begyndende studium af selve digtningen, især hvad dens ydre form angår. Selv om man ikke havde andre beviser for, at man også havde beskæftiget sig med studiet af det indre i den, kunde dette næsten med vished forudsættes. Det er da skjaldesproget i egenlig forstand, der kommer i betragtning. Nogle skrevne regler om dannelsen af kenninger kendes ganske vist ikke. Hvad der var nok så vigtigt var enkeltbenævnelserne; at have dem på rede hånd, var overmåde vigtigt for skjaldene, især den unge begynder. Man har tidlig følt trang til at samle sådanne; og at det da skete i versform, siger sig af sig selv; kun i den form kunde de holde sig, læres og bedst huskes. Det er allerede blevet nævnet, at Einar Skúlason digtede (i drotkvædet) sådanne memorialvers. Der haves desuden rester af to remser, som de kaldes: *Þorgrímsþula* og *Kálfsþula,* henholdsvis med heste- og oksenavne og hestenavne. Forbilleder havde man jo endda i Eddadigte (Alvíssmál).

Þorgrímr og Kálfr var vel forfatterne. I det sidstnævnte digt findes tillige gamle sagnminder, idet hestenes ejere også nævnes.

Vigtigst af alt i denne henseende er de såkaldte *nafnaþulur*, der er optagne i forskellige håndskrifter af Snorra Edda og det i en noget forskellig form og udstrækning. Alle disse remser er i fornyrðislag. Således som de foreligger i den oprindeligste form er de systematisk ordnede. Der begyndes med søkonger, jætter og jættekvinder, Tor og guderne, asynjer, valkyrjer, kvinde, mand osv. og slutter med himlens og solens navne. Denne samling er i dens enkelte dele vistnok ældre end Snorre, men den er af mange forskellige forfattere; ikke engang de enkelte remser er af én forfatter; det samme navn kan f. eks. gentages. Denne samling er i tidens løb blevet udvidet med en anden, hvori der findes remser med kongenavne, Odinsnavne, dværgenavne og meget mere. Men der er en forskel tilstede. Således er hensigten med den første åbenbart udelukkende den, at give vejledning for skjaldene; den sidste har en mængde fremmede (latinske) navne (som *dies*, *nox*, *laurus*, *emispærium* osv.), ord som man dog ikke kunde tænke sig at nogen vilde bruge i skjaldskab. Her foreligger der således mere en almindelig ordsamling. Indretningen er naturligvis meget simpel; dog er versemålets bygning iagttaget (for det meste i alfald) og bogstavrimet overalt. Undertiden er der en indledning og slutning: »jeg vil opregne osv.«, »nu er N. N. færdige« og lign. I reglen stilles det almindelig-prosaiske ord i spidsen eller blandt de første ord. Hvorledes de første samlinger er fremkomne, er vel næppe tvivlsomt; delvis beror de på mundtlig undervisning, delvis er de samlede fra de ældre skjaldes kvad. Da disse er så mangelfuldt overleverede, er systematiske undersøgelser på dette punkt

næppe mulige. At de er forfattede på Island, er der nu næppe nogen, der betvivler. Dér, og kun dér, kan betingelserne siges at have været tilstede, grundlaget for dem og den interesse, de vidner om; de passer fortræffelig ind i den lærde tids granskning og litteratur på Island. Tidligere har S. Bugge villet hævde, at de var forfattede af biskop Bjarne, men de grunde, der skulde støtte dette, er yderst svage, og Bugge har senere opgivet denne opfattelse.

Vi går så over til det 13. århs. skjalde. Man kender navnene på en mængde islandske lejlighedsskjalde, men de spiller ingen synderlig rolle. Vi kan her kun dvæle ved de betydeligste og vender os da først til fyrsteskjaldene.

Snorri Sturluson. Her skal han kun omtales som skjald; han vil på sit sted blive omtalt som historisk forfatter. Det hedder om ham på et temlig tidligt stadium, at »han blev en god skjald«. Det vides ikke, hvor tidlig han begyndte at digte, men hvis det i Skáldatal antydede digt om kong Sverre er digtet för dennes død (1202), er Snorre begyndt ved tyveårsalderen; han er født 1178. At han vilde se sig om i udlandet, var kun rimeligt. Efter Hakon Sverrissons pludselige død (1204) herskede Hakon jarl galinn over Norge; Snorre siges at have digtet om ham og sendt ham et kvad; han modtog derfor gode gaver (hvorom Máni digtede) samt en indbydelse til at besøge jarlen; Snorre digtede også et kvad, *Andvaka* (»nattevågen«?), om jarlens hustru, Kristin (senere gift med lagmanden Askel i Vester-Götland). Snorre ønskede intet hellere end at rejse, men da døde Hakon jarl (1214) og Snorre blev selv valgt til lovsigemand (1214—18). Den gang har Snorre sikkert været fuldt udrustet som skjald; han har uden tvivl allerede for længst grund-

igt studeret skjaldedigtningens indre og ydre egenskaber; ja han har måske været i færd med sin Edda. Endnu et tabt digt om Inge Bårdssön (d. 1217) kendes af navn. I årene 1218—20 opholdt Snorre sig for første gang i Norge; han sluttede sig her meget nær til Skule jarl, der var den egenlige styrer af landet; Hakon var endnu meget ung (14—16 år). Om Skule forfattede Snorre straks et par digte; deraf haves kun stevet af det ene; det var heri, at et mindre vellykket ord forekom, som Snorres landsmænd til hans store ærgrelse gjorde nar ad. Snorre nød megen anseelse i Norge og fik store og prægtige gaver af Skule og Hakon, foruden hæderstitler. Snorre følte sig forpligtet til at vise sin erkendtlighed, og han digtede da sit berömte *Háttatal*, versemålenes opregning. Det er vistnok afsluttet i vinteren 1222—23, da der ikke findes hentydninger til historiske begivenheder i Norge efter denne tid. Det er digtet både om Hakon og Skule, dog mest om den sidste; især er det det 2. og 3. hovedafsnit, der er helliget denne, men kong Hakon er, som det sig hör og bör, digtets ophav og ende. Det indeholder i sin helhed en almindelig ros over fyrsterne, deres prægtige egenskaber, gavmildhed og tapperhed, deres tog og enkelte kampe med oprørsskarer, det muntre ophold hos dem i hallen om vinteren, ligesom skjalden også omtaler sit forhold til dem og de prægtige gaver, han har fået. Dette indhold, der ved de idelige gentagelser bliver noget kedeligt, er dog ikke digtets, man kan godt sige, egenlige formål og betydning. Formålet er at give en praktisk oversigt over de benyttede eller eksisterende versemål i deres forskellige variationer og med deres egenskaber; som vi snart skal se, er her snarest tale om ideelle egenskaber. Her er for det første at bemærke, at Snorre regnede til det konstituerende ved et versemål mere end hvad

godt og rigtigt er, nemlig: stavelseantal, opstået ved opløsning, rimenes stilling og antal, kenningernes art osv., som intet har med versemålet som sådant at göre. Dernæst begynder Snorre med det efter hans egen udtalelse fuldkomneste og smukkeste versemål, drotkvædet, i dettes fuldstændige, harmoniske bygning og egenskaber (rim og desl.), og slutter med de simplere, kortere versemål, Eddadigtenes versemål. Dette er i virkeligheden, historisk set, at vende op og ned på sagen. Men bortset herfra, er Snorres digt helt i gennem fuldt systematisk og fra hans standpunkt naturlig ordnet. Hvert enkelt versemål er desuden strængt systematisk og harmonisk bygget; den ene linje er som den anden osv. I bægge henseender danner Háttatal den störste modsætning til dets ældre forgænger Háttalykill. At det er Snorre selv, der så strængt har gennemført systemet, er utvivlsomt; hos de ældre skjalde finder man i det hele ikke en så gennemført harmoni. Hvorvidt Snorre har opfundet noget af sine versemål, er tvivlsomt, men der er stærk sandsynlighed for, at enkelte af dem hidrører fra ham selv, hvor han hos de ældre skjalde ikke fandt et, der kunde svare til et andet som dettes pendant. Versemålenes navne svarer ikke ganske til Háttalykils, men hvorvidt Snorre her har udøvet nogen selvstændighed, kan ikke afgöres. Digtet falder i 3 afsnit — eller digte, som de ligefrem kaldes —; I = 1—30, II = 31—67, III = 68—102. Indenfor hvert afsnit gör sig en inddeling gældende efter 3- og 9- tal. — Uagtet digtet ikke viser nogen synderlig original skjaldebegavelse m. h. t. kenninger og lign., og uagtet dets fremstilling mere vidner om lærdom og kunst end inspiration — ét aflægger det det fordelagtigste vidnesbyrd om, nemlig Snorres aldeles ubegrænsede herredömme over sproget og alle versifikationens tekniske midler; i så henseende kan

han måle sig med enhver anden. Stolt kan han med rette ved digtets slutning udbryde: »ikke er den urosværdig, der således kan digte i alle versemål«. Digtet er, som det senere vil vises, den 3. del af Snorres Edda og som sådan er det blevet bevaret. En ret udførlig kommentar til de enkelte versemål (undt. i slutningen) følger med; den er utvivlsomt af Snorre selv og af stor vigtighed.

Hvad der i øvrigt haves af Snorre er ikke meget; et par linjer af *et digt*, hvori en biskop (Gudmund?) opfordres til at høre derpå — samt nogle *løse vers*. Disse er i grunden mere betydningsfulde til bedömmelse af Snorres egenskaber end Háttatal. De viser os ham som den jævnt muntre mand, den af kvindelig skönhed let påvirkelige og endelig som den medfølende mand; en udpræget glæde over modstanderes ilde medfart finder også sit udtryk deri.

Snorre havde to brodersönner, der bægge indtager betydningsfulde pladser i den prosaiske litteratur, hver på sin måde; bægge var de desuden skjalde.

Óláfr Þórðarson hvítaskáld (c. 1210—1259). Vi vil atter komme tilbage til ham og da give et kort omrids af hans liv. Olaf sluttede sig tidlig til Snorre og det er vist ikke for meget sagt at han blev Snorres åndelige fostersön. Olaf var udmærket godt inde i alt hvad der vedrørte skjaldeteknik og -kunst, som han i sin undervisning også kom til at benytte; han besad tillige et meget udstrakt kendskab til de ældre skjalde og deres kvad. Han havde selv meget let ved at digte og var meget produktiv. Måske er han den, der i det 13. årh. står höjest som digter ved en vis poetisk flugt og en ikke almindelig fantasi; hans kenninger er prægede heraf og hans skildringer er kvikke. Hertil kommer at man hos ham ikke træffer disse idelige lån og genklange som hos hans broder. Olaf digtede om

Torlak d. hellige, en indenlandsk kirkehövding; selv var Olaf religiøs (han var subdegn). På sin udenlandsrejse (1237—41) besang han den svenske konge *Erik*, *Hakon d. unge* (d. 1257), jarlen *Knud Hákonsson*, samt *Valdemar d. store* i Danmark; men alle disse digte er tabte. Af et kvad om *Thomas Becket*, som man har ment at kunne påvise, er der mulig en lille smule bevaret. Af et *digt* om den sympatetiske helt *Árón Hjörleifsson* findes 2 vers. Men hovedsagelig kendes Olaf kun af et hrynhent *digt*, som Sturla anfører omtr. en halv snes vers af i Hákonarsaga; disse handler om forskellige begivenheder i Norge og om forholdet mellem Hakon og Skule. Man har været i tvivl, om hvem det egenlig var digtet. Det kan dog næppe være nogen anden end Hakon selv; det var hos ham, Olaf opholdt sig ved og efter Skules fald (der omtales i digtet). Det er virkelig kongen, der overalt træder i forgrunden; at Skule omtales på en i det hele sympatetisk måde er ikke desto mindre så at sige en selvfølge. Olaf forsøger at dele sol og vind lige. Han var en i bund og grund retsindig og rettænkende mand og human karakter.

Sturla Þórðarson (1214—84) vil også senere blive nærmere omtalt i forbindelse med hans historiske forfatterskab. Han rejste først 1263 — og det mod sin vilje — til Norge, og da først kom han i berøring med den norske konge, ikke, som han havde trot, med Hakon d. gamle, men dennes sön Magnus lagaböter, hvilket sikkert var meget heldigt for ham. Fra tiden för kendes to digte af ham: *Þverárvísur*, om en kamp, som Torgils skarde havde i 1255, og *Þorgilsdrápa*, et arvekvad om denne unge Sturlung (d. 1258), som Sturla følte sig så stærkt knyttet til; men kun lidt er bevaret af disse digte. Der haves intet af hans »mange *kvad*« om kong *Magnus* og

intet af hans to *kvad* om *Birger jarl.* Af *løse vers* haves 4, alle főr 1263, tildels om Gizur jarl og dennes underfundige færd. Hvad der hovedsagelig haves af Sturla er meget betydelige rester af hans 4 digte om Hakon d. gamle. Han havde væntet at mødes med ham i Norge og havde forberedt sig dertil bl. a. ved at digte en drape om kongen: *Hrynhenda* (21 vers) om kong Hakons liv fra 1247 til 1262, hans magt og anseelse. Det er et overmåde prægtigt kvad og elegant i formen; Sturla bruger meget stærke udtryk om kongen, beskriver hans flåde med strålende farver, ordene kappes i pragt med kongens herlighed. Også Hakons nyerhværvede magt over Island hentydes der til. Sturla viser sig her som tekniker i besiddelse af alle færdigheder, aldrig bristende herredömme over sprog og form og en veltalenhed uden lige. Og dette gælder i grunden alle hans digte, skönt intet af dem når dette kvad, vistnok tildels på grund af formen. Men — man finder atter og atter lån og genklange fra ældre skjaldes kvad, først og fremmest fra Arnors Hrynhenda, der har været Sturlas mest direkte forbillede, dernæst Markus' Eiríksdrápa og endogså Snorres Háttatal. Dette forringer Sturlas fortjæneste ikke så lidt. Vi vilde beundre ham meget mere, hvis ikke disse genklange kom så tit. — De øvrige digte skal vistnok på forskellig vis tjæne til at supplere Hrynhenda. Fortsættelsen deraf findes i *Hrafnsmál* (20 vers bevarede), digtet med legende lethed i det meget vanskelige haðarlag; det handler om Hakons vesterhavstog 1263 og hans kampe og færd dér. — *Hákonarkviða* (42 vers), i kviðuháttr; det handler om Hakons liv fra fødslen af og, så vidt man kan se, til henimod 1249, har altså måske sluttet omtrent der, hvor Hrynhenda begynder. Digtet er jævnt og holdt i en langt roligere tone; det har ret könne vers ikke blot om Hakon, men også om Skule

jarl og hans ulykke. — Det sidste digt *Hákonarflokkr* (11 vers bevarede), i drotkvædet, synes at have været et biografisk, Hakons hele liv omfattende digt; der findes dér begivenheder omtalte lige fra 1221 til Hakons død og begravelse 1264.

Dommen over Sturla som skjald bliver en noget lignende som over Snorre; det er ingen særlig original digterbegavelse, man møder, men glimrende versifikatorisk talent og en udpræget veltalenhed, for ikke at tale om et udstrakt kendskab til den ældre digtning, som Sturla, bevidst eller ubevidst, er kommen til at låne fra.

En del andre skjalde især fra 13. årh. kendes og da så at sige udelukkende fra Sturlungasaga, men der er ingen grund til her at opregne dem. I reglen er kun ganske få vers bevarede af hver. Fra Skáldatal kendes 5 skjalde knyttede til Eiríkr Magnússon; de er for det meste ganske ukendte og deres kvad er helt tabte. De udgör den sidste gruppe i den 4 til 5 hundred år gamle hirdskjaldedigtnings historie. Fra Sturlungasaga kendes også andre slags vers, nemlig *spottevers*, især fra det kendte bryllup på Reykjaholar 1119, hvor hövdingen Tord i Vatsfjorden bliver gjort til genstand for en ikke helt godmodig spot; følgen var, at han i vrede forlod gæstebudet. Omtr. 100 år senere får man atter efterretninger om en spottedigtning og der nævnes en mand Danza-Bergr, der skal have givet sig af med at digte spottevers i form af »danse«, det er vers, til hvilke man dansede; man mindes derved, hvad der har været skik på Færøerne, at Færingernes dansekvad ofte er af personlig art. De opbevarede vers er i reglen temlig grove og lidet smagfulde.

Der findes også i Sturlungasaga en hel del drömmevers, især i anledning af Örlygstadslaget (1238); de er af en vis interesse og giver et bidrag

til tidens kulturhistoriske karakteristik. Drömmekvad og -vers findes også i mindre þættir, særlig i den ikke uinteressante Stjörnu-Oddadraumr. Disse vers er ikke så unge og formentlig fra denne periode. Om Stjörnu-Odde vil der senere blive talt.

Fra Norge kendes et ejendommeligt digt, en versificeret remse, kunde det kaldes; det er det såkaldte runedigt. Det består af 16 tolinjede vers; den første linje begynder med runens navn (den 16-runers futark ligger naturligvis til grund), hvortil en forklaring föjes. Den anden linje står i reglen for sig og indeholder en eller anden almindelig erfaringssætning eller, og sjældnere, hentydninger til gamle myter og sagn, uden at der i reglen findes nogen tankeforbindelse mellem de to linjer. Kun en enkelt gang udtaler forfatteren sig om sig selv. At digtet er norsk, viser sprogformen på det klareste. Sikkert tilhører det det 13. årh., men om til dettes første eller sidste del er omtvisteligt. Det synes ikke at have nogen synderlig tilknytning til litterære bestræbelser i Norge, men er vistnok et tilfældigt arbejde; i alfald er det et interessant vidnesbyrd om en beskæftigelse med runerne; men den kendes også ad andre veje. Digtets betydning er således mere kulturhistorisk end litterær.

HELGENDIGTE.

Der er tidligere — også under det første tidsrum — omtalt skjalde, der digtede religiøse kvad eller digte, der grænsede nær til disse. Det er også blevet bemærket, at de religiøse kvad fik den selvsamme metriske form som alle andre og deres forfattere bevægede sig inden for det samme sprogmateriale. Til at begynde med betragtede man Kristus eller Hvide-

krist ikke ret meget anderledes end som en kraftig og vis, fremfor alt dog kraftig, fyrste, hvis lyst det var at bekrige Satan og hans drabanter. Disse menneskenes fjender var at ligne med de grumme vikinger, man tidligere havde slået ihjæl. Eller også var de de grumme jætter og Kristus blev da Tor om igen. Denne betragtningsmåde holder sig meget længe. At der var en personlig gud i et virkeligt rige i himlene, det var naturligvis opfattelsen. At han havde sin hird — englene — var lige så vist; denne rekrutteredes stadig af de fromme, de gode tapre, der troede, og dem, der ikke var altfor slemme i det jordiske liv. Der manglede ikke engang en dronning i dette rige. Hvis man tjænte denne gud, var man berettiget til at vænte gengæld, i alfald i sin sjæls frelse efter døden. Skjaldenes opfattelse var også denne. De betragtede forholdet netop fra dette synspunkt: »gengæld bör være gave lig«. Derfor kan de også ligefrem udtale dette deres håb. Dette er, kristelig set, uhyre naivt, men for de tider er det just det, man væntede. Skjaldene tilstår deres syndefulde liv; de tilsøler sig dog ikke i al verdens smuds, således som man gör det senere i det 14. og 15. årh. Der er altid noget djærvt og barne-ligefremt ved de digtere, vi her har at göre med. Deres skildringer er sunde og kraftige, anskuelig-reelle. Af det gamle digtersprog beholder de det meste, de undgår dog de mest hedenske betegnelser. Man havde i flere henseender måttet give sprogets ord nye betydninger for at kunne bruge dem om religiøse begreber (udtryk som »from« og lign.), og det er lykkedes særdeles godt overhovedet. Versemålene beholdt man ganske uforandrede. Man kunde have væntet, at kristelige versformer udefra var trængt ind allerede så tidlig, men heraf kendes intet spor. Dette er en meget sigende kontrast til al den fremmede påvirkning, der

ellers og tidligere skulde være sket, endogså på langt vanskeligere områder. De æmner, man behandlede, var, naturligt nok, især helgenlevneder og legender om kristne, tapre mænd og kvinder, der måtte kæmpe sig igennem livet frem til martyrdøden; men også mere dogmatiske æmner blev genstand for digt; man tog da simpelthen indholdet lige fra bogen eller kirkens lære og litteratur, således som den var dengång. Et enkelt digt (Sólarljóð) indtager en plads for sig. Et selvstændig opfundet eller behandlet æmne savnes ganske. Atter her ses således et udslag af den (norske og) islandske mangel på et selvstændigt initiativ, opfindsomhed og åndelig overlegenhed. Det vigtigste af, hvad der er overleveret, og de vigtigste bekendte skjalde, er følgende:

Nikulás Bergsson, abbed til Tværåkloster (d. 1159). Denne vidtberejste mand, som vil blive nævnet i en anden sammenhæng, hædres med de mest rosende ord for sin visdom og dyder; men der vides i virkeligheden meget lidt om ham. Han er — bortset fra Einarr Skúlason — den første kendte religiøse skjald i denne periode. Han forfattede en *drape* om apostlen *Johannes*, hvoraf der anføres 3 vers i en bearbejdelse af Jónssaga. Der er intet særligt ved dem; de handler om guds kærlighed til apostlen.

Gamli kanoki. Denne, der var kannik i Tykkebökloster (Þykkvibær), er ellers ukendt; han kan dog med temlig sikkerhed henføres til det 12. årh. især fordi han i den nævnte Jónssaga opregnes imellem Nikulás og Kolbeinn Tumason. Klostret oprettedes 1168. I den nævnte saga anføres 4 vers af en hrynhend *drape* om *Johannes*. Desuden haves et fuldstændigt digt (i AM 757, 4⁰), kaldt *Harmsól*, Sorgens sol, bestående af 65 vers (5 stefjabalker på 5 vers). Navnet er autentisk. Digtet er et angerdigt, hvis mål er at vise, hvor nødvendigt det er at angre

sin synd; Kristi død, korsfæstelse og himmelfart, samt dommedag omtales; digteren råder til at forsone sig med gud og anfører eksempler på angrende syndere. Endelig påkaldes gud, jomfru Maria og helgener. Æmnet er behandlet på en velgörende klar og logisk måde, med troens faste overbevisning og følelsens inderlighed. Kilden er kirkens lærebøger og andre skrifter. Digteren håndterer versform og alt det dertil hørende med sikkerhed og held.

En af Islands störste hövdinger omkr. 1200 var den nordlandske stormand Kolbeinn Tumason, d. 1208. Kolbeinn havde bevirket, at hans hustrus nære slægtning, Gudmund Arason, blev valgt til biskop (1202), og mente i ham at få en støtte, men det gik modsat til. Der opstod uvenskab imellem dem, og da Kolbeinn, der var bleven lyst i ban (1207), vilde angribe bispesædet, fik han et stenkast, som voldte hans død. Døende digtede han *3 vers* i runhent, hvori han påkalder gud om hjælp. Den nævnte Jónssaga anfører nogle vers af en *drape* om *apostlen Johannes*, drotkvædet, på 47 vers; resten er tabt ligesom alle andre kvad af Kolbeinn. Han skal have været en ivrig Maria-tilbeder og digtet »mange kvad« til hendes pris. Nogen stor digter var Kolbeinn ikke.

Af anonyme digte er følgende de vigtigste:

En tabt *Andreasdrápa* fra för 1215 kendes af navn; noget haves af en *Nikulásdrápa* om biskop Nikolaus i Mirra. Der har sikkert været langt flere kvad om hellige mænd. Der kendes nu kun *Plácitusdrápa,* der findes i et af de ældste islandske håndskrifter, der haves. Allerede heraf er det klart, at digtet er fra det 12. årh., hvad også andre indre kriterier bestemt viser. Digtet, hvoraf der haves 59 vers (slutningen mangler), handler om den romerske ridderhövding Placitus og hans familje; de bliver kristne og møder store forfølgelser og ulykker; fa-

miljen splittes, men samles igen for så at lide martyrdøden. Digtet er bygget temlig nöje over en saga om Placitus, dog ikke helt i den form, hvori den nu findes. I poetisk henseende står digtet ikke synderlig höjt; det er overlæsset med omskrivninger og disse er i hvert fald ikke altid heldige. Det har to slags stev, og er for så vidt pompøst nok.

Leiðarvísan, Vejledningen, er en drape på 45 vers og fuldstændig bevaret (i AM 757, 4⁰). Det handler om söndagen og dens hellighed og betydning; det med guldbogstaver skrevne himmelbrev om söndagen omtales og derpå de vigtigste begivenheder, der er forefaldne på en söndag. Henimod slutningen udtales, at en Runolf har givet råd m. h. t. digtet og dets indretning. Denne mand er vistnok identisk med Rúnólfr Ketilsson, præst på nordlandet omkr. 1150. Herved bestemmes digtets alder til det 12. årh. Det er dog yngre end Placitusdr., fra hvilket Leiðarvísan har lånt udtryk. Indholdet er i øvrigt hentet fra en prædiken, der genfindes i Stockholmer homiljebogen. At digtet er islandsk, tiltrods for at der deri forekommer udtalen *reint* f. *hreint* (der også findes), er utvivlsomt.

Líknarbraut, Nådens vej, findes i samme hdskr., fuldstændigt (52 vers). Den »vej«, digtet handler om, er Kristi kors; det er en lovprisning af dette; Kristi historie meddeles fra korsfæstelsen til den sidste dom; hvorefter korset selv nærmere beskrives, dets forskellige betegnelser anføres og betydning forklares. Dette kvad er ubetinget det könneste af alle disse digte ved sin inderlighed og tiltalende religiøsitet, parret med en sjælens rene djærvhed. Sikkert er æmnet hentet fra et skrift (prædiken), skönt dette nu ikke haves. Digtet hidrører fra det 13. årh., om fra dettes første eller sidste halvdel er omtvistet, især

fordi tekstens overlevering ikke tör betragtes som helt sikker.

Sikkert fra den sidste del af det 13. årh., om ikke endnu yngre, er det brudstykke, der findes i samme hdskr. og som er blevet kaldt *Heilags anda vísur*, efter dets indhold, nemlig den helligånds herlighed og egenskaber. Digtet er ikke uinteressant.

Af en noget anden art er endelig *Sólarljóð*. Det er lidt vanskeligt at have med dette »digt« at göre, da det kun er bevaret i papirsafskrifter; det er ganske sikkert ikke her i et og alt i dets oprindelige form. Nogle indskud i dets slutning, vers af et meget mystisk og fra det øvrige meget afstikkende indhold, er lette at udskille. Resten falder hovedsagelig i to dele. V. 1-32 indeholder en række af eksempler på forskellige dyder og udyder og deres følger; godgörenhed, troløshed, elskovslyst, overmod osv., alt oplyst med fingerede personers færd og skæbne. Hertil slutter sig nogle gode enkeltråd. Der er intet i vejen for at antage, at alle disse vers oprindelig udgör et hele. Den anden hoveddel er af en anden karakter. Her er det en fader, der fortæller sin sön, ham og andre til opbyggelig oplysning, opmuntring og advarsel, hvad han i en dødlignende dvaletilstand har set af rædsler i helvede og lyksaligheder i himlene. En række af versene begynder med ordene: »Solen så jeg« — deraf har digtet fået sit navn. Digtet er kristelig-moraliserende, i lighed med de mange middelalderlige visiones, og intet andet; der er ikke spor af hedenskab deri, og det er sikkert ikke ældre end fra det 12. årh. At visse Eddadigte er forbilledet, ses af versemålet, ljóðaháttr. Der findes også deri enkelte genklange f. eks. fra Hávamál. Det er stærke billeder, malede med kraftige farver, som digtet opruller, det har uden tvivl gjort stærkt indtryk på samtiden og eftertidens

troende. Det er helt igennem præget af »sand kristelighed«s ophöjede ro og ydmyge tålmod. »Hele digtet er en formaning om at så godt i dette liv, for at høsten i det tilkommende liv kan blive så meget rigere og herligere. Disse sandt-kristelige tanker er fremsatte i et smukt og værdigt sprog, der helt igennem lyder som den gode samvittigheds rolige tale, som overbevisningens ord om, at hvad der læres, er sandt, og at det bör overvejes og efterleves«.

DEN PROSAISKE LITTERATUR.

I denne periode falder hovedmængden og alt det bedste af den gamle islandske litteratur, samt den norske; denne sidste kan dog hverken m. h. t. omfang eller art måle sig med den islandske.

Efter at kristendommen var bleven indført, varede det et halvt århundrede, inden nogen egenlig indenlandsk beskæftigelse med litteratur kunde opstå; den måtte fra først af være knyttet til den gejstlige undervisning. Først lige efter midten af det 11. årh. blev det islandske bispedömme oprettet, og den første islandske biskop, Ísleifr, gjorde alt, hvad han formåede, for at göre den gejstlige undervisning brugelig; at den til at begynde med var og måtte være tarvelig nok, følger så at sige af sig selv. Tidligere havde der ganske vist været udenlandske »biskopper«, som de kaldes, der havde undervist folk, som Bernhard den bogvise, der opholdt sig 5 år i landet, Rudolf (19 år), Bernhard (19 år), foruden flere andre. Det siger sig selv, at disse og andre har bragt endel, naturligvis mest gejstlig-teologisk litteratur til landet; meget tidlig er også andre og mere verdslige skrifter nået derop. I begyndelsen af det 12. årh. hører man allerede tale om Ovids Ars amandi. Klassiske la-

tinske forfattere er vel også tidlig kommet derhen. Det første, man underviste de vordende gejstlige i, var naturligvis læsning og skrift. Allerede i det 11. årh. er man berettiget til at antage optegnelser ikke blot på latin, men også på islandsk. Intet er rimeligere end at f. eks. tiendeloven af 1096, hvortil så mange udmærkede gejstlige var knyttede, fra først af er bleven nedskreven på islandsk. Noget direkte om nogen almindelig optegnelse i modersmålet hører man dog først i begyndelsen af det 12. årh. Det er optegnelsen, den skriftlige fiksering af de islandske love i vinteren 1117—18, det her er tale om; herom mere på sit sted. Der er formodning for, at nedskrivningen, også af love (og andet), er begyndt noget tidligere i Norge; måske har det ikke været uden betydning for, hvad der skete på Island. Hvad der ellers vides om det, der først optegnedes på Island, findes tydelig angivet af forfatteren til den første grammatiske afhandling; det er foruden Ares skrifter og lovene, »hellige tydninger og slægtkundskaber«. Med det første menes prædiken- og legende-oversættelser, netop noget der var selvfølgeligt; det sidste er hverken mere eller mindre end den første spire til den islandske historieskrivning. Den skrift, der anvendtes til de første optegnelser, var ganske sikkert den latinske, og ikke runealfabetet, som nogle har ment. Dette var i og for sig det eneste naturlige, først og fremmest fordi det var det alfabet, de gejstlige lærte af skrevne (latinske) bøger at læse og det, de lærte selv at skrive. At overføre det på islandsk var forholdsvis let, selv om det latinske alfabet manglede tegn for flere islandske lyde; man måtte hjælpe sig som man kunde bedst. Runealfabetet var i virkeligheden langt vanskeligere, eftersom det kun bestod af 16 bogstavtegn; og der er intet, der taler for, at det skulde have været alminde-

lig brugt forøvrigt, selv om det ikke var ukendt. At det latinske alfabet trængte til en reform for rigtig at kunne bruges til islandsk, blev hurtig følt og reformen udeblev ikke, hvorom senere. Den første betingelse for prosaisk forfatterskab, benyttelsen af et brugbart alfabet, var altså tilstede fra omkr. 1100 af eller endog lidt för.

HISTORIESKRIVNINGEN.

SAGAERNE.

Som för bemærket var »slægtkundskaber« bl. a. noget af det første, der siges at være blevet optegnet på Island ved tiden omkr. 1100 og derefter. Det er ikke mærkeligt, men hænger på det nöjeste sammen med, hvad der ikke blot på Island, men også i den germanske verden, var det, der var nerven i samfundet, de höjere slægter, den vægt, der lagdes på at være af fornem, god gammel slægt. Altid er det først og fremmest dette, og så desuden rigdom og personlig dygtighed, der spiller den störste rolle, i statslivet såvel som i privatlivet (f. eks. m. h. t. giftermål). De islandske stormænd havde al grund til at hævde denne slægtsadel, samlet over for de ringere bønder, der måske tildels havde deres oprindelse fra trællestanden (frigivne), og enkeltvis over for hinanden. De indvandrede hovedslægter eller hovedlandnamsmænd var så godt som alle af höj byrd, hørte til de norske herseslægter, var af jarle- eller endog kongeslægt. De var, kort sagt, hövdinger. Det er altid dem, der nævnes som de bortdragende, som landnamsmænd; deres ledsagere nævnes meget sjælden; det var en navnløs mængde, som i det nye land blev hövdingens klienter, når de var frie mænd,

hans gårdforvaltere osv., når de var trælle eller frigivne. Grunden til at så mange norske hövdinger udvandrede — mest fra Norges vestlige og sydvestlige egne, kun ganske få var fra Danmark eller Sverrig — siges i reglen at have været Harald hårfagres landserobring og den tvang, hvormed han vilde knægte Nordmændene. For fleres vedkommende var det dog sikkert, og det siges endda med klare ord, lyst til forandring, lyst til noget nyt og eventyrlyst. Andre drog ud, blot fordi deres bekendte var rejst i forvejen. Men der er næppe grund til at tvivle om, at de fleste er direkte eller indirekte fordrevne af kong Harald. Det nyopdagede land havde for disse mænd mange udmærkede betingelser fremfor øerne i Vesten; landet var stort og skönt; det opdagedes hurtig, at det havde udmærkede græsgange; fiskeriet ved dets kyster var dengang lige så kolossalt som nutildags. Med det mandskab, de hövdinger havde, var de ualmindelig heldig stillede m. h. t. udnyttelsen af landets naturlige næringsveje. Vejrlig og klima var ikke strængere eller værre end det, de havde været vant til. I løbet af omtr. 50 år eller mindre befolkedes landet fra kyst til fjæld; i hver en egn, på hver en hovedgård sad nu en mand, en kraftig hövding i sin bedste alder. Han havde løsrevet sig fra slægt og venner, arv og odel i sit oprindelige hjemland; men havde han også åndelig gjort det? Nej, sikkert ikke. For det første bragte han med sig hele sin gamle kultur; forholdene i det nye land lignede så meget det gamles, at der ikke behøvedes nogen hovedkuldsændring eller radikale omvæltninger i hans levevis og dertil knyttede tankegang. Dette var en stor fordel. Dernæst opdagedes det hurtig, at det nye land dog ikke i alle måder var tilstrækkeligt m. h. t., hvad der skulde bruges. Det ydede ikke korn nok, og der var ingen skove, hvor man kunde få tømmer

fra til bygninger som de gamle norske, eller endnu mindre til at bygge skibe af; til søen var nybyggerne vant, til den havde de alle för været mere eller mindre stærkt knyttede. Denne mangel ved landet var en af hovedårsagerne til at de islandske landnamsmænd (og deres efterkommere) måtte søge udenlandske forbindelser, og da var det naturligvis først og fremmest Norge, de måtte ty til; dér kunde de få nok af, hvad de manglede — som oftest da —. Dér havde de slægtninge og venner at henvende sig til. Men især var det den norske konge, der her kom til at spille den störste rolle for Islænderne, da det stod til ham at lette dem deres ærinde eller også hindre det. Og så får man netop det morsomme særsyn, at medens disse kraftige hövdinger forlod Norge for at undgå at have noget med kongen at göre, søgte deres efterkommere århundreder igennem netop venskab med de norske konger. Trang til ydre forbindelser drev altså Islænderne på en måde tilbage til Norge. Men også andre motiver var medvirkende. Lysten til at høre om og spörge nyt fra deres slægtninge i Norge har uden tvivl fra først af ført flere ud på rejser. Om enkelte hedder det, at de så og så ofte drog til Norge for at deltage i de offergilder og sammenkomster, som de var vant til fra barnsben af; så fast hang de ved deres gamle hjem. At forholdene førte det med sig, at de, som købmænd og som vikinger, også besøgte andre lande i øst og i vest, vides af mange beretninger. En kaldes Holmgårdsfarer, en anden Hlymreksfarer osv. På den anden side varede det ikke længe, för Nordmændene opdagede, at det var fordelagtigt at foretage handelsrejser til Island. Da vejen var så lang, overvintrede de i reglen her, også fordi de behøvede længere tid end den korte sommer til at afsætte deres varer og indkassere betalingen derfor. Der var

således fra første færd af skabt en ypperlig forbindelse mellem Island og Norge, og derigennem den bedste betingelse for, at Islænderne, uagtet de var så langt af led, dog ikke behøvede at føle sig så isolerede og udestængte som de ellers vilde have været — og hvad de faktisk flere århundreder senere blev —. De kunde særdeles godt følge med udenlandske begivenheder, ikke mindst de norske og nordiske overhovedet.

Bortset fra den lyst at høre noget nyt om andre, nærmere og fjærnere boende, som af naturen er nedlagt i menneskets bryst, havde Islænderne særlige grunde til at spörge, og de gjorde det grundig fra først til sidst. Det havde også været skik i Norge selv fra umindelige tider; de enkelte stammer var på mange måder isolerede og det var derfor uundgåligt at de udfrittede og havde lyst til at spörge nyt fra hinanden. Endvidere havde Nordmændene fra gammel tid af sagn om helte og udmærkede fyrster. Disse sagn forplantedes ved den mundtlige fortælling fra den ene til den anden, fra det ene slægtled til det andet. Allerede ved den historiske tids begyndelse er man berettiget til at forudsætte en sum af denslags sagn, ja, man tör gå videre. Der har allerede dengang eksisteret sådanne mænd, som af egen lyst interesserede sig for sagn, samlede dem og genfortalte dem; vi kommer her op til þulir'nes virksomhed. Sådanne mænd kaldtes allerede i det 9. årh. *fróðir*, sagn- og saga-kyndige mænd. Det ses klart af Tjodolfs Ynglingatal, og, hvis Fagrskinnas ene bearbejder har ret, fandtes der i det 9. årh. i Norge en mand, der hed Dagr, med tilnavnet »den frode«. At der på Island senere kom en hel stab af denslags mænd og kvinder, vil senere ses. Af hvad der således var samlet i Norge kom sikkert også noget til Island og vævedes der ind i gamle dunkle sagnminder.

Hvad der göres til genstand for fortælling mand og mand i mellem er og har altid været de ydre, så at sige håndgribelige begivenheder, først og fremmest kampe, drab, uår og lign., der var egnet til at göre indtryk på sjælen. Derimod fortælles der ikke om indre tilstande, kulturelle forhold, samfundsforhold og lignende. Det var ikke forhold, der kunde afvinde nogen interesse.

Islænderne havde, som sagt, den rigeste lejlighed til at følge begivenhederne i Norge og det var af virkelig betydning for dem, f. eks. altid at vide hvem der var konge dér, hvorledes partiforholdene var osv. Hvorledes det gik til på Island var derimod Nordmændene den ligegyldigste sag. Ser man på forholdene i Norge og på Island i det 9. og 10. årh., så forefaldt der så at sige slag i slag begivenheder, den ene mere mindeværdig end den anden lige fra Haralds landserobring og ned til, lad os sige, Olaf Tryggvasons fald i Svolderslaget. Der var kampe og kongefald i Norge, der var forsøg på at indføre kristendommen (længe för Olaf Tryggvason), der var uår af meget trykkende art; der var berömmelige tog til lands og til vands og meget mere. På Island var der ikke mindre uro. Det var disse kraftige mænd dér umuligt af holde fred; det var som deres ubændighed nu fik lyst og lejlighed til at udfolde sig i al sin vælde. Fejder og blodhævn, overfald og drab af enhver art, indebrænding og så videre hørte til dagens orden. For Islænderne selv var alt dette mindeværdige begivenheder, som de enkelte slægter tildels var stolte af og som de opbevarede i hukommelsen i lange tider. At de huskede indvandringen, denne hovedbegivenhed, og mange dertil knyttede begivenheder, er kun hvad der var at vænte. Fremdeles er det en selvfølge, at alt dette, både de udenlandske (norske og foruden disse tillige alt hvad der vidstes

om de andre nordiske lande) og de indenlandske tildragelser fortaltes fra mand til mand, fra bygd til bygd allerede straks i det 10. årh. Havde en Islænder været udenlands, personlig deltaget i tog og kampe, var det jo af dobbelt interesse for ham og hans nærmeste slægt, og han fortalte sikkert tit og gærne derom, ja, undertiden lod han dem endogså skære i træ, som hin Torkel håk, hvis det er historisk, hvad Njála fortæller derom.

Hvad Norge angår, fortsattes begivenhedernes gang videre; det 11. årh. er lige så rigt på vigtige tildragelser, ialfald ned til 1066, som det 10.; Olaf d. helliges, Magnus d. godes, Harald hårdrådes tider er begivenhedsmættede. Da var forholdene blevne anderledes på Island. Uroen var afløst af ro, kampene af processer, kan man vistnok med en vis ret sige. Ialfald er tiden efter omkr. 1020 aldeles overvejende fredelig og det er den i omtrent hundred år uafbrudt. Slægtfejderne var holdt op, de udmærkede hövdinger, verdslige så vel som gejstlige, har direkte og indirekte gjort ende på dem. Der forefalder ingen sådanne store begivenheder, der vækker större opmærksomhed, sætter spörgelysten i spænding. Enkelte drab hist og her betød jo intet. Hvorvidt kristendommen har nogen direkte andel i dette kan være ret tvivlsomt. Imidlertid er det her ikke så meget grunden som de faktiske forhold, det drejer sig om. Men hvad der er påpeget, har den störste betydning for den islandske historieskrivning og dens udvikling.

Islændernes forbindelse med de vestlige lande var ikke ringe; men hvilken rolle de spiller for forudsætningerne for den islandske sagaskrivning er mere end tvivlsomt. Mærkeligt er det at se, hvor liden rolle disse lande overhovedet indtager i den islandske tradition. Hvad får man gennem den at vide om

disse vestlige lande — bortset fra Orknøerne? Især om Irland? Kun ganske få og usammenhængende stumper og brokker, og det endda af temlig ringe værdi. Det samme gælder Syderøerne og Man, hvor der dog var nordiske kolonier og, senere, riger, samt en ikke ringe kultur. Dette tilhører imidlertid for största delen tiden efter det 10. årh.; deri ligger forklaringen af, at disse riger fik en så ringe betydning for Island. Man har i den seneste tid søgt at hævde betydningen af Irland, den irske kultur, den irske »saga« — som man endogså har vovet at kalde de irske historiske skrifter, trods den store og iöjnefaldende forskel — for den islandske sagalitteratur. Hvis der overhovedet er noget om dette, sikkert er det, at den skrevne isl. sagalitteratur kun indirekte kan have noget at skaffe med Irland. Netop da den begyndte, var forbindelsen med Irland så godt som ingen, og den blev senere endnu ringere. Sammenligningen mellem de irske historiske skrifter og den islandske saga viser langt större og flere uligheder end ligheder og disse sidste består kun i, hvad al historieskrivning, ligegyldigt hvor, har at opvise af indbyrdes slægtskab. Noget mere uligt end den isl. sagas korte, knappe stil f. eks. og den irske fortællings svulmende ordrigdom kan ikke tænkes.

Det er omtalt, hvor meget historisk stof der i det 10. årh. havde samlet sig på Island og i Norge og som fremdeles blev ved at opstå her. Der er peget på, at i begyndelsen af det 11. årh. forandredes tiderne på Island og fik en overvejende fredelig karakter, og denne fredstid varede til langt ind i det 12. årh. En sommer på altinget sås, hedder det, kun en eneste »stålhue«; dette var naturligvis en undtagelse; derfor bogføres det; men det giver dog et ret talende vink i det hele. I denne tid var forbindelsen med udlandet lige så rig som den altid havde

været. I slutningen af det 11. årh. var der, som udtrykkelig angivet, i Trondhjem på engang samlet over 300 Islændere. — Islænderne levede nu beskæftigede med deres landbrug og øvrige næringsveje, handel med fremmede lande osv., eller med rent fredelige sysler. De fik ro og tid til at skue tilbage på den forbigangne tid. Begivenhederne i det 9. og 10. årh. blev nu af stor og omfattende betydning for dem. Disse tiders mænd, deres egne forfædre, og deres bedrifter i ind- og udland blev nu genstand for stolt omtale. I enhver slægt landet rundt levede der glansfulde minder om dem, og det ikke blot af åndelig art, fortællingerne om dem, men også håndgribelige minder var tilstede, som sværd, skjolde, ringe eller andre kostbarheder, hvortil der knyttede sig minder og anekdoter, om hvorledes de var skaffede tilveje ved kamp eller erhværvede som fyrstegaver. Der var fremdeles i mange slægter opbevarede digte og vers, og til disse var der ligeledes knyttet små fortællinger. Enhver familje kunde således have mere eller mindre at fortælle om faderen, bedstefaderen eller oldefaderen, og jo större sansen blev for alle disse minder, desto större blev den omhu, hvormed man hægede om dem. Disse minder fik undertiden en mere almindelig karakter; de kunde gribe ind i hinanden, flettes ind i hinanden, hvorved to eller flere familjers minder kunde forbindes. Der havde måske været kampe imellem dem; de dertil knyttede begivenheder kunde endog udstrækkes til at gælde hele bygden. Her var der fælles minder, der endogså kunde få et så at sige håndgribeligt grundlag og støtte ved de stedsnavne, der var dannede på grund af de forefaldne kampe og fald. Sålænge en dal f. eks. hed *Mannafallsdalr*, måtte et sådant navn vedligeholde mindet om hvad dér var sket. Enhver fremmed, der besøgte egnen og hørte navnet,

måtte uvilkårlig komme til at spörge: »hvem var det, der faldt dér« osv. Sådanne stedsnavne findes der i hobetal. Dette kunde ikke ske i Norge og af gode grunde. På Island derimod var alt nyt, og stedsnavne skulde først efterhånden gives. Alt dette er ikke konstruktioner, men den skære virkelighed. Allerede ved midten af det 11. årh. er man i stand til at pege på et overmåde stort historisk stof på Island. Og her må atter skjaldene mindes, hvis hovedopgave netop var at samle på dette og digte derom. Deres digte benyttedes til almindelig underholdning og der kendes, som för bemærket, skjalde, der samlede dem af særlig interesse. Desuden var der også andre, både mænd og kvinder, der i det 11. årh. samlede större eller mindre grupper af de omtalte familjetraditioner og andet historisk stof og knyttede dem sammen, hvor det lod sig göre. Således opstod der mænd, der af interesse var historikere og historiske samlere, og som naturligvis ved lejligheder kunde underholde folk med deres kundskaber og sprede dem til flere. Disse mænd kaldtes i reglen *fróðir menn;* omkr. 1100, lidt för og efter, haves det særsyn i den isl. litteraturhistorie, at der netop ved den tid findes flere mænd med det tillægsord som tilnavn. Dette findes ellers kun undtagelsesvis. Atter deri haves et fuldgyldigt bevis for det omtalte forhold. Ved det nævnte tidspunkt kan man uden overdrivelse sige, at rundt omkring på Island var der opsamlet og ordnet historisk stof omtrent i et sådant omfang, som det nogensinde fik, historisk stof både fra udland og indland. Og det tör forudsættes, at ikke alene sansen derfor, men også kendskabet dertil var ret almindeligt. Det, der bidrog dertil, var de mange sammenkomster i årets løb, hvor folk i et stort antal mødtes og spurgte hinanden om nyt, og hvor endogså en eller flere ligefrem kunde stå frem

14*

og underholde hele forsamlingen med et sammenhængende foredrag om historiske begivenheder. Én forsamling må her i en særlig grad fremhæves, nemlig altinget. Dettes betydning for den islandske sagas udvikling kan i det hele næppe overdrives. Her mødte folk i hundred-, ja tusindvis, fra alle landets, endogså de fjærneste egne. Her var de samlede i 14 dage og havde således den rigeste lejlighed til gensidig at fortælle hinanden. Af hele denne skare var der forholdsvis få, der var optagne af deres retslige pligter som lovgivere, som dommere, som vidner. Hele den øvrige skare havde god tid til at underholde sig ved samtaler, ved lege og hvad der ellers kunde hittes på. I de stille, dejlige, lyse sommeraftener er det sikkert ikke sjælden sket, at man flokkedes om en enkelt, der kunde fortælle, og lyttede til hans ord, liggende magelig henstrakt i græsset osv. Herom haves et så klart og oplysende eksempel som ønskeligt. Ved midten af det 11. årh. kom en ung Islænder til kong Harald hårdrådes hird og fik lov at opholde sig ved den mod at fortælle for hirden om aftenen, når det ønskedes; han havde nemlig på spörgsmålet, om han besad nogen færdighed, svaret, at han kunde fortælle. Han underholdt nu hirden hele efteråret med sine fortællinger, men da det lakkede mod jul, blev han påfaldende tavs og indesluttet. Kongen mærkede dette og spurgte, hvad der var i vejen; endelig fik man det ud af ham, at hans historiske stof var så at sige opbrugt, og nu havde han kun én fortælling tilbage og den kunde han ikke give til bedste. Det var fortællingen om kongens egen udfærd, d. v. s. kongens tog og bedrifter i Syden. Men det var netop denne, kongen havde mest lyst til at høre; denne sagde så, at Islænderen skulde fortælle denne som sædvanlig, men han skulde mage det så, at den kunde holde julen ud. Islænd-

eren fortalte så hver aften stykke efter stykke af denne fortælling; mange anså det for dristigt, men kongen skal bagefter have udtalt, at det hele var fuldt korrekt; men da han spurgte, hvor han havde fået alt det fra, svarede Islænderen — og det er det, der i denne forbindelse har störst betydning —, at han hver sommer plejede at ride til altinget og dér havde han hørt Haldor Snorrason — som selv havde deltaget i kongens tog i Syden — fortælle alt dette. Han havde altså været en meget opmærksom og lærenem tilhører. Dette sikkert fuldt historiske eksempel kaster et lys, som ikke kunde være klarere, over det hele — både m. h. t. altingets betydning og m. h. t. spredningen og udbredelsen af historiske kundskaber fra mand til mand, fra slægtled til slægtled, og ud over landet. Allerede i det 10. årh. red man til altinget mest for at høre nyt; udtrykkelig siges dette om Egill Skallagrímsson. Kom en købmand eller en fremragende mand til landet ved altingets begyndelse, begav han sig straks derhen; dér måtte han straks fortælle alt, hvad han vidste; da glemte man undertiden alt, hvad man havde for, og stimlede sammen om den ankomne. Herom haves flere direkte oplysninger.

Det er nu skildret, hvorledes begivenhederne udviklede sig, hvorledes det historiske stof formede sig, og hvorledes interessen for det af sig selv måtte opstå, samt hvorledes den mundtlige fortælling ganske naturlig udsprang deraf. Det er ikke muligt at indse, hvad man her egenlig skal med nogen anden forklaring; det er ikke let at se, hvad f. eks. keltisk historieskrivning skulde have med alt dette at göre. På intet som helst punkt trænges der til nogen sådan langvejs fra hæntet forklaring. Ganske naturligt og skridt for skridt kan den islandske historiske fortællings historiske udvikling forstås og forklares

som rent hjemlig, udsprungen af historiske forhold og med sin rod endogså helt oppe i de ældste tiders forhold i Norge.

Ved 1100 har så godt som alt historisk stof, der indtil den tid forelå, været samlet. De mænd med historiske kundskaber, der kendes fra denne tid, fortjæner at nævnes. Der kendes mange historiske hjemmelsmænd, men her er det særlig mænd med tilnavnet frode, der kommer i betragtning; der er da Finnbogi fróði, Kolskeggr fróði (fra østlandet), Brandr príor fróði (fra vestlandet) — foruden Are og Sæmund. Endvidere kaldes Turid, Haldor Snorrasons søster (d. 1112), meget klog og i besiddelse af sandfærdige kundskaber *(óljúgfróð)*. Præsten Ingimund var »frod« og fortalte godt historier.

Disse og sikkert mange flere — man lægge mærke til Ares navngivne hjemmelsmænd — var fortrinsvis traditionens samlere og bærere, de nærmeste forgængere for sagaskriverne i det følgende århundrede.

Spörger man nu, hvorledes denne mundtlige fortælling var beskaffen, kan man kun svare med formodninger, begrundede på almindelige betragtninger. At den for det første har bestået af större og mindre grupper, er givet. Af fortællingen om Islænderen ses, at f. eks. Haralds udfærdssaga da var samlet til et hele. Men hvorvidt f. eks. en islandsk slægtsaga da har foreligget som et hele, er overmåde tvivlsomt; kun for de korteres vedkommende kunde det antages at være tilfældet. Nok så stor en betydning har spörgsmålet om denne traditions værd m. h. t. historisk pålidelighed. Atter her kunde man pege på, hvad Harald sagde til Islænderen, forudsat at de ord er historiske. Der var i det hele mange udmærkede betingelser til stede for at traditionen kunde være rigtig.

For det første er tidsafstanden forholdsvis ringe

Der er jo kun godt og vel et århundrede, höjst halvandet, för de historiske samlere ved midten af det 11. århl. Mellem dem og landets bebyggelse behøver man ikke at forudsætte mere end 2—3 mellemled. En 20-årig mand kan have oplevet altingets oprettelse 930; 50 år senere kan han, 70 år gammel, have fortalt det til en da 20-årig mand; af ham kan det 50 år efter været berettet til en anden, altså 1030. Der findes lignende forhold i det 11.—12. årh.; sml. hvad Are (f. 1067) fortæller om sig selv og sin fosterfader Hallr, der i sin ungdom var Olaf d. helliges handelsfælle. Allerede dette forhold er tillidvækkende. Hertil kommer, at det hele åndelige liv — og livet overhovedet — i de tider var overmåde simpelt og lidet broget. Man kunde så at sige midtsamle sig om et enkelt åndsindhold; dette var historisk og så at sige intet andet. Netop derfor var også den almindelige hukommelse så meget bedre og i og for sig egnet til at opbevare dette lidet brogede indhold; i sådanne tider, hvor skrift og optegnelse var ukendt, blev hukommelsen i samme grad skærpet og styrket. Der er således god grund til at tro på muligheden af, at beretninger om begivenheder kunde bevares nogenlunde uforfalskede lange tider igennem. Senere tiders, endogså nutidige, forhold på Island kan kun tjæne til at bekræfte dette. Skjaldekvadene afgav desuden i mange henseender udmærkede støttepunkter. Alt dette taler meget fordelagtig for, at den mundtlige fortællings indhold i den første halvdel af det 11. årh. var eller kunde være meget pålideligt, og det var netop dette indhold, som de frode mænd omkr. 1100 samlede. Hertil kommer, at der i det 12. årh. overhovedet gör sig gældende en sandhedskærlighed og lyst til at skælne mellem sandt og usandt, der ofte kommer tilsyne, og sansen herfor har sikkert ikke været mindre i det 11. årh. Netop hos de frode

mænd måtte den og kritikken skærpes ved deres beskæftigelse med det store stof og de mulig tilstedeværende modsigelser.

Som för bemærket var slægtkundskaber (slægtregistre, hvis form dog ikke nærmere kan bestemmes; om de har været nøgne navne eller med historiske bemærkninger iblandede er uvist) noget af det første, der blev optegnet. Dette er ikke påfaldende; det var netop den gamle hævdelse af slægten som sådan, der her træder frem. Det er disse slægtregistre, der danner grundlaget for sagaen, og de er den røde tråd, der går igennem dem. Så fulgte Ares skrifter, og den egenlige sagaskrivnings tidsrum er, som det straks vil ses, den sidste halvdel af det 12. årh.

Are frode skrev i sin første Islændingebog både om norske og islandske forhold, i sin sidste slöjfede han helt de norske. Fra senere tider kendes forfatternavne som Eiríkr Oddsson, der omkr. 1170 skrev om Norges historie i tidsrummet 1130—61; abbed Karl Jónsson skrev Sverres historie til omkr. 1184; bægge behandlede altså deres samtidshistorie. Samtidig med den sidste forfattede munken Oddr Snorrason Olaf Tryggvasons historie. Og undersøger man de såkaldte samlingsværker, hvoraf det ældste Ágrip selv hidrører fra slutningen af det 12. årh., viser det sig, at de forudsætter enkeltsagaer om de norske fyrster, hele rækken igennem så at sige; af den ældste saga om Olaf d. hellige fra noget efter midten af det 12. årh. haves rester. Ved 1200 forelå der således en sagamæssig fremstilling af Norges historie fra og med Halfdan svarte ned til kong Sverre. På grundlag heraf havde endogså en norsk gejstlig skrevet en kort fremstilling på latin til 1130. Men også sagaer om norske kolonier, om Orknøernes jarler, om Færøerne, ligeledes en saga om de danske sagnkonger, forelå færdige ved år 1200.

Hvad Island selv angår, vilde det under disse omstændigheder være mærkeligt, om ikke også sagaer om islandske hövdinger og begivenheder blev forfattede. For at dette i virkeligheden er sket, foreligger der afgörende beviser. Der er for det første en direkte udtalelse af »Sturlungas« samler, der ganske vist lyder lidt forskelligt i de to håndskrifter af det nævnte værk, men meningen er ens i bægge; det hedder her: »Så godt som alle de sagaer, der er foregåede her på Island, var skrevne, för biskop Brand Sæmundsson døde« (ɔ: för 1201); i det andet håndskr. lyder sætningen: »Så godt som alle de sagaer, der var foregåede på Island för biskop Br. S. døde, var (ɔ: var blevne, også för Br. døde) skrevne«. Tanken i bægge sætninger er absolut den samme. Dette vidnesbyrd er sikkert velbegrundet; det hidrører fra en kyndig mand i slutningen af det 13. årh., og det bestyrkes — ikke blot ved det naturlige deri i og for sig selv, men også — ved forskellige andre forhold. Forskellige sagaer indeholder enkelte notitser og hentydninger (f. eks. til personer i det 12. årh.) af en sådan art, at de vilde være lidet forståelige i den sidste halvdel af 13. årh. f. eks. Disse sagaers stil og fremstilling står fuldkommen på höjde med de sagaværkers, der kendes fra tiden för 1200, eller den klassiske tid. Fremdeles haves håndskriftsbrudstykker af enkelte af dem (f. eks. Egilss., Laxdœlas.), der fører længere tilbage end omkr. 1250. Ved 1200 kendes aldeles bestemt sagaer om islandske biskopper i det 12. årh., hvilket har stor betydning. Endelig — og det er måske det vigtigste — forudsætter Landnámabók i den skikkelse, den formentlig har haft ved år 1220, en hel del sagaer, både direkte (ved at nævne dem) og indirekte ved at indeholde uddrag af dem, og det ikke alene af kendte, men også tabte sagaer. Der er således ikke den

ringeste grund til at betvivle, at »de fleste Islændersagaer« forelå nedskrevne ved overgangen til det 13. årh. Den videre udvikling vil senere omtales.

M. h. t. hvad der har givet den egenlige anledning til dette forfatterskab eller, om man vil, nedskrivning, er der kun formodninger at anstille. Atter her bliver keltiske forhold fremdragne til forklaring; det hævdes, at kendskab til og påvirkning fra den gamle irske litteratur har haft afgörende betydning. Og dog er det netop dette, der ligger aller fjærnest; det er i virkeligheden at gå over bækken for at hænte vand, rent bortset fra at Islændernes kendskab til og forståelse af irsk litteratur i det 12. årh. er grebet ud af luften; direkte forbindelser med Irland var dengang, så vidt kilderne viser, af forsvindende omfang. I og for sig behøves intet andet til forklaring end den levende interesse for historie og sagn, som i et helt århundrede havde været så vågen; optegnelsen af lovene 1117—18 viser, at man havde en levende følelse af, hvor langt lettere det var at bevare det gamle hukommelsesstof usvækket og uforfalsket, hvis det fæstnedes til bogen; at overføre denne betragtning på det historiske stof, er lige til og simpelt nok. Det er den selvsamme stræben efter 1100 som för, der således gör sig gældende, at samle og bevare, blot med en langt större tryghedsfølelse nu end för. At bevidstheden om og kendskabet til fremmede (latinske) bøger, som jo fra det 11. årh. af var kendt i landet, har kunnet have en betydning for den islandske nedskrivning, vilde det være höjst naturligt at antage; at præster som Sæmund og Are derigennem kan have fået idéen til at nedlægge deres kundskaber i bøger, er meget naturligt. Men udover en sådan antagelse behøver man ikke at ty til indviklede og fjærntliggende hypoteser. Alligevel er denne overgang fra den mundtlige fortælling til den skriftlige optegnelse en bedrift,

og det en sådan, hvis mage intet andet germansk folkeslag kan opvise.

Et andet hovedspörgsmål, men af ulige vanskeligere art, er det: hvorledes er forholdet mellem den mundtlige overlevering för og ved 1100 og de nedskrevne sagaer? Dette spörgsmål gælder både de norske kongers sagaer, og de isl. slægtsagaer, disse måske dog især. I al almindelighed følger det af sagens natur, at hovedmængden af sagaernes stof må bero på den gamle tradition, hvilket bestyrkes for de sagaers vedkommende, der har ægte vers af hovedpersonerne. Dernæst fremgår det af flere sagaers ejendommelige udtryksmåder. Der hentydes ofte til den gamle tradition og undertiden endogså til afvigende fremstillinger, endogså på temlig underordnede punkter. Direkte hjemmelsmænd anføres just ikke i slægtsagaerne, derimod ofte i de andre sagaer, for ikke at tale om Are frode, der netop for så godt som alt, hvad han meddeler, anfører hjemmelsmænd med en grundighed og samvittighedsfuldhed, der er af den höjeste betydning netop i denne forbindelse. Are viser derved sin ubetingede respekt for og hensyntagen til det overleverede og hvad der måtte være sandfærdigt. Det var en lykke for den islandske historieskrivning, at have en sådan mand i spidsen; han var og blev mønstret for alle dem, der efter ham beskæftigede sig med sagaskrivning. Hans kritik og sandhedskærlighed måtte virke på efterfølgerne, og det er slet ingen tvivl om, at den har gjort det efter en udstrakt målestok. Frygten for andres kritik måtte desuden have sin betydning. Ligesom skjaldene ikke havde vovet at opdigte kendsgærninger, lige så lidt har sagaforfatterne dristet sig dertil. Lysten til at skrive historiske romaner udenom det i traditionen givne grundlag må betragtes som ikke tilstedeværende og umulig i den tid, der her

er tale om. Sagaernes mange enkeltheder, beskrivelser eller hentydninger til tilstande og kulturgenstande, der ikke stemmede med det 12. årh s., — hvad der på flere måder kan eftervises og hvad der endogså flere gange bemærkes i sagaerne selv —, alt dette taler for en meget nöje forbindelse mellem traditionen og den skrevne saga. Noget, skönt forholdsvis lidet af det hele uhyre sagastof, er man istand til at bevise er rigtigt ved hjælp af andre, uafhængige kilder, men den störste del af sagaernes indhold er dog således, at dets rigtighed ikke på den måde lader sig bevise. Det bemærkedes főr, at slægtsagaerne ikke anfører hjemmelsmænd. En enkelt, og det en meget interessant afvigelse er der herfra; den findes i slutningen af Dropløgssönnernes saga og lyder: »Torvald (el. Torkel; en sön af Grim Dropløgsön, d. omkr., 1005) havde en sön, der hed Ingjald, hans sön hed Torvald, som fortalte denne saga«. Den sidste Torvald må have levet omkr. 1100—30; derfor må han være nævnet her som hjemmelsmand; næppe er han nedskriveren. Denne oplysning er såre værdifuld. Af den kunde der ganske vist drages en mere almindelig slutning.

I denne forbindelse har disse sagaers anonymitet sin betydning. Den kan næppe forklares anderledes end som en negativ tilkendegivelse af, at her ikke var om noget selvstændigt åndsarbejde at göre, men kun en optegnelse af hvad der fra en eller flere sider blev givet samleren eller optegneren. Forfatterne har altså ikke betragtet sig som egenlige forfattere (hvad f. eks. Eiríkr, Oddr og Snorre vistnok har gjort), blot som modtagere, samlere og skrivere. Forholdet er noget lignende som ved Eddadigtene. En anden sag er det, om deres betragtning er rigtig eller svarende til vore begreber om forfatterskab, og det er den næppe.

Man har villet göre gældende, at fremstilling og stil var så folkelig, at sagaen af den grund måtte stå den mundtlige fortælling så nær, at den som helhed måtte betragtes som direkte hæntet fra den mundtlige tradition, og at de, der optegnede sagaer, ikke har behøvet at göre meget ved dem og heller ikke gjort det. Der skal ikke göres nogen indvending imod stilens folkelighed; men den kan forklares på en anden måde. Der er måske heller ikke så megen indvending at göre imod at de mindre, kortere sagaer, der så at sige udgör et fast afsluttet hele, hvor det ene led knyttes ganske nöje til det andet og synes altid at måtte have gjort dette, for det meste kunde ligefrem være nedskrevne i deres mundtlige form. Jfr. den anførte bemærkning fra Dropløgsönnernes saga. Men hvad de större sagaer angår, hvor stoffet er stort og ikke altid således sammenhængende som i de nævnte mindre sagaer, men mere, hvad man kunde kalde, episodisk og hvor der er en mængde optrædende personer, dér er det ganske umuligt at tænke sig, at alt det skulde i den mundtlige overlevering have dannet et hele, som kun væntede på en nedskriver. Hertil hører sådanne sagaer som Eyrbyggja, Laxdœla, osv., for ikke at tale om Njála. Her er der kun én udvej mulig og den er, at en mand, lad os kalde ham forfatteren, har båret sig således ad som man gör det nutildags, at han fra forskellige hold og hos forskellige personer har søgt og fået stoffet efterhånden samlet og så stillet det sammen, således som han fandt det mest logisk og rimeligt. At også de mindre sagaer er blevne således til, er i grunden det rimeligste. Der synes ingen grund at være til at nægte disse samlere og nedskrivere forfatternavnet og tillægge dem en noget större selvstændighed end de måske selv har ment at kunne göre krav på. Det forholder sig også ved et nærmere

eftersyn således, at de enkelte sagaer ikke har det samme forfatterpræg. Hvis de umiddelbart hidrørte fra traditionen, kunde man næppe forudsætte eller vænte nogen særlig individualitet; men det er netop en sådan, man opdager, ialfald for flere sagaers vedkommende. Én interesserer sig for gamle skikke og oldtidsinstitutioner, våben og lign., en anden særlig for stedsnavne, deres oprindelse og forklaring, en tredje for retsvæsen osv., og det tit og ofte på en så udpræget måde, at der kun kan være tale om specielle forfatterinteresser. Det er måske også mere nærliggende at tiltro den slags mænd den kritiske virksomhed, der kommer til syne, end de frode mænd, der var traditionens bærere eller samlere, skönt de bemærkninger, der her sigtes til, godt kunde hidrøre fra dem; det må indrömmes.

Der er overhovedet al grund til at gå ud fra, at man her har med virkelige forfattere at göre, ofte med særlige interesser. Men det synes tillige at måtte betrages som sikkert, at deres forhold til og afhængighed af traditionen har været meget intim; de vilde heller ikke fortælle andet end hvad der for dem var godt afhjemlet, og idet de benyttede modersmålet måtte de skrive dette som de selv talte det og som deres folkelige hjemmelsmænd talte det; noget andet sprog eksisterede der simpelthen ikke. Sagasproget, bogsproget, blev nødvendigvis, til at begynde med, det gamle folkelige fortællingssprog med hele dets yndefulde farve og instinktive umiddelbare udtryksklang både i ordenes ordning, i sætningforbindelsen og det hele.

Spörges der så: hvad var det for mænd, der samlede og skrev sagaer? så bliver spörgsmålet endnu vanskeligere. De forfatternavne, der kendes, indeholder intet afgörende. Are og Sæmund (der jo skrev på latin) var gejstlige, Karl abbed ligeledes, for ikke at

tale om Oddr og Gunnlaugr (der også begge skrev på latin). På den anden side var Eiríkr snarest, skönt intet i så henseende meddeles, en lægmand; og det var også, i 13. årh., både Snorre og Sturla. Det er meget muligt, at sagaernes forfattere har været lægmænd, men der er dog meget, der taler for at de har været folk, der tilhørte den gejstlige stand eller havde fået en gejstlig uddannelse. For det første tör man ikke gå udfra, at så overmåde mange lægmænd i det 12. årh. har kunnet skrive eller benytte pen og blæk; det er først blevet almindeligt senere, i det 13. og 14. årh., hvis det nogensinde overhovedet er blevet almindeligt; dette kunde der være grund til at betvivle. Men lægmænd kunde jo have benyttet gejstlige som skrivere, hvad Snorre ganske sikkert har gjort. Men dernæst indeholder sagaerne, så godt som uden undtagelse, mere eller mindre bestemte antydninger af forfatterens nære forhold til tro og religiøsitet; dette må dog snarere forudsætte gejstlige forfattere end lægmænd; i enkelte tilfælde må det indrömmes, at de lige så godt kan hidrøre fra de sidste; men ofte har de en ejendommelig farve. Hvis det er gejstlige, der har forfattet disse sagaer, er det dog ikke i kraft af deres kirkelige uddannelse, men fordi de, tiltrods for denne, var og blev folkets börn, der så at sige ikke på nogen måde udskilte sig som en stand, hævet over folket. Atter her kunde man henvise til den islandske gejstligheds folkelighed endnu i vore dage. Herimod kan man ikke indvende, at mænd som Oddr og Gunnlaugr bevislig har skrevet på en ganske anden måde end sagaernes forfattere. Ti disse mænd er sprænglærde klostergejstlige, fulde af middelalderlig latinlærdom og velkendte med fremmede gejstlige skrifter, som de søger at kappes med og efterligne. Især gælder dette den sidstnævnte. Hans svulst og svada er ganske vist himmelvidt borte

fra sagaens stil. Havde Oddr skrevet på sit modersmål, er det ikke sikkert, om han havde fjærnet sig så stærkt derfra. Til gengæld kan man henvise til gejstlige som Are og Karl, der endda var abbed. Uagtet de ikke således øser af den folkelige tradition, som sagaernes forfattere formentlig har gjort, er netop deres fremstilling i den grad præget af folkelighed, at vidste man ikke bedre, kunde man særdeles vel tænke sig at de havde bægge to været brave lægmænd.

Det er fõr blevet antydet som mulighed, at bevidstheden om fremmede (latinske) skrifter ikke har været uden betydning for den isl. historieskrivnings oprindelse. Det kan også anføres her som en mulighed, at oprettelsen af klostre på Island kan have haft betydning for sagaskrivningen. Det første isl. kloster blev stiftet på Tingøre (Hunavatnssyssel, Nordlandet) 1133, Munketværåkloster (i Øfjorden) 1155, Tykkvebøklostret (på Sydlandet) 1168, Flatøklostret 1172, dette flyttedes 1184 til Helgafell (på Snefjeldsnæs). Disse klostre ligger så at sige lige i sagagruppernes centrer, og det vilde være let at tænke sig en åndelig forbindelse og påvirkning. Derfor behøver man ikke at antage, at nogen saga ligefrem er skreven i disse klostre, og der er næppe tvivl om, at sagalitteraturen var kommen i stand uden dem.

Hvad den islandske sagaskrivning i det 13. årh. angår, kendes også her kun nogle få navne på forfattere, som Snorre, Sturla, Styrme. Den egenlige originalsagaskrivning var forbi, men der fortsattes på en meget frodig måde, blot lidt anderledes. Man samler, omarbejder og bearbejder ældre værker, hvorved der unægtelig fremkommer udmærkede skrifter. Allerede i slutningen af det 12. årh. var de norske kongers enkeltsagaer bleven samlede til et hele, men i en meget forkortet skikkelse og uden nogen indre

kunstnerisk sammenknytning (Ágrip). Dette fortsattes med Morkinskinna-bearbejdelsen (omkr. 1220) fra og med Magnus d. gode til Sverre, med Fagrskinna-bearbejdelsen (omkr. 1240, Halfdan svarte til Sverre) og endelig med Snorres alle andre overstrålende Heimskringla (omkr. 1220—30), hvis indhold gik helt tilbage til den grå sagntid, et værk, som ganske vist grundedes på de samme kilder som de andre, men som ved opfattelse og selvstændighed indtager en hædersplads for sig. Sturla forfattede de sidste kongesagaer, dem om kong Hakon d. gamle og Magnus lagaböter; hullet mellem kong Sverre og Hakon blev også udfyldt; således blev hele den lange række ubrudt. Også blev en samlet saga om de danske konger skreven (omkr. 1260), Knýtlingasaga.

Hvad islandske æmner angår, blev der omkr. 1200 skrevet udmærkede bispesagaer (de 5 første Skalholtske biskopper og flere); det var for så vidt en fortsættelse af en del af Ares bog. Landnámabók blev samlet til det hele, man nu kender, og i øvrigt flere gange bearbejdet i løbet af århundredet; den er af en omfattende betydning. Et par andre — originale — sagaer blev skrevne om personer og begivenheder i det 12. og 13. årh. Atter kommer vi til Sturla, der nu skrev en samlet fremstilling af det 13. årh s. historie omtr. til 1260. Det er interessant at lægge mærke til at Sturla ligesom Are skriver både om Norge og Island, men således at medens hin skrev kort og om bægge lande i én bog, skrev denne så at sige kæmpeværker, om bægge lande, hvert for sig. Der ligger en betegnende udvikling imellem. Atter blev de forskellige sagaer om personer i 12. og 13. årh. samlede, den nuværende Sturlungasamling, hvor dog Sturla mulig har medvirket eller givet et eksempel.

I det foran anførte sted fra den nævnte samling

hed det, at de fleste Islændersagaer var skrevne för 1201. Heri ligger at forfatteren har kendt andre senere sagaer; disses tilværelse bekræftes på andre måder. I den sidste halvdel af det 13. årh. er nye slægtsagaer bleven forfattede, især hvor der fandtes mundtlige traditioner i nogenlunde samlet tilstand, der af en eller anden grund endnu ikke var bogførte; disse traditioner ses at have været af en anden art end de gamle, nemlig meget forvanskede og afblegede. Disse originalsagaer står meget tilbage for dem fra den klassiske tid, undtagen måske med hensyn til stilen, der i det hele er god, men naturligvis noget anderledes end i den klassiske tid. I enkelte tilfælde, hvor den gamle originalsaga var tabt, blev en ny forfattet efter hukommelsen og muligvis endnu levende bygdetraditioner og da af den samme art som de sidst omtalte.

I det 13. århs. sidste halvdel begynder man også at optegne de såkaldte fornaldarsagaer, men hovedmængden af disse tilhører dog vistnok det 14. årh., ialfald i deres nuværende form. Endelig skal her blot anføres, at annalskrivningen først begynder omkr. 1280; det meste deraf tilhører også det 14. årh. Det er værdt at lægge mærke til den omstændighed, hvor sent denne art af historieskrivning opstår. Længe för end Islands sagalitteratur opstod, havde der eksisteret annalskrivning i udlandet, både på fastlandet (på latin) og i England (dels på latin, dels i modersmålet). Hvis en stærk påvirkning, især fra Vesten, og efterligningslyst på Island havde fundet sted, hvor er det så muligt, at annalskrivningen ikke för er begyndt på Island, især når man ved, at i Danmark var den begyndt allerede i 12. årh.

Til alt det foregående kan endnu föjes den store

oversættelseslitteratur, for det meste efter latinske originaler, dels fra 12. og dels fra 13. årh.

Om norsk litteratur kan henvises til det særlige afsnit derom.

En anden slags bearbejdelse end den för omtalte må her til slutning kort nævnes. Den består i at de originale værker af afskrivere eller kyndige samlere udvides med et ikke för bogført stof; der skabes ikke derved nye skrifter, men kun udvidelser, der tillige er forvanskninger af det oprindelige, godt byggede, logisk sammenhængende hele. I enkelte tilfælde er dog disse udvidelser af stilistisk art, og det er næsten værre. Da originalværkerne i reglen er tabte, volder netop denne bearbejdelsesmåde store vanskeligheder m. h. t. litterær-kritiske undersøgelser. Sagaerne var unavngivne og betragtedes som allemands fælleseje; det samme gjaldt dog også f. eks. Snorres Heimskringla. Den litterære ejendomsret respekteredes ikke det mindste.

Al denne bearbejdelse viser, at sansen for det tætsluttede, logisk byggede sagahele, for sagaen som én mands kunstværk, ikke mere eksisterede for bearbejderne og samlerne; for dem gjaldt det netop om at få så meget stof ophobet som muligt, om den forbindende tråd end var nok så tynd. Lad os nu kort se på de oprindelige sagaer — der eksisterer dog heldigvis flere sådanne, der tillader en fuldstændig dom om dem og deres art, en dom som med det samme får en videre betydning.

Sagaerne — og der tænkes især på slægtsagaerne — er af forskellig art og udstrækning. Flere er kun en enkelt hovedpersons biografi. Der göres kortelig rede for denne persons oprindelse og herkomst; slægtregistre er meget korte og der findes kun lidt om slægtens forhistorie. Så fortælles der videre indtil den begivenhed forefalder, der så at sige

skaber sagaen; til den er alt det øvrige logisk knyttet, det ene led følger af det andet og griber ind i det andet; her er en ubrudt årsagsforbindelse fra først til sidst, sagaen ét organisk, harmonisk afrundet hele. Ingen uvedkommende episoder, ingen personer, der ikke strængt taget hører med, findes, ikke et ord er for meget. Dernæst er der sagaer, der er længere, udførligere, der ganske vist er eller bliver en enkeltmands saga, men hvor der udførlig fortælles om hans forfædre, fader og bedstefader, deres indvandring osv. Det bliver en hel slægtsaga, der så spænder over måske godt og vel et århundrede (fra indvandringen til omkr. 1000 eller endogså lidt ind i det 11. årh.). I øvrigt har disse sagaer de samme gode egenskaber som de førstnævnte. Jo flere personer, der her optræder, og jo mere slægtens skæbne er knyttet til andre slægters, desmere kan sagaen blive etslags bygdesaga. Endnu mere gælder dette den tredje slags, hvor der ganske vist er tale om hovedslægter og indenfor disse atter om fremragende hovedpersoner, men hvor sagastoffet dog ikke danner et logisk og kavsalt sammenhængende hele. Her falder indholdet i episoder, i mindre afsnit, hvor det ene ikke er afhængigt af det andet, skönt personerne delvis er de samme. Disse sagaer bliver bygdesagaer, ja kan endogså kaste lys over forhold og personer langt ud over den snævre bygd. Til sammen udgör de alle omtrent en lands-saga for det tidsrum de handler om og det mere end i én henseende. Uagtet de ikke ligefrem går ud på at beskrive kulturtilstande, er det dog muligt ved deres indirekte og tilfældige meddelelser at opbygge en islandsk kulturhistorie så at sige på ethvert samfundsområde; i så henseende er sagaerne en uudtömmelig guldgrube. Og deres deraf følgende betydning gælder ikke blot for Island men også tildels for hele Norden, ja den gælder på

mange punkter for den germanske oldkultur i det hele. Der er ikke få direkte berøringspunkter mellem deres antydninger og Tacitus' gamle skildring fra 1. årh. e. Kr.

Indholdet er trods megen lighed dog meget forskelligartet. Nogle sagaer handler om elskov mellem to unge mennesker og de deraf opståede konflikter; deres ulykkelige kærlighed bliver grundmotivet og det bevægende led i helheden. De elskende får ikke hinanden, og dette, der syntes at være en regel, førte til den opfattelse, der får sit udtryk — ganske vist meget senere — i Skáldhelgarímur, hvor det hedder, at virkelig, gensidig elskov ikke kan føre til et lykkeligt ægteskab. Andre sagaer er drabs- og hævnsagaer, hvor hovedpersonerne, skönt i grunden brave og sjæleligt sunde mennesker, ved omstændighedernes (skæbnens) magt drives ud i drab og misgærninger, bliver udstødt af samfundet og må leve som fredløse, flakke omkring, hjulpne af enkelte, efterstræbte af deres fjender indtil det lykkedes at få bugt med dem. Atter andre er kraftige hövdingers saga, der fortæller om disses bedrifter og forhold til andre hövdinger; også dér forekommer tragiske begivenheder, drab, mordbrand, kampe osv. Gennemgående er sagaerne tragiske af karakter, og som sådanne billeder af livet som det i de tider levedes og måtte udfolde sig. Om de mennesker, der levede fredelig på deres gårde, optagne af deres daglige materielle stræv, og som døde mætte af dage — om dem gaves der ingen saga, om dem var der intet at fortælle; de er og var navnløse.

De norske kongers sagaer er biografier, hvor kongernes vigtigste bedrifter, tog og kampe, berettes i tidsfølgeorden, og skiller sig for så vidt ikke synderlig fra slægtsagaerne. De er fortalte ligefrem; først hos Snorre hæver de sig til kunstneriske mester-

stykker med bevidst skildrede karakterer og de personlige mål, de enkelte konger satte sig, så vidt det overhovedet var muligt at påvise sådanne.

Som för bemærket behøvedes der ikke meget til at sagaforfatteren hurtig indså, hvor stor en historisk betydning og beviskraft de fyrstelige skjaldedigte havde; det måtte så at sige komme af sig selv. Ingen historiker kunde overhovedet komme uden om dem. Allerede Are anfører et lille vers, men ifølge hele hans skrifts indhold og art var det ham i øvrigt umuligt at benytte skjaldekvad. Derimod ses sådanne at være rigelig benyttede i det ældste på islandsk skrevne værk om en norsk konge, der overhovedet kendes, nemlig den ældste Olafssaga helga. Muligvis er det denne, som er bleven de senere sagaers forbillede i så henseende, også for slægtsagaerne; men det må ikke glemmes, at sammen med disses indhold var de gamle skjaldes kvad ofte bevarede netop som kærnen i fortællingerne enkeltvis. Hvad der således allerede forlængst eksisterede i den mundtlige tradition var det naturligt at beholde og fæstne ved skriftens hjælp. På dette punkt at henvise til irske forbilleder er atter ganske unødvendigt; hos Kelterne findes ganske vist blanding af vers og prosa, men der er dog ved nærmere eftersyn en forskel på brugen af vers i de keltiske skrifter. Hvad de isl. slægtsagaer angår, er der nogle, der er uden vers; disse er således ikke nogen absolut bestanddel af en saga; heller ikke i kongesagaerne; så snart som den samtidige historie begynder, holder man op med at anføre vers (jfr. foran 171—72). At versene i slægtsagaerne i regelen er ægte, ses dels af indre kriterier, dels af at de ofte ikke stemmer helt med det i prosaen fortalte.

I sagaerne ser man alle sociale lag — så vidt som der overhovedet er tale om sådanne — repræsenterede og det i en meget rigelig grad, både mænd

og kvinder — i alle aldere. Man ser de optrædende personer livligt og anskueligt i al deres gören og laden, ord og handling, uagtet der ingensteds gives lange og indviklede skildringer af deres psykologi. Deres sindsstemning og sjælelige væsen udtaler sig indirekte i deres optræden; undertiden kendetegnes det ved et eller andet ydre træk, skitten-farve, klædedragt og lign. Om den sorgbetyngede Egill fortælles det, at hans legeme svulmede således op, at klæderne rævnede; det er det ydre, der således giver en meget anskuelig antydning af det indre. Utallige eksempler findes på sådanne træk; ja de findes så at sige på hver side. Det er denne friskhed, denne strålende livagtighed, der allevegne vækker den höjeste beundring. Men det er kun den ene side af sagen. Den anden er den, at de forskellige personer og karakterer er alle individuelt særtegnede; enhver har sit åndelige fysiognomi, hvorved han skilles ud fra alle andre. Sagaernes hövdinger kan på en måde klassificeres, og dog er de aldrig ens indenfor enhver gruppe. Således også med kvinderne. Dette forhold kan ikke stærkt nok fremhæves, men det vilde føre for vidt at komme nærmere ind på det her. Disse sagapersoner indtager en slående modsætning til de typiske sagnhelte i Eddakvadene; det beror på forskellen i det historiske grundlag. Men dette forhold har netop sin afgörende betydning for sagaernes historiske troværdighed. Dette særpræg over alle de optrædende personer, denne totale mangel på en almindelig type, er den bedste borgen for, at karaktererne er rigtig fastholdte fra først af gennem traditionen og lige så rigtig gået over i de skrevne sagaer; derved belyses den intime forbindelse mellem tradition og saga. Hvis sagaerne var mere eller mindre digtning, vilde man netop have fået typer og almindelig holdte skildringer af typisk art, noget som

netop kan iagttages i de senere sagaer fra den sidste del af det 13. årh.

Hvad der her er sagt om personerne, gælder også i samme grad om begivenhederne selv.

Fremstillingen er helt igennem rolig og objektiv. Aldrig mærkes forfatteren eller fortælleren direkte; der findes aldrig i ægte sagaer betragtninger af nogen som helst art. En forfatter-pegepind af den art, som moderne forfattere på skolemestervis så stærkt benytter, er ukendt i sagaerne, og dog er alt her så lyst og klart; det er mesterskabets solskinsbelysning, der er udbredt over det hele. Det gör den klare, knappe fortællestil, den i bedste forstand folkelige fortællemåde, der råder; det gör den blanding af direkte fortælling og samtaleform, der så hyppig og uvilkårlig benyttes. Det er herved at karaktererne kommer til at springe frem som i relieff og hvorved det hele bliver så livfuldt og anskueligt. Sagastilen — og den er ikke ret meget forskellig i de forskellige sagaer, i nogle som Njála måske noget mere retorisk end i andre — er bekendt for sin knaphed, sin prunkløshed, sin naturlighed. Ordenes stilling er meget ligefrem, men ofte får de dog noget anden ordning end den allersimpleste; det beror på den talendes stemning i öjeblikket; den indre varme bevirker en særlig betoning og denne betinger atter en omflytning, således at de stærkest betonede ord kommer til deres fulde psykologiske ret, hvad de ikke vilde göre, hvis ordfølgen skulde være den simplest mulige. Dette må man nöje lægge mærke til under læsningen, og det er ikke vanskeligt. Men først da kommer læsningens egenlige nydelse i stand.

Selv om den islandske saga ikke havde andre fortrin end disse: den mesterlige personskildring og den mesterlige stil, vilde de være tilstrækkelige til at sikre den en fremragende og fortjænt plads i verdens-

litteraturen. Men den har utvivlsomt andre og flere fortrin af historisk og kulturhistorisk art især. Alt tyder på, at dens værd i så henseende er ganske betydelig, selv om et eller andet er urimeligt eller uhistorisk; i det hele og store er der liden grund til at tvivle om det fortaltes rigtighed, ialfald hvad tiden ved og efter 900 angår. Derfor er det fuldkommen berettiget at spörge om en sagas historiske pålidelighed og stille det spörgsmål blandt de første.

ISLANDS HISTORIE.

Af navngivne forfattere i det 12. årh. er der kun én, nemlig

Ari Þórgilsson, prestr, enn fróði. Hvad der vides om denne mærkelige mand, findes så godt som alt i hans eget historiske skrift; bag ved dette findes også hans eget slægtregister, der tildels falder sammen med de norske kongers (Ynglingeslægten). Hans fader Torgils var en sön af Gellir, og dennes fader var den fra Laxdœla kendte hövding Þorkell Eyjólfsson, gift med Gudrun Osvifrsdatter. Ares moder var en datterdatter af Torstein Sidu-Hallsson. Ari tilhørte således landets bedste slægter og er født 1067. Da hans fader druknede, kom Are først til sin bedstefader og derpå, da denne døde 1073, til den gamle hövding, Hallr Þórarinsson i Haukadalr (kort fra Geysir). Det var denne Hallr, som havde været Olaf d. helliges handelsfælle og som huskede, at Tangbrand havde døbt ham 3 år gammel. Han sad inde med et helt århundreds viden, så at sige på første hånd. Han døde 1090. Sammen med Are voksede også Teit, biskop Isleifs sön, op i Haukadal, og det synes, som om der har været et særligt venskabsforhold mellem ham og Are. Are anfører ham

som sin hjemmelsmand; uden tvivl var det Hallr, fra hvem Teit havde sin viden. Her på Haukadal har Are studeret til præst; han regnes til »de meget ansete mænd, som var vel lærte og viede«. Ellers vides desværre intet om Ares senere liv indtil han døde 9. november 1148. Han var en god ven af landets bedste og lærdeste mænd, biskopperne, Sæmund frode og mange andre. Are var sikkert aldrig udenlands, og han synes aldrig at have deltaget i landets styrelse som gode, uagtet han formodes at have besiddet en del af et godord. Hos eftertiden blev Ares ry uforminsket; Snorre kalder ham »overmåde vis og af en udmærket hukommelse,« hvis »fortælling er den vigtigste af alle«. Der har heller aldrig været nogen, der har forsøgt at rokke ved Ares litterære anseelse. Hvorledes han som menneske har været, vides jo ikke, men hans egne personlige bemærkninger vidner på det smukkeste om hans redelighed og beskedenhed.

Heldigvis ved man god besked om Ares forfattervirksomhed; han giver selv derom fortræffelige oplysninger. Han siger, at han først har skrevet en »Islænderbog«, *Islendingabók* (dette er en bogstavelig oversættelse af den latinske titel, Are har brugt, og som findes over det 1. kapitel: Libellus Islandorum) for biskopperne, Torlak og Ketil, som han har vist den, og Sæmund præst; »men da det behagede dem at have det således eller at tilföje noget«, så skrev Are en anden. De nævnte lærde har altså ønsket, at bogen skulde være som den var, men har ment at der dog kunde tilföjes noget; hvad dette har været, vides ikke; men så tilföjer Are: »jeg skrev denne bog på samme måde, men uden ættetal og kongers liv og tilföjede det, som jeg senere fik kundskab om, og som nu er udførligere fortalt i denne end i hin«. Det er heraf klart, for det første, at der i den 1. ud-

gave fandtes et »ættetal« og »kongers liv«, som Are har udskilt, vistnok fordi han kom til erkendelse af, at sådanne æmner lå udenfor hans egenlige æmnes rammer. Det er umuligt nu at afgöre, hvori »ættetallet« og (de norske) »kongers liv« bestod; det sidste var vel en kortfattet, skematisk fremstilling af de norske kongers regeringstid, altså kronologiske, og mulig nogle mindre, historiske bemærkninger. Desværre er den ældre Islænderbog helt tabt. Men den er bleven benyttet af andre yngre historieskrivere og det er den, der sigtes til, når Are citeres, og det forekommer ikke sjælden. Han anføres som hjemmelsmand for angivelser angående norske fyrsters regeringstid og lign. og dernæst for lignende angivelser angående islandsk personalhistorie (især personer fra landnamstiden), slægtskabsforhold og lign. Disse henvisninger passer fortræffelig på den ældre bog. Derimod findes der ikke henvisninger til den yngre Islænderbog, hvad grunden så end kan være. Denne bogs begyndelse består af 3 småstykker; det første er Ares redegörelse for hans to bøger, der så godt som helt er ovenfor anført; det andet indeholder Harald hårfagers slægtregister, vistnok bevaret fra den ældre bog og det fordi kap. 1 begynder med at nævne Harald; det er således af en forberedende, oplysende art; det 3. stykke er et kapitelregister — hvorefter det egenlige skrift tager sin begyndelse. Det består af 10 kapitler, hvori der gives en oversigt over Islands historie fra landnamstiden af og indtil 1120. Det 1. kap. handler om Islands bebyggelse med nöjagtig tidsangivelse; i tilslutning hertil anføres i k. 2 4 af de vigtigste landnamsmænd, én for hver fjærding. Derpå fortælles om Ulfljot og hans love i k. 3, om altingets oprettelse og altingsstedets valg. I tilslutning hertil nævnes de to første lovsigemænd og deres funktionstid. I kap. 4 giver Are en oplysning om en

vigtig forbedring af den islandske kalender efter råd af Torstein surt. I k. 5 fortælles om en tingstrid, der førte til et vigtigt forslag om en forandring i procesvæsenet og i forbindelse dermed til en inddeling af landet i fjærdinger. De næste to lovsigemænd nævnes. I k. 6 meddeles Grönlands opdagelse, i k. 7 Islands kristning på foranstaltning af Kong Olaf Tryggvason. K. 8 meddeler navnene på udenlandske biskopper, der havde opholdt sig på Island, og de 5 næste lovsigemænd. 9. og 10. kap. handler hovedsagelig om de to første biskopper, Isleif og Gizur; lovsigemandsrækken føres ned til Bergtor Hrafnsson (til 1122) og Gudmund Torgeirsson (1122—34). Kap. 10 ender med ordene »Her sluttes denne bog«.

Der er meget at sige om Ares bog. Hvad der først og fremmest falder i öjnene er det sikre blik, hvorved stoffet er valgt og ordnet. Det er i virkeligheden de vigtigste hovedpunkter i landets historie, som Are har givet. Dernæst søger han kronologisk ved årstal og andre data at tidsfæste begivenhederne, og her er lovsigemændenes række af overordenlig betydning. For det tredje lægger man mærke til Ares nöjagtige og omhyggelige redegörelse for hans kilder. Så godt som alt henføres til pålidelige også ellers kendte mænd og kvinder; deriblandt indtager Hallr og Teitr den første plads; skjalden Markús Skeggjason var hjemmelsmand for hele lovsigemandsrækken; dennes bedstefader huskede den anden lovsigemand; således anfører Are ikke alene sin hjemmelsmand, men begrunder også dennes viden. Ares farbroder var hjemmel for Grönlands bebyggelse, men han havde fået sin viden fra en mand, som selv deltog i Erik den rødes opdagelse af landet. Og således videre. Der er i alt 9 hjemmelsmænd. Desuden hentyder Are til en almindelig tradition. Der er kun 3 stykker, som Are ikke anfører hjemmelsmænd for,

men det ligger meget nær at antage, at de også hiorører fra nogle af de navngivne.

Ligesom Are således har stræbt at göre sit lille skrift så pålideligt som muligt, er der heller ingen tvivl om, at det er lykkedes ham; hvert eneste ord i hans fremstilling er sandt; der er ingen begrundet tvivl mulig. Hans absolute sans for kritisk historisk objektivitet og søgen efter historisk sandhed træder frem på ethvert punkt og får sit direkte udtryk i slutningsordene af det aller første stykke (det eneste, der ikke főr blev anført i sin sammenhæng); de lyder: »men hvad der så end kan være berettet fejl i disse kundskaber (ɔ: historiske beretninger), er det en pligt, hellere at vælge det, der viser sig at være rigtigst«. Uagtet dette er selvfølgelige ord i og for sig, er det velgörende at høre den første forfatter være så klar og så redelig i sin historiske forskning. Ares metode er fuldt ud videnskabelig i rent moderne forstand — intet mindre. Hvad hans fremstilling angår, er den lige så mesterlig. Der er en ægte gammeldags kraft og kærnefuldhed i udtrykket; kortfattet er han naturligvis nok; dog er hans fremstilling f. eks. i kap. 7, 9 og 10 ret fyldig; han refererer Torgeirs tale 1000, omtaler ret udførlig Hjalte Skeggjason og anfører endogså den kvædling, hvorfor han landsforvistes. I stilistisk henseende kan Are egenlig ikke siges at have lagt an på nogen særlig knaphed. Hans stil er noget tung på sine steder og sætningsbygningen noget indviklet, hvad der er naturligt nok, men ingensinde bliver han dunkel. Han omtaler et par gange sig selv; det er nærmest for at vise, hvorledes han er kommen i berøring med så udmærkede hjemmelsmænd, mulig også for at antyde, hvorledes han er kommen ind på sit historiske studium. — Det var som bemærket en uvurderlig lykke for den islandske historieskrivning at have en så ud-

mærket banebryder; ham skylder de senere sagaer måske mere, end man nu er i stand til at påvise; men respekten for sandhed og kritisk vurdering af traditionen har de senere forfattere lært af Are.

Når skriftet er forfattet er vanskeligt med bestemthed at sige. Som nævnt anføres Gudmund Torgeirsson som den sidste lovsigemand; efter det skulde det være afsluttet kort efter 1134. Men der er grundet formodning om, at denne lovsigemands nævnelse beror på en senere tilföjelse (af Are selv eller en anden); i det første af de to tilföjede stykker (hvorom straks mere) hedder det om biskop Torlak: »som nu er biskop i Skalholt«; han døde 1133; der er al grund til at antage, at ikke blot dette stykke, men også Islænderbogen er skrevet för dette sidste år. I grunden behøver dog kun antallet af Gudmunds år at være tilföjet. Bogen kan antages et være skreven i tidsrummet 1122 (biskop Ketils tiltrædelsesår) til 1130.

Efter bogens afslutning findes to tillæg, som de kunde kaldes. Det første er de første (tre) Skalholtske og (to) Holumske biskoppers slægtregister, der føres op til landnamsmænd og -kvinder. Det andet består af »Ynglingernes og Bredefjordsmændenes«, d. v. s. Ares eget slægtregister; det slutter med ordene: »men jeg hedder Are«. Det begynder med »Tyrkernes konge Yngve«; i visse henseender afviger denne genealogi fra Tjodolfs i Ynglingatal (jfr. foran s. 99).

Andre skrifter kendes ikke af Are. Der er dog grunde, der taler for at en fortegnelse over islandske præster fra 1143 hidrører fra ham. Selv er han ikke optaget deri. Denne fortegnelse afsluttes med en notits om biskop Ketils død 1145 — »det fortalte biskop Magnus . . til Are frode«.

ISLANDSKE SLÆGTSAGAER.

Den rækkefølge, i hvilken disse sagaer skulde omtales, kunde være forskelligartet. De kunde ordnes efter indholdets art og hovedpersonernes væsen, men dette vilde dog have sine vanskeligheder. Den topografiske ordning har unægtelig noget mekanisk udvortes ved sig, men den har alligevel sine fordele, og den vil blive benyttet her. Vi vil da begynde omtrent ved grænsen mellem sydlandet og vestlandet, og derpå gå videre mod vest og nord og landet rundt. Den første saga, der da møder, er

Egils saga Skallagrímssonar. Den fortæller udførlig om Egill, især om hans udenlandsrejser og de på dem forefaldne begivenheder; derimod dvæler den mindre ved begivenheder på Island, undt. til slutning, hvor der fortælles om Torstein Egils sön. Men sagaen indeholder meget mere, nemlig en udførlig beretning om slægtens norske medlemmer fra og med den gamle Kveldulfr af og dennes to sönner Torolf og Skallagrim. Torolf blev kong Haralds håndgangne mand, men blev bagvasket af to brødre, der mente sig forurettede af ham, og senere dræbt af Harald selv. Herved lagdes grunden til den langvarige fejde mellem de to ætter, Kveldulfs og den norske kongeslægt, der går som en rød tråd gennem hele sagaen, lige ned til slutningen, hvor det fortælles, at Skule Torsteins sön, skjalden, var på Barden hos Erik jarl imod kong Olaf i Svolderslaget. Kveldulfs og Skallagrims udvandring og den sidstes landtagning og liv på Island omtales udførlig. Sagaen giver i anledning af disse og andre begivenheder udmærkede bidrag af kulturhistorisk art både vedrørende Norge og Island, bidrag, hvis pålidelighed er hævet over enhver tvivl. Også kaster sagaen et klart lys over norske retsforhold i det 10. årh., over ru-

nernes brug og meget mere. Dens historiske og kulturhistoriske betydning er meget fremragende. De angreb, der er bleven rettede mod denne saga især, har vist sig at være meget løse og uberettigede. Lige så stor en betydning har sagaen ved sin fortræffelige, logiske sammensætning, ved sin uovertræffelige stil og fremstilling og ikke mindre ved sin persontegning. Der er mange og meget forskellige personer og karakterer, der her optræder; men alle er de så skarpt skårne, så individuelt-ejendommeligt skildrede, at det er en fryd. Man skal lede længe efter sådanne persontegninger som dem, der f. eks. findes på engang i beretningen om Egils Værmlandstog. Sagaens kilder er slægtens traditioner og Egils digte og vers, hvoraf der findes mange; nogle uægte vers findes deriblandt, mærkeligt nok. Om de tilhører sagaens ældste form er vanskeligt at sige; helt er den ikke bevaret i sin ældste skikkelse; på den anden side har den heller ikke undergået nogen synderlige ændringer eller interpolationer. Den er sikkert ikke yngre end fra tiden ved 1200, snarere noget ældre; præsten Skapte nævnes som hjemmelsmand; han levede ved midten af det 12. årh. Derfor er det mere end tvivlsomt, hvorvidt Snorre har nogen andel i sagaen; man har endogså villet göre ham til dens forfatter. Vist er det, at forfatteren er vel kendt med sagaens islandske skueplads; han kender den ud og ind, og har sikkert på en eller anden måde været knyttet til Egils slægt. Som bemærket er sagaen i det hele meget pålidelig; kun angående begivenheder i England i den første fjærdedel af det 10 årh. er den mindre vel underrettet; der blander forf. åbenbart og let forståeligt to slag sammen (det er dog vistnok ikke hans, men traditionens, fejl).

Nær til Egils saga slutter sig Gunnlaugs saga ormstungu, idet den danner en kronologisk fort-

sættelse deraf. I øvrigt er de i indhold höjst ulige. Gunnlaugssaga er en elskovshistorie fremfor alle andre. Den kvindelige hovedperson er Egils sönnedatter, Helga den fagre; hun og Gunnlaugr elsker hinanden, og han fæster hende, rejser derpå udenlands, men bliver længere borte end han skulde. Helga bortgiftes, mod sin vilje, til Hrafn Önundsson, en skjald, som Gunnlaugr havde krænket i kong Olaf den svenskes hal. Deraf tvekampe mellem de to medbejlere; den sidste stod i Norge; Hrafn faldt, men først efter at han, mod tro og love, havde givet Gunnlaugr ulivssår. »Han undte ham ikke Helga den fagres favntag«. Til slutning fortælles Helgas egen tragiske skæbne og død med Gunnlaugs-gaven, den prægtige kappe, for sine öjne; gennem den mindedes hun ham. Sagaen er en af de korteste, men også en af de skönneste. Man forbavses over, at vore forfædre har rådet over så bløde stemninger, som der her træder frem, men de kendes mange andre steder fra. Sagaen er et mesterværk i enhver henseende. Kompositionen er fast og simpel; med velberegnet kunst og virkningsfuldt anføres i begyndelsen en dröm, Torstein, Helgas fader, skal have haft; men denne dröm er sagaen selv i dens kærne. Den spænder over et ganske ringe åremål, kortere end nogen anden saga. Den er uden tvivl forfattet i hovedpersonernes hjemstavn — og på grundlag af udmærkede traditioner. At sagaen begår en kronologisk fejl, er uden betydning; det er en almindelig forekommende fejlregning m. h. t. Sven Tveskægs død. Sagaen anfører vers af Gunnlaugr og Hrafn og desuden et vers af Tord Kolbeinssons digt om Gunnlaugr (se ovf. s. 129). Sagaen er overleveret vistnok ganske uforandret i dens oprindelige skikkelse.

Til Egils saga slutter sig også Bjarnar saga hitdœlakappa, der i meget minder om Gunnlaugss;

den er ligesom denne en elskovshistorie. Hovedpersonerne her er Björn (se ovfr. s. 114) og Oddny øfakkel; den 3., Oddnys mand, er Tord Kolbeinsson (se ovf. s. 129), der har ægtet hende ikke uden svig og falske foregivender (om sådanne var der ikke tale i Gunnl. s.). Det ender med, at Tord dræber Björn, hvorpå Oddny bliver sjælesyg og visner hen. Der fortælles udførlig om Björns ophold i udlandet og forskellige sammenstød med Tord. Sagaen er bedrøvelig dårlig overleveret. Den findes mangelfuldt og for det meste kun i papirsafskrifter — og det er egenlig kun én, der duer —; begyndelsen er tabt, men findes i noget ældre og afpasset form i en bearbejdelse af Olaf d. helliges saga. Således må sagaen nu sammenflikkes og endda er der en lakune i den. Efter dens nuværende form at dömme er den langt fra så godt og fast bygget som de foregående, og der er endel at bemærke til den, men det er mulig overleveringens fejl. Den er meget jævnt fortalt og er i det hele meget ukunstlet. Den til grund liggende tradition synes i det hele at have været meget god, men æventyrlige motiver og udsmykninger er den ikke helt fri for; Björn siges at være bleven opdraget hos Skule på Borg, men det må være en fejl for Torstein. Den rigtige bedömmelse af disse ting er, atter på grund af overleveringen, vanskelig. Sagaens tidsregning er åbenbart noget forvirret. I det hele og store må sagaen dog betragtes som historisk troværdig. Også den er uden tvivl forfattet på Myrar-egnen eller i Björns hjemegn. Dens forfatter har forskellige interesser; de går særlig i antikvarisk retning, men han interesserer sig også for retsvæsen m. m. Sagaen grunder sig på den mundtlige overlevering og Björns og Tords vers, hvoraf den anfører mange. Som hjemmelsmand anføres en Rúnólfr Dálksson; denne var en præst på vestlandet ved mid-

ten af det 12. årh. Dette giver et godt fingerpeg m. h. t. sagaens affattelsestid omkr. 1200. Ældre end ca. 1250 var den, da den citeres i Grettiss. Mulig er den bleven bearbejdet.

Om Harðarsaga, hvis hovedindhold foregår i en sydligere egn, vil der senere blive talt. Der har været en gammel saga, men af den er kun begyndelsen bevaret. Langt senere er den bleven helt omarbejdet, så at en ny saga kan siges at være opstået. — Også Hönsetoressaga, der lokalt tilhører denne gruppe, vil senere blive behandlet.

De egenlig vestlandske sagaer er følgende:

Eyrbyggja saga, således kaldt efter en hovedfamilje på gården Eyrr; men den kunde godt kaldes Snorre godes saga, da det dog er ham, der er dens hovedperson fra det tidspunkt af, at han begynder at kunne optræde. Sagaen er en af de længste og omspænder tiden fra landnamstiden af og til Snorres død 1031. Den omtaler først landnamsmænd på sydsiden af Bredefjorden, på Snefjældsnæssets nordside, hvoraf den vigtigste var Torolf Mostrarskæg; hans sön var Torstein torskebider, der druknede i en ung alder og efterlod sig to sönner, Torgrim og Börk; Torgrims og Tordis', Gisle Surssöns søsters, sön var Snorre. Der fortælles i begyndelsen om en interessant tingstrid og i forbindelse dermed hovets hellighed, der blev krænket. Efterat Snorre var bleven voksen, bliver han, som sagt hovedpersonen, og der fortælles om forskellige ættefejder og bygdestridigheder, hvoraf endel er overmåde interessant, f. eks. striden med Torarin svarte på Mávahlíð, en sön af den troldkyndige Geirrid; hun havde en broder, goden Arnkel, der måtte lade sit liv for Snorre. Snorre selv beholdt sin magt og anseelse til sin dødsdag og er en af sin tids störste og mærkeligste hövdinger. Der fortælles morsomt om Turid på Frodå, Snorres noget

letsindige søster, om hendes pragtlyst og elskovshistorie. Der fortælles om gengangere på en höjst interessant måde; døde mænd kom hver aften til huse, og man fandt endelig på det råd, ligefrem at stævne dem til at blive borte, osv. Sagaen er meget episodisk og hænger ikke sammen helt igennem kapitel for kapitel. Den er meget grundig fortalt og dens forfatter har ikke alene benyttet den mundtlige tradition, der er hovedkilden og hvortil der ofte hentydes, men også Ares værker; ligeledes skjaldekvad som draper om indenlandske hövdinger (Snorre og Illuge på Gilsbakke, der også optræder i sagaen) og den nævnte Torarin svartes udmærkede vers om hans egne forhold m. m. Her foreligger der en saga, som i dens helhed umulig kan bero på den mundtlige tradition; den bærer, man kunde sige, den lærde granskernings fulde præg. Rimeligvis er den i sin nuværende skikkelse noget bearbejdet og udvidet, hvilket, da den fra først af var episodisk, så meget lettere kunde ske. Der er næppe tvivl om, at sagaens hovedindhold er fuldt ud pålideligt; det støttes på flere punkter ved andre kilder. Endogså i beretningen om en proces er det bevist, at den er vel underrettet. Fra Landnáma har den ikke hæntet noget stof; derimod er det omvendte tilfældet. Heri — foruden i flere andre omstændigheder — ligger et klart og bestemt fingerpeg om sagaens tilblivelsestid. Yngre end 1200 er den ganske sikkert ikke. Forfatteren er uden tvivl en gejstlig mand, en af disse samvittighedsfulde, folkelige mænd, der kun siger, hvad de har erfaret, og som fortæller det ligefrem og uden omsvøb; personskildringerne er som sædvanlig fortræffelige og forfatteren stiller sig ganske upartisk overfor dem alle. Af hovedpersonerne er særlig at lægge mærke til Snorre og hans modstander, den ædle Arnkel; den fortræffelige Torarin svarte er meget interessant og

klart skildret karakter; lige så tydelig er den gamle krakiler Torolf bægefod tegnet, og mange, mange flere. Forfatteren er selv stærkt optaget af de gamle kulturforhold og ret. Uden tvivl har han, der viser sig at være udmærket stedkendt, levet i sagaens egne; han har måske været knyttet til Helgafells kloster.

Laxdœla saga. Dette er den anden störste saga fra vestlandet og handler om Laksdölerne, d. v. s. den familje, der var knyttet til hovedgården Höskuldstaðir i Laksådalen, og til gården Hjarðarholt. Også den omspænder et lignende tidsrum som Eyrbyggja; den begynder med landnamskvinden Auðr den dybsindige, der førte sin slægt dels til Færøerne, dels til Island. En af hendes nærmeste efterkommere var Höskuld, om hvem der udførlig fortælles. På en udenlandsrejse købte han en trælkvinde, der viste sig at være en irsk kongedatter, Melkorka; med hende fik han sönnen Olaf, den senere berömte Olaf på til Hjardarholt, der blev gift med Egill Skallagrimsons datter. Denne og hans sönner, hvoriblandt Kjartan var den fornemste, bliver nu sagaens hovedpersoner på den ene side, og på den anden familjen på Laugar, Osvifr den spake (Einar skåleglams broder) og hans datter især, den berömte Gudrun. Sagaens sidste del handler særlig om forholdet mellem Kjartan og Gudrun, denne sagaernes måske mest storslåede kvindekarakter; det endte med Kjartans fald for hans fostbroder Bolles hånd, der var bleven gift med Gudrun. Sagaen er i det hele mesterlig komponeret; den falder ikke i afsnit som Eyrbyggja; der går en logisk, pragmatisk skæbnetråd gennem det hele, hvortil et sværd er knyttet af lignende art som Tyrfing i Heidrekssaga eller skatten i Gjukungedigtningen. Alt er omhyggelig motiveret. Dog findes der enkelte ujævnheder, man ellers ikke er vant til, pludselig opdukkende stedsnavne og lign.; dette kan bero på sagaens

nuværende tilstand. Den er vistnok netop i begyndelsen stærkt bearbejdet, ja, man kunde tro, at begyndelsen var en senere tildigtning; dens fremstilling er historisk umulig og ganske i strid f. eks. med Eyrbyggja (ang. Ketil flatnefr). Dette kunde forklares ved, at begyndelsen af sagaen var gået tabt og at man så senere fabrikerede en ny; senere vil et lignende eksempel blive nævnt. Også andre steder synes der at foreligge spor af bearbejdelse. På et punkt hersker der overordenlig stor forvirring, nemlig m. h. t. tidsregningen; der er mange forsyndelser mod den; den værste af dem er vistnok den, at forfatteren, af en vis forkærlighed for den unge Bolle Bollason — født efter sin faders død —, endelig vil lade denne deltage i hævnen efter faderen, der altså først skulde være foretaget en urimelig mængde år efter drabet. Sikkert findes der endvidere udsmykninger og uhistoriske beskrivelser f. eks. i beretningen om Olafs ankomst til Irland (en beretning, som, det være i forbigående bemærket, viser, hvor lidet kendskab forf. har haft til virkelige irske forhold) og flere steder. I det hele kan det vistnok siges, at sagaen mange gange gör indtryk af at være mere digtning end historie (jfr. f. eks. forholdet mellem Kjartan og Ingebjörg i Norge). Dog er der næppe tvivl om, at hovedtrækkene er rigtige. Sagaens kilder er omtr. som Eyrbyggjas; der er benyttede skriftlige kilder; Are citeres udtrykkelig (slægtregistrene i den ældre Islænderbog); digte har forf. kendt, men hovedsagelig er det mundtlige fortællestof kilden; mulig har forfatteren benyttet dette på en selvstændig, men vilkårlig måde, i så fald vilde sagaen være temlig enestående. Forfatteren kan med temlig stor sikkerhed betegnes som en gejstlig mand. Han har særlig interesse for gamle sædvaner, især retsforhold og love. Han har et absolut nöjagtigt kendskab til de egne, hvor sagaens begiven-

heder foregår; der er således ingen tvivl om, hvor han bör søges. Ares kritik har han visselig ikke besiddet, men én egenskab har han ejet i fuldt mål, ævnen til at skildre sine personer, ikke mindst de kvindelige; med en aldrig svigtende sikkerhed tegner han dem, hvad enten de er de blide og kvindeligt ömme som Hrefna, Kjartans hustru, en af sagaens yndigste kvindeskikkelser, eller det er de kraftige, lidenskabelige, hævnlystne kvinder som Gudrun, der i meget minder om Eddadigtenes Brynhild. Mændene er også dygtig skildrede. Mærkeligt nok er Kjartans karakter, så levende den end er, ikke absolut sympatetisk; han er gudfrygtig, efter sin omvendelse, og på en måde ridderlig, men dog begår han en utrolig lavhed.

Sagaen er bestemt yngre end 1184 (klostrets oprettelse, hvortil der hentydes); på den anden side haves brudstykker af et håndskrift, der synes at måtte sættes til tiden för 1250. Man tager næppe fejl ved at ansætte den til tiden omkr. 1200. Landnáma er ikke benyttet.

Den såkaldte Bollaþáttr, som i håndskrifterne danner sagaens slutning, er et meget ungt produkt (fra omkr. 1300) og meget uhistorisk.

I det inderste, nordøstlige hjörne af Bredefjorden findes Torskafjorden. Her foregår — bortset fra de udenlandske begivenheder — sagaen om Guld-Tore, Gull-Þórissaga. Den er mangelfuldt overleveret; der findes en lakune i midten af den. Tore er en sön af landnamsmanden Oddr skraute og tilhører således det 10. årh.s første halvdel; længere ned end til hans død eller rettere sagt til hans forsvinden går sagaen ikke. For så vidt er den, hvad indhold angår, en af de ældste og ret enestående. Tore rejser udenlands og erhværver sig meget guld på sine tog, — især på et af disse, ved Dumbshav; ved at dræbe

flyvende drager kommer han i besiddelse af deres guld, der findes gemt i en klippehule. At man her er på den anden side af historien og inde i æventyrets land er sikkert nok. Her foreligger en udsmykning eller, om man vil, en forvanskning af det ægte oprindelige. I samklang med dette er det at Tore tilsidst selv bliver et på sit guld rugende væsen. Hvad der i øvrigt fortælles om Tores opvækst og stridigheder med naboer på Island er langt mere ædrueligt, og der er næppe grund til at betvivle den historiske sandhed deraf. Desværre bevirker lakunen at herom kan der ikke med fuld sikkerhed dömmes. Sagaen har fra først af dannet et fastbygget hele og synes at være godt komponeret. Men den oprindelige saga er vistnok bleven stærkt overarbejdet i tidens løb. At den må tilhøre den ældste sagagruppe fremgår deraf, at den nævnes i Landnáma, som dog ikke har benyttet den. Den sidste udgiver mener, at sagaen er fra ca. 1300; det må da gælde dens nuværende form. Fremstillingen er meget ligefrem og simpel. Forfatteren er udmærket stedkendt og har særlige interesser for steder og stedsnavne. Der er intet, der taler særlig for, at han har været gejstlig.

Den tredje hovedfjord (fra syd af), der skærer sig ind i den nordvestlige del eller halvø af Island, de såkaldte Vestfirðir, er Dyrafjord. Her er hovedskuepladsen for Gisle Surssons saga, Gísla saga Súrssonar. Denne foreligger i to bearbejdelser; dette gælder dog især begyndelsen, der er helt forskellig i de to hovedhåndskrifter (bearbejdelser), der haves. Men der er ikke mindste tvivl om, hvorledes forholdet er at opfatte. Det ene har bevaret den ægte begyndelse; i det andet er den et ungt fabrikat, der dels beror på reminiscenser, dels på fri fantasi og læsning i andre sagaer. Forklaringen heraf er sandsynligvis den, at en mand har ejet et i begynd-

elsen defekt håndskrift og ikke kunnet få fat i et fuldstændigt; han har så selv lavet eller fået en anden til at lave en ny begyndelse. Selv om man ikke havde den ægte tekst, vilde man dog kunne bedömme den senere lavede rigtig; begyndelsen er aldeles usagamæssig, og Gisle foretager vikingetog af fuldstændig skablonmæssig art. Den ægte bearbejdelse af sagaen findes dog ikke helt i dens oprindelige skikkelse; men det er dog kun stilen, der vistnok her er noget ændret — håndskriftet er meget ungt — og måske er der hist og her gjort tilföjelser; her hjælper den anden bearbejdelse på mange punkter, samt et lille brudstykke af et tredje håndskrift. — Sagaens hovedindhold er kort antydet ovf. s. 117. Dens hovedperson er skjalden Gísli Súrsson og hans trofaste og behjærtede hustru Auðr, foruden hans søster og broderen Torkel, der er en modsætning til Gísle, og så hans søsters mand eller mænd, brødrene Torgrim og Börkr, samt Auds broder Véstein. Denne dræbtes af Torgrim, der igen blev dræbt af Gísle. Herom og om de for Gisle tragiske følger, fredløshed, handler sagaens hovedpart; indledningen fortæller udførlig om slægtens norske forhistorie og hvad der gav anledning til dens udvandring til Island en lang tid efter landnamstiden. Sagaen foregår ved og efter midten af det 10. årh. Den er altså en fredløshedens saga, og det af en meget interessant art. Det er en af de smukkeste og helstøbteste sagahelheder, der haves, hvor alt hænger på det nöjeste og mest logiske sammen. Der er en uafbrudt kæde af årsagsammenhæng helt igennem. Fremstillingen er i sproglig henseende fortrinlig, og personerne, som sædvanligt, udmærket skarpt tegnede; især bör det bemærkes, at et par søskende, ikke voksne, er skildrede på en henrivende og naturtro måde. Forfatterens kilder er traditionen og Gísles mange vers, og det lader til at

den første har været ret solid og pålidelig, uagtet der kan påvises fejl deri; af den yngre bearbejdelse ses dog, at der har været forskellige, omløbende sagn af uhistorisk art, knyttede til Gísle, men disse er rimeligvis yngre end 1200. Yngre end 1200 er sagaen selv sikkert ikke. Sagaen har i antikvarisk henseende, f. eks. m. h. t. fostbroderskabet og dets indgåelse, stor værdi. Dens forfatter røber sig på forskellig vis som gejstlig. Han er nöje stedkendt. Sagaens tidsregning er ret god.

I egnene ved selve Isefjordsdybet begynder og foregår endel af F ó s t b r œ ð r a s a g a, om fostbrødrene Torgeir og Tormod. Denne saga, om hvis indhold der för er givet antydning (s. 139—40), er en af de mærkeligste m. h. t. overleveringsmåden. Den findes i sin reneste form i Hauksbók, men her mangler begyndelsen. Dernæst findes den i flere andre — yngre — håndskrifter, men i disse er teksten bleven meget mishandlet, mere eller mindre stærkt udvidet i stilistisk henseende (samtaler og lign.), dels episoder tilföjede tildels af uhistorisk art; endel »lærdom« findes også her anbragt på en enestående måde; i anledning af at det omtales, at enhver knokkel i en mand rystede af skræk, meddeles, hvor mange knokler menneskets legeme består af, for ikke at tale om, at bearbejderen (el. bearbejderne, for der er sikkert flere) ofte søger at blive drastisk-morsom, hvilket her vil sige det samme som smagløs. Om Tormod findes også i Olafssagaer en fremstilling af hans sidste stunder; her er afvigelser fra sagaens, der viser, at den er mindre korrekt på dette punkt. Ellers haves ingen midler til at kontrollere sagaens indhold, men dette synes i det hele og store at bero på en god tradition, endogså det afsnit, der handler om Tormods ophold i Grönland; det topografiske kendskab synes endog mærkelig trofast bevaret. Den oprindelige

saga stammer sikkert fra tiden ved 1200. Den er eller var godt og jævnt fortalt og med god sammenhæng. Forf.s kilder var traditionen og så Tormods vers, som han dog næppe allevegne har benyttet som korrektiv til det mundtlig fortalte. Fostbrødrenes karakter er godt skildret.

Herefter kommer de nordlandske sagaer. På grænsen mellem vestland og nordland er Strandasyssel; herfra findes ingen sagaer, men der foregår enkelte begivenheder her, der fortælles i andre sagaer (f. eks. Eyrbyggja).

Nordlandets vestligste egn er en stor sagaegn. Der er Grettissaga, men den vil senere blive behandlet; der er Kormákssaga, om den gælder det samme. Endelig er der Bandamannasaga, en lille, men interessant saga, ikke mindst fordi den handler om begivenheder ved midten af det 11. årh.; for så vidt er den omtrent enestående. Den findes i to bearbejdelser; den længste er sekundær og udvidet af den anden især i stilistisk henseende. Hovedpersonen er den unge, opadstræbende bondesön Oddr Ófeigsson — der også kendes fra Harald hårdrådes saga —, en driftig købmand, der også vilde være hövding. Oddr blev uvenner med en mand, han betroede sit godedömme og som ikke vilde levere det tilbage. Han anlægger sag, begår en formfejl og taber den til stor glæde for de andre goder, (de mod ham sammensvorne hövdinger kaldes *bandamenn)*. Nu optræder Odds gamle fader, den listige Ófeigr, og bestikker hövdingerne, så at sagen bliver taget op igen og vindes, men Ófeigr snyder de pengebegærlige hövdinger på den blodigste og — morsomste måde. Sagaen er fortalt jævnt og muntert; den giver et fortræffeligt billede af de fredelige tilstande ved midten af det 11. årh. Det er helt forskelligt fra de tidligere tiders. De enkelte hövdinger

karakteriseres på en træffende måde; især er Egill Skúlason fra Borg interessant; han minder endel om sin oldefader. Ved sit humor og sit lune er sagaen, der tilmed er ganske ublodig, overmåde tiltalende. Den er forfattet i slutningen af det 12. årh.; en Snorre Kálfsson, som døde 1175, nævnes deri; på den anden side er den ældre end Grettiss.

Hallfreðarsaga, om skjalden Hallfred (se ovf. s. 124—27). Også det er en kort, godt sammensat saga om den berömte skjald, bygget over mundtlig tradition og ikke mindst Hallfreds mange løse vers. Det er en meget morsom saga, vistnok forfattet i Hallfreds oprindelige hjemstavn, Vatsdalsegnen eller i nærheden, næppe på sydlandet, hvor hans fader senere blev nødt til at nedsætte sig. Sagaen har beröringspunkter både med Gunnlaugssaga og Vatsdœlasaga. Den er udmærket godt fortalt og i enhver henseende af en sådan art, at den må tilhøre tiden ved 1200. Den blev for störste delen optagen i Olaf Tryggvasons saga; de her optagne stykker blev i det 14. årh. samlede og udskrevne til en særskilt saga. Heldigvis haves tillige den oprindelige form af den. Der er meget, der taler for, at forfatteren har tilhørt den gejstlige stand.

Hovedsagaen fra de her pågældende egne er Vatsdœlasaga, en af de störste. Den omspænder tiden fra landnamstiden af eller endogså för og når helt ned til tiden omkr. 1000. Den behandler særlig en familjes historie i fire slægtled, hvis historie dog ikke så nöje er forbundet som f. eks. i Laxdœla. Den bliver endel episodisk, og dog går der ligesom en skæbnetråd gennem det hele. Efter slægtens förislandske historie, der gives som indledning, kommer hovedpersonen Ingimunds og hans sönners historie. Ingimund tog den skönne Vatsdal i besiddelse og boede på gården Hof. Blandt hans sönner var især

den vise Torstein og den kraftig-ubændige Jökull, Grettis bedstefader. Der fortælles især om deres virksomhed for egnens fred og sikkerhed (bekæmpelse af skurken Hrolleifr, der endogså blev den gamle Ingimunds banemand; drab af en ugærningsmand osv.). Det tredje slægtled betegnes ved Torsteins unge sönner, den skönne Ingolf, hvem alle Vatsdalens piger var forelskede i, og Gudbrand, der bægge fandt en brat og tidlig død. Her fortælles om Ingolfs elskov til Hallfreds søster. Endelig er Ingimunds dattersöns sön, Torkel krafla, hovedpersonen i den sidste del; her er det især kristendommens forkyndelse og Torkels forhold til den, der omtales. Sagaen er ikke blot meget interessant i historisk henseende, men den indeholder tillige særdeles meget af betydning for oldtidens sæder og skikke; der findes oplysninger om finlappers trolddom, om völver, om nidstang, om tvekampe og meget mere, der alt gör det pålideligste indtryk. I det hele er der ingen tvivl om, at sagaen, der næsten er uden vers, i alt væsenligt bygger på en særdeles god, gammel tradition, men den findes ikke helt i sin oprindelige form, i hvert fald ikke i stilistisk henseende, men håndskrifterne, den findes i, er også ret unge. De unge ord og udtryk, der findes, har ingen betydning for sagaens alder; denne må sættes til tiden ved 1200 som ellers. Sagaen er benyttet i Landnáma. Der er mange meget interessante mandskarakterer i sagaen, hver med sit bestemte præg, ligefra hin Jökull, stimanden og jarlesönnen, til Ingimund, Torstein, Jökull og Torkel krafla, foruden alle andre. Kvinderne er her derimod meget lidet fremtrædende. At forfatteren er en gejstlig, fremgår med al ønskelig tydelighed især af sagaens slutning.

Heiðarvígasaga eller saga af Víga-Styr ok Heiðarvígum. Af denne saga findes nu kun den

sidste halvdel i et gammelt håndskrift, der må henføres til 13. årh. Den første del af sagaen brændte desværre i Sverrig, uden at der var tagen nogen afskrift deraf. Den gamle Jón Ólafsson (d. 1779), Arne Magnussons sekretær, havde læst den og huskede det væsenligste af dens indhold og enkelte sætninger ordret; alt dette skrev han ned, og det er således udelukkende gennem hans optegnelser, den første del kendes. Sagaens to hovedafsnit, der antydes ved det sidst anførte navn, hang ret tyndt sammen. Hovedpersonen i den første er den voldsomme hövding Víga-Styrr, Snorre godes svigerfader; der fortaltes ret udførlig om ham og hans forskellige bedrifter (drab osv., forhold til de to fra Eyrbyggja velkendte bersærker), indtil han endelig blev slået ihjæl af en ung mand, hvis fader han havde dræbt; Snorre hævnede sin svigerfader ved et formeligt krigstog til Borgar fjorden, hvor Styrs drabsmand havde tilhold. For så vidt hører sagaen sammen med Eyrbyggja, med hvem den har meget stærke berøringspunkter. En sammenligning godtgör, at Styrs-afsnittet har i historisk pålidelighed stået tilbage for Eyrbyggja; dette hidrører sikkert fra, at det hele forfattedes på nordlandet og ikke i Styrs hjemstavn. Den tråd, der forbinder den sidste del med den første, er den, at tiltrods for, at forlig var indgået angående Styrs drab, var der dog nogle, der vilde tage blodhævn for en af Snorre på toget dræbt hövding. Den mand, der skulde dræbes, blev reddet af den unge Hallr, en sön af Gudmundr Sölmundarson (i Hunavatssyssel, i egnen nord for Vatsdalen); herfor blev så Hallr selv dræbt. Det er dette, der indleder og afstedkommer, hvad den sidste del indeholder. Der er atter et formeligt krigstog, som Halles broder, Barði (Víga-Barði), på moderens kraftige æggelse og efter lang forberedelse, der nöje beskrives, foretager til Borgar-

fjorden; her fuldfører han hævnen, men forfølges af Borgfjordske hövdinger, og det kommer så til det berömte slag på den store hedestrækning (fjældstrækning), *Heiðarvíg* (hvorefter sagaen er opkaldt), i året 1015, hvori f. eks. skjalden Tindr Hallkelsson deltog (to vers haves af ham derom). Bardes skæbne efter slaget fortælles. Det hele udgjorde et logisk og kavsalt sammenhængende hele, sikkert uden nogen episode. Sagaen har en vis gammeldags karakter, der i sin tid har bevirket, at man antog at denne saga var den ældste af alle. Det er den næppe. Men allerede det håndskriftlige forhold viser tydelig, at den tilhører den gamle tids sagagruppe. Forfatteren har været noget ubehjælpsom især ved sine lange samtaler; det er mere han selv, der taler, end den talende sagaperson; om dette kan tydes som tegn på alderdom, er tvivlsomt. Fortællingen er i det hele ret detaljeret og nöjagtig; for den sidste dels vedkommende beror den på bygdetradition fra Bardes hjemstavn; det er der ingen tvivl om, og der er sagaen skreven; forfatteren kender egnen ud og ind, lige såvel som hele rejseruten mellem nord- og sydland. Men ikke blot på traditionen, men også på vers (f. eks. af den samtidige, i Hedeslaget selv deltagende Eiríkr viðsjá) er den bygget. Det hele er sikkert pålideligt nok. Af de optrædende personer lægger man især mærke til Bardes gamle moder, Turid; hun er ikke for intet en datterdatter af gamle Egill. Hele den gamle slægtsfølelse og lyst til at hævne personlige krænkelser blusser op i hende med uformindsket kraft; med mund og næve ægger hun sin sön Barde, og hun helmer ikke för end toget kommer i stand, ja, for at være sikker på, at intet glemmes eller undlades, vil hun selv tage med, hvad der dog forpurres ved list. Men de øvrige personskildringer er også,

såvidt man kan dömme derom, fortræffelige. Sagaens tidsregning er i det hele god.

Topografisk kommer der nu et spring, idet den store og skönne egn, Skagafjorden, ingen særlige sagaer har; derefter kommer Øfjorden og de østen for den liggende nærmeste egne, og herfra haves en gruppe sagaer. En sidedal på vestsiden af fjorden er Svarfadardalen; derfra haves en saga, men den er meget ung og vil senere blive omtalt, ligesom også en lille saga om Torleif jarlskjald fra samme egn.

I selve Øfjordsdalen, den skönne og frugtbare egn omkring Øfjordselven, var der i det 10. årh. kraftige slægter. Her var Helge magre hovedlandnamsmanden. Dennes sönnesöns sön var skjalden, den kraftige Glúmr, der som så mange andre fik det betegnende tilnavn *Víga-* (Drabs-). Om ham haves Víga-Glúmssaga (Glúma). Den begynder med en kort fremstilling af Glúms fader (og bedstefader). Hans fader døde tidlig og enken blev forurettet af en nabo; selv var Glum i sin opvækst lidet håbefuld, tung og træg. Han rejste imidlertid udenlands; efter at være vendt tilbage, er han som forandret; han hævner nu uretten og dræber den uretfærdige nabo. Så følger Glums egenlige livshistorie i en i det hele udmærket klar og logisk sammenhæng. Det er en stormands saga af en noget egen art, og samtidig et slags bygdesaga. For drabsfølgen, fredløsheden, frigör Glum sig ved en tvetydig ed ved 3 hove, men han kommer tilsidst tilkort for en anden stormand, vismanden Einar, Gudmund den mægtiges bekendte broder, der bl. a. forpurrede Olaf d. helliges planer m. h. t. Island. Glum måtte forlade sin gård og fik en noget trist alderdom; han udtaler sig derom på vers, der minder endel om Egils sidste vers og stemninger. Det er udmærkede hövdingeskikkelser og -skildringer, sagaen giver. Heller ikke

i den spiller kvinder nogen synderlig rolle. Sagaen er fortalt i et kort og gammeldags kærnesprog, der vidner om en meget höj alder, men den er ikke ganske i sin oprindelige form; der findes nogle kapitler (13—16), der sikkert er yngre indskud; de bryder den gode sammenhæng og indfører ujævnheder, der er ganske usædvanlige og som en enkelt forfatter ikke gör sig skyldig i. Forf. er fuldstændig lokalkendt og er sikkert en mand fra egnen. Hans kilde er som sædvanlig bygde- og slægttraditioner samt Glums og andres vers. Mellem sagaen og Landnáma er der ikke nogen forbindelse.

I den ovenfor nævnte Svarfadardal foregår den lille Valla-Ljótssaga, en hövdings saga og en saga om bygdestridigheder og drab. Ljótr, kaldt Valla-ljot efter sin gård, var dalens hövding. En voldsom mand, der oprindelig bode i Øfjordsdalen, forlod denne og nedsatte sig i Svarfadardalen uden at bede om den sædvanemæssige tilladelse til at bo dér. Han var endogså så dristig at yppe strid og det tilmed af rent krakileri mod Ljot; det kunde denne ikke tåle i længden og følgen var, at han dræbte den anden. Disse begivenheder forefaldt i begyndelsen af det 11. årh. Foruden Ljot optræder der også Gudmund den mægtige, der støttede Ljots modstander, men de forligtes til sidst. Sagaen er uden tvivl historisk troværdig; den er jævnt fortalt, uden prunk og uden synderlig stilistisk færdighed. Enkelte kompositionsfejl findes, hvis de ikke beror på en mindre god overlevering.

Øst for Øfjorden i en bred sænkning mellem fjældene nord og syd for ligger gården Ljósavatn, berömt især ved goden Torgeir, der fik en så stor betydning for kristendommens fredelige vedtagelse og indførelse i Island. Han og hans slægt kaldtes Ljósvetningar; om dem handler Ljósvetningasaga.

Denne i flere henseender mærkelige saga er en af de dårligst overleverede. Ikke blot er den stærkt interpoleret i de fleste håndskrifter, nemlig med kap. 5—12, som ikke har ståt i et endnu bevaret membranbrudstykke og som afbryder den gode sammenhæng. Dernæst er den for det meste kun bevaret i papirsafskrifter og dens gamle slutning er helt tabt. Begyndelsen er måske heller ikke bevaret; ialfald er den afvigende fra alle andre sagaers. I sagaens første afsnit fortælles om en bygdeaffære, som Torgeirs sönner deltog kraftig i; der var nogle voldsomme brødre, der efterstræbte en bondes datter og som kom til at dræbe en norsk skibstyrer, hvorfor de dömtes fredløse. Hakon jarl siges at have opfordret Gudmund den mægtige til at støtte dem og få deres fredløshed hævet. I øvrigt spiller Gudmund ingen videre rolle her. Det følgende afsnit (kap. 13—21) handler så desmere om Gudmund; her er han hovedpersonen overfor to andre, Tore Helgason og Torgeirs voldsomme sön, Torkel håk, der også kendes fra Njálss. for den behandling, som Skarphedin lod ham blive tildel. Gudmunds modstandere havde udbredt nid om ham, som krænkede ham dybt og hvorfor han tog hævn ved et overfald på Torkel, der blev dræbt. Med Tore kom der forlig i stand. Dette afsnit er ligesom en lille saga for sig, godt og logisk sammenstillet. Sagaens tredje og sidste afsnit handler om den næste generation, nemlig om Gudmunds sönner, Eyjolf og Koðrán, og deres mellemværende med samtidige Ljosvetninger. Hovedanledningen til de fornyede slægtsfejder blev en bondedatter, der blev forført og hvis sag Eyjolf tog sig af. Men sikkert lå gammel uvilje bagved. Koðrán blev dræbt af Torkel håks dattersön, Hallr, også kendt fra sagaen om Harald hårdråde (her fortælles hans drab). Desværre er slutningen, som sagt, tabt. Dette afsnit har

forsåvidt en særlig betydning, som det handler om et tidsrum, hvorfra der haves så få sagaer (jfr. Bandam.s.). For det hele ligger en meget nöjagtig og detaljeret tradition til grund, men ingen vers; mellem sagaen og Landnáma er der vist ingen forbindelse. Der findes enkelte fejl, der dog mulig kun beror på den dårlige overlevering. At sagaen oprindelig er forfattet i den klassiske sagatid, må sluttes af dens velunderrettethed.

De nævnte kapitler, 5—12, er usammenhængende afsnit, dels om Sörle Broddhelgesöns giftermål med Gudmunds datter, dels om forholdet mellem Gudmund og hans tingmænd, der giver et særdeles velkomment indblik i forhold, hvorom der ellers vides så lidet, dels endelig om et uvenskab mellem Gudmund og Torkel i Krossavik, foranlediget ved en slet person. Det er Gudmunds rolle i alle disse 3 afsnit, der har bevirket interpolationen. Både de og sagaen selv hidrører fra lokalkendte mænd i de egne, hvor sagaen foregår.

Noget længere mod øst ligger Reykjadalen og syd og øst for den ligger atter den store sø Myvatn med omliggende egne. I disse bygder foregår den sidste af nordlandets sagaer, der kaldes Reykdœla saga. Den falder i to temlig bestemt adskilte, men dog sammenhængende afsnit; den kaldes også Vémundar saga ok Víga-Skútu efter de to afsnits hovedpersoner. Den begynder med landnamstiden. Landnamsmanden Eyvind er fader til goden Askell og bedstefader til Vémundr kögurr, en voldsom mand og slet karakter. I den første del fortælles et par tyverisager, som de to nævnte hovedmænd fik med at göre; Vemund tog sig af tyven, der dog blev slåt i hjæl, men sagen førte til fjendskab og kampe mellem Vemund og en øfjordsk stormand, Steingrim, der af Vemund blev stærkt krænket; under den sidste kamp

i mellem dem druknede Steingrim i elven, idet isen brast itu. Kort efter blev den ædle gode Askel dræbt til hævn af en af Steingrims mænd; Askel var ganske uskyldig og drabet så meget mere tragisk. Men der kom et forlig i stand, hvori dog Askels fraværende sön, Skuta, ikke deltog. Askel er en af de ædleste og smukkeste hövdingeskikkelser, som nogen saga fortæller om, en mild og retsindig karakter, der engang under et uår forhindrede bønderne i at udsætte börn og tage gamle folk af dage. Om Vemunds sidste levetid fortælles intet uden at han døde af sygdom. Der var åbenbart ikke mere om ham at fortælle. Skuta, Askels sön, en modsætning til sin broder, Torstein, der havde arvet faderens sind, var kraftig og hævnlysten mand. Ham lykkedes det at dræbe faderens banemand Tore fladnæb, men selv blev han atter under særlig tragiske omstændigheder dræbt af Tores sön. En af ham udsendt mand vandt Skutas fosterdatters kærlighed og hun fortalte ham om Skutas jordhus, hvor han under pludselige overfald kunde fjæle sig. Nu hjalp det ham ikke. Ved dette ufrivillige forræderi blev han taget af dage. Episodisk fortælles der om et uvenskabeligt mellemværende mellem Skuta og Víga-Glum, hvis datter Skuta havde ægtet, men hun forlod ham. Det samme fortælles i Glums saga; en sammenligning er særdeles interessant. Der kan være tvivl om det gensidige forhold. Næppe foreligger der direkte lån på en af siderne; snarest er der tale om en selvstændig benyttelse af den mundtlige tradition (eller en ældre nedskreven fortælling, hvad der dog af forskellige grunde er mindre rimeligt). I det hele er sagaen m. h. t. komposition noget episodisk og ikke fri for ujævnheder. Sjælden er den til grund liggende tradition i den grad til at tage og føle på som her i

denne saga. Forf. hentyder til den flere gange, ja omtaler endogså forskellige versioner, hvorimellem der må vælges. Han er overordenlig velunderrettet endogså om fjærne egne og er upartisk og samvittighedsfuld. Nogen stilist af rang er han ikke. Men hans personskildringer lader intet tilbage at ønske i tydelighed. Han var ganske sikkert en gejstlig mand. Sagaen er benyttet i Landnáma. Dermed — og også ved andre grunde i øvrigt — er dens tilblivelsestid bestemt, ved 1200 er den forfattet.

Hermed er nordlandets sagaer omtalte. Østlandet, eller Østfjordene, er et vidstrakt land med stor bebyggelse. Derfra kendes en af de frode mænd, Kolskeggr, hvilket viser, at også i de egne levede der historiske interesser og plejedes der historiske traditioner. Ikke destomindre er der kun få — og tildels små — sagaer, der haves derfra og det endda kun fra to hinanden nærliggende egne, nemlig Vopnafjordsegnen og Fljotsdalsegnen.

Þorsteins saga (el. þáttr) hvíta. Hovedpersonen, Torstein hvide, flygter til Island efter landnamstiden og køber sig en gård, men han erhværver sig senere den berömte gård Hof i Vopnafjorden. Hans sön Torgils indvikles i stridigheder i anledning af en elskovs- og ægteskabshistorie, der i meget minder om Bjarnarsagas, og Torgils satte livet til. Modstanderen var en bondesön Torstein fagre, der, efter at fredløsheden var udløben, kommer hjem og tilbyder den gamle Torstein at blive hans mand, så at sige at træde i hans afdøde söns sted. Der fortælles meget smukt herom. Torgils havde efterladt sig en sön, den senere berömte Broddhelge; Torstein vilde ikke, at Torstein fagre skulde blive genstand for Broddhelges hævnlyst og rådede ham til at forlade landet, hvad han også gjorde. Et par år efter døde Torstein hvide. Sagaen er jævnt og ædruelig for-

talt og synes at måtte være sand i alle hovedtræk. De to Torstein'er er overmåde könt tegnede. Kronologisk fortsættes sagaen ved

Vápnfirðingasaga. Den begynder med Broddhelge, der i den første del bliver dens hovedperson; den anden er svogeren Geitir. Det er forholdet mellem disse, der berettes; det var først venskabeligt, men gik af forskellige grunde over til åbenlyst fjendskab. Hovedanledningen dertil gav Broddhelges uædle, havesyge karakter, der hos en sagahövding er temlig enestående, men derfor ikke mindre sandfærdig. Broddhelge sendte sin hustru, Geitirs søster, hjem og ægtede en anden. Det spændte forhold endte naturligvis med overfald og drab, men her er der en lakune i håndskrifterne. Geitir fælder Broddhelge, men bliver nogen tid efter selv dræbt af dennes sön Bjarne, en af disse tavse, indesluttede, men kraftige naturer. Slægtsfejden fortsættes nu mellem Bjarne og Geitirs sön Torkel. De har flere kampe, men forsones endelig på den smukkeste måde, især ved Torkels udmærkede hustrus råd; hun var en datter af Einar på Tværå, Glums modstander. Sagaens könne slutning minder meget om Njálas. Sagaen udgör et fortræffeligt hele med velbegrundet sammenhæng fra først til sidst, kun skade, at den ikke er fuldstændig bevaret. Ligeså kan dens personskildring måle sig med de bedstes. Forf. bygger udelukkende på de gamle traditioner, der findes ingen vers i sagaen, og han har åbenbart haft hjemme i sagaens egne. I Kristnisaga synes sagaen at være benyttet; der er heller ingen tvivl om, at den tilhører den gamle sagatid. Stilen er jævn og ligefrem; forf. har forkærlighed for ordsprog.

I Fljotsdalen foregår Droplaugarsona saga eller sagaen om de to Droplögssönner, Helge og Grim. Der göres rede for deres slægts forhistorie fra land-

namsmanden af, men hovedsagelig handler sagaen om de to brødre og deres strid med hövdingen Helge Asbjörnsson, der havde sin rod i, at en af den sidstes frigivne udspredte en usandfærdig historie om at Droplög havde været sin mand utro — et motiv, som kun her findes som udgangspunkt. Der kom ganske vist et forlig i stand, men striden brød ud i lys lue ved første lejlighed. Droplög giftede sig igen, men hendes mand blev, vistnok med hendes vidende og vilje, dræbt af hendes sönner, hvorpå hun forlod landet. Så blev der anlagt sag, og Helge blev dömt fredløs; han forblev dog i landet og faldt i en kamp med sin navne; Grim blev hårdt såret, men helbredet og hævnede så sin broder ved at dræbe Helge Asbjörnsson; så blev han dömt fredløs, forlod landet og døde kort efter af sår, som han fik efter en kamp med en viking. Sagaen har bevaret nogle vers af ham. Sagaen er et sammenhængende klart, logisk og i enhver henseende sagamæssigt hele. Det er för omtalt, hvor nöje dens indhold sættes i forbindelse med slægtens mundtlige tradition. Hvorvidt man tör antage, at sagaen blot er skrevet efter den mundtlige fortælling, er dog mer end tvivlsomt. At det er en forfatter af den sædvanlige art, der har lagt den sidste hånd på den, er næppe at betvivle. Også her er personerne godt og individuelt skildrede. De to brødre var hinanden temlig ulig; Helge er voldsom og uretfærdig, Grim et langt bedre menneske, Helge Asbjörnsson en dygtig hövding, der mod sin vilje drives ud i ufred og kampe. Droplög er også en ejendommelig kvindeskikkelse; hvorvidt hun virkelig har været sin første mand utro, fremgår ikke af sagaen; at hun derimod har været delagtig i sin 2. mands død, er utvivlsomt; hendes karakter var sikkert noget »blandet«.

Langt inde i landet sydvest for Fljotsdalen ligger en vidunderlig skön dal. Denne blev engang opdaget

af landnamsmanden Hallfreds sön Hrafnkel, der så bosatte sig her. Om ham handler Hrafnkelssaga freysgoða. Denne mand er en af de kraftigste og ejendommeligste naturer, nogen saga fortæller om. Som hans tilnavn viser, var han en ivrig dyrker af Frey, men livet lærte ham, at troen på höjere magter havde lidet at betyde og han forkastede så enhver positiv tro. Meget mod sin vilje, men forpligtet til at holde et edeligt løfte så han sig nødsaget til at dræbe en ung mand i hans tjæneste, der tiltrods for strængt forbud havde redet på Freys hellige hest — atter et individuelt motiv. Han tilbyder faderen de bedste vilkår, som denne på grund af slette mænds råd dog afslår. Hrafnkel bliver dömt på altinget, bliver overrasket på sin gård og mishandlet. Han må bort fra sin dal og nedsætter sig i Fljotsdalen. Men han rejser sig påny, skaffer sig magt og anseelse, og det lykkes ham at hævne sig og få sin gamle gård igen i fuld besiddelse; her lever han agtet af alle til sin død. Den förnævnte Helge Asbjörnsson var hans sönnesön. Denne saga er en af sagalitteraturens bedste perler. Foruden at den er en eneste uafbrudt kæde af begivenheder, der på det nöjeste hænger sammen, viser den os personer af en så menneskelig art som tænkes kan, samt en enkelt karakters udvikling, der er sjælden. Hrafnkels udvikling minder noget om kong Heidreks i Hervarars. Fremstilling og stil er klar og ligefrem. Sagaen tilhører den bedste tid. Landnáma har afvigelser fra sagaen; det er usikkert, hvem der har ret. Forfatteren har åbenbart haft hjemme der på egnen; han kender alle lokaliteter ud og ind og beskriver dem; han interesserer sig desuden for retsvæsen og sagaen indeholder et smukt bidrag til den isl. retshistorie. Sagaen er vistnok bevaret omtrent i dens oprindelige form.

Denne gruppe af østlandske sagaer er af en sær-

lig interesse. Mellem de egne, hvor de foregår, og Øfjordsegnene var der en levende forbindelse, og det er muligt, at der er en forbindelse også imellem de to sagagrupper som litterære mindesmærker.

Fra det øvrige østland gives der ingen nævneværdige sagaer (en lille þáttr om Torstein Sidu-Hallsson) og heller ikke fra det øvrige land mod syd og sydvest, för man kommer til Rangárvellir. Men her træffer vi

Njálssaga (eller Njála). Der er uhyre meget om denne saga at sige, så ejendommelig i sin nuværende form som den er. Det er desuden den længste saga, uden at den dog egenlig omspænder noget langt tidsrum. Det er egenlig kun den sidste halvdel af det 10. årh. og ned til 1010—20, den fortæller om. Den nævner ganske vist landnamsmænd, men hvad der fortælles om dem og deres nærmeste efterkommere (altså om tiden ca. 900—950) er forsvindende. Sagaens indhold er mangfoldigt og broget, og der er ikke tale om her at kunne göre rede derfor; kun nogle hovedpunkter kan nævnes. Hovedsagelig falder den i to hovedbestanddele, en saga om Gunnarr Hámundarson på Hlidarende, sagaernes ridderligste skikkelse, og en saga om Njal og hans sönner. Njal spiller en stor rolle i Gunnarssagaen som rådgiver og hans sönner især som Gunnars hævnere. Gunnarssagaen fortæller om, hvorledes Gunnar hjælper sin frænke, Unnr, til hendes ret efter skilsmissen fra Hrut, om hans udenlandsrejse og vikingetog (herom fortælles på en meget skablonmæssig og lidet troværdig måde); efter at være hjemvendt gifter han sig med Höskulds datter Hallgerd langbrok, denne stolte, herskesyge kvinde med sine store karakterfejl; der fortælles videre om Hallgerd og Bergtora, Njals hustru, og deres blodige kappestrid; Gunnar indvikles i mange stridigheder, begår mange drab mod sin

vilje, indtil han, trods Njals hjælp, bliver dömt til landsforvisning, men betagen af sin egns skönhed forbliver han hjemme, hvilket har hans død til følge. Njalssönnerne hævner ham. Sagaens begyndelse er mærkelig; den handler først om Hrut og hans ulykkelige giftermål med Unnr (også om ham fortælles en æventyrlig historie om hans forhold til Gunhild kongemoder), dernæst udførlig om Hallgerd, hendes ungdom og 2 første giftermål — noget som egenlig er sagaen temmelig uvedkommende. Først i kap. 19 og 20 indføres Gunnar (først) og Njáll — hvilket strider imod alle andre sagaers teknik. Der er flere ting og udtryk, der tyder på, at således har værket ikke været fra første færd af. Der er næppe nogen tvivl om, at sagaen er rigtig i sine hovedtræk, også for det meste i de juridiske partier, d. v. s. de mange processer, der beskrives; for sådanne har denne saga en særlig forkærlighed. Men en del beror sikkert på sen digtning som f. eks. Gunnars søtog. Sagaen er opfyldt af vers, der på alle punkter røber sig som meget unge, også tildels ved den måde, hvorpå de findes i håndskrifterne, især i selve hovedhåndskriftet. Der er således meget at bemærke til denne saga eller »Njálas« første del til Gunnars død, men et er sikkert, at det meste er logisk og sagamæssigt (bortset fra de første 18 kapitler) fortalt og, fremfor alt, at karaktererne er udmærket skildrede. Herefter begynder hvad man kunde kalde den egenlige Njáls-saga. Der fortælles om Sigfussönnen Tråin, Njalssönnernes udenlandsrejse og hvorledes den førte til fjendskab mellem dem og Tråin; der fortælles meget urimeligt om skurken Hrapp, Hallgerds senere elsker. Dette skulde man tro var sket for længe siden; især er Njalssönnernes udenlandsrejse ikke ret rimelig på det tidspunkt, der er tale om. Til hævn dræbte de Tråin og dermed er alt det følgende ind-

ledet, og led föjer sig nu til led logisk og kavsalt, kun med undtagelse af nogle indskudskapitler om kristendommens indførelse og et par meget dårlig anbragte kapitler om Höskuld Njalssöns sön. Tråins sön Höskuld toges til opfostring af Njal og Njal fik ham en hustru Hildigunn på særlige betingelser; for at bringe disse tilstede foreslog Njal oprettelsen af femterretten og dermed nye godord. Den fra Gunnarssagaen bekendte Mörd begynder nu sin fordærvelige og undergravende virksomhed; han foranlediger, at Njalssönnerne dræber Höskuld, og dette afføder deres og deres faders indebrænding. Denne fører igen til den vældige, nöje beskrevne proces og Kåres hævn i ind- og udland. Ind i slutningen er atter sat et stykke af en Brianssaga eller om Clontarfslaget tilligemed Darradsangen, for at fortælle om flere af mordbrændernes død. Hele det tragiske indhold får på en måde en forsonende afslutning, idet Kåre ægter Höskulds storladne enke.

Som vænteligt er, findes der i sagaen en mængde personer, der i reglen indføres meget udførlig, især ved lange slægtregistre; dette er i virkeligheden ganske afvigende fra andre sagaer og beror på en bearbejders virksomhed. Til grund for denne del, der i virkeligheden er af en anden art end den første, ligger åbenbart en ældre saga om Njal, fra omkr. 1200. Den bærer et ældre præg, den mangler aldeles unge vers; de vers, der findes deri, er enten ægte eller ialfald ældre end 1200. Den har i det hele ikke det skablonmæssige ved sig som Gunnars saga. Forholdet må opfattes på følgende måde. Omkr. 1250 blev en saga om Gunnar, omtr. i dens nuværende form, skreven; da den i höj grad berørte Njal, har man ment, at den passende kunde arbejdes ind i den ældre Njálssaga, at et sagahele kunde frembringes ved at forbinde dem; en sådan virksomhed er ganske

i det 13. årh.s, især dets sidste dels, ånd (jfr. Sturlungasamlingen). Samme bearbejder (eller mulig en anden) har derpå tilföjet kapitlerne om Hallgerds ungdomshistorie. Dette sidste tyder på, at denne bearbejdelse er foregået på vestlandet. Versene er indsat (i den første del) tildels endnu senere. På denne måde forklares bedst alle sagaens mærkelige besynderligheder.

Spörges der nu om indholdets troværdighed, er der meget at sige derom. Atter her er det den egenlige Njálssaga, der bærer prisen; her er der meget lidet at indvende imod sandsynligheden eller muligheden af begivenhedernes gang. Det hele synes i alt væsenligt at være rigtigt, også hvad der siges om femterrettens oprettelse som foranlediget ved Höskulds giftermålsplan. En sådan ydre anledning til en vigtig reform er særdeles let tænkelig ikke mindst i de tider, det her gælder. Hovedtrækkene i Gunnars og Hallgerds saga er sikkert også rigtige, trods de udsmykninger, der vistnok findes. Sagaen har været gjort til genstand for en meget skarp kritik på mange områder, især på det juridiske. Det har imidlertid vist sig, at de fejl, der er påviste på det ikke-juridiske felt, enten ikke er fejl eller i hvert fald ret ubetydelige. Hvad de juridiske partier angår, er de vanskeligere at bedömme; atter er der her en forskel mellem de to dele til stede. Den store proces efter branden er, tiltrods for nogle små unöjagtigheder, i det hele og store rigtig skildret. Processerne i Gunnars saga er af en mindre nöjagtig art og indeholder utvivlsomt tildels ret store fejl. På et sådant område var dette næsten uundgåeligt, hvis ikke forfatteren selv var en praktisk jurist, og det var han åbenbart ikke. I hvert fald er det sikkert, at processernes skildring beror på traditionen og mulig tildels på forf.s (mang-

elfulde) kendskab til rettergangen; på skrevne lovbøger beror den under ingen omstændigheder.

I en anden henseende er det anerkendt, at Njála står på höjde med de bedste sagaer, nemlig m. h. t. personernes skildring, og her er der ikke tale om nogle få. Et helt galleri af mænd og kvinder optræder her, hver med sit kendetegn, sit plastisk klare særkende. Atter deri må traditionens troværdighed give sig tilkende. Ingen forfatter i det 12. eller 13. årh. kan have opdigtet sådanne fuldendte karakterer. Der er ikke plads her til at påvise dette i enkeltheder. Nævnes må to sådanne modsætninger som Bergtora og Hallgerd; forskellig fra dem igen er Hildigunn, der har noget af Brynhilds-karakteren. Her kan peges på skurken Mörd eller den feje Björn i Mörk, hvis sjældent veltrufne karakter er omtr. enestående, og han er dog en underordnet biperson osv. Sagaens stil er ikke helt ensartet. Gennemgående er den stærkt markeret, ja, undertiden synes den at være bevidst retorisk, hvilket ikke gör et absolut fordelagtigt indtryk. Personerne er sagaens uvisnelige pryd og aldrig vil man blive træt af at læse om dem, selv om der er fejl af forskellig art ved sagaen i dens nuværende form.

Til den vest for Njálas egenlige skueplads liggende egn hører Flóamannasaga, men den vil senere være at omtale.

Til hele den her omtalte sagalitteratur slutter sig en mængde mindre sagaer eller þættir, afsnit, som de kaldes, fordi de i reglen findes indsatte i större sagaværker især om de norske konger. Nogle er dog selvstændige. De fleste af disse handler om en episode i en Islænders liv (udenlandsrejse f. eks.) med ganske kort redegörelse for hans liv för og efter eller blot antydninger deraf. Nogle er virkelige små sagaer af samme form som de större, dog således, at en

enkelt begivenhed behersker det hele. Fælles kendemærke for disse þættir er deres aldeles fortrinlige fremstilling og uovertræffelige personkarakteristik; det er levende billeder af den klareste art, der her findes, ligesom skårne ud af livet, som det levedes. Det er som sagaens bedste egenskaber fandtes her i en fortættet, afklaret form. Den sproglige fremstilling når i dem så at sige sit höjdepunkt. Her skal kun nogle få nævnes: Auðunarþ., om Audun, der bragte kong Sven Estridsen en isbjörn; Hreiðarsþ. heimska om den enfoldige Hreidar hos Harald hårdråde, der endda ikke var så dum; Gilsþ. om den unge Gisl Illugason (se ovf. s. 173); Haldórsþ. om Haldor Snorrason og Harald hårdråde; Þáttr om Ögmund dytt og Gunnar helming, der giver mærkelige oplysninger om den svenske Freysdyrkelse osv. Af særlig selvstændig art er Sneglu-Hallaþ. om den lystige Halle (se ovf. s. 148), den er en af de morsomste, — samt Ölkofraþáttr, om den rige ølbrygger på altinget, der forårsagede en stor skovbrand. — Så godt som alle disse þættir foregår i det 11. årh. og supplerer således på forskellig vis vor viden om islandske forhold i dette årh.

De her nævnte sagaer og þættir indeholdes i eller så at sige omsluttes af det enestående samlingsværk Landnámabók (eller Landnáma). Værket er meget omtvistet og foreligger i flere forskellige former. Indholdet er, som navnet viser, en opregning af de islandske landnamsmænd og fremstilling af landets bebyggelse, ikke i dens historiske forløb, men i geografisk-topografisk rækkefølge landet rundt. Alle landnamsmændene anføres og der angives, hvilket land de har taget i besiddelse og hvorledes de måske atter har uddelt noget deraf til andre. Deres efterkommere opregnes så og så langt ned, men heri er

der intet system. Foruden dette törre navnestof findes så at sige helt igennem — mindst for Østfjordenes vedkommende — indflettet mindre eller större notitser eller småfortællinger om vigtige historiske tildragelser, der også i kulturhistorisk henseende ofte er meget værdifulde. Disse hidrører dels fra traditionen, dels fra de skrevne sagaer, der direkte nævnes eller antydes; også tabte sagaer ligger undertiden til grund. Vers, helst små kvædlinger, anføres lejlighedsvis. En enkelt gang findes en række af vers, men den hører vistnok ikke oprindelig til værket. Således er i store træk indholdet af dette vældige værk. De omtalte historiske bemærkninger gör det hele læseligt, ja på sin måde underholdende.

En af de vigtigste, men ikke ældste, redaktioner, Landn. findes i, er Haukr Erlendssons, i Hauksbók; her var den skreven med hans egen hånd og bragt i stand ved ham selv. Haukr (d. 1334) var en af sin tids mere fremragende Islændere; han havde opnået höj stilling og værdighed i Norge, havde været ridder og lagmand i Gulatingslag. Han besad litterære interesser, især for sagalitteraturen, hvorom det nævnte håndskrift, der dog ikke helt er skrevet af ham selv, vidner. Nogen kritisk forsker var han ikke, endnu mindre en forfatter; han var kun en samler og bearbejder. Netop han viser med al ønskelig tydelighed, hvorledes bearbejdelsesvirksomheden foregik. Om sit forhold til Landnáma, der indleder hans bog, angiver han, at han har skrevet den efter to eksemplarer, hvoraf det ene hidrørte fra Styrme, det andet fra Sturla Tordsson. Han supplerede dem vekselvis og medtog stadig, hvad det ene havde udover det andet — et rent og skært sammenstøbningsarbejde, og det, som det ses, af en temlig mekanisk art. Selv har Haukr dog på enkelte steder gjort nogle mindre tilföjelser (f. eks. om sin egen æt). Det

er særdeles heldigt, at der gives her en så klar besked. Der findes en anden bearbejdelse — dog nu kun i en papirsafskrift —, der åbenbart repræsenterer Sturlas håndskrift, Sturlubók. Styrmes bog er derimod tabt, og den kendes kun fra de plus-stykker, som Hauksbók har udover Sturlubók. Men Haukr tilföier den oplysende bemærkning, at hovedmassen af stoffet var ens i bægge. Styrme og Sturla har således utvivlsomt haft en ældre fælles tekst, som de hver på sin måde har afskrevet og bearbejdet, d. v. s. udvidet; disse udvidelser var dels personalhistoriske (forlængelse af slægtregistre), dels små fortællinger og notitser. Styrmes har især været af legendarisk art. Gennem de her givne oplysninger kommer man tilbage til et grundskrift af Landnáma, der vistnok har haft den samme ordning som Sturlas-Styrmes-Hauks bøger, og i alt væsenligt samme stof som disse (÷ hvad enhver har tilföjet). Dette grundskrift har således ikke været yngre end fra omkr. 1220, snarest noget ældre. Dets form har været den, at først omtaltes Islands første opdagere, derefter de første landnamsmænd med Ingolfr Arnarson i spidsen; så går rækkefølgen mod vest fra den nordligste del af hans landnam, og så videre mod nord, øst og syd tilbage til udgangspunktet, hvorved Ingolfs landnam omtales delt. Da dette var så umådelig stort, kan denne deling i og for sig ikke siges at være unaturlig. Der er i virkeligheden intet organisk hele, der går i stykker ved det.

Men der fandtes endnu en fjærde bearbejdelse, den såkaldte Melabók. Heraf haves et lille membranbrudstykke, der indeholder begyndelsen og et andet ikke dermed sammenhængende stykke. Membranen er temlig ung og er meget skødesløst afskreven; således har der etsteds i originalen manglet et blad, men skriveren har ikke lagt mærke dertil

og fortsætter uden betænkning med næste bevarede blad; tilsyneladende er der således intet hul tilstede. Denne bearbejdelse er uden tvivl udført af en Snorre Markússon på Melar (deraf navnet) i Borgarfjorden; han var lagmand og døde 1313. Omkr. 1300 er denne bearbejdelse kommen istand. I et kontaminationshåndskrift, (urigtig) kaldt den yngre Melabók, findes enkelte mindre stykker, der hidrører fra den nævnte membran eller et søsterhåndskrift. Tilstrækkelig klar oplysning om bearbejdelsens indhold fås desværre ikke herigennem; men to ting er sikre: at ordningen af stoffet har været anderledes end i hine, idet der begyndes med den østlige del af sydfjærdingen, hvorefter hele rækken følger mod vest osv. (Ingolfs landnam bliver herved ikke delt), og at de indledende stykker om landets opdagelse og opdagere fandtes ikke her.

Hvorledes forholdet er mellem Melabók og de andre bearbejdelser er omtvistet. B. M. Ólsen har antaget, at det er Melabók, der har den ældste ordning af stoffet, og hævder, at den er naturligere end de andres. Dette er dog meget tvivlsomt. De andres ordning er også meget naturlig, og ligeledes det, at de forskellige opdagere af landet stilles i spidsen. Hertil kommer, at Melabók synes at forudsætte Sturlubók. Dette er ikke til hinder for at antage, at Melabók på enkelte punkter bedre har bevaret det oprindelige, men så følger deraf, at den nuværende, såkaldte Sturlubók har været genstand for bearbejdelse, hvorimod jo intet strider. Heller ikke kan der være nogen tvivl om, at Melabók gennemgående forkorter teksten; desuagtet optager den enkelte smånotitser og endogså et par sagauddrag.

Den Landnáma, der som ovf. bemærket kan konstateres omkr. år 1220 (eller noget för), beror på de gamle slægtregistre, der tidligere havde eksisteret slægtsvis eller gruppevis, både nedskrevne og vistnok

også i mundtlig tradition. Det ligger da nær at tænke på den »slægtkundskab«, der ifølge den 1. grt. afhdl. var blandt det først optegnede; det ligger nær at tænke på Ares »ættetal« i hans 1. Islændingebog. At disse slægtregistre og rimeligvis endnu flere har været forf.s kilde, er höjst sandsynligt. Men hertil kommer mere eller mindre direkte og antydede kilder. Værket selv meddeler, at Brandr prior den frode har »mest optegnet Bredfjordingernes genealogier«; Kolskeggr d. frode nævnes som hjemmelsmand for Østfjordenes landnam; disse er i form noget afvigende fra det øvrige. Også sagaer er, som bemærket, benyttede. Man kan således måske sige, at Landnáma er sukcessivt bleven til i løbet af det 12. årh., indtil den fik sin afsluttende form i begyndelsen af det 13.

Skriftets pålidelighed er på de fleste punkter hævet over tvivl. Der er så godt som ingen modsigelser og den topografiske rækkefølge er så at sige i et og alt fuldstændig rigtig. Med sagaerne stemmer det i det hele; der er dog ikke så få afvigelser, men da er det vistnok som oftest sagaerne, der med gode grunde kan mistænkes for ikke at have bevaret det rigtige. Hvilken fylde af interessante oplysninger skriftet giver, ikke alene om personer, men også om forskellige kulturforhold (landtagning, stedsnavnegivelse og meget mere), kan her kun antydes. Rimeligvis er samlingen selv istandbragt på vestlandet.

SAGAER OM DET 12. ÅRHUNDREDE.

Det er för blevet omtalt, at omtr. et helt årh., c. 1020—c. 1120, var overvejende fredeligt, og at der næppe er forefaldet större begivenheder, der kunde

have foranlediget en saga eller afgivet stof nok til en sådan. Ved det sidstnævnte tidspunkt forefaldt der hövdingestridigheder med proces og personlige overfald, og i løbet af århundredet er det som den gamle urolige ånd vækkes tillive igen. Nogen tid efter forfattedes ganske rigtig sagaer herom.

I årene 1117—21 var der proces og fjendtligheder mellem de to hövdinger Haflide Mårsson og Torgils Oddason. Herom haves Hafliða saga ok Þorgils, der findes i spidsen af den store Sturlungasamling. Sagaen er ikke en biografisk skildring af samme art som de gamle slægtsagaer. Enden blev at Haflide og Torgils forligtes og dermed er sagaen ude. Den har interessante enkeltheder, som f. eks. beskrivelsen af bryllupet på Reykjahólar (1119) med spotteversene om Tord (se foran s. 194). Sagaen er skreven af en samtidig og næppe ret meget senere end kort efter midten af det 12. årh., og sikkert af en gejstlig.

Sturlusaga. Denne saga findes også i Sturlungasaml. Den handler om Sturlungernes stamfader, Hvamm-Sturla, en meget stridbar, underfundig og hævngærrig stormand, men en personlighed. Sagaen er en fuldstændig biografi af ham, der indeholder forskellige bygdestridigheder og trætter med andre hövdinger. En af Sturlas processer førte til, at hövdingen Jón Loptsson i Odde tog hans sön Snorre til opfostring. Sagaen indeholder meget af interesse til belysning af forhold og sæder i det 12. årh. Begivenhederne er af en noget anden art end i de gamle slægtsagaer; det er som der havde fundet sted en dalen m. h. t. niveauet, man mærker ligesom en indsnævring af den åndelige horisont deri. I øvrigt er sagaen ret godt fortalt og skrevet med et nöjagtigt detailkundskab. Sagaen er skrevet i begyndelsen af

det 13. årh. Af særlig interesse er bl. a. fortællingen om en betlers dröm; det er åbenbart Skide, der menes (Skíðaríma); og der er flere morsomme episoder.

Hrafns saga Sveinbjarnarsonar fortæller om den ædle hövding Hrafn, der blev overfaldet og dræbt på sin gård 1213. Det er også en biografi, men den der mest af alle de her behandlede ligner de gamle ættesagaer. Den er fortalt logisk og pragmatisk uden nogen digressioner og med mange vers. Hrafn ledsagede biskopsæmnet, Gudmund Arason, til Norge; om deres rejse fortælles der på en morsom måde. Sagaen er forfattet af en af Hrafns venner, der åbenbart er særdeles vel underrettet, og som sikkert har været en gejstlig. Den er næppe forfattet senere end 1220. Den sidste del af sagaen er optagen i Sturlunga-samlingen, men det hele findes også særskilt.

Guðmundar saga dýra er også optagen i Sturl.-saml. og findes kun dér. Det er en mörk og tragisk indebrændingshistorie, som det egenlig er forbavsende at møde i slutn. af det 12. årh. Dette antyder, at vi står på tærsklen til det 13. årh. med al dets uro, indre kampe og blodsudgydelser. Sagaen kaldes også *Önundar-brennu-saga* efter hovedbegivenheden; det var Gudmund dyre, en hövding i Øfjordsegnen, der indebrændte sin modstander Önund, uagtet der lige för var kommet en giftermålsforbindelse i stand imellem deres börn; Gudmunds egen svigersön omkom ved den lejlighed. Indebrændingen er vanskelig at forklare; i det hele er sagaen i dens nuværende form ret dårlig og meget ujævn. Den er rimeligvis blevet forvansket. Men den giver et fortrinligt indblik i de historiske tilstande (de sædelige f. eks.) på Island i slutn. af det 12. årh.; de er ikke særlig lystelige, men værre blev det i det 13. Indebrændingen fandt sted i året 1197. Sagaen er vistnok for-

fattet ikke længe efter Gudmunds død; han endte sit liv i Tingøre-kloster 1212.

Disse 4 sagaer er overordenlig værdifulde kildeskrifter, netop fordi de er fuldstændig pålidelige, skrevne som de er af samtidige, der desuden, tildels ialfald, var öjenvidner.

SAGAER VEDRØRENDE KIRKEN.

Allerede i sin Islændingebog havde Are skrevet om kristendommens indførelse, om de udenlandske »biskopper«, samt om de to første virkelige biskopper over Island, Isleif og dennes sön Gizur (d. 1118). På hans fremstilling herom byggede alle senere forfattere. At Are også på dette område blev et forbillede og fik efterfølgere siger sig selv; en af de mest tiltalende forfattere er den, som skrev Hungrvaka, Hungervækkeren (d. v. s. vækkende hunger, lyst til at vide endnu mere om de omtalte personer). Forfatteren holder sig med velberåd hu og en meget rörende beskedenhed anonym, hvad han dog ikke havde behøvet, ti værket gör ham al mulig ære. Det handler om de 5 første biskopper i Skalholt eller tiden 1056 til 1176. Der fortælles efter et og samme skema om dem alle rent biografisk, deres herkomst osv., bispevielse, bispegærninger, død og begravelse på en meget levende og åbenbart særdeles pålidelig måde. Det er en fornöjelse at læse dette skrift, så klart et billede som man får af de kirkelige hövdinger og forfatteren selv. Denne er uden tvivl en gejstlig, som var nöje knyttet til selve bispesædet, »hvoraf han har opnået al lykke i denne verden«. Sagaværket er forfattet omkr. år 1200. Forfatteren har den ejendommelige tidsregning at regne alt 7 år for tidligt.

Om den 6. biskop i Skalholt, Torlak d. hellige

(1178—93) haves en saga, Þorlákssaga. Den haves i to bearbejdelser. Den oprindelige saga er en sædvanlig biografi med stærk fremhævelse af Torlaks udmærkede egenskaber. Men Torlak var en stræng herre, der kom i strid med den mægtige Oddefamilje; han trak dog det korteste strå. Denne strid er udeladt i sagaen, vistnok af hensyn til Oddamændene. Men i den anden bearbejdelse findes herom et vidtløftigt afsnit. Det er hele forskellen. Den ældste saga er forfattet af en samtidig, den sidste bearbejdelse hidrører fra tiden omkr. 1230. I denne saga følges den samme tidsregning som i Hungrvaka, men deraf at slutte, at den er forfattet af samme mand, går ikke an. Torlakssaga er i stil så vidt forskellig fra Hungrv., at det endogså er utænkeligt; den er snakkesalig og svulstig, fyldt med bibelcitater og meget vidtløftig. Forf. har været en gejstlig måske i selve Skalholt. Han kender Hungrv. og har benyttet den; sagaen er vistnok skrevet ikke så længe efter Torlaks død, vistnok mellem 1205 og 1211 (biskop Páls død; det er af hensyn til ham, at striden med Oddamændene udelades). Til Torlaks saga knyttedes der senere en stor jærtegnsliste.

Skalholts 7. biskop blev Torlaks søstersön, Páll Jónsson (1195—1211), sön af Torlaks hovedmodstander, Jon i Odde. Ligeså vist som det er, at Torlakss. ikke er af Hungrvakas forfatter, lige så vist er det, at sagaen om Páll er af ham. Den er så at sige i et og alt bygget på samme måde som Hgrv., og minder på det grangiveligste om dens stil og hele fremstilling. Billedet af biskoppen er smukt og sikkert korrekt. Forf. behøvede ingen særlige kilder; han har måske selv været på bispegården under Páls hele bispetid.

Således haves en fuldstændig bispehistorie eller kirkehistorie for Skalholts bispedömmes vedkom-

mende fra begyndelsen af og uafbrudt ned til 1211 (de to første biskopper var biskopper over hele landet).

Således er imidlertid ikke forholdet for det andet bispedömmes vedkommende, det på Hólar, oprettet 1106. Om den første biskop, Jon d. hellige, haves en saga, forfattet af Gunnlaugr munk, hvorom nedenfor på sit sted. Så er der kun den elendige stodderbisp, Gudmund d. gode (1202—37), hvorom der haves en saga; og den handler endda kun om hans præsteår, Prestsaga Guðmundar. Den fortælles i en meget annalistisk form og for hvert år gives synkronistiske oversigter over begivenheder i ind- og udland. Sagaen er optaget i Sturl. saml. Den fortæller meget vidtløftigt om Gudmunds rejser og farten om, hans vidunderlige gærninger, helbredelser og vielser af vande og brönde; men alt er blandet sammen og endel er frygtelig smagløst. Forf. må have været en gejstlig, der har stået Gudmund særdeles nær; der er blevet gættet på en degn, der hed Lambkár. I al fald synes sagaen at være skreven i årene 1213—20, eller næppe ret meget senere. En fortsættelse af sagaen, bispesagaen, findes i Sturlas værk; de herhen hørende kapitler er senere samlede til et hele. Men om den er forfattet af Sturla selv, eller om den hos ham er et uddrag af en ældre selvstændig saga, er usikkert, snarest måske det sidste.

Endnu haves et sammenfattende oversigtsværk angående den isl. kirkes historie. Det er Kristnisaga, eller sagaen om kristendommens indførelse. Den findes kun i Hauksbók som en fortsættelse af Landnáma. I den findes samlet alt, hvad der vedrører kristendommens ældste forkyndelse og den isl. kirke ned til 1118, og kan på en måde siges at være en udvidelse af Are, hvis skrift forf. har kendt og benyttet. Der fortælles om Torvald vidförle og biskop

Fredrik, om Stefnir, om Tangbrand og så alt hvad der skete år 1000. Isleifs og Gissurs historie meddeles kort. Det hele er et kompilationsarbejde uden synderlig kunst, men godt ordnet og ædruelig fortalt. Værket er ikke helt i sin oprindelige skikkelse; der findes interpolationer, og slutningskapitlet, der er et lån fra Hungrvaka, er måske senere tilföjet. Forf. har benyttet forskellige, tildels nu tabte kilder; han har kendt en Olafssaga (Ol. Tr.), vistnok Gunnlaugs, for ikke at tale om Ares bog; desuden synes han at have benyttet mundtlig overlevering, men kildespörgsmålet er ikke helt udredet. Heller ikke spörgsmålet om værkets tilblivelsestid er uomtvisteligt. Rimeligvis er det forfattet omkr. 1200 eller i begyndelsen af det 13. årh. Biskop Botolf (1238—46) nævnes rigtignok et steds, men i et stykke, der vistnok er et indskud. Forf. er ikke uden selvstændighed, ganske vist ikke altid til held for den historiske virkelighed; således er han ved en — mindre rigtig — beregning kommen til at lade Tangbrand opholde sig 3 år på Island, medens alle andre kilder tildeler ham kun 2, og det er det eneste rigtige.

NORGES HISTORIE.

NAVNGIVNE FORFATTERE.

Sæmundr Sigfússon, prestr, enn fróði; denne mærkelige mand er født 1056 og død 1133, d. 22. maj. Sæmund tilhørte store gamle hövdingeslægter. För 1076 var han rejst udenlands for at studere, i Paris, ti i det nævnte år siges han at være rejst hjem igen med den senere biskop Jon. Hvor længe opholdet har varet vides ikke, men en studierejse af den art var dengang et sådant særsyn, at sagnet senere fik travlt dermed. Sæmund blev i folkesagnene

en troldmand, der havde gået i den »sorte skole«. Herefter vides så at sige intet om hans liv. Han boede vistnok hele tiden på Odde, sin fædrenegård, der fra nu af blev et lærdomssæde på Island. Han nød stor anseelse blandt höj og lav som en af tidens mest vidende mænd; som hans tilnavn viser, var det især historiske kundskaber, han berömmedes for. Sagaerne indeholder flere hentydninger dertil og der anføres udsagn af ham og han anføres ofte som hjemmelsmand; utvivlsomt er nogle af disse kun mundtlige udsagn, medens andre er af den art, at de synes at måtte forudsætte et skrevet værk. Af störst vigtighed er det ovf. s. 183—84 omtalte Nóregs konungatal, hvor Sæmund anføres som hjemmelsmand for hele den norske kongerække ned til Magnus d. gode, ja i Odds Olafssaga hedder det udtrykkelig, at »således« har Sæmund skrevet »i sin bog«. Der er således næppe nogen tvivl om, at Sæmund har skrevet et sammenhængende skrift om de norske konger fra Halfdan svarte til Magnus, bægge iberegnede. Men det er tabt. Man har ment at kunne påvise, at hans tidsregning, d. v. s. angivelse af fyrsternes regeringsår, kan genfindes i senere værker som f. eks. Fagrskinna, og man har villet hævde en modsætning mellem ham og Are; dette er dog meget tvivlsomt. Hvor meget eller lidt der ellers har stået om hver fyrste er det nu ikke muligt at sige. Sikkert har skriftet været på latin, da Are siges at have været den første, der skrev på »norrönt mål«. Det stemmer godt med forf.s præstelige lærdom og lærdom i det hele; denne mærkes også i de forskellige citater af ham.

Eiríkr Oddsson. Denne mand er fuldstændig ukendt, undt. for så vidt som han siges at have været »en vis og forstandig« mand, der gentagne gange opholdt sig i Norge for at få så rigtige efterretninger af kyndige mænd og öjenvidner som muligt

om tidsrummet 1130—61, det var herom han skrev en bog omkr. 1170. Desværre haves dette hans historiske skrift ikke mere, men det er stærkt benyttet i senere værker som Morkinskinna (især) og af Snorre. Man har været i tvivl om, hvor langt skriftet gik ned; Storm mente, at det kun havde nået til 1139, men herimod kan der göres meget velbegrundede indvendinger og Maurer havde sikkert ret i at bestemme grænsen nedad til 1161 (kong Inges død). Skriftet, hvis navn siges at have været Hryggjarstykki (af uvis betydning), har været overordenlig nöjagtigt og pålideligt; Eiríkr har, som Are, samvittighedsfuldt anført sine hjemmelsmænd og han har som han undertiden talt i »jeg«-form. Gennem de stykker, der formentlig hidrører fra Eiríkr, får man det bedste indtryk af hans forfattervirksomhed. Litterær-historisk særdeles betydningsfuldt er det, at der allerede så tidlig er en, der skriver sin samtidshistorie; det har man ikke gjort, för der allerede forelå skrifter om de ældre tider.

Karl Jónsson, ábóti, død 1213. 1169—81 var denne mand abbed i Tingørekloster. 1185 begav han sig til Norge og opholdt sig der i nogle år, nöje knyttet til kong Sverre, der da lige havde fældet sin modstander, Magnus Erlingsson (1184). Efter at være vendt tilbage blev Karl atter abbed og beklædte den stilling til 1207. Ellers kendes intet om hans liv eller virksomhed i det praktiske liv. Om hans videnskabelige virksomhed vides kun at han skrev sagaen om kong Sverre, Sverrissaga, ialfald den første del deraf. Der haves en fortale, hvori der gives den oplysning, at Karl havde skrevet sagaen efter Sverres egen mundtlige meddelelse og under hans opsyn; der kan altså kun være tale om Sverres historie til 1184 (1177 begyndte han sin optræden); hertil passer fortræffelig ordene, at »denne fortælling

»var ikke langt fremskreden«, nemlig i tid. Denne del, der siges at være bleven kaldt Grýla (skræmsel), er overordenlig nöjagtig m. h. t. alt det ydre faktiske, Sverres tog, rejser og kampe, så at det alene viser, at hjemmelsmanden må have været særdeles kyndig. At der ikke fortælles noget, der kunde stride imod Sverres krav på tronen, følger af sig selv; Karl har sikkert selv været overbevist om Sverres ret. Det hele er fortalt på en overordenlig jævn, simpel og klar måde; enkelte småstykker afviger herfra, men de har en anden oprindelse, hvorom nedenfor (Styrme). Især er de indflettede taler af Sverre berömte og med rette; de viser med tydelig klarhed hans ejendommelige begavelse, veltalenhed og lune. Alt fortælles i nöjagtig kronologisk orden. Hvad den sidste del, der går til Sverres død, angår, er den i forhold til den første meget kortfattet og sammentrængt; der findes ikke her de lange taler, men kun korte og færre. Der har været tvivl om, hvorvidt Karl selv eller en anden havde skrevet denne del. Der er dog næppe grund til at frakende ham den. For det første var han den nærmeste til at fortsætte, hvis det var ham muligt. Dernæst forklares forskellen mellem den sidste del og den første overmåde simpelt derved, at forfatteren skrev hjemme på Island efter mundtlige meddelelser (af Nordmænd og Islændere, der havde været i Norge). Hertil kommer at der i fremstilling og stil ingen væsenlig forskel er at mærke. Forf. er overordenlig upartisk. Hvorledes han har opfattet Sverres kamp med kirken — her var han vanskelig stillet —, vides ikke; han går åbenbart let henover den, hvilket netop kunde tyde på Karl selv som forfatter. At sagaen fra først af er forfattet på islandsk — og ikke på latin — må betragtes som det eneste naturlige; der er i virkeligheden intet, der taler for det modsatte.

Samtidig med Karl var der i Tingørekloster to munke, der også bægge var historiske forfattere, den ene vistnok noget ældre, den anden noget yngre end Karl.

Oddr Snorrason vides at have tilhørt en gammel nordlandsk slægt, men der vides intet om ham andet end at han var munk i Tingørekloster, hvor han dog lejlighedsvis siges at have været noget misfornöjet med opholdet. Der er næppe tvivl om — efter slægtleddene at dömme —, at han helt og holdent tilhører det 12. årh., men hans dødsår er ukendt. Afvigende fra de to sidstnævnte forfattere skrev han på latin et værk om Olaf Tryggvason, Óláfssaga Tryggvasonar. Af originalen er intet bevaret undt. Odds oversættelse af Stefnirs lille smædevers om Sigvalde jarl (Nec nominabo osv.). Uden tvivl har Oddr været en ret flink latinist. Hans skrift blev imidlertid ved modersmålets besejrende kraft tidlig oversat; det findes i 3 håndskrifter (som alle er defekte, et kun et lille brudstykke) eller bearbejdelser, men til grund ligger en og samme oversættelse. Håndskrifterne er henholdsvis i den Arnamagn. sml, i Stockholm og Upsala. Den oprindelige oversættelse foreligger ikke i noget af dem, men de er, hvert på sin vis, bearbejdede. I det Arn. findes interpolationer. Sagaen, der indledes med en karakteristisk fortale, hvori Oddr udtaler, at denslags æmner er bedre end sådant noget som opdigtede stemodersagaer, er kong Olafs livshistorie, fortalt efter mundtlig tradition. Forf. har samlet alt, hvad han kunde få fat i af enkeltfortællinger om Olaf; men der havde dannet sig i tidens løb mange uhistoriske fortællinger, mange helgenlegender, endogså af den æventyrligste art, om ham. For Oddr er alt sådant god kilde, han tager det alt uden kritik for gode varer; jo mere han får deraf, desto bedre. Han ser undertiden ikke en-

gang, at han har fået det samme på to måder; han slöjfer intet. Oddr gör således alt andet end tiltalende indtryk som historisk forfatter. Ikke desto mindre fik hans skrift en stor betydning, idet det var den første samlede fremstilling af Olafs liv, og det blev som sådan et kildeskrift for senere forskere, men det måtte anvendes med stor kritik og varsomhed. Det gör Snorre også. Når skriftet er forfattet, kan ikke bestemt siges. Det må være skrevet efter 1170 (flytningen af Sunnivas relikvier i dette år omtales), og vistnok för 1190.

Gunnlaugr Leifsson. Efter et langt ophold i Tingørekloster døde Gunnlaugr 1218 (1219) og har således været en yngre klosterbroder af Oddr. Der bestod oprindelig et godt forhold mellem ham og Gudmund Arason og denne siges at have sendt ham »varsler« for at omskrive dem på latin; de vedrørte Torlak d. hellige. Allerede dette tyder på Gunnlaugs ry for lærdom og latinkundskaber. Han kaldes et steds »den boglærdeste mand i hele Island«. Dette er vistnok sandt. Gunnlaugr har haft adgang til et righoldigt bibliotek og sikkert benyttet dette flittigt. Han har erhværvet sig meget gode kundskaber i latin og været vel bevandret i fremmed (latinsk) gejstlig litteratur; men han var også stolt af sin lærdom. Han havde hang til retorisk udtryksmåde og i det hele til en vis prunk og ordflom. Hans skrifter er:

Jónssaga biskups, en saga om Holarbispen Jón Ögmundsson (1106—21). Den var skreven på latin, originalen er tabt; men der haves en fuldstændig oversættelse i to bearbejdelser, hvoraf den ene kommer originalen sikkert meget nær. Sagaen består af en fremstilling af biskoppens liv og så en jærtegnsliste. Biskoppens nidkære virksomhed i kirkens tjæneste og hans gejstlige undervisning skildres kraftig; i øvrigt er det billede, forf. giver af ham,

ikke synderlig mangesidigt eller just tiltalende. Fremstillingen er stik modsat de isl. sagaers, legendarisk, höjtravende og svulstig, ordflommen overvældende. Sagaen er forfattet kort efter 1200 og beror på mundtlige meddelelser; dog nævnes også Are frode, men nogen kilde kunde han ikke være, og forfatteren er ellers ganske upåvirket af Are.

Gunnlaugs andet hovedskrift er Óláfssaga Tryggvasonar. Det er tilvisse mærkeligt, at han skulde behandle samme æmne som Oddr. Grunden er formodenlig den, at den lærde forfatter ikke fandt Odds skrift lærd eller udførligt nok. Gunnlaugr har ligesom Oddr benyttet den mundtlige overlevering og sagn, og han anfører en mængde hjemmelsmænd og -kvinder — efter Ares eksempel. Sagaen haves nu ikke i dens helhed, men en stor del af den er blevet optaget i den större Olafssaga, der er et konpilationsværk efter mange kilder. Der er midler til at udskille det meste af, hvad der hidrører fra Gunnlaugr. Sagaen har været meget vidtløftig og indeholdt meget, der kun løselig hang sammen med Olafs saga; således f. eks. en udførlig beretning om kristendommens forkyndelse på Island (om Torvald vidförle; den såkaldte Þorvaldsþáttr var sikkert en del af sagaen) og flere lignende episodiske afsnit; herved adskilte den sig fra Odds værk. Fremstillingen var meget vidtløftig og ordrig; forf. havde forkærlighed for taler (virkede Sverres taler i Karls saga måske her som forbillede?) og kong Olaf undlader aldrig at holde lange og svulstige taler. I øvrigt vidner sagaen om forf.s interesse for varsler, spådomme og æventyr samt for religiøst-farvede fortællinger (den om Finnr og Sveinn hidrører formentlig fra ham). Til sagaen var der knyttet et tillæg om Olafs hirdbiskop Jon-Sigvard.

Gunnlaugr siges at have samlet en saga om den

hellige Ambrosius, som han begav sig med til Holar for at oplæse den i koret, men det skal biskoppen have forbudt ham. Den er ellers ukendt. — Endnu haves et ejendommeligt skrift af Gunnlaugr; det er hans versificerede oversættelse af prophetia Merlini (to prosakapitler i Historia Brittonum), Merlínússpá, i fornyrðislag. Den findes i Bretasögur i Hauksbók. Originalens to kapitler findes her i omvendt orden. Oversættelsen er, som vænteligt var, meget korrekt. Et par steder har Gunnlaugr selv foretaget tildigtninger (kampskildringer, der er tomt ordbulder). Gunnlaugr var ingen digter, men hans oversættelse er ikke uinteressant, ikke mindst på grund af det kendskab til Eddadigte, den vidner om.

Allerede fõr 1200 fandtes der altså (bortset fra Gunnlaugr) enkeltsagaer om norske konger af navngivne forfattere; det er sagaer om Olaf Tryggvason, om Harald gille til Inge, om Sverre, altså om meget forskellige tidsrum; disse kunde synes at være ret tilfældige, men ved nærmere eftersyn er det sikkert ikke så. Der findes endnu nogle få rester af en selvstændig saga om Olaf d. hellige, en personlighed, der for en sagaskriver måtte være mindst lige så tiltrækkende som Olaf Tryggvason. Disse rester af den ældste saga om Olaf, som den kaldes, er ganske utvivlsomt originalsagaen om ham og fra det 12. årh., fra først af skreven på islandsk, fuld af skjaldevers og historisk udmærket. Yngre end 1170 har den næppe været. Det er denne saga, som Styrme senere bearbejdede. En sammenligning af de forskellige samlingsværker, der straks vil blive nævnede, viser, at der er meget stof tilfælles, tildels fortalt med de selvsamme ord; dette kan kun forklares ved, at de samme kilder er benyttede i dem alle, men hver på sin måde, deraf afvigelserne. Men disse kilder er atter enkeltsagaer om de enkelte konger, der alle-

rede tidligere var forfattede. Det er sikkert også sådanne, der enkelte gange udtrykkelig nævnes (som Harald hårfagres saga, — der endogså åbenbart er benyttet i Egilss.). I hvilken rækkefølge de er bleven til er det ikke muligt nu at afgöre; den har vistnok været ret tilfældig; så meget er sikkert, at ved slutningen af det 12. årh. forelå der — foruden Sæmunds sammenhængende oversigt, der også havde sin betydning — enkeltsagaer om så godt som alle norske konger ned til Sigurd jorsalfar; hertil slutter sig Erik Oddssons værk. Mellem dette og Sverrissaga var der et hul, som også blev udfyldt. Det kan endvidere konstateres — på samme eller lign. måde —, at der også forelå sagaer om jarler (Ladejarlerne) og en saga om Hakon jarl Ivarsson, benyttet af Snorre; af den findes endnu et selvstændigt brudstykke, noget bearbejdet.

I deres oprindelige skikkelse er disse sagaer tabte, men de kendes af de senere samlingsværker, som de kunde kaldes. Disse er følgende:

Ágrip af Nóregs konunga sǫgum findes i et meget gammelt håndskrift fra den første del af 13. årh., men der mangler både begyndelse og slutning, og desuden har det et par lakuner. Der er dog ingen tvivl om, at det har begyndt med Halfdan svarte og nået ned til 1177 (Sverres første optræden). Den ene saga følger på den anden på en ganske mekanisk måde uden nogle formidlende overgange. Undersøger man de enkelte sagaer, vil det hurtig vise sig, at der her ikke er tale om et originalt værk, men om et udtog af eksisterende sagaer; derfor er skriftet med rette — i senere tider — blevet kaldt »Udtog« *(ágrip)*. I enkelte tilfælde er næppe nogen skreven saga benyttet (Harald hårfagre og Erik blodøkse); her er det den mundtlige tradition, der ligger til grund og den må endda være meget lidet udbyttet.

Også på andre måder ses en sådan tradition at være benyttet; der findes her enkelte vers, der er ukendte andenstedsfra, og der findes traditionsstumper, åbenbart af yngre norsk oprindelse og forvanskede, som forf. har ment at burde optage (som f. eks. forklaringen af Gamlaleir og den umulige tilknytning heraf til Gamles fald). Allerede herved viser skriftet en tilknytning til Norge. Ikke mindre viser denne sig derved, at forf. er norsk-partisk f. eks. overfor de svenske; imod alle andre kilder lader han et nederlag for de norske (under Magnus barfod) blive til en sejr; for så vidt er skriftet usædvanlig tendentiøst. Erik Oddssons bog er benyttet, og der er meget, der taler for, at Sæmunds latinske skrift er en af kilderne. Tidsregningen har forf. særlig lagt vind på. I øvrigt er Ágrip meget ujævnt og egenlig et slet skrift i historisk henseende. Forf. lige nævner Hafsfjordsslaget, udelader ganske Jomsvikingeslaget osv. Derimod er han meget vidtløftig angående Snefridsagnet og han giver sig tid til at forklare forbindelsen mellem ordet *jól* og et Odinsnavn osv. Om stil er der overhovedet ikke tale. At forf. er en Islænder, derom er nu alle enige; det viser både forholdet til de ældre islandske kilder og ikke mindre hans kendskab til og anvendelse af vers (hvorved han dog er kommen til at begå fejl). Men lige så vist er det, at han må have opholdt sig i Norge og dér lært forskellige norske traditioner at kende og rimeligvis skrevet bogen for og på opfordring af en norsk stormand. Der findes et andet steds en antydning af noget, Sverre uvedkommende, som denne siges »at have ladet skrive«; det vilde være meget fristende at antage, at det her antydede skrift var identisk med Ágrip. I hvert fald er det sikkert, at dette må være forfattet i slutningen af det 12. årh. (omkr. 1190). Man kunde tænke sig, at det af Sverre

skulde være bestemt til at udgöre indledningen til hans egen saga af Karl. Endnu skal bemærkes, at Theodriks latinske skrift har mange berøringspunkter med Ágrip, men om nogen direkte forbindelse er der ikke tale.

Morkinskinna. Således benævnede Tormod Torfason et håndskrift — på grund af dets medtagne blade — med en særlig bearbejdelse af de norske kongers sagaer fra og med Magnus d. gode til 1177 (rigtignok mangler slutningen, men der kan ikke være nogen tvivl om det oprindelige forhold); desuden mangler flere blade i hdskr., der findes i det kgl. bibliotek i København. Også her foreligger der en samling af de enkelte kongers sagaer af lignende mekanisk art som i Ágrip uden nogen selvstændig bearbejdelse i retning af et kunstnerisk ordnet og vel sammenarbejdet hele. Bearbejdelsen er lige modsat Ágrips; nogen forkortelse eller sammendragning synes ikke at have fundet sted af de til grund liggende enkeltsagaer og -værker; tværtimod, disse er netop meget stærkt udvidede eller interpolerede. Bearbejderen har i de oprindelige kongesagaer optaget en mængde — omkr. 30 — þættir eller småfortællinger især om Islændere (skjalde og andre), der kom i berøring med de norske konger; især sker dette i Harald hårdrådes saga. Fremdeles er en mængde vers optagne, der vistnok ikke fandtes i originalsagaen og som heller ikke findes i Snorres paralleltekst. For så vidt er denne bearbejdelse af stor værdi — ganske bortset fra at originalsagaen på den måde er mishandlet. Særskilt betydning har Mork. for tidsrummet 1130—61, da den her har optaget vistnok betydelige stykker af Eiríks Hryggjarstykki; der findes her flere steder et forfatter-»jeg«; det er Eiríkr. Ved disse indskud og sammenföjninger er der fremkommet ujævnheder og kompositions-mangler, der viser, at

bearbejderen selv var ingen stor kunstner. Måske hidrører dog ikke alt, hvad der således findes i bogen, fra den første istandbringer. Kritisk forsker var denne ikke. Istedenfor at vælge mellem kilder kombinerer han dem og får således måske to begivenheder, hvor der faktisk kun var én; han har f. eks. benyttet Ágrip og får derved to slag (på Foxerne) for ét. I denne bearbejdelse har fællessagaen om Magnus og Harald fået en helt ny og uhistorisk indledning. Således er det klart at Morkinskinna bör benyttes med stor varsomhed og kritik som historisk kilde. Det håndskr., som den er bevaret i, er fra omtr. 1280 (der findes yngre afskrifter eller bearbejdelser deraf i de såkaldte Hulda, AM. 66, og Hrokkinskinna i det kgl. bibl.), men bearbejdelsen selv er betydelig ældre. Omtalen af enkelte personer i beg. af det 13. årh. viser, at den bör sættes til tiden 1220—30. At bearbejderen var en Islænder er givet.

Endnu en samlet bearbejdelse må her medtages, uagtet den vistnok er endel yngre, nemlig Fagrskinna. Dette var egenlig et navn på det ene håndskrift af de to, hvori dette sagaværk fandtes; også det stammer fra Tormod Torfason. Dette sagaværk findes eller fandtes i to håndskrifter, der bægge brændte 1728; nu haves kun papirsafskrifter. De to hdskrr. betegner tillige to bearbejdelser. Den ældre hidrørte fra omkr. 1260, den yngre fra omtr. 1325, bægge skrevne af Nordmænd. Den første repræsenterer originalen renest, men har indskudt en række slægtregistre ved slutningen af Harald hårdrådes saga. Den anden er stærkt interpoleret på forskellig måde og ordlyden endel ændret. Der er flere lakuner i dem bægge; gensidig udfylder de dog hinanden, så at der kun er én lakune henimod slutningen. Denne sagabearbejdelse har samme udstrækning som Ágrip oprindelig. Heller ikke her findes nogen kunstnerisk

sammenstøbning af de enkelte sagaer; de følger på hinanden som dér. Hvad enkeltsagaerne angår, er det let at se, at de også her er benyttede, med undt. af den om Harald hårfagre; sagaen om ham er her mærkelig fattig på alt, undtagen vers, og den er noget forvirret. Forf. danner en modsætning til Morkinskinnas. Istedenfor at udvide forkorter han og sammendrager; han følger også et bevidst mål, nemlig det at göre kongen allevegne til hovedpersonen og særlig fremhæve de begivenheder, som fik en hovedbetydning for Norge som ét kongerige; han udelader mindre vigtige kampe og deslige. Således får man hos forf. et koncentreret værk med temlig rene linjer, uden krogveje, uden uvigtige biting; han har også åbenbart liden sans for det jærtegnsagtige og æventyrlige. Derimod er der noget andet, han i så meget höjere grad har sans for; det er skjaldekvadene. Han anfører dem selvstændig — især i værkets første del — i en stor mængde. Ja, han sammenligner skjaldes kvad om det samme på en kritisk måde. Nogen egenlig kritisk historieforsker er han alligevel ikke; han gör sig især mod slutningen skyldig i mærkelige skødesløsheder, hvis disse ikke beror på afskriverfejl, hvad de næppe gör. At værket er forfattet af en Islænder er utvivlsomt; benyttelsen af skjaldeversene er den bedste borgen derfor. Dets tilblivelsestid kan med nogenlunde sikkerhed sættes til 1230—40, eller henimod det sidstnævnte år, og det ligger meget nær at antage, at skriftet er skrevet for og måske på foranstaltning af kong Hakon selv. Det hedder om ham, at för han døde lod han sig bl. a. forelæse det værk som kaldes *konungatal frá Hálfdani svarta,* men i Fagrskinnas håndskrr. kaldes skriftet netop *Nóregs konunga tal* (eller i det yngre hdskr.: *Ættartal N. k.).* Navnet passer udmærket. At gætte på nogen bestemt

forfatter, lader sig ikke göre; dog vilde det være fristende at sætte Olaf hvitaskalds navn i forbindelse dermed, eftersom han var hos kong Hakon i årene 1237—40 og var selv en udmærket kender af skjaldekvad. Dette vilde dog være en ubevislig formodning. Forf.s stil har undertiden en farve, der minder noget om de norske oversættelser af fremmede digterværker.

Foruden disse skrifter haves, som bemærket, et brudstykke af en saga om Hákon jarl Ívarsson, og man er berettiget til at slutte, at der har eksisteret en saga om Ladejarlerne (Hakon, Erik).

Til alt dette kommer endnu de såkaldte Bōglungasögur, eller en saga om tiden imellem Hakon Sverrisson og Hakon d. gamles tronbestigelse, tidsrummet 1204—17. Det er kampene mellem Bagler og Birkebener, der her behandles. Sagaen er overleveret i to bearbejdelser; den ene går kun til 1208, den anden — en udvidelse deraf — til 1217. Den første er Baglervenlig, den anden står snarere på Birkebenernes side. Sagaen er noget usammenhængende, men i det hele overmåde detaljeret og skrevet af eller efter öjenvidner. Den sidste bearbejdelse er for störste delen tabt i originalen. Hovedsagelig findes den kun i P. Claussöns norsk-dansk oversættelse. Sagaen har stor historisk betydning.

SAGAER OM ISLANDSKE OG NORSKE NYBYGDER.

Som bekendt opdagedes Grönland af Erik d. røde kort efter 980, han nedsatte sig dér og fik en hel flok Islændere til at tage med sig derover og tage fast bolig der. De stiftede en nybygd, der bestod til ind i det 15. årh., da den bukkede under for de nordfra kommende Eskimoers angreb. Denne

bosættelse fik en stor betydning ikke mindst derved, at der derfra endnu opdagedes et land længere mod vest, nemlig Nordamerikas østkyst. At der her var sagastof til stede, siger sig selv, og at Islænderne bemægtigede sig dette ses allerede deraf, at de grönlandske landnam er optagne i den isl. Landnámabók. Omkr. 1200 blev Eiríks saga rauða skreven. Den fortæller om de her kort antydede ting, opdagelsen af Grönland, bosættelsen dér og belyser adskillige, meget interessante kulturtilstande (völvevæsenet); Vinlandsrejserne omtales udførlig osv. Sagaen går ikke længere og omspænder således kun en snes år omtrent. Den er fuldstændig sagamæssig, men desværre ikke, hvad begyndelsen (der egenlig er en Landnámatekst) angår, opbevaret i sin oprindelige skikkelse. Den er i alt væsenligt fuldkommen pålidelig, idet den bygger på en mærkelig solid tradition, der er kommen til Island og som Are belyser i sit skrift.

I Flatøbogen findes en Einars þáttr Sokkasonar fra beg. af det 12. årh., der er af betydelig interesse for nybygdens historie (bispesædets oprettelse) og fuldstændig historisk. Derimod er Grænlendinga þáttr, der findes sst., meget upålidelig; den handler også om Vinlandsrejserne, men bygger på en meget forvansket tradition.

Noget för Island opdagedes, bebyggedes Færøerne, men om det landnam haves ingen udførlige beretninger. Færeyingasaga, der også er fuldstændig sagamæssig og som fuldkommen kan sammenstilles med de isl. slægtsagaer, fortæller om blodige fejder mellem to grene af samme slægt; den listige og træske, men velbegavede Trond i Gata står hovedsagelig på den ene, Sigmund Brestissön på den anden side, indtil han blev snigmyrdet. Den sidste del af sagaen handler især om forholdet mellem Færingerne og

kong Olaf d. hellige. Sagaen omspænder således et temlig langt tidsrum för og efter 1000. Den har alle slægtsagaens fortrin m. h. t. personskildring og udmærket logisk sammensætning; den er godt og livfuldt fortalt, såvidt skönnes kan, men den er meget dårlig opbevaret. Da sagaen i meget höj grad berørte de to Olafers sagaer, er den bleven optagen i dem, og kun således kendes den nu. Den findes dog her ikke samlet, men i stykker hist og her. Den oprindeligste tekst af den første del findes i den större Olafssaga (Fms. I—III); derimod er teksten i Flatøbogen her stærkt udvidet og ændret. Den sidste del af sagaen findes kun i Flatøbogen; et lille stykke er dog optaget i Heimskringla. Sagaen er således bevislig ældre end denne og næppe yngre end fra omkr. 1200. Også den beror på en solid tradition, der har forplantet sig til Island. Der var rige forbindelser med Færøerne og sikkert rigere end vore nuværende kilder direkte viser.

Allerede under Harald hårfagre dannede Orknøerne etslags statshele og kom tidligere direkte under den norske krone end nogen af de andre nybygder. Fra slutningen af det 9. årh. styredes de af jarler, der til at begynde med var ret selvstændige. Disse jarler, efterkommere af den kraftige Torf-Einar (se foran s. 101), var meget energiske og tildels meget stridbare hövdinger, der undertiden levede som rene vikingehövdinger. Der var vikingetog og kampe, indbyrdes stridigheder også at fortælle om, og så kom jo dertil forholdet til den norske konge. Her var sagastof nok; det blev da også samlet i et stort sagaværk, Jarlasögur (Orkneyingasaga). Det går fra de ældste tider og ned til omtr. 1170. Det hele indledes med et sagnhistorisk stykke om Norges bebyggelse; fortællingen herom hænger sammen med jarlernes ældste historie; så fortsættes der med jarl-

ernes sagaer helt ned til og med Rögnvald kale, skjalden (se ovf. s. 179—80). Det er et broget, men afsnitsvis meget interessant indhold, især de afsnit, der fortæller om Torfinn jarl (d. 1064), om Magnus d. hellige (d. 1116) og ikke mindst det om Rögnvald. Det er en af de fornöjeligste sagaer, der haves, fuld som den er af vers med dertil knyttede morsomme anekdoter, ligesom også den udførlige beskrivelse af Jorsalfærden findes der. Jo længere man kommer ned i tiden, desto udførligere bliver sagaen, hvilket er naturligt nok. Vistnok er det hele — måske med undtagelse af begyndelsen — én mands arbejde; det hele er sig selv ligt. Skildringen af personer er i det hele overordenlig livfuld og dygtig — og her er der mange personligheder, mandlige og kvindelige; til de sidste hører den dæmoniske Frakkork. Ved siden af den mundtlige tradition har forf. benyttet norske kongesagaer, vistnok i én samling, og så skjaldevers. Her var jo så udmærkede kilder som Arnors jarledigte, og flere andre. Den mundtlige tradition synes gennemgående at være overmåde pålidelig; topografiske kundskaber lægges allevegne klart for dagen. At forfatteren var en Islænder er så at sige en given sag. Det samlede historiske stof kunde med den störste lethed nå til Island. Der var bevislig en farten frem og tilbage mellem Island og Orknøerne århundreder igennem. Sagaen er benyttet af Snorre og altså forfattet omkr. 1200 eller ikke meget længe efter. Helt i sin oprindelige skikkelse er heller ikke denne saga bevaret. — Endnu bemærkes, at Magnus d. helliges saga blev — ligesom Olaf d. helliges i Heimskringla — taget ud af sagahelheden og så at sige udgiven særskilt og forøget med jærtegn. Denne saga blev endvidere støbt sammen med en oversættelse af et på latin skrevet Vita af en »mester Rodbert«. Dette Vita vilde være en Gunnlaugr

værdigt; det er mere en svulstig prædiken end en lævnedsbeskrivelse.

SAGAER VEDRØRENDE DANMARK.

Skjöldungasaga. En saga af dette navn citerer Snorre direkte. Det var en saga om de danske sagnkonger, efterkommere af Skjöldr, altså en saga, der kan sidestilles med Snorres egen Ynglingasaga. Den har bl. a. indeholdt afsnit om slaget på Væneren, om Starkad, Ingjald, Ivar vidfadme og fl. Uheldigvis er sagaen i sin oprindelige form tabt; dens indhold kendes bedst af Arngrímur Jónssons latinske uddrag deraf (i hans såkaldte Supplementum hist. Norw.). Den oprindelige saga er, som så mange andre, i det 13. årh. bleven omarbejdet; som sådan var den sikkert bestemt til at udgöre en indledning til Knytlingasaga (se nedenfor). Af denne omarbejdelse haves brudstykker (det såkaldte Sögubrot).

Jómsvíkingasaga. Jomsvikingerne udgjorde et mærkeligt krigersamfund, som dog næppe vilde have fået deres saga på Island, hvis de ikke ved en enkelt begivenhed var kommen i en så nær berøring med Norge i slutn. af det 10. årh. Det er Jomsvikingeslaget i Hjörungavåg, der rettest sættes til 986. I slaget deltog mange, bekendte Islændere og det er disse, der har bragt nöjagtige efterretninger derom til Island. Toget var og blev vidt berömt i hele Norden. Bjarne biskop digtede, som vi har set, et kvad derom; Torkel Gíslason ligeledes — bægge i det 12. årh. Men deraf fulgte videre interesse for disse dristige vikinger, der midt i vinterens hjærte gav sig i lag med at erobre et helt og stort rige som Norge. At de næppe kunde slippe godt derfra, var at forudse. I Fagrskinna findes en ret selvstændig fremstilling

af toget. Men desuden haves en særlig saga derom i forskellige bearbejdelser. I AM 510 — det yngste af de i betragtning kommende håndskrifter — begynder sagaen med Toke, Palnir og Palnatoke og med dennes forhold til Harald blåtand og Sven tveskæg; Palnatoke stifter Jomsborg-laget og giver det love, og så fortælles videre til og med Jomsvikingeslaget selv. Beretningen herom er her sikkert udvidet; den er ujævn og indeholder uhistoriske enkeltheder, men her, og kun her, findes f. eks. Tinds vers om slaget. Der kan ingen tvivl være om, at dette håndskr. har sagaens oprindelige udstrækning (skönt interpoleret og bearbejdet). Derimod er i to andre bearbejdelser, repræsenterede ved AM. 291 og Stockh. hdskr. 7 (4^{0}, mbr.), tilföjet et helt (første) afsnit om Gorm d. barnløse og Knud d. fundne, der skulde være sön af et saksisk søskendepar; denne bliver adopteret af Gorm, og hans sön er Gorm d. gamle; så fortælles om denne, om Tyra og deres sönner, om Guldharald og Hakon jarl m. m. Dette afsnit hænger ganske løst sammen med det førstnævnte og er i virkeligheden sagamæssig set overflødigt. Det er dog let at se, at den, der tilföjede det, har haft en ikke uantagelig tanke dermed; han har villet vise, hvorledes Jomsvikingeslaget var en følge af det tidligere forhold mellem Danmark og Norge, mellem Hakon jarl og Harald blåtand; men det er dog egl. hverken ham eller Sven, der direkte forårsager toget (ifølge sagaen). For så vidt er sammenhængen tynd, hensigten ikke helt opnået. I øvrigt har dette afsnit endel sagnhistorisk værdi. Også dér findes meddelelser om Haralds påtænkte Islandstog og Islændernes niddigt om ham og Birger bryde. Den gamle Skjöldungasaga er her vistnok benyttet foruden andre kilder. I alle 3 bearbejdelser foreligger den samme grundsaga, i Stockh. hdskr. renest og mest ægte; denne

stammer fra beg. af det 13. årh. Det første afsnit er vistnok betydeligt yngre. Bagved den nævnte grundsaga ligger mulig atter en endnu ældre skriftlig fremstilling; det er denne, der synes at fremtræde i Fagrsk. og Heimskringla. Jómsv.s. er således et særdeles godt eksempel på bearbejdelsesvirksomheden i det 13. årh., men uden vanskeligheder er spörgsmålet ikke. Sagaen har været meget yndet, og den indeholder også flere episoder, der måtte have stor tiltrækning, Bues heltemodige kamp og springen overbord, Hakons grulige sönneoffer, den forfærdelige hagelbyge og ikke mindst de bundne Jomsvikingers helte-færd og -ord, da de skulde hugges, samt endelig forholdet mellem den unge, herlige helt Vagn Akason og Torkel leira.

Der er i det foregående givet en fremstilling af den isl. sagalitteratur til ind i det 13. årh. og omtr. indtil dette årh.s. tre kendte forfattere træder til, Styrme, Snorre, Sturla.

Styrmir Kárason enn fróði — den sidste med det tilnavn —. Styrme hørte mulig til Gilsbakkamændenes slægt; ialfald er han særlig knyttet til det sydvestlige land. Styrme var i sin tid meget anset, og det ikke blot for sine historiske, men også for sine juridiske kundskaber; dette fremgår af, at han to gange var lovsigemand, 1210—14 og 1232—35. Heraf kan sluttes, at han har været noget ældre end Snorre, til hvem han i nogen tid var knyttet som etslags sekretær og en meget betroet mand, vistnok i årene 1220—30. Efter 1235 var han prior i Vidøkloster (nær ved Reykjavik) til sin død 1245. Hvad der vides om Styrmes historiske forskning og skrifter, beror for det meste på indirekte antydninger. Hans tilnavn viser, at han har været meget kyndig i historie, men det billede, man får af ham, er ikke ret tiltalende. Han har haft en udmærket hukommelse, op-

tegnet alt hvad han hørte og erfarede, ligegyldigt af hvad art og betydning; især interesserede han sig for legendeagtige og antikvariske oplysninger. Men han har været meget ukritisk, og det er måske ham, der er den første, som har givet sig af med at bearbejde ældre skrifter; han har ment at göre en god gærning ved at udvide og tilföje, uden at bryde sig det mindste om det således behandlede skrifts oprindelige fortrin. Större modsætninger end han og Snorre kan næppe tænkes. De værker som Styrmes navn er knyttet til er følgende. For det første Landnámabók. Ifg. Hauks ord (se ovf. s. 271) havde denne en bog af Styrme, der dog i alt væsenligt stemte med Sturlas. Styrmes virksomhed har (jfr. l. c.) bestået i tilföjelse af forskellige antikvarisk-genealogiske og legendariske bemærkninger, og intet andet. Dernæst er der Sverrissaga. Han skal ifg. Flatøbogen have skrevet sin saga efter Karls. Her er det så at sige håndgribeligt, at Styrme ikke kan have haft særdeles meget at tilföje, da sagaen i forvejen var så detaljeret. Men der findes enkelte små kapitler og stykker hist og her (om en dröm osv.), der er meget afstikkende, og det er sikkert disse, der hidrører fra Styrme. Hans saga har ikke været ret meget andet end en afskrift. — Især er dog Styrmes navn knyttet til Olafs saga helga. I Flatøbogen anføres for sig nogle små stykker, der udtrykkelig siges at være af hans *lífssaga* om Olaf. Det meste heraf genfindes i den legendariske Olafssaga (i et norsk hdskr. i Upsala). Der er ingen tvivl om, at denne saga beror på Styrmes redaktion, men den er ikke identisk dermed; den er både forkortet og interpoleret; i redaktionel henseende er det en af de sletteste bearbejdelser, der gives; urimeligheder og gentagelser findes og på forskellig vis er teksten mishandlet; i sin nuværende form kan den umulig hid-

røre fra en historisk forfatter, selv om han ikke var bedre end Styrme. En sammenligning viser, at der er nære tilknytninger til den Ældste saga (se s. 287); forholdet er nu dette at Styrme har taget denne, bearbejdet den og interpoleret den; hans saga er så atter bleven benyttet på den antydede måde i den leg. saga. Denne slutter, som helgensagaer plejer, med en jærtegnsliste.

SNORRI STURLUSON.

Snorre er født 1178. Som för bemærket kom han til Odde 3 år gammel 1181 til opfostring hos landets störste hövding i datiden, Jon Loptsson, en dattersön af Magnus barfod (jfr. Nóregs konunga tal s. 183). Om Snorres ungdom eller om hans studier vides intet; hvor meget eller hvor lidt han har lært i Odde beror på slutninger og formodninger. Siden Sæmunds dage havde Odde været et af lærdommens hovedsæder; her må der have været en anselig bogsamling, med både fremmed og hjemlig litteratur; nogen latinlærdom synes Snorre slet ikke at have besiddet. Men det er höjst sandsynligt at hans læselyst og sans for historisk granskning har udviklet sig her. 1197 døde hans fosterfader. Da var han kun 19 år gammel; ikke destomindre begyndte man at se sig om efter et godt giftermål til ham og to år efter giftede han sig med den hovedrige præstedatter Herdís fra Borg, Egils gamle gård; Snorre selv var en af Egils efterkommere. Herdís' fader, Berse, døde 1201, og det unge ægtepar tog fast opholdsted på Borg. Ægteskabet var vistnok lidet lykkeligt og omkr. 1206 kom Snorre i besiddelse af gården Reykjaholt, der herefter blev hans egenlige hjem. Hans ægteskabelige samliv opløstes dermed faktisk, og Snorre fik derefter nogle uægte börn.

Med Herdís havde han to börn. Man hører nu så godt som intet om Snorre för 1214, undt. for så vidt som det hedder at han var en udmærket dygtig forvalter af sine ejendomme og at han tidlig blev en fremragende skjald. Vi hører tillige tale om Snorres deltagelse i et par stridigheder, men han optræder i disse meget fredelig. Han var allerede kommen i besiddelse af godord. 1214 var det, at Hakon jarl galin indbød ham til sig, men jarlen døde og Snorre blev lovsigemand; det var han til 1218. Dette viser, hvor stor en anseelse Snorre har nydt. 1218—20 var han første gang i Norge og sluttede sig meget nær til Skule jarl; kong Hakon var jo endnu meget ung. Ved denne tid forefaldt der på Island fjendtligheder mellem norske købmænd og Islænderne, så at Hakon og Skule endogså tænkte på et krigstog til Island (bagved lå der sikkert erobringsplaner); Snorre fik dette forpurret ved, som det hedder, at love at arbejde for at Islænderne underkastede sig den norske konge; Snorre skal endogså være bleven udnævnt til jarl i al hemmelighed *(folgsnarjarl* som Styrme kaldte ham). Da Snorre kom hjem, gjorde han intet som helst i den retning og har sikkert aldrig tænkt sig at ville göre noget. Han var så megen patriot, at det vilde han aldrig have indladt sig på, men fra norsk standpunkt måtte Snorre betragtes som en løftebryder. Men herved var begyndelsen sket til Hakons planer overfor Island og dermed den første årsag til Snorres eget voldsomme endeligt. Rygtet om Snorres løfte var gåt forud til Island og han blev modtaget med kulde og spottevers. Ikke destomindre blev han 1222 atter lovsigemand og han blev genvalgt til 1231. Denne periode i Snorres liv er vistnok den bedste og fredeligste. I den havde han (1224) indgåt et slags ægteskabeligt samliv med en enke af en tidligere modstander, den hovedrige

Hallveig; det var et smukt hengivenhedsforhold på bægge sider; Hallveig døde 1240 og Snorre følte dybt tabet af hende. Efter 1231 begyndte den urolige og blodige Sturlungetid; det er her ikke plads til at skildre denne. Nogle, især yngre, ærgærrige medlemmer af Snorres slægt er hovedpersonerne deri, og der opstod et nöje forhold mellem dem og kong Hakon, der vilde benytte dem som redskaber til fremme for sine planer. Snorre kunde ikke undgå på forskellig måde at blive inddraget i disse stridigheder. Han blev hårdt trængt endogså af sine nærmeste slægtninge; 1237 fandt han det rådeligt at rejse temlig hovedkulds til Norge, hvor han forblev 2 år, atter sluttende sig til Skule. Snorres udenlandsrejse er psykologisk meget vanskelig at forklare; mulig har han trot, at Skules stilling og magt var en anden end han på afstand kunde se. 1239 rejste han trods kongens forbud tilbage til Island. Nu var han så at sige at betragte som Hakons åbenlyse fjende. Og Hakon gav sine villige redskaber, især Gizur Torvaldsson, tidligere Snorres egen svigersön, det hværv at bringe Snorre levende til Norge eller tage ham af dage. Gizur fandt villig støtte hos Hallveigs sönner af første ægteskab, der mente at være bleven forurettede af Snorre (den ene trak sig dog tilbage). Alt dette førte til det nedrige overfald på Snorre natten til den 23. september 1241, under hvilket Snorre blev dræbt på en måde som det så tragisk anskueligt skildres i Sturlunga. Kong Hakon bemægtigede sig en del af Snorres jordegods, og med hans død er Islands selvstændighed faktisk ude. Der er fældede meget nedsættende domme om Snorres karakter og færd. Han beskyldes for begærlighed, underfundighed, ærgærrighed og ukyskhed. Endel af disse fejl er samtidens, således den sidste, hvis den da overhovedet er en sådan; Snorres uægte

börn fødtes efter det ægteskabelige samlivs ophør. Ærgærrig var Snorre sikkert; han har villet være i besiddelse af magt og hæder; han holdt af at optræde som en hövding og f. eks. ride til altinget med hundreder af mænd i sit følge; for at kunne göre dette, måtte han være i besiddelse af ydre magt (godord) og rigdom. Han besad bægge dele. Men det må siges, at han erhværvede sig dem på en fuldstændig hæderlig måde; i hvert fald giver kilderne ingen anledning til at antage det modsatte. Om forholdet til Herdis og hendes arv savner man ethvert vink, og Snorre fik Reykjaholt — ikke for hendes penge —, men ved en frivillig kontrakt med den tidligere ejer. At Snorre i virkeligheden var en fredelig mand, er allerede nævnt og derfor kan der føres beviser. Aldrig deltager han i overfald (kun engang er han med, i toget til Holar, og da fik han lejlighed til at redde en præsts liv) eller kampe. At han var en hård modstander, er en selvfølge, og at han glædede sig ved sine fjenders fald er just ikke ejendommeligt for ham alene. At Snorre mulig har haft andel i det fjendtlige overfald på Saudafell (Sturla Sigvatsson), er ikke urimeligt, men i hvert fald kan han umulig göres ansvarlig for de skændigheder, der dér blev begåede. Altid er han rede til at gå ind på forlig. Tilvisse, Snorre hørte ikke til den del af hans slægt, der altid var rede til uretfærdighed og misgærninger. På den anden side viser Snorre sig for os som den stolte hövding, der kendte sin oldtidshistorie med dens glimrende helte og fremragende mænd, især norske hövdinger som Erling på Sole. Med dem har han villet kappes. Derfor holder han prægtige gilder »ifølge oldtids skik«; ja, hvem ved, om han ikke har villet måle sig med overkongen, Odin selv; skjald var han jo, og i det mindste skaffede han sig sin egen »Valhal« på selve altingsstedet.

Alt i alt er Snorre i og for sig en af historiens mest storladne skikkelser. Men så kommer endnu dertil hans videnskabelige forskning og virksomhed, der ikke gör ham mindre. Om hans digteriske virksomhed er för talt.

Edda. Dette navn er vel afhjemlet for Snorres værk om skjaldekunsten; men dets betydning er omtvistet. Med Odde har det næppe noget at göre. Dette værk er bevaret i 3 hovedhåndskrifter eller 4, og delvis i et par til. Et findes i det kgl. bibl. i København, et i den AM'ske saml. — foruden flere brudstykker; en papirsafskr. af en tabt membran findes i Utrecht; alle disse hdskrr. udgör en håndskriftklasse, selv om der er nogle afvigelser. Men endnu findes værket i en membran i Upsala; dette er meget betydelig afvigende fra de andre både m. h. t. tekstordning og ordlyd. Der har været en stærk strid om bedömmelsen af forholdet. Der er dog næppe nogen mulighed for at forklare det på en rationel måde anderledes end at det er Upsala-hdskr., der af særlige grunde — skriverens hensigt — har ændret den oprindelige tekst, men Snorres eget arbejde foreligger i sin oprindeligste form i de andre hdskrr., selv om disse heller ikke er ganske fri for bearbejdelses-spor. Værket indledes med en prolog af euhemeristisk art, hvori Odins og asernes oprindelse fra Asien forklares, deres rejse til norden samt hvorledes de fortrængte de gamle virkelige guder og tog deres navne fortælles. Hermed tages der særlig sigte på værkets første del. Denne består af en samlet fremstilling af den gamle hedenske gudelære — under navnet *Gylfaginning*, Gylfes öjenforblændelse, efter den ramme, værket har; det er en fingeret samtale mellem den svenske kong Gylfe og den treenige Odin. Der gives nu i spörgsmål og svar en fremstilling af urjætten Ymir og kosmogonien, Borssönnerne, der

skabte verden osv. med flere dertil hørende fænomener (Nat og Dag, Sol og Måne). Derefter kommer en skildring af menneskehedens og gudernes ældste tid, af Yggdrasilsasken m. m. Dernæst fremstilles de enkelte guder og gudinder; i tilslutning dertil beskrives Valhal m. m. Der meddeles et par Torsmyter udførlig, hvorefter forf. går over til at omtale Balders død og følgerne deraf, Lokes fængsling og tilsidst ragnarök, verdens undergang og genfødelse. Det er, som man ser, en fuldstændig systematisk og særdeles velordnet skildring, der efter datidens standpunkt og kildemateriale næppe kunde være bedre. Der er forskellige mangler, især i begyndelsen, hvor prologens anskuelser et par gange griber forstyrrende ind, ligesom også forf.s brug af »Alfader«navnet åbenbart er påvirket af kristendommens lære om gud. En meget stor fejl har Snorre begået, idet han ganske vilkårlig har flyttet de i Völuspá omtalte straffe efter døden til tiden efter ragnarök, medens de i virkeligheden efter hedensk opfattelse tilhørte tiden för; men her har atter kristne forestillinger grebet ind. Kilderne til dette værk er man for aller största delen i stand til at påvise. Endel beror på gammel mundtlig fortælling (som Tors-myterne) og gammel endnu levende folketro, men det meste beror på de gamle Eddadigte, især Völuspá, Vafþrúðnismál og Grímnismál; disse digte anføres ofte, men meget hyppig citeres de ikke, uagtet indholdet er direkte hæntet derfra. Desuden har Snorre benyttet endnu flere kvad, delvis sådanne, som ellers ikke kendes. At han undertiden har benyttet disse kilder vilkårligt, er der anført et eksempel på. I det hele må det siges at fremstillingen er særdeles vellykket; den sproglige behandling er mesterlig og afpasset efter æmnets alvor eller skæmt. Kong Gylfe har en skælm bag øret med sine ofte noget nærgående eller spydige spörgsmål; det er som man så Snorre selv med et smil om læben.

Den anden del af værket hedder *Skáldskaparmál* (og skulde oprindelig være en samtale mellem den spörgende Ægir og den belærende Brage). Heri findes først en udførlig fremstilling af skjaldemjödens historie, indtil den tilsidst kom i Odins eje (jfr. det tilsvarende digt i Hávamálsaml.). Derefter kommer »skjaldskabslæren«, der består i en fremstilling af de poetiske omskrivninger, kenningerne, og enkeltbenævnelser, hvortil kommer mere almindelige synonymer. Også her er ordningen fuldtud systematisk (Odins omskrivninger, andre guders, osv.; naturfænomenernes, mandens, kvindens, guldets osv. osv.). Alle kenninger belyses og belægges på det omhyggeligste med citater fra skjaldekvad; kun for den sidste klasses vedkommende udelades dette; det var ikke nødvendigt således at bevise de til den hørende ord; det var jo talesprogets egne betegnelser. Det er en mængde skjaldekvad, Snorre har kendt; dette hans arbejde viser bedst sandheden af hans ord (på et andet sted), at man — i det 13. årh. — kendte »alle kongers kvad« fra første færd af. Men i brugen af dem viser Snorres kritik sig på det bedste; idet han kun anvender de ældre skjaldes kvad, viser han, at han har den rigtige forståelse af skjaldekvadenes betydning som kilde.

Den tredje del af Eddaen udgöres af Háttatal, hvorom ovf. er talt. Dette digt skal nærmest tjæne til at illustrere værkets anden del, hvad kenninger og poetiske ords brug angår. Det ledsages af en temlig udførlig kommentar, der indeholder særdeles værdifulde vink. Den er utvivlsomt af Snorre selv.

Edda er oldtidens originaleste lærde arbejde og viser en videnskabelig sans og snille, som måtte forbavse. Den sproglige fremstilling er helt igennem udmærket. Værkets tilblivelse må vistnok sættes til tiden för 1222 eller för Háttatals afslutning; det må

da også have foreligget omtr. færdigt, på digtet nær, för Snorres udenlandsrejse, hvilket passer godt til hvad der ellers vides om ham.

Heimskringla. Således kaldes Snorres store værk om Norges konger, men det er et meget ungt navn; det egenlige er: Nóregs konunga sögur. Det findes eller fandtes i 3 hovedhåndskrifter, der kaldes Kringla, Jöfraskinna og Frísbók (codex Frisianus). De to første membraner brændte 1728; af Kringla haves i behold ét blad (i Stockh.), af Jöfr. nogle blade, men der haves ret gode papirsafskrifter. Det 3. er helt bevaret, men dér har Olaf d. helliges saga aldrig stået. Teksten findes renest og bedst i Kringla; i de andre er den dels interpoleret, dels på anden vis noget ændret. Heimskr. begynder med en særdeles interessant prolog, hvori Snorre udtaler sit forhold til kilderne — hvor han kommer til at omtale Are frode på en så rosende måde —; især omtales skjaldekvadene og deres betydning. Derefter følger Ynglingasaga eller sagaen om de sagn- og for-historiske Upsalakonger, der blev de norske kongers stamfædre. Der fortælles, hvorledes en gren af slægten flyttedes til Norge. Sagaen ender med Halfdan svartes fader. Kilderne for denne saga er dels Tjodolfs Ynglingatal, dels Skjöldungasaga, dels vel også traditionen. Det er lykkedes Snorre at få en logisk og vel sammensat, fyldig helhed ud af de tildels magre kilder. Så følger de enkelte kongers sagaer indtil år 1177, men ikke hver for sig uden forbindelse med hinanden. Det er her Snorre viser sig som en fuldstændig modsætning til de andre tidligere forfattere af samlingsværker om kongerne. Hos Snorre griber enkeltsagaerne ind i hinanden både kronologisk og pragmatisk-kavsalt. De er uopløselig knyttede til hinanden. Det er de kongelige herskere, der skal fortælles om; derfor får jarlerne ikke nogen selvstændig saga; deres historie flettes

kunstmæssigt ind i kongernes. Heller ikke får Sven Alfivas sön nogen særskilt saga. Der fortælles udførlig om enhver af fyrsterne, men Olaf d. hellige er dog den, hvis saga er længst og mest omhyggelig udført. Tyngdepunktet lægges netop dér, hvor det skulde. Sagaen skal netop »vise, hvorledes Olaf stadig og ufortrødent arbejdede for sit dobbelte, bevidste formål: udbredelsen af guds rige, kristendommen, med fuldkommen udryddelse af hedenskabet og dets skikke på den ene side, udbredelsen og grundfæstelsen af sit eget jordiske rige i selve landet og udvidelsen deraf mod øst og vest, på den anden«. Netop ved sin martyrdød sikrer han så at sige sin evige ejendomsret til Norge for alle sine efterkommere. Ved sin virksomhed for guds rige opnåde han, hvad han ønskede. Også den egenlige indenlandske styrelse, hævdelsen af lov og ret, fremhæves med styrke. M. h. t. personskildring og -gruppering, for ikke at tale om stilen, er sagaen om Olaf især et fuldendt mesterværk. Netop den viser klarest Snorres hele magt over det vældige stof og overlegne behandling deraf, samt hans kritiske metode. Men alt dette træder også klart frem i de andre sagaer.

Kilderne for disse var naturligvis først og fremmest de allerede eksisterende enkeltsagaer, ikke blot om de norske konger, men også de om Orknøjarlerne, om Færøerne osv. Snorre har sammenlignet dem med hinanden, taget fra hver, hvad der forekom ham, efter alt at dömme, sandsynligst og mest logisk. Dernæst — og deri er Snorre også på det mest afgjorte en modsætning til Styrme og senere bearbejdere —, optager han fra disse således benyttede kilder kun så meget, som der var brug for for at klargöre den historiske sammenhæng. Det er ikke ham om at göre at få så meget stof ophobet som muligt. Det er hans hovedopgave netop psykologisk at vise så at

sige den tankegang og de planer, som enhver fyrste nærede og vilde udføre. Og det er i forhold til dette at han benytter kilderne som han gör det. Dernæst er skjaldekvadene, som han kendte tilbunds, en stadig benyttet kilde, mest dog i værkets første to tredjedele. På flere punkter har Snorre ved en kritisk benyttelse af dem rettet fejl i de prosaiske kilder og så at sige anvendt dem som prøvesten i det hele. Endnu må fremhæves Snorres overordenlige omhu for tidsregningen. Her benytter han Ares skrifter især. Denne side af sagen var, især for de ældre tiders vedkommende, i det hele den vanskeligste, og her er det heller ikke lykkedes Snorre at klare alle vanskeligheder. At Snorre, trods sin kritik, ikke altid har truffet netop det historisk rigtige, er tilvisse sandt, men det var også umuligt. Snorre vil kun fortælle, hvad der var afhjemlet ved gode kilder og han vil fortælle alt dette udførligt og fremfor alt upartisk og lidenskabsløst. Dette viser sig først og fremmest i hans besindige og retsindige domme f. eks. over den ellers forhadte og ilde behandlede Hakon jarl (»den onde«, som han ofte kaldes).

Snorres fremgangsmåde har vistnok været den, at han på ethvert punkt selv afgjorde »hvad og hvorledes«, men han har benyttet skrivere og dikteret dem, eller, hvor der kunde optages længere stykker uforandrede fra de brugte kilder, ladet dem afskrive disse ordret. Derfra stammer de ordrette overensstemmelser med andre værker. Til denne fremgangsmåde passer begyndelsesordene: »I denne bog har jeg ladet skrive« osv. Men Snorres ånd har præget det hele og hans er værket ligefuldt helt fra først til sidst. Ynglingas. er dog hans originaleste arbejde, da her ingen prosaiske kilder forelå, i hvert fald har de da været ganske kortfattede.

Snorre interesserede sig levende for svundne

tider, de gamle hövdingers gören og laden; han beskriver blôtgilder, beskriver hövdingers dragt og virksomhed ved en bestemt lejlighed, beskriver historiske lokaliteter osv. — alt dette dog således, at det passer ind som så at sige krævet led i det hele. Men det må siges, at Snorre under sine ophold i Norge ikke har gjort sig nogen umage for at besøge sådanne historiske steder, der lå afsides; han har ikke været på Frædøen, ikke engang ved Stiklestad, og næppe været uden for den almindelige sejlled langs kysten.

Snorres personskildringer både af mænd og kvinder er med rette berömte. Hans psykologiske sans er vidunderlig fint mærkende og han er mester i at stille karakterer overfor hinanden og lade dem gensidig belyse hinanden. Særlig har de gamle hövdinger hans hjærte, sådanne som Erling, Hårek i Tjotta, Torgny lagmand osv. osv., også kvindekarakterer som Asta og Astrid, og ikke mindre den svenske kongedatter Ingigerd, der er så vidunderlig fint skildret i hendes gryende kærlighedsfølelse, som så brat blev tilintetgjort — alt dette er Snorres åndelige ejendom og værkets sandeste pryd.

Fra hvad side man end tager Heimskringla er det ikke blot en åndelig bedrift, men et monumentalt storværk, der overgår alt, hvad der fandtes i samtiden både i ind- og udland. Nogle af slægtsagaerne kan måske nok måle sig med den i logisk sammenhæng og personskildring, men de er ikke et så selvstændigt eller så omfattende et åndsarbejde som Snorres.

At værket er forfattet i Snorres lykkeligste og roligste periode, i tiden mellem 1220—30, er så at sige en given sag. Der haves en interessant meddelelse om den unge Sturla Sigvatsson; vinteren 1230—31 opholdt han sig hos Snorre, og han siges da at have ladet »afskrive de sagabøger, som Snorre satte (ↄ: havde sat) sammen«. Desværre gives der ikke

nöjagtigere oplysninger, og der kan ikke ses heraf, hvad »sagabøger« er, om det er hele Heimskringla eller dele af den. Men at det er den, der menes, kan ikke være tvivlsomt.

Hvorvidt Snorre har forfattet flere sagaer end Heimskr. er ganske usikkert. Man har villet søge at vise, at f. eks. Egilssaga var hans værk. Det kunde være en ret fristende antagelse af flere grunde. Ikke desto mindre er den så usikker, at det er varsommere at lade sagaen være, som hidtil, anonym.

Det skal endelig bemærkes, at Olafssagaen blev særskilt afskreven og udtagen af Snorres værk, sikkert ikke af ham selv; foran den og efter er der tillige givet et kort uddrag af de andre sagaer. Denne særskilte Olafssaga blev senere interpoleret og bearbejdet; i sin reneste form findes den i det gamle håndskr. i Stockholm. Men der findes også en mængde andre hskrr. (tildels kun brudstykker). Det er tilværelsen af denne saga, det skyldes, at cod. Fris. har udeladt Olafssaga.

Snorres værk ligger også mere eller mindre til grund for alle de sagaer, der findes i de bearbejdelser, der er udgivne i Fornmannasögur I—VII.

STURLA ÞÓRÐARSON.

Sturla var en brodersön af Snorre, f. 1214, 29. juli. Han blev opdraget hos sin bedstemoder og sluttede sig senere meget nöje til Snorre, hos hvem han opholdt sig gentagne gange. Snorres historiske virksomhed har uden tvivl haft stor betydning for Sturla. Efter Snorres død var det ham, der var hovedmanden i det parti, der fortsatte modstanden mod kong Hakons planer og hans redskaber, især Gizur Torvaldsson, der nu for alvor begynder at træde frem

som en af historiens hovedpersoner. Sturla sluttede sig først til Sturla Sigvatsson, senere til Tord kakale; deltog i et par kampe (som det store Örlygstadslag) og indvikledes i de mange stridigheder i den egenlige Sturlungetid. Engang blev han tagen tilfange af Gizur og dennes forbundsfælle, hövdingen Kolbein d. unge. Sturla slap fri ved at love, at han ikke vilde være deres modstander for eftertiden. Sturla holdt sit edelige løfte, indtil de andre brød deres løfter til ham. Med Gizur kom der senere et forlig i stand og et giftermål mellem deres börn blev indgået; men Gizurs nygifte sön omkom i branden på Flugumyr (1253), og forholdet blev atter køligere. Forholdene udvikledes nu efterhånden således, at den norske konge på forskellig vis vandt stadig större terræn på Island, og i året 1262 måtte Sturla sammen med störste parten af hans landsmænd aflægge Hakon underdanighedseden og forpligte sig til at rejse udenlands. Han har sikkert indset, at al yderligere modstand var forgæves; resigneret fandt han sig i det uundgåelige. 1263 rejste han da — for første gang udenlands. Til alt held traf han ikke kong Hakon, der da var på sit vesterhavstog, hvorfra han blev bragt hjem som lig. Kong Magnus tog først uvenlig mod Sturla. Men de forligtes hurtig og Sturla sluttede sig meget nöje til Magnus. Han opholdt sig uafbrudt i Norge til 1271; i dette år sendtes han til Island med en lovbog, som kongen ønskede, at Islænderne skulde vedtage. Den blev tildels vedtaget og året efter blev den gamle isl. statsforfatning helt kuldkastet. Der blev nu oprettet et lagmandsembede, og lovretten og den dömmende myndighed blev forenet; lovbjærgets historie var dermed ude, og altingets betydning ændredes grundigt. Sturla var selvskreven til at være lagmand — lovsigemand havde han tidligere været —; dette embede beklædte han til 1276;

da blev det delt, og han var så fremdeles lagmand i den nordvestlige del til 1282 (1277—78 var han atter udenlands). Den 30. juni døde han 1284.

Sturla er en overmåde sympatetisk karakter. Rolig og i det hele fredsommelig mand, klog og besindig, og i det hele en harmonisk udviklet personlighed. Trofast og ærlig var han af karakter, uden svig og underfundighed. Han var religiøs, og ikke uden en vis slags overtro; han siges at have kunnet forudsige ting efter i nogen tid at have leget med sin griffel og vokstavler. Af eftertiden fik han det skönneste skudsmål som »den klogeste og mest mådeholdne mand«. Som historisk forfatter viser han tilsvarende egenskaber. Altid er han en lidenskabsløs dommer, en samvittighedsfuld og upartisk fortæller; aldrig falder der et bittert ord til Gizur eller andre modstandere, der dog havde behandlet ham og Snorre så skændigt. Den historiske sandhed var ham et og alt, derfor søgte han altid de bedste kilder, öjenvidner og dokumenter. Fuldt så stor en kritiker eller bevidst forsker som Snorre var Sturla imidlertid sikkert ikke. Æmnet var da også noget anderledes for ham end Snorre, nemlig hans samtidshistorie. At Sturla også har beskæftiget sig med ældre værker, er givet, men det har været på en anden måde, noget i retning af Styrmes virksomhed. Herom straks nærmere. Der gives antydninger af, at Sturla har sysselsat sig med slægtsagaerne, men der vides intet bestemt i så henseende.

Sturla beskæftigede sig både med Islands og Norges historie ligesom Are, men hvilken forskel er der ikke på de to.

Det er för blevet omtalt, at Sturla havde beskæftiget sig med Landnámabók; hans bog var den ene, som Haukr Erlendsson benyttede eller afskrev. Der er ingen tvivl om, at Sturlas virksomhed i så

henseende kun har bestået i en udvidelse af den oprindelige tekst; man kan ikke nöjere angive denne, men ialfald hører Sturlunga-slægtregistrene dertil.

I denne forbindelse kan fremhæves, at i Hauksbók findes Kristnisaga med en usagamæssig begyndelse, der er afpasset efter öjemedet; den skal nemlig være en kronologisk fortsættelse af Landnáma. Man kan formode, at dette er Sturlas og ikke Hauks værk, m. a. o. at han ved at knytte Kristnis. til sin Landnáma har villet få en sammenhængende landshistorie — i hvert fald for den vigtigste dels vedkommende — i stand ned til omtr. 1120. Dette bestyrkes ved et andet forhold, der straks skal omtales. Hvorvidt Sturlas antydede beskæftigelse med slægtsagaerne står i forbindelse hermed, er usikkert, men urimeligt er det ikke.

Íslendinga saga (el. sögur). Med dette værk kommer man til den såkaldte Sturlunga. Som dette værk foreligger, er det en samling af flere uensartede dele, bragt i stand i slutningen af det 13. årh. Den findes i to membraner, hvoraf dog den ene især nu er meget defekt; kun nogle få blade er tilbage deraf. Værket begynder med en lille þáttr om Geirmundr heljarskinn, en landnamsmand i det vestlige Island, og dertil knyttes der slægtregistre. Så følger de för omtalte helt selvstændige sagaer om Torgils-Haflide og Sturla, dog således at ind imellem dem skydes slægtregistre, der især vedkommer Sturlaslægten. Efter Sturlusaga findes en meget mærkelig og oplysende notits om Sturla og hans værk. Derpå følger en sammenstykning af de för omtalte sagaer om biskop Gudmund og Gudmund dyre, hvorefter Sturlas eget værk begynder; ind i dette er dog slutningen af biskop Gudmunds saga indsat og, senere, den sidste del af Hrafnssaga (för omtalt). Sturlas Islendingasaga

går for det første til Snorres død. Ved første blik er det klart for enhver, der har beskæftiget sig noget med sagalitteraturen, at der her foreligger en temlig mekanisk, for ikke at sige plump sammenflikken — ikke engang nogen sammenarbejden — af ganske usammenhængende sagastykker. Men målet er klart, nemlig i én samling at skaffe tilveje en oversigt over samtidige begivenheder; det er udelukkende kronologiske og synkronistiske hensyn, der råder. Heldigvis er det let at udskille de enkelte bestanddele (noget som G. Vigfússon i sin udgave, hvad der dog er mindre rigtigt, har gjort). Hvad nu Sturlas egen saga angår, er det ikke vanskeligt at bestemme dens bestanddele (Geirm. þáttr kan man se bort fra; for slægtregistrene gælder det samme). Det afsnit, der her behandles og som går til Snorres død, er et særdeles dygtigt og logisk sammenhængende sagaværk; Sturlungerne er dets hovedpersoner, blandt disse atter Snorre. Det slutter sig således særdeles godt til Sturlusaga; med Sturlas død og omtale af hans hustru og sönner indledes sagaen. Da disse Sturlungers virken og liv greb så dybt ind i landets historie, får værket tillige betydning af at være landshistorie i hvert fald hvad den sydvestlige og den nordlige del af landet angår. Fremstillingen er, som allerede bemærket, overordenlig upartisk og bygget på de bedste kilder, öjenvidners oplevelser og ikke mindst Sturlas eget nöje kendskab til störsteparten af det fortalte; selv var han jo et öjenvidne og endogså til og mange gange deltager i begivenhederne. At han ikke altid forstår at skelne mellem det mere og det mindrc væsenlige siger sig selv. Til gengæld gives der en sådan fylde af enkelttildragelser og fortælles der om en sådan mængde personer, at det er et stort held at have et så righoldigt kildeskrift om landets måske mest interessante tidsrum.

Efter fortællingen om Snorres død følger Tord kakales saga, der åbenbart er en særlig saga for sig; det derpå følgende kapitel er ligeledes af en saga for sig om Svinfellingerne, derpå følger nogle (5) kapitler af mere almindeligt indhold, og så indskydes der atter i det ene hdsk. en selvstændig saga om Torgils skarde — hvoraf dog enkelte kapitler findes i det følgende —; endelig findes et langt stykke af mere almindeligt indhold (landets historie). Spörgsmålet er nu, hvorledes skal disse stykker af almindeligt indhold bedömmes. Er de en fortsættelse af Sturlas værk, eller noget for sig selv? Herom strides der. B. M. Ólsen har villet vise, at Sturlas værk kun går ned til Snorres død, men at det øvrige (bortset naturligvis fra de nævnte særsagaer) er væsenlig af en særlig saga om Gizur Torvaldsson. Derimod har man gjort gældende, at det så var vel lidet, som der måtte tillægges Sturla (jfr. titlen), samt at der fra indholds og fremstillings side intet var til hinder for at antage, at også disse partier var forfattede af Sturla; fremstillingen bærer i det hele de samme kendemærker som sagaværket til c. 1241. Men denne del er ganske utvivlsomt blevet mere ændret og bearbejdet end hin. Hvis det hele er Sturlas værk, — hvad der vistnok må siges at være ret sandsynligt, — har det gået ned til omkr. 1262 og vistnok afsluttet för Sturla tiltrådte sin udenlandsrejse. Når Sturlas sidste levedage og død omtales, skyldes det selvfølgelig samleren eller bearbejderen. Til et sådant större hele vilde navnet passe fortræffelig, og for Sturla selv måtte det være en tiltrækkende, ja en selvfølgelig opgave at føre sit værk så langt ned som muligt.

Der kunde nu være al grund til at antage, at det var Sturla selv, der til Landnáma og Kristnisaga havde föjet de to sagaer, der allerede eksisterede, om

Torgils-Haflide og Sturla (den gamle), og dertil föjet sit eget værk; dermed havde han bragt i stand et sammenhængende værk om Islands hele historie, om den islandske fristat fra landnamstiden af og indtil landet underkastede sig den norske konge. Dette forstodes imidlertid ikke eller ignoreredes af bearbejderne, der indsatte alle de andre sagaer, for endnu större fuldstændigheds skyld.

Dette var altså Sturlas virksomhed m. h. t. Islands historie. Men han udfoldede en lignende betydningsfuld virksomhed for Norges historie, idet han på opfordring af Magnus lagaböter skrev hans faders saga, Hákonar saga gamla. Denne findes i dens oprindelige skikkelse (men i indbyrdes noget afvigende håndskrifter). Det er en overmåde detaljeret biografisk kronologisk fremstilling af Hakons hele liv, med de samme hovedkendemærker som Islændingesaga, behersket, upartisk, og fuldstændig pålidelig, idet kilderne her var rige nok, öjenvidner i hundredetal og ikke mindre det kongelige arkiv, hvortil Sturla havde uhindret adgang. Uagtet sagaen på sine steder er noget tör og trættende detaljeret, er der til gengæld flere partier af megen interesse og livfulde. Ejendommeligt nok har Sturla selv optaget en mængde af sine egne, sin broder Olafs og fleres vers i sagaen, uagtet han sikkert har indset, at egenlig beviskraft besad de ikke, det er åbenbart blot og bart en efterligning af de andre kongesagaer, der her viser sig; versene er der for pryds og sædvanes skyld. Men derved er de også bevarede.

Endnu har Sturla skrevet en saga om Magnus lagaböter selv. Det er den sidste kongesaga. Med den havde man altså fåt en sammenhængende sagarække ligefra de ældste sagntider af og til c. 1280. Af denne saga er der nu kun nogle få brudstykker i behold. Det lader til, at den har været uden vers.

SAGAER OM ISLÆNDERE, FORFATTEDE EFTER MIDTEN AF DET 13. ÅRH.

Det er i det foregående blevet bemærket, at der eksisterede nogle sagaer af yngre dato om den gamle sagatids Islændere. Kendemærket på disse er i det hele taget, at den i dem fremtrædende historiske tradition er meget forvansket og kendskabet til oldtiden (ɔ: det 10.—11. årh.) på flere punkter meget mangelfuldt. Hertil kommer en mindre god eller klassisk fremstilling især m. h. t. den sproglige side. Ligeledes findes der i flere af dem slægtregistre direkte hæntede fra Landnáma. Også uægte vers findes i dem, skönt det ikke er noget afgörende kriterium. Men i øvrigt er de indrettede ganske som de gamle klassiske sagaer. — Beskrivelsen af tog, især vikingetog, har en meget almindelig karakter uden individuel friskhed. Personerne er derimod i det hele godt og anskueligt skildrede; deres karakter er det, som mest uforandret er bevaret; især gælder dette en saga som Grettissaga. Begivenhederne bærer ofte en aldeles eller dog overvejende uhistorisk karakter; desuagtet må sagaerne i så henseende for hovedtrækkenes vedkommende antages at være historiske. Disse sagaer skal nu kortelig gennemgås.

Til det sydvestlige land hører Hœnsaþórissaga, eller sagaen om den lavættede og lavsjælede kræmmer, hönsehandleren Tore, der ved sin slethed fik en hövding indebrændt (kort efter midten af det 10. årh.). Der er mange gode oldtidsminder i sagaen, men forf. har ikke altid forstået dem; kompositionen er ujævn og den har den hovedfejl at gå ud fra, at den indebrændte person var Blundketill, og ikke dennes sön Torkel, som Are sikkert rigtigere meddeler. Denne mærkelige forvanskning er vistnok efterhånden opstået i den mundtlige tradition.

Til det vestlige nordland hører følgende to.

Kormákssaga, om skjalden Kormak og hans elskov til Steingerd Torkelsdatter og hans mange kampe og fejder i anledning deraf, samt hans udenlandsrejser. Sagaen er meget forvirret og usammenhængende, egenlig kun en ramme om Kormaks mange løse vers, der heller ikke er godt overleverede. I hovedtrækkene er sagaen utvivlsomt rigtig, og den giver gode bidrag med hensyn til forskellige oldtidsskikke, skönt der dog her er påvist fejl i den. Sagaens begyndelse er usagamæssig. Kormaks raske sind og energiske handlemåde, især når det gælder kamp, fremtræder med fuld klarhed og psykologisk konsekvens. De kapitler, der handler om Kormáks modstander Holmgöngu-Berse, er måske uddrag af en tabt saga om denne. Til Landnáma står sagaen ikke i noget forhold. Den er sikkert forfattet i Kormáks fødeegn.

Her er også Grettissaga efter al sandsynlighed skreven. Den handler om Grettir Asmundsson fra Bjarg i Midfjorden, denne i virkeligheden godmodige og muntre mand, der dog ikke vilde være genstand for andres forhånelser og krænkelser, tilmed da hans legemskræfter var så store, at han fik tilnavnet »den stærke«. Fra barn af var han oplagt til drillerier, der kunde udarte. Ved et spil af skæbnen blev hans skæbne i höj grad tragisk; han blev dömt fredløs for at have begået mordbrand, som han var uskyldig i. Fredløs flakkede han omkring i henved 20 år, forfulgt, men også mange gange hjulpen og støttet, ligesom han selv også altid var villig til at hjælpe andre i nøden. Hvorledes det end gik, altid var han glad og havde muntre ordsprog på læben. Tilintetgörelse af spøgelser og overnaturlige væsner blev så at sige Grettirs specialitet på Island — ligesom han under sit første ophold i Norge blev berömt for höj-

brud og bersærkedrab. Der fortælles vidtløftigt i sagaen om alt dette. Meget af hvad folketroen havde skabt blev i tidens løb knyttet til Grettirs navn; led blev föjet til led, og således blev da sagaen om ham opfyldt af dette. I så henseende har den sin særlige interesse. Om alt, hvad der nu findes i den, hidrører fra den oprindelige forfatter, er blevet betvivlet, men det må siges, at som sagaen nu er udgör den et meget logisk og vel ordnet hele, og det er meget vanskeligt med fuld sandsynlighed at udpege interpolationer. Grettirs slægts forhistorie er fortalt i begyndelsen af sagaen, men slægtrækkerne er udskrevne af Landnáma; alt det øvrige er for största delen tildigtning. Slutningen af sagaen (Grettir hævnes ved broderen Torstein dromund) er et velkendt æventyr (elskovsæventyr; Tristan-motivet). Man finder rundt i sagaen indflydelse fra forf.s udstrakte læsning. Alt dette viser, at sagaen ikke kan være forfattet för end i den sidste halvdel af det 13. årh. Hvorvidt begyndelsen og slutningen beror på endnu yngre tildigtning, er vanskeligt at afgöre, men det er muligt, at så er tilfældet. Sagaen er fortalt flydende, i en behagelig stil og i det hele et ret godt sprog. Den har været i besiddelse af en stor tiltrækning og har været en af de mest yndede sagaer. Grettir er bleven til en sagnomspunden nationalhelt.

Til den østligere nordlandsgruppe slutter sig følgende sagaer.

Hávarðar saga ísfirðings, halta. Hovedpersonen Håvard er en historisk person, af hvem Snorre anfører vers. Han havde en sön, Olaf »med björnevarmen«. Sagaen begynder først efter at denne er voksen; han bliver slået ihjæl af en isfjordsk hövding; sagaen fortæller så, hvorledes den utrøstelige gamle fader hævner sin sön. Efter at hævnen var fuldbragt, måtte han forlade sin hjemstavn. Han ned-

satte sig da i Svarfadardalen, hvor han levede til sin død. Sagaen er således egenlig ikke en biografi, men mere en episode. Den fortælles i og for sig ret godt, men i øvrigt er sagaen også ved sin begyndelse usagamæssig. Den til grund liggende tradition — der er også ægte vers i sagaen — var meget forvansket, og forf. er meget dårlig underrettet om de isfjordske lokaliteter, ligesom han også blander personer sammen. Dette er bevis for, at sagaen er forfattet i Svarfadardalen meget sent, da traditionerne fra den fjærne egn var bleven meget afblegede og forvanskede. Alligevel er sagaen langt fra uden interesse. — Når Landnáma henviser til en saga om Håvard, må dermed menes en ældre, tabt saga.

Landnáma henviser også til en Svarfdœlasaga; det kan heller ikke være den, der nu haves, da Landn.s fortælling slet ikke stemmer med den. Hovedpersonerne er Torleif jarlsskjald (se ovf. s. 123) og hans familje, samt bersærken Klaufi og hövdingen Karl røde og Karl unge. Her findes en meget mærkelig kvindelig hovedperson, Yngvild fagerkind, hvis ukuelige sind sagaen skildrer godt og könt. Gentagne gange sælges hun i trældom — endelig opgiver hun dog sin trods, men derved er hun knækket på livstid. Ellers er det bygdestridigheder, der meddeles. Desværre er der lakune i sagaen, så at den er vanskelig at bedömme. Sagaen er meget efterklassisk i stil og fremstilling, men den har sikkert været logisk i sin sammensætning. Den indeholder en del vers, hvis ægthed er tvivlsom. At sagaen ikke helt er historisk viser Landn.; traditionen er meget forvansket, selv om hovedtrækkene mulig er rigtige.

Til sagaen slutter sig ligeledes en efterklassisk þáttr om Torleif jarlsskjald, der især skildrer dennes sammenstød med Hakon jarl.

Endelig er der en saga fra Sydlandet, Flóa-

mannasaga. Den er noget i slægt med Grettissaga. Den begynder med landnamstiden, men her er Landn. udskreven. Hovedpersonen er Torgils Arbensfostre, om hvis udenlandsrejse og senere en rejse til og ophold i Grönland der fortælles. Her findes flere interessante enkeltheder. I øvrigt er sagaen ikke af synderlig betydning, men den er ret underholdende fortalt. Æventyr og overtro og drömme spiller en stor rolle deri.

Hertil slutter sig endel þættir — alle mere eller mindre uhistoriske, men der er ingen særlig grund til at dvæle ved dem her.

SAGAER OM ISLÆNDERE I DET 13. ÅRH.

De fleste af disse er nævnede för; 3 er optagne i Sturlunga-samlingen; den anden ganske vist kun i det ene håndskrift.

Þórðar saga kakala. Tord var en af Sigvatssönnerne, stridbar og kraftig. Sagaen handler egenlig kun om hans ophold på Island og kampe i tiden 1242—50; han døde som kongelig embedsmand i Norge 1256. Sagaen er mulig noget forkortet, men den giver et godt billede af den unge Sturlung. Den er forfattet ikke så kort efter Tords død.

Þorgils saga skarða. Af sagaen i dens oprindelige form findes et brudstykke; i Sturl.-saml. er den noget ændret og forkortet. Det er en meget detaljeret og anskuelig fortalt saga om denne Sturlung (f. 1226, d. 1258), især om hans færd og bedrifter på Island efter 1252. Han hørte til Hakons modparti og Sturla sluttede sig til ham; han var voldsom, men rettænkende af karakter. Sagaens forfatter er åbenbart bevidst islandsk-national og bitter mod kongen og hans redskaber. Fremstillingen

er klar og ligefrem og sagaen er åbenbart skreven af en mand, der havde udmærket kendskab til Torgils. Den er forfattet ikke længe efter Torgils' død.

Den såkaldte Svínfellinga saga, i Sturl. saml., er kun et lille brudstykke, der handler om begivenheder i årene 1248 og følg.

Endnu en saga haves om den tapre og sympatetiske Árón Hjörleifsson, Árónssaga. Aron blev indviklet i kampe og fejder, især hidrørende fra og stående i forbindelse med biskop Gudmund omkring og efter 1220 omtr. Også denne saga giver gode bidrag til landets almindelige historie. Aron selv blev dömt fredløs; han forlod landet, foretog en pilgrimsrejse, kom tilbage til Norge og levede der til sin død 1255. Om denne del af hans liv fortælles der ikke meget. Forf. bygger på den mundtlige fortælling, men sagaen er skreven temlig længe efter Arons død; hvad den fortæller er ikke altid korrekt; det fremgår af en sammenligning med Sturlas fremstilling.

Hermed er oversigten over den islandske sagalitteratur angående historiske begivenheder på Island sluttet.

Hvad Norge angår, samlede man og bearbejdede man de gamle sagaer på forskellig måde; man interpolerede dem bestandig mere og mere, og man fortsatte dermed til langt ned i 14. årh. Det kulminerer i Olafssagaerne, som de foreligger i Flatøbogen. Men efter Heimskringla blev der — bortset fra Sturla — ingen originale sagaværker om Norge skrevne, hvad der heller ikke var muligt. Der findes ganske vist enkelte mindre, men i reglen uhistoriske eller legendeagtige þættir eller småsagaer, som den tidligere nævnte Skáldasaga og þættir om Halfdan svarte og Harald hårfagre; nogen selvstændig betydning har de ikke. Derimod haves et sagaværk om Danmark.

Knýtlingasaga, egl. sagaen om Knud »den fundnes« (jfr. s. 298) efterkommere. Den begynder med Harald blåtand og ender omkr. 1190, idet de enkelte kongers sagaer følger umiddelbart efter hinanden uden nogen kunstnerisk sammenknytning. Sagaen begynder formelt ganske usagamæssig; grunden er den, at Skjöldungasaga i en udvidet form er bleven benyttet af forf. som indledning; Knýtlinga er dens fortsættelse. De enkelte sagaer eller afsnit er meget forskellige. I begyndelsen er de temlig korte og ligesom udtogsmæssige, især om Harald og Sven tveskæg; noget udførligere er afsnittet om Knud d. store, men her havde forfatteren udmærkede kilder i skjaldekvadene og de er rigelig benyttede, men næppe helt udnyttede. Efter Knud og til Sven Estridsen er sagaen atter temlig kort. Så bliver den igen udførlig især om Knud d. hellige og Erik egode, hvor forf. atter havde en så fortrinlig kilde som Markus' drape om Erik. Udførligst er dog fremstillingen for det 12. årh.s vedkommende, især dettes sidste halvdel, om kong Valdemar og Absalon og Vendertogene. Her er der en forbavsende fylde af enkeltheder, helt ned til det nævnte tidspunkt. — Det er ikke vanskeligt at bedömme sagaen og dens tilblivelse. Den har Heimskringla til (formelt) forbillede, og ikke det alene, men den benytter Heimskr. som en direkte kilde; derfra er så godt som alt hæntet, der vedrører forholdet mellem Danmark og Norge, som oftest noget forkortet. En anden hovedkilde er allerede nævnet, nemlig skjaldekvadene; de er især, som bemærket, benyttede i sagaen om Knud d. store og Erik egode; også andre steder findes der vers. For det tredje er den mundtlige tradition en hovedkilde, især for det 12. årh.; herpå beror for det første den optagne helgensaga om Knud d. hellige, der er det længste afsnit, og som uden tvivl er ældre end det

øvrige; den svarer til Olaf den helliges saga i Hkr. Dernæst beror afsnittet om Knud lavard på traditionen, og endelig alt det sidste. I det hele og store må denne, især hvad det sidste afsnit angår, siges at være forbavsende god og nöjagtig. Her er det så heldigt, at en prøve kan anstilles ved hjælp af den her så velunderrettede Saxo; der er nogle unöjagtigheder, men sammenligningen viser, hvor rigtig sagaen er endogså i sådanne detaljer, hvor man mindst væntede det. Til gengæld findes der slemme fejl f. eks. i Erik egodes saga. Endnu skal fremhæves, at sagaen indeholder et meget mærkeligt kapitel af geografisk indhold, nemlig en beskrivelse af Danmark og dets bispedömmer. Sagaen er intet kunstværk; forf. har ikke gjort det mindste forsøg på at sammensmelte det hele ved en ledende tanke; han forsøger ikke at göre de enkelte afsnit nogenlunde hinanden lig, ikke engang i stilistisk henseende. Derfor er afsnittet om Knud d. hellige og flere så afstikkende fra alt det øvrige; at forf. ikke skar de udsmykninger bort, der navnlig findes i Knuds-afsnittet, kunde man ikke vænte; endnu mindre at han kunde udøve nogen kritik over de historiske urigtigheder, der findes deri. Det sidste afsnit må bero på meddelelser, der hidrørte fra Islændere, der opholdt sig i Danmark i den sidste halvdel af det 12. årh., og af sådanne kendes der flere; man kommer da særlig til at tænke på den af Saxo nævnte »Islænder Arnald, der forstod så godt at fortælle historier«. Man får flere steder et ret godt billede af de enkelte konger, men atter her mærkes forf.s mangel på ævne til eller sans for at undersøge og skildre et sammenspil mellem karakterer og begivenheder. Sagaværket er blevet til en rum tid efter Heimskringla; Damiettes erobring (1249) nævnes, giftermålet mellem Hakon den unge (d. 1257) og Rikiza omtales; Olaf hvitaskald ligeledes og snarest

som død. För 1260 er værket næppe fuldført. Senere end 1270 er det vistnok heller ikke skrevet. I sin helhed bærer det et umiskendeligt præg af den tids forfatterskab.

Vedrørende Ruslands historie er den lille Eymundar þáttr, om den norske kongeætling Eymund, der i 11. årh. drog til Rusland, blev her en landeværnsmand og udførte kampe og bedrifter, men døde temlig tidlig. Der er uhistoriske ting i den, men en hel del er rigtigt og interessant. Her er Nestors bekendte krönike til sammenligning.

Her kunde der endnu være tale om annalværker, som man i slutn. af det her pågældende tidsrum begyndte at forfatte på Island, men da störste delen deraf tilhører det 14. årh.. er det hensigtsmæssigst at behandle det hele samlet. Der kunde også være enkelte lister af historisk indhold at nævne. Især er det såkaldte Skáldatal af stor betydning, hvor alle svenske, norske, danske fyrsters (hird)-skjalde opregnes.

FORNALDARSAGAER.

Således kaldes med en moderne benævnelse alle de sagaer, der handler om sagnhistoriske — deribl. helt opdigtede — personer. En omtr. fuldstændig samling findes udgiven i Fornaldarsögur I—III. Selve navnet er ikke rigtig heldigt; *fornöld* må her opfattes i betydningen »forhistorisk tid«, ti begivenhederne er åbenbart mente forefaldne för — lad os sige — Islands opdagelse og bebyggelse.

Foruden de virkelig historiske traditioner, der førtes fra Norge til Island — som dog næppe er gået

meget langt tilbage, ialfald ikke synderligt ud over 800 —, har der allerede dengang eksisteret gamle minder om nordiske »oldtids« personer og begivenheder, i lighed med de gamle sagn, der fremtræder i heltedigtene blandt Eddakvadene. Endel af disse gamle minder er rimeligvis bleven bragt til Island i landnamstiden, især sådanne, der var en gammel familjearv, og her har de fremdeles levet, naturligvis ikke uden yderligere at afbleges, forvanskes og sammenblandes med andre sagn. Fremdeles var der urgamle æventyr og fabler af forskellig art. I slutn. af det 12. årh. omtaler Odd munk med foragt de almindelig fortalte stemødrefortællinger *(stjúpmæðrasögur)*, hvori »kongen altid var den ringeste«. Det lader således til, at der dengang har eksisteret mundtlig fortalte æventyrsagaer; at disse tildels har været af fremmed oprindelse er muligt. Både sådanne og andre af den førstnævnte art anvendtes hyppig til underholdning. Sverre fik en sådan at høre og i den anledning skal han have udtalt, at denslags »lögnesagaer« (ɔ: opdigtede sagaer) var de morsomste. I det 11. årh. findes et andet vidnesbyrd af interesse. Engang da den norske flåde under Harald hårdråde lå ved Hallands kyst, fortalte man om de minder, der knyttedes til to gravhöje, der fandtes dér. Således ses, at der har eksisteret lokalsagn om oldtidskæmper, der sikkert var genstand for hyppig fortælling. Endnu skal det måske interessanteste vidnesbyrd herom omtales. I det för omtalte bryllup på Reykjahólar 1119 siges præsten Ingimund at have fortalt sagaen om »Orm Barrøskjald« (der ellers er ukendt), og bonden Hrolf en anden om Hromund Gripsson, som han selv skal »have sat sammen«, naturligvis efter gamle minder; vilkårlig har han måske knyttet sådanne sammen; Hromund er selv en historisk person. I det 13. årh. haves den op-

lysning om Sturla Tordsson, at da han var ombord i kong Magnus' skib fortalte han en historie om jættekvinden Huld — en vigtig oplysning om den art sagaer. De ved den lejlighed brugte udtryk lader formode, eller de kan forstås således, som om de antydede, at Sturla havde haft sagaen med sig i skreven form. Nødvendigt er dette dog ikke. Alligevel er der ingen grund til at betvivle, at sådanne sagaer allerede i det 13. årh.s sidste halvdel er bleven optegnede. Det håndskriftlige grundlag viser dette i enkelte tilfælde temlig bestemt. Dog er vistnok flertallet først nedskrevet i det 14. årh. Historisk set er det ganske naturligt, at nedskrivningen begynder ved det nævnte tidspunkt, efter at den originale sagaskrivning var afsluttet. Der var så at sige først nu tid til således at beskæftige sig med denslags æmner. Endnu hyppigere skete dette, som sagt, i det 14. årh. En hovedgrund til en stærk udvikling i så henseende var lysten, ja, trangen til at få en afveksling, få noget nyt. Og nu blev sådanne sagaer skrevne uden noget hold i nogen tradition, d. e. ligefrem digtede. Disse sagaer blev i løbet af det 14. og 15. årh. atter bearbejdede eller udvidede ganske som de historiske sagaer var bleven det; det var den letteste sag af verden her at indskyde episoder.

I formel henseende er disse sagaer efterligninger af de historiske; de er biografier; kun i en enkelt saga (Egils og Asmunds) findes hovedpersonernes forhistorie (ungdomshistorie) ikke i dens begyndelse, men senere indflettet i form af disse personers direkte fortælling (selvbiografi) til en jættekvinde; dette er ikke usnildt fundet på. Der fortælles i det hele meget logisk og konsekvent — i reglen er der en årsagsforbindelse fra først til sidst; begivenhederne er ikke altid mange, men det hele temlig simpelt; som oftest er der dog en mængde begivenheder, der

udgör indholdet; dette bliver ofte temlig broget og lidt for rigt.

Sagaerne foregår for aller störste delen rundt om i Norden, især i Norge-Sverrig — og landene øst for Østersøen, i Finland og Bjarmeland; dette sidste er omgivet af en vis æventyrlig trolddomsglans. Meget sjælden foregår indholdet i de vestlige lande. Hovedindholdet udgöres af vikingetog og farlige rejser — ofte for at opdage og tilbageføre en forsvunden kongedatter —, kampe og alle slags æventyrlige farer og strabadser — ofte for at hænte visse kostbarheder, der er vel bevogtede og som det synes umuligt at erhværve. Der er kampe med vikinger af æventyrlig art, med bersærker med jærnhårde hovedskaller, hvorpå intet våben bider, undt. deres eget; der er jætter og jættekvinder, de første altid fjendtlige og menneskeædere, de sidste ofte hjælpsomme og ikke uden erotiske følelser; de menneskelige helte, som de tager sig af, kaldes så deres »fostersönner«; undertiden er disse hæslige jættekvinder forgjorte kongedøtre, som det gælder at befri for forgörelsen og den fremmede ham. Flere overnaturlige væsner, som troldmænd og -kvinder, dværge, drager og deslige, forekommer. Der mærkes tit og ofte genklange og efterligninger af begivenheder i forskellige historiske sagaer; især har den meget læste Olaf d. helliges saga i så henseende haft stor indflydelse. Det er åbenbart dens bekendte beskrivelse af Bjarmelandstoget, der direkte eller indirekte danner grundlaget for, hvad disse sagaer ved om Bjarmeland. Også Olafssagaens navne har spillet en stor rolle; således er »Ingigerðr« f. eks. et hyppigt forekommende navn på fyrstedøtre. De navne, der ellers findes, beror også på de ældre tiders navneforråd; derimod undgås de almindelige, islandske navne i meget höj grad. Konstante navne (på hövdingerne) findes for fjærnere

landes vedkommende (Bjarmeland, Valland, England). Herved ses, at der hurtig indtræder noget stereotypt, og dette stereotype ses endnu tydeligere i begivenhedernes art og skildremåde. Der er grumme liden opfindsomhed at spore i så henseende; det er kun den afvekslende benyttelse og sammenstilling af de forholdsvis få motiver, der var skabte, hvor en »opfinderævne« viser sig. Heller ikke mærkes i reglen nogen individuelle karakterer; helte, bersærker, jætter osv. er temlig stereotype alle sammen. Her var jo intet hold i traditionen; derfor blev personerne, ganske som Eddadigtenes personer, og måtte blive det, typiske. Heltene er rene overmennesker, udholdende og modige, der trodser alle farer, kæmper dagen lang med deres tunge sværd, vader i blod til skuldrene osv. Men så lönnes de også derefter med herlig sejr, rigt bytte, guld og grönne skove. Aldrig er de så farlig stillede, at de ikke reddes enten ved dem selv eller ved andre venligsindede magter (fostermødrene f. eks.). Kongedøtrene er som oftest ens, kloge og besindige, kraftige og undertiden ret valkyrjeagtige osv.

Alt ses i fjærnhedens glans, i æventyrets overdrevne guldglans. Heltene er prægtig udstyrede, deres våben er særlig udmærkede (dværgearbejde og lign.); deres skibe er drager, rigt forgyldte og skinnende; når to flåder mødes, står altid den enes hövding i al sin pragtfulde rustning ved masten på sit guldstrålende drageskib osv. Alt er typisk og stereotypt. Der er ingen som helst grænser for, hvad man af usandsynligheder og overdrivelser, endogså af en meget barok art, kunde byde læserne eller tilhørerne. Det synes endogså som om disse har moret sig desto mere, jo galere det hele var. Underholdende kunde det måske nok siges at være, når det hele var logisk sat sammen og godt fortalt. Der var altid

lagt an på en vis spænding, som måtte virke på ikke altfor kræsne sind, og det var sindene ikke i det 14. og 15. årh.

Forfatterne har ikke altid været upåvirkede af de fremmede romantiske sagaer; ialfald findes genklange fra disse, der dog måske i flere tilfælde beror på afskrivere og bearbejdere.

Der er endnu en ejendommelighed ved disse sagaer, der mulig også beror på læsning i de romantiske sagaer, og hvorved de ialfald danner en stærk modsætning til de gamle isl. slægtsagaer og viser en grundig forandret smag; det er at disse sagaer altid ender godt. Efter alle farer og kampe ender det altid med at de elskende får hinanden, ja ikke sjældent ender det med to eller flere bryllupper på engang. De illustrerer således på det fuldkomneste det bekendte ordsprog: »når enden er god er alting godt«.

Disse sagaers værdi er i flere henseender ikke ringe; deres betydning på det forhistoriske område er dog meget begrænset og kan ikke være andet. Af de historiske sagaer ses, hvor de virkelig historiske traditioner var afblegede og forvanskede i det 13. årh. Men de har betydning m. h. t. sagnenes udbredelse og de æventyrmotiver, der findes i dem og hvoraf endel sikkert er af fremmed oprindelse. Man bör ikke lade sig blænde af det bevidste, antike skær, forfatterne har søgt at give deres sagaer, f. eks. også ved de indblandede vers, hvorom der för er handlet; i nogle tilfælde kan dog versene være ældre end sagaen selv. At forfatterne undertiden kommer galt afsted, når de vil omtale oldtidsforhold, er sikkert nok; fuldstændig inde i de gamle tiders kulturforhold var de naturligvis ikke; anakronismer var ikke til at undgå. Deres kendskab til geografien især angående Østersølandene er også undertiden ret mangelfuldt. Deres stil er også temlig ensformig og typisk,

de samme vendinger og udtryk kommer atter og atter; og sproget bærer naturligvis mærker af forfatternes og samtidens sprog, der var begyndt at blive noget efterklassisk; dette var at vænte; her var det næppe muligt at søge at efterligne ældre tiders sprog; man har næppe været sig nogen forskel bevidst. Egenlige plumpheder findes sjælden og da især hvor der er tale om jætter og denslags væsner; obsköniteter findes så at sige kun i en enkelt saga, og de beror endda tildels på senere udvidelse.

De enkelte sagaer skal nu kortelig gennemgås efter de naturlige grupper, de falder i.

SAGAER VEDRØRENDE (FORMENTLIG) HISTORISKE PERSONER I NORGE.

Hálfssaga el. sagaen om heltekongen Halv og hans kæmper *(Hálfsrekkar)*. Den Halv (navnet egl. *Há-alfr* el. mulig *Höð-alfr)*, der er hovedpersonen, opføres som to landnamsmænds bedstefader. Der fortælles om Halvs forfædre og kong Vikar Alrekssön. Halvs fader foretager en Bjarmelandsrejse osv. Om Halv selv fortælles ikke synderligt udover hans sidste kamp og død, da han blev forræderisk overfaldet af sin egen svoger. Sagaen er fuld af vers (se foran). Utvivlsomt er der i sagaen endel gode gamle minder, medbragte i landnamstiden. Sagaen falder noget i episoder, men er ret godt og jævnt fortalt.

Ligesom Halv er knyttet til Norges vestkyst, således tildels ialfald også Hrómundr Gripsson. I Landn. er denne Ingolfs oldefader. Vi finder hans saga omtalt i forbindelse med brylluppet på Reykjaholar; den skal være forfattet af Hrólfr på Skalmarnæs; der anføres 3 hovedafsnit (kamp med Hröngvid, med Olaf lidsmannakonge, Tráins gravhöjs brud),

der endnu findes i sagaen; det mærkeligste af dem er kampen med Olaf. Her forekommer den Helgi haddingjaskati med valkyrjen Kára, som omtales i et prosastykke i cod. reg. af Eddakvadene. Sagnet om dem er dog her sikkert ændret og afbleget og trukket ned i en lavere sfære. Sagaen indeholdt en kön skildring af Hromunds og Svanhvids elskov. Den oprindelige saga er tabt; men der er blevet digtet rimer over den, og efter disse er der atter blevet lavet en saga — altså meget sent —, og det er den, der er i behold. Alt i alt hører denne saga til de interessanteste og mest betydende.

Gjafa-Refs saga ok Gautreks konungs; denne saga er særlig knyttet til Rogaland og Götland. Hovedpersonen er Gave-Ræv, der vokser op som en »kulbider«, men viser sig at være en klog og kraftig mand. Pudsigt skildres hans forhold til den gærrige Nere jarl; han giver ham gaver, som Nere lader kong Götrek den gavmilde i Götland betale. Det ender med at Ræv får kongens datter til ægte og bliver selv jarl. Kong Götreks forhistorie fortælles ret udførlig; han var en sön af kong Gauti, der havde fåt ham med en datter af en bonde, som han en gang traf på langt inde i skoven, hvor han jagede. Hele denne bondes familje skildres overmåde ejendommeligt og morsomt. Hele fortællingen er noget af det lystigste i denne sagalitteratur. Her er der tillige virkelig karakterskildring. Utvivlsomt er her mange ægte sagnminder og det mere end i nogen anden af disse sagaer. Sagaen er bleven interpoleret med et afsnit om Starkad og kong Vikar (Nere skal være dennes sön), der dog ikke findes i alle hdskrr. Dette afsnit er i og for sig i sagnhistorisk henseende meget vigtigt.

I Hrafnista, nu Ramsta, en ø i Hálogaland, bode en gammel, kraftig slægt; nogle af dens medlemmer

er knyttede til landnamsmænd på en sikkert historisk rigtig måde. Af den slægt var selve landnamsmanden Ketill hœingr (Egilss., Landn.). Men sagnet har bemægtiget sig denne slægt og sat den i forbindelse med jætterne (ɔ: vistnok finlappeslægt); den er i besiddelse af visse særlige egenskaber; således har dens medlemmer altid medbör, såsnart de blot hejser deres sejl. Her er sikkert meget gamle sagnminder og æventyrmotiver blandede sammen. Her møder først Ketils saga hœings (den ældres). Ketill er »kulbider«, men tager sig sammen og bliver kraftkarl og kæmpe; han dræber en drage, har forskellige kampe, tildels for at værne om sin datter; han har sammenstød med Finnekongen Gusir og fratager ham et berömt sværd og de berömte pile (jfr. Örvar-Oddss.). Sagaen er ung og har benyttet kendte sagaer som Egilss. og flere. Med jættedatteren Hrafnhildr får han sönnen Grímr loðinkinni (»med den lådne kind«). Om denne findes en kort saga; det er en forsvunden hersedatters saga, — en ond stemoder er med i spillet. Hersedatteren var Grims brud; hun genfindes i troldehænder. Også deres datter volder faderen tvekampe. I øvrigt er sagaen af ringe betydning. Grims sön var Örvar-Oddr, denne længe levende æventyrhelt, der fór rundt omkring i verden, til Bjarmeland (hans vigtigste bedrift), til det hellige land, til Garderige — allevegne øver han bedrifter, enten det er kampe eller kapdrikning (se foran s. 160). Han er Hjalmars fostbroder og har sammen med ham kampen med Anganty og hans brødre på Samsø. Han har uafladelige kampe med en halvt åndelig person Ögmund Eytjofsbane osv. Endelig bliver han gift med en hunlandsk prinsesse Silkisif (jfr. Harald hårdrådes hustru Ellisif fra Rusland). Det var blevet spåt ham at han skulde omkomme på Jæderen, hvor

han blev opfostret; derfor vilde han aldrig mere komme dér. Det skete alligevel og det gik som völven havde spåt ham. Han digter et lævnedskvad, för han dør. Sagaen er i flere henseender interessant ved de mange inddragne og benyttede motiver (der er mange, der her ikke kan opregnes) og den hører til de bedst fortalte. Sagaen er sikkert ældre end 1300. Den er på forskellig vis bleven udvidet i 14. årh. i de forskellige hdskrr., ikke altid til både for sagaen som helhed. Örvar-Odd har oprindelig intet med Hrafnistaslægten at göre, men er en lignende sagnfigur som Starkad, til hvem alle mulige motiver kunde knyttes. Sagaen var meget yndet på Island. — Endnu en saga hører til denne gruppe, nemlig Áns saga bogsveigis, en saga med morsomme episoder, f. eks. om Áns forhold til bondedatteren Driva. I øvrigt er det Ans forhold til den onde konge Ingjald, der danner sagaens hovedindhold; denne har ladet hans broder dræbe. An lader sin sön þórir háleggr, opkaldt efter broderen, dræbe kongen. I sin opvækst havde den sværlemmede An været »kulbider«, men han ender med at blive en anset bonde.

Til Sogn er to sagaer knyttede, en om Torstein Víkingsson og dennes sön, Fridtjov den frökne. Disse to sagaer er dog höjst forskellige, og den første er sikkert yngre end den sidste. þorsteinssaga er overfyldt af alle mulige motiver og skuepladsen er både Norge og Sverrig, men de geografiske forestillinger er urigtige. Langt vigtigere er Friðþjófssaga, utvivlsomt perlen blandt alle disse sagaer. Det er en elskovssaga af lignende art som Gunnlaugssaga, skönt der ellers er uligheder nok. Fridtjov er bondesön, men hans elskede er kongedatter; hendes broder vil ikke give ham hende til ægte. Han foretager en sendefærd til Orknøerne

for at kræve skat (en fuldkommen anakronisme); beskrivelsen af rejsen i heksestormen med Fridtjovs mandige vers er særdeles vellykket. Ingibjörg, kongedatteren, bliver gift med den gamle kong Ring; og først efter hans død ægtede de to elskende hinanden. Sagaen er kort og drejer sig kun om et enkelt æmne; den er ligesom skreven ud i ét; den er dramatisk bevæget og romantisk farvet — som saga betragtet en af de mest vellykkede. Der er også her tale om virkelige personskildringer; kongesönnernes karakter er individuel og en modsætning til Fridtjovs, der er mere typisk heltekarakter, han er uforfærdet, ligefrem, oprigtig og pålidelig. Ligeledes er kong Ring en prægtig gammel kongeskikkelse. Ingibjörg er også veltruffet som den, der må finde sig i sin skæbne, som aldrig glemmer sin ungdomselskov og som røber den på ægte kvindelig-bly måde; men hun bliver belönnet til slutning. Fridtjovs og Ingibjörgs elskov er ubetinget kysk. Når det modsatte siges, beror det på misforståelse. Det er meget omstridt, hvorvidt der ligger noget historisk til grund for denne saga eller ej. Det er umuligt at afgöre. Der er i og for sig intet, der hindrer den antagelse, at Fridtjov er en historisk person, men det meste af sagaen er dog utvivlsomt ren digtning.

SAGAER VEDRØRENDE DANMARK.

Hrólfs saga kraka findes i lutter papirsafskrifter og næppe i den ældste form. Som den nu foreligger falder den i løst sammenhængende afsnit. Den egenlige saga om Rolf er lidet indholdsrig og handler i grunden kun om hans Upsalatogt og så hans sidste kamp og færd *(Skuldarbardagi)*. Den første del handler om Rolvs forfædre fra og med

brødrene Halfdan og Frode, Halfdans sönner Hroar og Helge, især den sidste og hans forhold til dronning Olöf i Saksland og deres datter Yrsa, der senere blev moder til Rolv krake og gift med Adils. Ind i denne sammenhæng skydes en beretning om Hroar, der kommer hjem fra England, hvor han er bleven gift med en kongedatter, og kræver en ring som fædrenearv; så kommer søsteren Signys sön Hrok for også at kræve den samme ring eller en del af riget. Hrok får at vide, at Hroar alt har fået ringen; Hrok opsøger ham og får lov til at se ringen, hvorpå han kaster den i havet. Senere fisker Hroars sön Agnar ringen op. Dette står uden organisk forbindelse med det øvrige, og det er klart, at her foreligger gamle, rigtig gode sagnminder, men som forf. ikke har kendt i den rigtige og fuldstændige sammenhæng. Man kan skönne, at ringen må have haft en særlig betydning, af en lignende art vistnok som sværdet Tyrfing i Herv. og lign. Dette bestyrkes ved, at ifg. Bjarkarímur er ringen ingen anden end den berömte Svíagríss. Ligeledes fremtræder her antydninger af fejder inden for den danske kongefamilje. I Skjöldungasaga har alt dette vistnok stået i en ældre og oprindeligere form; men her kan der ikke gives nærmere udvikling af sagen.

I en endnu løsere forbindelse med sagaen står de to þættir om Svipdag og Bödvar-Bjarke, Svipdag er en svensk bondesön, Bjarke er af norsk herkomst (faderen er en til en björn omskabt kongesön). Deres historie fortælles indtil de to kommer til kong Rolv og bliver hans mænd. Til afsnittet om Bjarke er atter et lille afsnit om Hött = Hjalte knyttet. I og for sig er dette afsnit af ret stor betydning.

Sagaen er i sin helhed meget ung og efterklassisk og indeholder mange anakronismer og urimeligheder; den er en af de dårligste i hele samlingen.

Om en anden dansk oldtidskonge Ragnar lodbrog haves en saga, Ragnarssaga; desuden findes en lille saga om Ragnars sönner, der er af betydning for sagaen om ham selv. Om denne gælder omtr. det samme som om Rolvssagaen. Den fortæller om tre hovedbegivenheder: drabet på lyngormen og ægteskabet med Tora, Ragnars giftermål med Kraka-Aslaug og dennes forhistorie, og endelig Ragnars sidste tog og død. Ellers intet om hans tidligere tog og bedrifter; for så vidt er sagaen ret mager. Derimod fortælles der temlig vidtløftig om hans sönner og deres bedrifter; det skulde være disse, der foranledigede Ragnars sidste tog (misundelse over hans sönners ry); sammenhængen er tynd nok og ulogisk i sig selv. Dette er ikke den ældste Ragnarssaga; af þáttr'en om Ragnarsönnerne, der delvis åbenbart indeholder et uddrag af en sådan, ses, at der må have været en ældre og sikkert mere oprindelig saga. I øvrigt er þáttr'en af ringe betydning. Atter her kan man således påvise et senere skrift, beroende på reminiscenser og minder, efter at den ældre saga var tabt. Sagaen indeholder mange, tildels meget forvanskede vers. Som sagaen nu begynder, begynder den ganske usagamæssig; det hidrører fra at den blev knyttet til Võlsungasaga, af hvis sidste del den danner en fortsættelse; forbindelsesleddet er fremstillingen af Aslaug som Sigurds og Brynhilds datter; jfr. nedenfor under Võlsungasaga.

SAGAER OM NORDISKE PERSONER UDEN HISTORISK GRUNDLAG.

Disse kan tildels grupperes efter indholdets noget afvigende art, men forskellen er dog temlig betydningsløs og vag.

Hrólfssaga Gautrekssonar skulde egenlig være en fortsættelse af Gjafa-Refssaga; kong Gõtrek havde to sönner, Hrólfr og Ketill, der bægge er sagaens hovedpersoner; de er hinandens modsætninger i karakter og de er ret heldig skildrede. Det er nærmest en bejlersaga med mange hindringer, rejser og kampe, der foregår i Sverrig, Rusland og Irland. Den slutter med tredobbelt bryllup. Den mandhaftige trodsige svenske kongedatter, som Hrolf bejler til, er fortræffelig skildret og ikke mindre kæmpen Tore jærnskjold. Sagaen er livlig fortalt og meget underholdende.

Hálfdanar saga Eysteinssonar. Hovedpersonerne her er Halfdan, en norsk hõvdingesõn, og Ingigerd, datter af kong Hergeir i Aldeigjuborg (Ladoga), opfostret hos Skule jarl i Ålborg (i Finland). Disse to er bestemte for hinanden, men får hinanden først efter mange og lange forviklinger og en vidtløftighed af farer og kampe af den æventyrligste art. Enkelte poetiske motiver findes dog. Hvis ikke alle de kampe og farer var der, vilde sagaen være ret interessant.

Sturlaugs saga starfsama. Sturlaug er en norsk hersesõn, der bliver gift med jarledatteren Åsa den fagre; denne har en gammel fostermoder, der hjælper Sturlaug med sine gode råd og fremsynthed. Sturlaug har først fået Åsa til ægte efter at have fældet en bejler og tvunget en anden til at lade sin bejlen fare. Dette fører dog til en farlig sendelse for at hænte et prægtigt uroksehorn. Derefter bliver Sturlaug landeværnsmand i Sverrig. Men der kommer endnu et stykke om hornets oprindelse, hvilket det atter er forbundet med farer at udforske. Dette stykke er vist senere tilfõjet. Sagaen selv indeholder, som man ser, nogle ejendommelige motiver, der kun findes her.

Göngu-Hrólfssaga. Trods navnet har sagaens hovedperson intet med den bekendte Rolf ganger at göre. Det er en ren og skær opdigtet person; sit tilnavn fik Hrolf fordi han var så tung, at ingen hest kunde bære ham. Sagaen foregår især i Danmark og Rusland. I Danmark lærer Hrolf til stor skade for sig en ung mand Vilhjálmr at kende, denne bliver hans tjæner, men ved sin list og sprogkundskaber (jfr. Konráðssaga) i virkeligheden hans herre og han skåner ham ikke. I øvrigt er hovedmotivet en bejlerhistorie; den ombejlede er den russiske kongedatter Ingigerd, hvis fader er død; det bliver dog ved dennes hjælp, at Hrolf overvinder alle farer, og det er ham, der bliver gift med Ingigerd. Sagaen er et pluksammen af allehånde motiver, allevegne fra; også læsning i fremmede romaner og skrifter mærkes på flere måder. Alt i alt er den dog ingenlunde ilde komponeret. En af personerne er den onde og troldkyndige Grim œgir; han er ejendommelig for denne saga.

Bósasaga. Hovedpersonerne: kongesönnen Herröd i Götland og bondesönnen Bose; de er fostbrødre, men forbryder sig mod kongen, så at de skal tages af dage; da er det at Boses fostermoder Busla hjælper dem (se foran s. 162—63). Fostbrødrene har så en farlig rejse at foretage for at hænte et æg i Jomaletemplet, og senere frelser de en kongedatter. På færden gör Bose sig gode venner med en bondedatter og deres natlige samvær skildres meget ublufærdigt; dette motiv gentages to gange, men det beror vistnok på overarbejdelse. Sagaen er især ved Buslas optræden interessant, men de øvrige begivenheder er kun et pluksammen af velkendte motiver.

I to af de foregående sagaer har der været tale om fostermødre, men disse har været rent menneske-

lige. I nogle sagaer er de derimod af jætteslægt. Hertil hører:

Hálfdanar saga Brönufóstra. Halfdan og Ingibjörg er danske kongebörn, der efter deres faders død flygter til Bjarmeland og opholder sig dér i nogen tid. På et tog kommer Halfdan til en jættebygd, frelser en røvet kongedatter og er en vinter hos jættekvinden Brana, med hvem han får en datter. Ved hjælp af hendes urter (*brönugrös* = orchis) vinder han en engelsk prinsesses kærlighed; en græsk kongesön, der har bejlet til hende, ægter Halfdans søster. Sagaen er stærkt påvirket af fremmede romantiske motiver.

Illuga saga Gríðarfóstra. Bondesönnen Illuge og en dansk kongesön Sigurd er kammerater (jfr. Bósas.), går på vikingetog til Gandvik, hvor de træffer jættekvinden Gríðr og hendes datter. Illuge sover hos datteren og bliver ikke bange, når Grid gang efter anden pludselig lader som hun vil hugge hovedet af ham. Det var herpå det kom an. Det viser sig, at de er bægge forgjorte. Grid er en kongedatter. Illuge ægter datteren.

Tildels nærbeslægtet med disse er Egils saga ok Ásmundar, om en norsk og en svensk mand, der efter en kamp bliver hinandens kammerater. Kong Hertrygg i Ruslands to døtre er forsvundne og vennerne tager sig for at lede dem op. De kommer til en jættekvinde, hvem Egill, som det viser sig, engang havde ydet sin bistand og da mistet sin ene arm; nu får han den igen; det er til hende, de to fortæller deres lævned; hun hjælper dem, de finder kongedøtrene og ægter dem. Sagaen er meget stærkt påvirket af fremmede motiver; således findes her f. eks. Polyfemsagnet. Den indeholder i øvrigt flere interessante sagnmotiver og antydninger af myter,

(f. eks. om Tor), er ret underholdende fortalt og simpel i det hele.

Ligesom Illugasaga var en forgörelsessaga, således også Hjálmters saga ok Ölvis. Det er en stemodersaga om to jarlebörn, der er forgjorte; sönnen skal trælle, indtil en stillet betingelse opfyldes. I øvrigt er den ikke uinteressant; men i dens nuværende form er den stærkt bearbejdet, hvad rimerne viser. Der er en mængde motiver ophobede, men som sagt, det er ikke alt oprindeligt.

SAGAER MED IKKE-NORDISKE SAGN.

Der er endnu tilbage nogle sagaværker, som helt eller delvis beror på gamle ikke-nordiske sagn, der for så vidt er beslægtede med Eddakvadenes heltesagn, som de, tildels i meget gammel tid, er indvandrede sydfra.

Hervarar saga ok Heiðreks konungs er en af de ejendommeligste og vigtigste af alle disse sagaer. Det er en slægtsaga af en tragisk karakter og denne er knyttet til eller symboliseret ved tryllesværdet Tyrfing, der skulde blive enhver ejermands død. At sværdet skulde betegne folket Tervingerne, er meget tvivlsomt. Sagaen findes i to overleveringer, i Hauksbogen og i et håndskr. i det kgl. bibl. De er indbyrdes meget afvigende, men det kgl. hdskr. har bevaret sagaen i en langt bedre skikkelse. Sagaen fortæller om Anganty og hans 11 brødre, samt deres herkomst, om sværdet Tyrfings oprindelse, om kampen på Samsø. Dernæst om Angantys mandhaftige datter Hervör, der besøger sin fader i gravhöjen og afkræver ham sværdet. Senere bliver hun gift med Höfund, en sön af Gudmund på Glasisvold; deres sön er den grumme vise Heidrek,

hvis karakter efterhånden bedres og lutres efter ungdommens hensynsløshed og grumhed. Der fortælles om hans strid med Gestumblinde (gådekampen), der fører til Heidreks død. Han efterlader sig to sönner: Anganty, der arver riget og får Tyrfing, og en uægte sön Hlöd, der opfostres hos Hunnerne. Det sidste afsnit i denne slægtstragedie udgöres af Hlöds store had til Anganty, hvis gode tilbud han nægter at modtage. Det kommer da til en vældig kamp mellem dem, mellem Goter og Hunner, der ender med Hlöds fald. Sagaen er fuld af udmærkede sagnminder, som i Eddakvadene, en blanding af nordisk og sydrönt stof. Dette sidste findes især i det sidste afsnit. Det er her den katalauniske folkekamp, der danner grundlaget; det er minder derom, som her findes i grundtræk, men på nordisk vis er der ud af det skabt en slægtstragedie af en særlig poetisk og gribende art. Personernes storladne karakter står ikke tilbage for Eddakvadenes; de skildres i simple, klare træk. Uden tvivl tilhører sagaen de ældre af Fornaldarsagaerne.

Ásmundar saga kappabana er en lige så tragisk, men langt fra så storslået skæbne- og slægtshistorie; her er det halvbrødrene Asmund og Hildebrand hunakappe, der tilsidst kæmper med hinanden, og Hildebrand falder (jfr. ovf. s. 164—65). Også her findes tryllesværd, ja hele to, af skæbnesvanger betydning. Også her udgör begivenhederne en tætsluttet og logisk række og her findes ligeledes en poetisk sammenslutning af norröne og sydröne motiver og sagn. I sagnhistorisk henseende er sagaen af betydelig interesse.

Af særlig art og interesse er de to følgende sagaværker.

Völsungasaga. Dette sagaværk falder i to dele. Den første handler om slægten Sigi-Rerir-Völs-

ung; den sidste er Sigmunds fader og Völsungernes stamfader og eponym. Dette afsnits kilder er det ikke lykkedes at påvise, men det bærer et afgjort nordisk præg, ikke mindst ved at Odin spiller en rolle deri. Hertil föjes så fortællingen om Völsungs datter Signy, gift med faderens svigfulde banemand (et motiv, der er velbekendt andre steder fra), og hendes brødre, især Sigmund, samt Sinfjötles oprindelse (en sön af hende og Sigmund). Alt dette er kun indledning og forhistorie. Den anden del er en prosaisk gengivelse af heltedigtene i den ældre Edda, dog således, at enkelte gange anføres versene uforandrede; således er Sigrdrífumál for en stor del optagne. Kun få af de nu bevarede digte er ikke benyttede, og parallelkvad som Atlakviða og Atlamál er kombinerede med hinanden. Den kvadsamling, der ligger til grund, har været af omtr. samme omfang og art som cod. reg. En hovedbetydning har Võls. ved at give en parafrase af de digte, der har stået i lakunen i cod. reg. Desuden er et kapitel (om Sigurd) lånt fra Didrikssaga. Henimod slutningen findes en fremstilling af Sigurds og Brynhilds ophold hos Heime i Hlymdale, der sikkert ikke beror på Eddadigte; den stammer fra Ragnar lodbrogs saga, der, som för anført, blev knyttet til Võls. som etslags forhistorie. Den nævnte fremstilling forbereder og motiverer Aslaugs tilblivelse. Rimeligvis skyldes denne forbindelse en anden end Võls. oprindelige forfatter. Den opgave, som denne havde sat sig, at oversætte de gamle digte på prosa, bringe en prosaisk saga i stand, var ingenlunde let. Der måtte vælges mellem modsigende beretninger, der var huller hist og her. Der måtte undertiden skabes naturlige overgange og et rationelt sammenhængende hele overhovedet; så skulde dette fortælles således, at den poetiske form ikke føltes synderlig.

Det må siges, at forfatteren har løst opgaven med held, dog ikke uden at göre sig skyldig i vilkårligheder, — de var ikke til at undgå —, og ikke uden at kombinere to forskellige sagnformer, hvor han burde have valgt et enten - eller. Den poetiske form skinner undertiden igennem, hvorved stilen dog ikke skades, tværtimod får det hele derved en ejendommelig farve, der løfter og aldrig virker egenlig stødende. Der er ingen tvivl om, når dette sagaværk er bragt i stand; hele virksomheden og tendensen tyder bestemt på det 13. årh.s sidste halvdel; måske er det snarest blevet til i dets 3. fjærdedel.

Der er vistnok endnu en kilde, som forf. har benyttet og som brudstykkevis skimtes andre steder; det er en gammel prosaisk saga om Sigurd fåvnesbane; en sådan nævnes udtrykkelig; og det er den, der ligger til grund for Snorres afsnit i Skáldskaparmál, og det er den, hvoraf de prosaiske stykker i cod. reg. (heltedigtene) er et kort udtog; det er vist også derfra, kap. 5—8 i Vǫls. er taget. Denne kilde mærkes også i den såkaldte Nornagestsþáttr, men det er dog vistnok kun Eddakvadene, med deres prosastykker, der her er benyttede. Þáttr'en er i øvrigt kun et pluksammen fra forskellige kilder og indholdet er et Meleager-motiv; Nornagæst lever så længe et lys brænder. Han kommer til Olaf Tryggvason, lader sig døbe og sit lys brænde ud.

Det andet hovedværk er Þiðrikssaga, sagaen om kong Didrik af Bern. Dette er et vældigt samlingsværk; det findes i en gammel norsk(-isl.) membran, der er af en ejendommelig sammensætning; den er skreven med forskellige hænder og repræsenterer to fatninger af sagaen. Desuden findes den i to isl. papirsafskrifter af noget forskellig art. Dette håndskriftlige grundlag har været genstand for megen strid. I de isl. hdskrr. findes en prolog, hvor der

göres rede for indholdets oprindelse. Denne prolog er af en særlig betydning. Sagaens indhold er overordenlig omfangsrigt og broget. Hovedpersonen er sagnkongen Didrik af Bern, og han er den, der knytter det hele sammen. Her findes den egenlige Vilkinasaga, et afsnit om Vidga Velentsson, om Detlef den danske og mange flere; ligeledes er hele Niflungesagnet og Sigurds lævned optaget; endelig spiller Attila en vidtløftig rolle deri. Som værket nu foreligger, har det ganske sikkert ikke været fra først af; et par afsnit, der så at sige slet ikke vedrører det hele, udskilles straks med lethed (om Herburt og Hilde; Valter og Hildegunde m. m.). Dernæst er der ingen tvivl om — det viser netop membranens beskaffenhed —, at store dele om Sigurd (hans ungdomshistorie) beror på senere tilföjelser, og ligeledes den såkaldte Niflungasaga i det hele. At påvise tilföjelserne i alle enkeltheder er naturligvis meget vanskeligt. Bortset herfra er sagaens sammensætning et temlig godt og velordnet hele. Sine kilder angiver sagaen selv på flere steder. Det er tyske sagn, der her foreligger samlede, sagn efter tyske sange. Allerede i det 12. årh. træffes en mængde tyske købmænd i Norge; de lå der i månedsvis og der var et livligt samkvem mellem dem og Nordmændene. De har uden tvivl meddelt hinanden deres sagn og sagaer til gensidig underholdning. Dette fortsattes til ind i 13. årh. og langt ned i tiden. Det er disse købmænds fortællinger, der foreligger i Didrikssaga. Der har været to hovedgrupper af sagn, Didrikssagnet og Gjukungesagnet, det drejede sig om. Der har så ved midten af det 13. årh. eller lidt för været en eller flere, der, bevægede af den gamle sans for sagahelheder, har samlet de enkelte dele indenfor hver gruppe og søgt at forbinde dem til et hele. Hvorvidt de med det samme er bleven optegnede, er usikkert,

men efter alt at dömme har det været tilfældet. Så er en bearbejder trådt til, der har forbundet bægge de store sagngrupper med hinanden; det er denne, der repræsenteres af membranen. Prologen er åbenbart — på grund af citeringen af et skjaldevers (af Hallfred) — af en Islænder, og da den efter al sandsynlighed har hørt til det oprindelige hele, er det dermed givet, at den egenlige istandbringer eller forfatter har været en Islænder. Dette betvivles dog af mange, og der henvises til, at prologen aldrig har stået i mbr. Dette sidste er absolut ikke nogen god grund; i hovedmbr. af Kongespejlet mangler også den afgjort ægte prolog, der også her kun findes i de isl. afskrifter. Hele værket bærer på flere måder så tydelige mærker af den isl. sagaskrivning og sagasans, at selv om ikke prologen var der, vilde man ikke derfor behøve at antage, at værket i bund og grund var norsk. Ganske vist er stilen vidt forskellig fra sagastilen; den er meget opstyltet og skruet, fuld af allittererende ordsammenstillinger, og der er overflod af ord overhovedet, men dette beror på originalernes — de tyske købmænds fortællingers — væsen. Også den i Norge herskende smag og de allerede eksisterende romantiske sagaer har udøvet deres indflydelse på den stilistiske fremstilling. Personskildringerne er gennemgående ikke dårlige, enkelte endogså ganske fortræffelige (som Detlef danskes). Det, der mest trætter i denne vidtløftige saga, er de svulmende og uophørlige beskrivelser af kampe, tvekampe og hug; der anvendes også de urimeligste talangivelser osv. Sansen for det historisk sandsynlige og frygt for kritik er dog endnu vågen; men forf. søger at forebygge denne ved at sige, at det »er enfoldigt at kalde det lögn, hvad man ikke har set og hørt, uden dog selv at vide noget sandere om sagen«, og at der langt borte sker ting, som synes utrolige for hjemmefød-

ninger. Sagaværkets hovedbetydning ligger naturligvis deri, at det indeholder så meget af tysk sagnskat; det bliver i så henseende en kilde af rang. De tyske til grund liggende sange er for aller störste delen tabte. I flere af de nu eksisterende findes paralleler, men når det er blevet hævdet, at Nibelungenlied er en direkte kilde for sagaen, er dette höjst usikkert og næppe holdbart. På Island fik sagaen en overmåde stor betydning for smagens forandring; den blev udbredt ved afskrivning og læsning, og rimedigterne hæntede derfra æmner til rimede fremstillinger. Den havde også en stor betydning for opkomsten af de yngre opdigtede sagaer i 14. og 15. årh. I det hele taget er det næppe for meget at sige, at den væsenlig har givet folket smag for det fremmedagtige og med det samme for det kolossale, overdrevne. Samtidig har den også i meget höj grad påvirket stilen. Endnu skal bemærkes, at sagaen ikke viser nogen påvirkning fra de gamle Eddakvad. Derimod har måske det gamle nordiske Völundsagn haft nogen indflydelse på Velent-afsnittet.

SAGAER, DER ER OVERSÆTTELSER FRA LATIN.

De sagaer, der her kommer i betragtning, hører lige så meget til den lærde litteratur som til sagalitteraturen i egenlig forstand; for Islænderne blev jo alt sagaer — også fremmede skrifter, når indholdet var historisk-fortællende, selv om det i grunden tjænte nok så meget andre formål; det sidste gælder kirkelige opbyggelsesskrifter. Allerede i det 12. årh. eller endnu för er der en mængde af latinske skrifter kommet til landet, og de blev — for folkets skyld — oversatte ganske som islandske forfatteres på latin affattede skrifter. I reglen viser disse oversættelser, at deres udarbejdere forstod latin ganske godt og at de

i det hele taget havde et udmærket greb på at gengive dem i et godt og velklingende sprog; ligeledes var de i det hele meget heldige i at finde hjemlige udtryk for de fremmede begreber, så at selv om disse sagaer fra indholdets side langt fra er fornöjelige at læse, er de dog for sprogets skyld ofte særdeles tiltrækkende. Disse skrifter vedrører dels den profane, dels den kirkelige litteratur.

Til den profane litteratur hører en lille »Verdenshistorie«, Veraldarsaga (et moderne navn), en kort oversigt over de »sex ætates mundi«, vistnok efter forskellige kilder. Langt vigtigere er de såkaldte Rómverjasögur, der er en oversættelse og sammenstøbning af Sallusts skrift om Jugurthakrigen og Lukans store digt, Pharsalia; navnlig dette sidste måtte berede oversætteren ret store vanskeligheder; teksten er også her meget stærkt forkortet. Af Sallusts skrift er den oprindelige oversættelse temlig ordret og i det hele fortrinlig gjort; men også deraf findes der bearbejdelser.

Så er der Trójumannasaga og Bretasögur, der findes som et hele (f. eks. i Hauksbók), men som har en vidt forskellig oprindelse. Det første skrift er en ret nöjagtig oversættelse af det i middelalderen meget bekendte og udbredte, men meget uhistoriske skrift: De excidio Trojæ, hvis foregivne forfatter skulde være Dares fra Frygien. Navnet viser, hvorom det handler, nemlig Trojas ødelæggelse og brand. Som indledning findes 6 kapitler af mytologisk indhold, men i en meget forvirret fremstilling. Foruden det nævnte skrift er også andre skrifter benyttede, endogså Ovid. Oversættelsen er fra tiden för midten af det 13. årh. — Det andet skrift om Britterne er en meget parafraseret gengivelse af Historia Brittonum af Galfrid fra Monmouth (Galfridus Monumetensis), der byggede sit værk på ældre skrifter. Hans

skrift hidrører fra årene 1132—35 og er helt igennem sagnhistorie, overordenlig rigt på enheltheder; deri findes afsnit f. eks. om kong Arthur, om kong Lear og fl. Oversættelsen er som sagt meget løs, og dens istandbringer har gjort sig skyldig i flere fejl, tildels som det synes af ren skødesløshed. Han synes at have læst hele stykker ad gangen og så sat sig til at skrive indholdet ned stærkt forkortet. Istedenfor en prosaisk gengivelse af Merlins spådomme er (i Hauksbók) Gunnlaugs versificerede oversættelse optagen.

Alexanderssaga. I slutningen af det 12. årh. forfattede Philippus Gualterus (Filip Gautier) en Alexandreis i latinske heksametre i 10 bøger. Det er dette digt, som foreligger i en mesterlig prosa-oversættelse af den isl. gejstlige Brandr Jónsson. Brandr var en af sin tids mest fremragende mænd, lige udmærket ved sin lærdom som sin karakters renhed. Han blev udset til at blive biskop til Holar og rejste i den anledning udenlands 1262; den følgende vinter opholdt han sig i Norge, rejste hjem 1263, men døde allerede året efter. 1247 var han bleven viet til abbed i Tykkvebö-kloster. Denne Alexanderssaga, der hvad indholdet angår hviler på Curtius' bekendte skrift, er jo meget uhistorisk, men man har på Island sikkert læst den med den största interesse, eftersom den handlede om så fjærne, ganske ukendte verdensdele. Et andet skrift af Brandr er hans Gyðingasaga, det er Jødernes historie under Makkabæerne (efter Makkabæernes 1. bog, samt en saga om Pilatus Pontius, der dog vistnok er et senere tillæg). Denne saga, og mulig Alexanderss., er netop oversat den vinter, Brandr opholdt sig i Norge, på befaling af kong Magnus.

Med det sidstnævnte værk står man ved de kirken vedrørende sagaer. Det er en mængde oversættelser af legender, eller helgeners vitæ, af apost-

lenes lævnedsbeskrivelser, af Maria-legender og -jærtegn. De er samlede og udgivne i Heilagra manna sögur I—II, Postola sögur, Máríusaga. I reglen lader originalerne sig med lethed påvise. Oversættelserne er i reglen særdeles gode og hidrører ofte endogså fra 12. årh. I flere tilfælde foreligger der en dobbelt oversættelse, en norsk og en islandsk. Det er muligt, at en stor mængde af dem oprindelig er norsk, og at disse ældste oversættelser er komne til Island, dér afskrevne og ofte ændrede. Den islandske samler- og bearbejderlyst fornægtede sig heller ikke her; i enkelte tilfælde blev et par originalsagaer forenede til et hele eller også helt nye forfattede efter flere forskellige kilder. Dette skete dog ikke för end i slutningen af det 13. årh. (og i det 14.). Disse således istandbragte værker er overmåde svulstige og ordrige og i den grad kedelige, at de næsten er uudholdelige at læse. En sådan saga om Johannes døberen forfattedes af præsten Grímr Hólmsteinsson (d. 1298). I en bearbejdelse af apostlen Johannes' saga er optagne vers af draper af 3 forskellige isl. skjalde. Til helgensagaerne hører en oversættelse af samlingsværket Vitæ patrum.

Endelig kan nævnes en saga om Játvarðr (Edvard) den hellige (bekenderen, d. 1066), samt Tómás saga erkibyskups (martyren fra 1170) i forskellige bearbejdelser.

DE ISLANDSKE LOVE.

Efter at den egenlige indvandringstid, landnamstiden, var forbi, gik der nogle år, i hvilke der ikke eksisterede noget fællesforum for afgörelsen af trætter og stridigheder. Men en fællesfølelse var så levende, at det ikke kunde vare længe, inden man indså, at

man trængte til en fælles forfatning, fælles love og fælles retslige institutioner. Hvorledes det kom sig, at en mand, ved navn Ulfljótr, i en ældre alder begav sig til Norge for der efter norsk forbillede ved bistand af den kloge jurist, Torleif spake (jfr. Tjoddolfs Haustlöng), at istandbringe en fælles lov for Islænderne, derom vides intet. Men det er sikkert, at umiddelbart efter hans hjemkomst blev et fælles ting, altinget, oprettet; det skulde holdes på et i forvejen udset sted; her skulde der gives love og dömmes i retssager fra alle landets egne. Her er der flere dunkle punkter tilstede, der er meget vanskelige, også fordi der så godt som intet er tilbage af den oprindelige Ulfljotslov, der straks blev vedtaget. I Norge var den lovgivende og den dömmende myndighed forenet i den institution, som kaldtes lovretten, der i Gulatingslagen bestod af 36 medlemmer. V. Finsen mener, at på Island blev denne dobbelte virksomhed straks fra begyndelsen af skilt ad, og at der ved siden af lovretten som lovgivende oprettedes en altingsdomstol med dömmende myndighed; denne deltes senere i de 4 bekendte fjærdingsdomstole på 9 mand hver. Denne antagelse er meget sandsynlig, da man let kunde forudse, at lovretten i de 14 dage, altinget skulde være samlet, ikke let kunde overkomme alt, hvad den skulde göre. Med det samme blev lovsigemandsembedet stiftet. Lovsigemanden skulde vælges på 3 år, have en lille lön og skulde kunne alle de gældende love udenad, fremsige dem alle på lovbjærget i løbet af de 3 år, han fungerede, og være forpligtet til stadig at sige alle, der spurgte ham, hvad der var landslov og ret. Nogen myndighed besad han ikke, og nogen landsmyndighed eksisterede der overhovedet ikke. Hele lovsigemandsrækken kendes fra 930 af og til 1271; mange fungerede meget længe, idet genvalg var til-

ladt. Hvad lovretten angår, bestod den af 36 medlemmer (goderne), ligesom den i Norge, men senere, da landet blev delt i 4 fjærdinger (963) og tingenes antal bestemtes for alle tider, traf det sig således, at der i nordlandsfjærdingen blev 4 ting, ialt altså 39 goder, 3 i hvert ting; man valgte nu den udvej at supplere de andre således, at lovretten bestod af 48 goder; desuden sad der i den to bisiddere, rådgivere, for hver gode, altså i alt 3 × 48, foruden lovsigemanden, der var dens formand, og senere de to biskopper. Heri skete der ingen ændringer senere. Den eneste forandring, der blev gjort, var den, at der 1004 blev oprettet »en femte domstol«, *fimtardómr*, som appelinstans fra fjærdingsdommene; i disse krævedes der altid fuldkommen enighed; var denne ikke tilstede, kom der ingen virkelig dom istand; i femterretten rådede majoriteten.

De 39 (48) goder er statsforfatningens bærere; det er dem, der udgör lovretten, det er dem, der udnævner dommerne og det er dem, der har etslags bygdestyrelse hjemme i deres egne. Oprindelig var de hovforstandere, men ved og efter 930 fik de deres verdslige myndighed og betydning. Den nærmere udvikling heraf hører ikke hid.

Som allerede bemærket blev der 930 vedtaget en lov for Island, Ulfljotsloven; hvor omfattende denne var, vides nu ikke. I alle tilfælde har den næppe været meget detaljeret i de enkelte afsnit. Den følgende tid har måttet være meget frugtbar m. h. t. lovgivningen; der har så at sige, især i begyndelsen, ikke været det alting, hvor forskellige mangler og huller ikke blottedes; de krævede udfyldning. I det enkelte vides meget lidet om den udvikling, der skete. Men et er sikkert, at lovgivningen i tidens løb var meget frodig, og at omkr. 1100 var stoffet i den grad svulmet op, at man måtte indse, at det oversteg en

enkelt mands ævner at opbevare alt dette i hukommelsen og lære det fra sig. Desuden havde man netop nu fået et andet middel i hænde; skriftens brug var nu bleven kendt og benyttet i landet.

I sommeren 1117 blev det vedtaget, at de isl. love skulde nedskrives; dette skete i vinterens løb hos den nordlandske hövding Hafliði (bekendt af sin strid med Torgils se s. 275); ved hjælp af gejstlige blev »Vigslode og mange andre ting nedskrevne«, hedder det hos Are. Sommeren efter blev det således nedskrevne vedtaget på altinget. Denne kodifikation kendes nu ikke i den oprindelige skikkelse; Hafliðaskrá, som den kaldtes, er sikkert optaget i de senere lovsamlinger. Ordet *skrá* synes at være blevet særlig benyttet om lovhåndskrifter. Afskrifter af denne lov er bleven udfærdigede; man hører tale om 3 så at sige officielle lovoptegnelser, én for lovsigemanden og to for de to bispesæder; om deres indbyrdes forhold gaves der nærmere bestemmelser. En udførlig kristenret blev udarbejdet kort efter 1122. Den oprindelige nedskrivning berode på lovkyndige mænds viden; af sådanne lovkyndige mænd, der fortrinsvis kaldtes *spakir*, kendes mange især omkr. 1000; det er dem, der sammen med lovsigemændene her havde været traditionens bærere.

I det 12. årh. har der sikkert været endel interesserede mænd, som anlagde sig private samlinger og afskrifter af de gamle love. Det er sådanne samlinger, der nu kendes under det urigtige navn Grágás. Dette var oprindelig et navn på en norsk lovbog, men ved uvidenhed i det 17. årh. blev det overført på de isl. fristatslove, og siden er det blevet benyttet om disse. Foruden enkelte brudstykker findes nu to hovedhåndskrifter, det ene i det kgl. bibliotek, det andet i den Arnamagn. saml. De indeholder dog kun tildels det samme. Kon-

ungsbók har nu det vigtige afsnit om tingsordningen, om lovretten og om lovsigemanden, om drabsbøder, alt sammen særdeles vigtige og interessante afsnit. Til gengæld har det Arnam. hdskr., Staðarhólsbók, en mængde stykker rundt omkring, der ikke har noget tilsvarende i det andet håndskr.; disse stykker er af en meget antik karakter og er muligvis tagne fra et særligt håndskrift; de kan dog indeholde dubletter. I øvrigt er stoffet omtrent det samme i bægge og m. h. t. indre tilknytning meget nærbeslægtet, skönt ikke i samme grad i alle afsnit. Til grund for bægge ligger ældre håndskrifter, der er kombinerede med hinanden; de er litterære kompilationsarbejder af interesserede privatmænd. Slutningen af Konungsb. er en temlig systemløs samling. Det er uden tvivl en samling af de bestående love, der her foreligger, men ikke ræsonnerende retsbøger. Derfor fremtræder heller aldrig samlernes personlighed på nogen måde. Det hele minder i höj grad om sagalitteraturen og den fra den velbekendte bearbejdervirksomhed.

Disse love er enestående i deres art og væsen. De er for det første meget omfattende; dette kommer af, at de ikke henfører de enkelte tilfælde under visse bestemte principper eller hovedsynspunkter, men netop holder sig til de enkelte tilfælde og giver bestemmelser for dem enkeltvis. Dette er måske på en måde en svaghed, men på den anden side viser det vore forfædres sans for realiteter, nöjagtighed og kløgt. Lovene beror netop på det daglige livs brogede og tilfældige mangfoldighed, og denne afspejler sig i lovene; netop derfor er de så meget værdifuldere. Lovene er overordenlig retfærdige; smukt er det især, hvorledes de værner om kvindens ret og ære. I kulturhistorisk henseende er disse love uvurderlige. Fremstillingen er meget knap og præcis, og lagt an på

at være så nöjagtig og forståelig som muligt. I modsætning til sagastilen har den naturligvis sine ejendommeligheder især m. h. t. de hypotetiske sætningers form. Sætninger kan ofte være noget lange og flettede ind i hinanden, men den distinkte fremsigelse har fjærnet enhver uklarhed. Nogen synderlig stræben efter bogstavrim kender Grågåsen ikke.

Efter at landet havde underkastet sig den norske konge, mente denne, at det burde have en lov, som lignede rigets egen lov så meget som muligt. At Magnus lagaböter meget snart vilde iværksætte dette, var fra hans standpunkt naturligt. Han og måske Sturla udarbejdede en bog, der kaldes Járnsíða, som Sturla bragte til Island 1271 og fik tildels vedtaget. Men bogen havde bl. a. den fejl, at være yderst slet redigeret. Den afløstes derfor hurtig af Jónsbók, således kaldt efter lagmanden Jón Einarsson. Denne lovbog blev vedtagen og har været gældende lov i århundreder. Den er for det meste indrettet efter den norske landslov, men der findes optagne endel bestemmelser fra Grågåsen især vedrørende landbrugsforhold og desl. Denne lovbog er kort og klar.

SPROGVIDENSKAB.

Det er för bemærket, at der i det 11. årh. var fremmede »biskopper« på Island; så kom skolerne ved bispesæderne foruden enkelte andre lærdomssæder som Odde og fl. Det der lærtes i disse skoler var først og fremmest hvad de gejstlige behøvede til deres uddannelse, i første række latin. I øvrigt må det antages, at undervisningen indrettedes således som den var i udlandet og at der efter ævne undervistes i de samme discipliner. Der var stadig Islændere,

der opholdt sig i udlandet for at studere, og man kunde således til en vis grad følge med i udviklingen; der kom også af og til fremmede lærde til landet, der underviste. Vi har i det foregående set, at en mængde fremmed (latinsk) litteratur blev indført; den gav anledning til studium. Hvad selve modersmålet angår, var dets magt i det 12. årh. overvældende, og selv om ikke direkte udtalelser kan påpeges som de der kendes fra det 14. (Eysteins i Lilja), har man dog utvivlsomt haft en bevidst sproglig sans. Her er det skjaldene, som især kommer i betragtning. De havde været nødt til at lægge nöje mærke til udtalen af de enkelte ord og lyd for at deres rim kunde være så rigtige som muligt. De får også i så henseende en ubetinget ros af en af de ældste kendte isl. forfattere (Den 1. grt. afhdl.). Nogen virkelig indsigt i sproghistoriske forhold tör derfor ikke forudsættes og var sikkert ikke tilstede.

Såsnart man skulde til at göre optegnelser i modersmålet, måtte der vise sig mange vanskeligheder. Det alfabet, der havdes, det latinske, var især ved sit vokalforråd ganske utilstrækkeligt; mest var det det for omlydenes vedkommende. Her var manglen af tegn særlig følelig. Dette har f. eks. Are uden tvivl mærket. Denne mangel førte til, at en unævnt lærd foretog sig at skrive »os Islændere« et alfabet. Denne mands første stræben var at danne tegn for omlydene (ɔ: *ǫ*, *ę*, *ø*, *y*). Endvidere konstaterer han, at lydene er lange eller korte; de første foreslår han at betegne ved en aksent; endelig hævder han, at de er alle nasalerede i visse tilfælde; nasaliteten betegnes ved et punkt over tegnet. Alle disse lyd illustrerer han klart ved velvalgte eksempler. Afsnittet om konsonanterne er af en langt mindre betydning. Forf. indfører *þ* og gör meget forstandige bemærkninger om *x* og *z*. Tilsidst omtales forkortelsestegn. Der

er ingen tvivl om, at denne alfabet-reform har gjort nytte og er bleven fulgt, ialfald tildels; nasalitetsbetegnelsen mærkes dog aldrig, hvad der heller ikke kunde forlanges. Afhandlingen er i flere henseender overordenlig værdifuld; dens værdifuldeste bidrag til sproghistorien er måske netop forf.s omtale af nasaliteten. Han skriver særdeles forstandigt, indfører tænkte modstandere for at gendrive dem og det gör han på en gemytlig og grundig måde, men hans sprog er noget tungt på sine steder. Forf. er meget lærd; han kender fremmede alfabeter og litteratur f. eks. Catonis disticha; han er velbevandret i skjaldepoesien og anfører citater deraf og har, som bemærket, sans for dens sproglige betydning. Han omtaler som eksisterende litteratur genealogier, hellige tydninger og Ares skrifter. Andet antyder han ikke. Heri ligger en bestemt antydning af skriftets tilblivelsestid. Den kan ikke med gode grunde sættes til senere end 1150 senest; snarest er den noget ældre. Nogle vil sætte den til omkr. 1170, men da var jo allerede en hel sagalitteratur optegnet, hvis eksistens ikke synes kendt af forf. Afhandlingen, der findes i cod. Wormianus af Snorres Edda, er noget forvansket på enkelte punkter, men i sin helhed er den godt bevaret.

I samme hdskr. findes en anden afhandling også om bogstavtegnene; den findes tillige i Upsalahdskr. af Edda og her i en ældre form. I cod. Worm. er den bleven interpoleret med stykker af den første og på anden vis udvidet. Afhdl. falder i to afsnit, hver med sin tegning. Det første ordner bogstaverne efter concentriske krese, i hvilke de tilligemed tegnenes navne indtegnes i bestemte grupper; navnene er i det hele ret besynderlige. Det andet afsnit lærer stavelsers dannelse, idet der vises hvorledes vokalerne kan forbindes med konsonanterne både forved og efter, eller kun på den ene måde.

Her ses bl. a. at *ð* er optaget; dette skete vistnok omkr. 1220. I betydning står denne afhdl. langt under den første. Det er åbenbart en skoleafhdl. Det at den findes i Ups. hdskr. af Edda har forledt nogle forskere til at antage, at den er forfattet af Snorre som en indledning til Háttatal. Men dette beror på en misforståelse.

Dernæst findes der i cod. Worm. (tildels også i andre hdskrr. af Eddaen) den 3. grammatiske afhandling. Den er forfattet af skjalden Ólâfr Þórðarson hvítaskáld. Olaf (f. omkr. 1210) var subdegn af vielse; han havde altså i sin ungdom nydt gejstlig opdragelse, hvilket sikkert stemte med hans udpræget fredelige sindelag. Han har kunnet latin godt. Men i øvrigt gik han aldrig i kirkens tjæneste. Han sluttede sig til Snorre og opholdt sig hos ham i nogen tid. Hos ham har han kunnet studere skjaldekvadene. 1237 rejste han til Norge med Snorre. Her opholdt han sig dels hos Skule, dels hos kong Hakon i de følgende år. 1240 begav han sig til Danmark og var hos kong Valdemar sejr, af hvem han skal »have lært mange udmærkede kundskaber og fortrinlige fortællinger« ; selv anfører Olaf i sin afhdl. en sætning af kongen med særlige bogstavsammenstillinger; Olaf kalder Valdemar »sin herre«. Når han er rejst tilbage, vides ikke, men det er vistnok sket kort efter Valdemars død. I de følgende urolige tiders stridigheder tog han liden del; lovsigemand var han to gange, men kun kort tid ad gangen. Overfor kong Hakon stod han altid mindre stejlt og han var tilböjeligere til overenskomst end hans broder Sturla. I denne sammenhæng er hans skolevirksomhed dog vigtigst. Han siges at have holdt skole (på Stafaholt), hvorom man dog ikke får nogen nærmere oplysning. Olaf døde 1259. Frugten af hans skoleundervisning og et smukt minde om

den er hans retorisk-grammatiske afhandling, der med et moderne udtryk kaldes *málskrúðsfræði* (der egl. dog kun gælder den sidste del). Den falder i to hovedafsnit, kap. 1—9 og kap. 10—16. Det første behandler bogstaver (lydene) og stavelser og talens dele. Her findes et stykke om de gamle runer, der er ret interessant, og det er her, kong Valdemars sætning anføres. Man (B. M. Olsen) har villet heri se et stykke af en Torodd runemester Gamlason, der var bygmester og hvis kendskab til runerne berömmes. Det er dog næppe tilfældet; Torodd har efter alt at dömme kun reformeret (forøget og brugeliggjort) den gamle fuþark, men til at antage en skreven afhandling af ham er der ikke grund. Det hele er vistnok af Olaf selv. I øvrigt er det Priscians bekendte værk, der danner grundlaget for denne del. Den anden del handler om retorik, d. v. s. om hvad der i talen (skrift) er tilladt og ikke tilladt, altså om retoriske blomster og retoriske fejl. Her følges Donats bekendte lærebog; de enkelte kategorier benævnes med deres latinsk-græske navne og forklares kort, hvortil der så föjes — og det er Olafs störste fortjæneste — oplysende (islandske) eksempler, hæntede fra ældre og yngre, både navngivne og anonyme skjaldekvad. Afhdl. viser tydelig Olafs og samtidens indsigt eller mangel på indsigt i sprogets historie; oprindelige former anses for at være yngre eller vilkårlige ændringer (længere former udvidede osv.). Både herved og ved de citerede vers er afhdl. af stor betydning. I øvrigt viser den også den måde, hvorpå Olaf — ret mekanisk — oversatte de latinske kunstord eller islandiserede dem. Afhdl. hidrører fra hans skolevirksomhed, men den er uden tvivl noget bearbejdet på forskellige steder.

Endelig er der den 4. grammatiske afhdl. Den er yngst og ikke ældre end fra den første fjærde-

del af det 14. årh. Den er en fortsættelse af Olafs og udført efter Alexander de Villa dei's Doctrinale. Den er indrettet ganske som Olafs, med en mængde, måske tildels selvlavede vers, men forf. er en snakkesalig gejstlig.

Alle disse 4 afhandlinger indledes i cod. Worm. med en prolog, der er meget forvirret og lidet oplysende. Den hidrører mulig fra den sidste afhdl.s forfatter, der så måtte have samlet afhandlingerne i én bog.

Hertil skal föjes, at der haves et lille, men meget gammelt glossar fra 12. årh., hvor de isl. ord er skrevne over linjerne, samt et lille brudstykke af en latinsk formlære med isl. oversættelser.

ANDRE VIDENSKABER.

Teologi. I denne undervistes i skolerne efter fremmed mønster og efter fremmede lærebøger, der tildels i al fald oversattes på islandsk; hånd i hånd hermed gik undervisning i messe og sang. Men intet steds gör en mindre selvstændighed sig gældende end på dette område, og det er forståeligt nok. Der findes ikke det mindste spor til nogen selvstændig grublen over problemer eller spekulation over teologiske æmner. Og det er et stort spörgsmål, om der overhovedet har eksisteret nogle selvstændige eller originale prædikener. En sådan findes dog ialfald i Norge, hvor kirken som bygning (ɔ: den norske stavkirke) lægges til grund og dens enkelte dele udlægges symbolsk. Det gik så vidt, at man — ialfald gjorde Götlænderen Gísle Finnason det — læste en prædiken op af en bog, for at folk netop ikke skulde tro at det, han sagde, var noget han selv havde fundet

på. Der haves en samling af prædikener eller homilier i den berömte gamle Stockholms-homiliebog; man havde samlinger i rigtig rækkefølge for hele året; en sådan ordning findes ikke her; det er en temlig systemløs samling, altsammen oversættelser; hdskr. har en overordenlig stor sproglig betydning. Foruden enkelte andre mindre skrifter er Elucidarium (-us) det vigtigste. Det er oprindelig forfattet af en bekendt middelalderlig gejstlig, Honorius fra Autun, og indeholder en i dialogform (lærer og elev) affattet håndbog i kirkens lære om verdens tilblivelse, menneskets skabelse osv. til Kristi liv og død osv. Dette skrift er allerede blevet oversat i det 12. årh. Et brudstykke deraf findes i et af de ældste isl. håndskrifter. Sproget er særdeles godt og kraftigt, oversættelsen meget ordret. Dette oprindelige Elucidarium er af en helt anden art end de yngre Elucidarier.

Til denne litteratur kunde der i og for sig godt henføres alle de mange legender, der haves, samt jærtegn (f. eks. jomfru Marias, udgivne i forbindelse med hendes saga).

Geografi. Nordboerne havde let ved at skaffe sig et udstrakt kendskab ikke blot til deres egne lande, men også til hele det øvrige Evropa. Vikingetogene mod vest, togene til Østerleden og rejser igennem Rusland helt ned til Konstantinopel gav dem et godt indblik i de geografiske forhold. Efter kristendommens indførelse blev deres indsigt i höj grad udvidet ved de mange pilgrimsrejser til Rom og det hellige land, samt andre valfartssteder, og ved de mange studierejser, der i det 11. og 12. årh. foretoges. I de islandske sagaværker findes enkelte interessante geografiske oplysninger; i Egilssaga findes en beskrivelse af Finmarken, i Heimskr. af Sverrig, i Knytlinga af Danmark, foruden mindre notitser hist og

her. Der findes kursforskrifter, fjordfortegnelser (Island) og fylkeliste (Norge) osv.

Af forfatternavne kendes den oven omtalte skjald Nikulás Bergsson, abbed; fra ham hidrører en såkaldt *Leiðarvísir ok borgaskipan* (»Vejviser og byers beliggenhed«), det er pilgrimsruter til Syden i et velordnet hele. Tabt er derimod et rejseværk af Gizur Hallsson (d. 1206), der kaldtes *Flos peregrinationis.*

Lægevidenskab. Det siger sig selv, at om nogen videnskab i egenlig forstand kan der ikke være tale. Sagaerne taler ofte om mandlige og kvindelige læger; deres virksomhed bestod i at helbrede sår ved forbinding og anvendelse af lægemidler (især fra planteriget). Enkelte primitive instrumenter omtales (tang til at trække pilespidse og desl. ud). I endnu ældre tider var al helbredelse så godt som udelukkende trolddom (besværgelser, runer osv.). Nogen skrifter angående dette æmne er igrunden ganske ukendte. De såkaldte lægebøger, der haves, er vistnok af yngre oprindelse, og stammer middelbart eller umiddelbart fra Harpestræng og andre fremmede skrifter. Alt hvad der findes heri er mere eller mindre blandet med overtro og »husråd« — ofte eller oftest af den pudsigste art.

Tidsregning. Matematik. I nöje forbindelse med det teologiske studium stod også den almindelige tidsregning; dette var nødvendigt for at have alt i orden vedrørende de kirkelige helligdage og festdage. Men også for de ældre tiders vedkommende var en nöje bestemmelse af tiden nødvendig. I det 10. årh. mærkede man, pudsigt nok, at tidsregningen var kommen i uorden. Da bragte Torstein surt orden tilveje ved at indskyde 7 dage hvert 6. år (»sommerforøgelsen«), således som Are fortæller sagen. Allerede dengang var altså 7-dages ugen bleven indført (for en ældre 5-dages). Et herhen-

hørende skrift er Rímbeygla (et beskedenhedsnavn), der findes i et af de ældste isl. håndskrifter. Det er hovedsagelig en fremstilling af og lærebog i tidsregningen, især den kirkelige. Det er næppe nogen oversættelse af et enkelt fremmed skrift, men temlig originalt; dog er fremmede forfattere som Beda og Hieronymus benyttede. Også Stjærne-Oddes beregning findes optaget heri (se nedenfor). Dette indhold blev senere blandet med flere andre slags ting af geografisk-etnografisk art og meget mere. I øvrigt fandt man et meget udførligt system til at regne festdage og faster ud ved at tælle på fingre, fingerled og knoer, det såkaldte fingerrim, der indtil de seneste tider har været meget anvendt på Island.

Hvad matematik i egenlig forstand angår, er der ikke meget derom at sige. De romerske tal benyttedes i begyndelsen og længe ned i tiden; de arabiske tal indførtes først i det 13. årh. Alexander de Villa Dei forfattede i det 12. årh. et digt i latinske heksametre: Carmen de algorismo; dette oversattes på prosa og findes f. eks. i Hauksbók. Det er en lærebog i regnekunsten (fire species, kvadrerede tal, kubustal, roduddragning osv.). Sproget er meget knudret og afhdl. ret vanskelig at forstå på sine steder, mulig dog på grund af forvanskning.

Stjærnekundskaber måtte de gamle Nordboere til en vis grad besidde; det var stjærnerne, de skulde styre efter; meget tidlig får man antydning af en iagttagelse af stjærnerne og deres gang (f. eks. Einar på Tværå siges ofte om natten at være stået op for at observere). *Stjörnulist* eller *stjörnubókarfræði* kaldtes disse kundskaber. En repræsentant for dem haves i Stjörnu-Oddi Helgason i det 12. årh. Han levede på nordlandet, var en fattig mand, men med overordenlig indsigt i himmellegemernes gang. Fra ham hidrører det i Rímbeygla optagne *Stjörnu-Odda*

tal, der angiver, hvorledes solens gang til de forskellige tider forholder sig. Efter kyndiges udsagn skal dette *tal* være mærkværdig godt gjort.

Hvad naturvidenskab angår, er der så godt som intet, der er værd at omtale. Der haves små stykker om mærkelige stene m. m., men alt det er fuldt af overtroiske forestillinger. Kun uegenlig herhen hører den såkaldte Physiologus (eller Bestiarius), der haves i en meget gammel isl. oversættelse; denne bog var meget udbredt i middelalderen; men den er egenlig kun en opbyggelsesbog, skönt den som sådan var i miskredit hos de höjere autoriteter. Der fortælles om nogle — tildels fabelagtige — dyr og der findes tegninger af dem, men hvad der berettes om dem anvendes stadig til at moralisere; enten er de forbilleder på dyder, man skal lægge vind på, eller laster, man skal undgå.

NORSK LITTERATUR.

Bortset fra et enkelt område (lovene) står den norske litteratur i det her behandlede tidsrum i en diametral modsætning til den islandske. Ikke alene ved sit ringe omfang er den underlegen, men også ved sit indhold, idet den i det hele er så lidet national eller folkelig som muligt. Hovedmængden af det, der haves, er af fremmed oprindelse og initiativet til omplantningen deraf er udgået fra oven; og så kommer den mærkelighed til, at denne således kunstig fremavlede litteratur, istedenfor at blive folkelig i Norge, for största delen senere flytter til Island og bliver dér hjemlig. Grunden til denne så at sige fuldkomne mangel på hjemlig, folkelig litteratur i Norge må bero på, at de forudsætninger, der var tilstede på Island, ikke fandtes der (Island så langt

borte, dets indbyggere videlystne og meget rejsende). Hertil kommer, at tiderne og forholdene i Norge var så ugunstige som vel muligt for en opblomstring af en litteratur. Her var der så at sige uafladelig krigstog til udlandet eller kampe mellem indenlandske konger og tronkrævere. Bortset fra Olaf kyrres regeringstid er der uophørlig »øksetid, sværdtid«. Ud over alle grænser går denne ufred netop i det 12. årh. Det er umuligt andet, end at denne ufred må have kvalt de spirer, der ellers kan have været tilstede. Man kunde mulig have væntet, at gejstligheden, især klostrenes stillelevende gejstlige, havde ydet noget, men man bliver meget få livstegn var, hvad så end grunden er. Kongerne er lige så passive, indtil vi møder Sverre og hans efterkommere. Først hos dem findes der sans for boglig kunst og videnskab. Sverre lader sin egen saga og mulig et historisk værk til skrive; han morede sig over godt fortalte »lögnehistorier«; han citerer vers af Eddadigte osv., og han lader skrive et fortræffeligt skrift mod gejstlighedens anmasselse. Hans sönnesön Hakon d. gamle foranlediger en hel litteraturindførsel; han lader fremmede, franske (fransk-engelske) digte oversætte i prosa til underholdning for sig og sin hird; kongelig ærgærrighed og kappelyst med fremmede fyrster og hoffer er vistnok hoveddrivfjæderen hertil; men havde kongen selv ikke haft nogen som helst litterær interesse, var dette næppe sket. Selv har han vistnok foranlediget Fagrskinna og mulig flere kongesagabearbejdelser. Hans sön Hakon d. unge var selv litterær. Magnus lagaböter og Hakon Magnusson var, som det senere vil ses, bægge hver på sin måde i beröring med litteraturen.

HISTORISK LITTERATUR.

At der hos Nordmændene eksisterede gamle sagnminder og fortællinger, er hævet over enhver tvivl; men disse synes overvejende at have været forhistoriske minder, tildels knyttede til stedsnavne. Hvad man af Ágrip kan slutte sig til m. h. t. historie er ikke synderlig opbyggeligt. Denne mangel på historisk tradition bekræftes tilfulde af den eneste historiske forfatter, der kendes ved navn fra Norge; det er

Theodricus monachus. Denne munk, der kalder sig Theodricus på latin, ved man ikke engang hvad hed i sit modersmål. Der er blevet gættet på Thore, men man har forgæves søgt med sikkerhed at påvise, hvem han så var. Hans levetid er sikker; hans skrift er nemlig dediceret til ærkebiskop Eystein (1161—88) og der antydes et meget intimt forhold mellem de to; bispen kaldes »dominus et pater« (herre og fader). Skriftet selv er forfattet i 1178—79 eller 1184—87, snarest det sidste (der nævnes en begivenhed 1177, og 1180—83 var Eystein landflygtig). Dette skrift hedder Historia de antiquitate regum Norwagiensium (Om de gamle norske konger) og er, som titlen viser, forfattet på latin. Det består af 34 kapitler og dets indhold er en kortfattet fremstilling af de norske kongers historie fra og med Harald hårfagre til Sigurd Jorsalfars død 1130. Forf. giver sine grunde til ikke at gå længere ned; han vil ikke skrive om alle de skændigheder, kirkeplyndringer og grusomheder, der skete i den følgende tid. Således ræsonnerede Islænderne ikke. Forf. er i det hele ret kortfattet, om Olaverne noget mere udførlig, som vænteligt var. Tidsregningen er han meget omhyggelig for, men ellers spores der ingen historisk over-

legenhed (jfr. hans nævnte begrundelse for at slutte ved 1130). Tværtimod. Han afbryder sin fremstilling ved at indskyde ganske uvedkommende æmner, »ligesom gamle forfattere« siger han selv; således giver han et kapitel om »Karybdis' natur og om Langbarder og Hunner«, et andet om »forskellig tidsregning fra verdens ophav«, et 3. om »kontrakten mellem Karl d. store og hans brødre«, et 4. om »ærgærrige mennesker og den måde, hvorpå Cosdroe lod sit liv« osv.; indholdet foranledigede ham hertil og lyst til at vise sin viden »for at underholde læserens sjæl«, siger han selv.

Hvad forf.s kilder angår, lader han os heldigvis ikke i nogen tvivl om disse. Han udtaler med al ønskelig tydelighed, at hvad han fortæller, det har han »fra dem, som vi kalder Islændere«, hvis kvad og historiske traditioner han priser; han fralægger sig, i overensstemmelse hermed, alt ansvar for det fortaltes sandhed og lægger det ganske rigtig på sine hjemmelsmænds skuldre. Det ses da også, at den störste del af indholdet stemmer, endogså ofte temlig ordret, med isl. kilder især Ágrip. Spörgsmålet hvorvidt Theodricus har benyttet skrevne kilder foruden mundtlige meddelelser må besvares bejaende. Selv nævner han en catalogus, og de ordrette overensstemmelser viser det klart. I historisk henseende er skriftet, netop fordi det er så gammelt, af meget stor betydning. Udbredt har det aldrig været. Originalhdskr. fandtes i Lybek, men det gik uheldigvis tabt. Forf.s latin er særdeles godt og ret flydende.

Et andet historisk skrift er Historia Norwegiæ, også på latin. Det eneste hdskr., hvori det findes, blev fundet i Skotland; det er fra det 15. årh. I en fortale meddeler forf., hvad han vil skrive om, det er Norges geografiske beskrivelse, dets herskeres historie og, for det 3., kristendommens sejr og heden-

skabets nederlag. Heraf haves der imidlertid kun det 1. og 2. afsnit, det 3. mangler helt. Skriftet slutter midt i Olaf d. helliges historie, så at der vistnok også mangler noget af 2. afsnit. I det første, geografiske afsnit omtales »tributariæ insulæ« (d. v. s. de norske nybygder i Vesten, også Island). Hele dette afsnit er ret interessant, uagtet det ikke helt er uden æventyrlige motiver. Hvad der meddeles om Finnernes trolddomskunster er især værdifuldt. Det andet afsnit begynder med Ynglingekongerne; det er betydningsfuldt ved sammenligningen med Tjodolfs Ynglingatal, Ares genealogi og Snorre. Der findes enkelte mærkelige oplysninger dér, der ellers er ukendte. Skriftet synes for störste delen at bero på selvsyn (selverfaring) og mundtlige meddelelser, sikkert også på en skreven kilde omtr. identisk med Ágrip. Forf. er på mange punkter meget uvidende og forvirret; han skriver et skrækkeligt sprog og affekteret stil, hvorved hans skrift ikke bliver mere tiltalende. Forf. har kendt Adam af Bremen, hvis skrift han benytter. Der har været strid om, når skriftet er forfattet. S. Bugge har vistnok ret, når han mener, at det er skrevet noget efter 1211 (et vulkansk udbrud i det år antydes). Det er dediceret til en mand Agnellus; G. Storm har gjort det sandsynligt, at denne er identisk med den Thomas A., der omtales som ærkedegn i England omkr. 1190; men han kan have levet længe efter den tid. Det er af flere grunde temlig tydeligt, at forfatteren ikke engang har været en Nordmand (endnu mindre kan der være tale om en Islænder); forf.s uvidenhed viser dette. Det må antages, at han har været en udlænding (en Englænder?), der i længere tid havde opholdt sig i Norge, rimeligvis en klostergejstlig; af sådanne kendes der flere i det 13. årh. Skriftet har nogle ejendommelige oplysninger og det er ikke uvigtigt som kildeskrift.

Endnu et lille latinsk skrift kan nævnes: Historia de profectione Danorum in terram sanctam. Det fandtes i samme hdskr. som Theodricus' skrift. Det indeholder en beretning om danske og norske hövdingers deltagelse i et korstog, der skulde bringes i stand efter Jerusalems erobring 1187. Der fortælles heri om personer, kendte fra Sverrissaga; de hövdinger, der skulde med, samledes i Tønsberg, drog derfra til Bergen, hvor de traf Sverre; han holder en kön tale til dem. Så rejser de afsted og lander ved Flandern efter en farefuld sejlas. Om alt dette fortælles der udførlig; resten af rejsen er derimod ret kort fortalt; nogen kamp kom de ikke til at deltage i. Forf. er, som Kr. Kålund har vist, en Nordmand, der vistnok selv deltog i toget, men skriftet er forfattet nogle år efter og vistnok først efter Sverres død.

ORIGINAL LITTERATUR I MODERSMÅLET.

Her er det kun to skrifter, foruden lovene, der kommer i betragtning. Det ene er et lille skrift, der plejer at kaldes Varnarræða, »Forsvarstale«, eller »en tale mod biskopperne«. Det er et skrift, som kong Sverre har ladet udarbejde til forsvar for sig mod gejstligheden og dens anmasselse; det er forsvar for kongemagtens suverænitet m. h. t. bispevalg og lign. Skriftet er meget snildt affattet og søger ved hjælp af bibelen, kirkelige skrifter og kirkeretten at modbevise modstandernes påstande. Det er overordenlig fornöjeligt at læse, forfattet som det er med humor og lune. Det er vistnok skrevet 1197. Det synes at være bestemt til at oplæses ved kirkerne og overbevise menigheden om kongens ret.

Konungs skuggsjá (Speculum regale), Konge-

spejlet, er Norges ypperste litterære bidrag. Dette skrift indledes med en prolog, hvori forf. giver oplysninger om sit formål og bogens indhold. Det skal være et moralsk-belærende skrift i form af en samtale mellem en gammel, erfaren fader og hans unge sön, der skal til at kaste sig ud i livet. Denne skal belæres om de enkelte livsstillinger og livsvirksomheder. Meningen var, at skriftet således skulde handle om 4 stillinger eller stænder, købmandens, kongens, gejstlighedens og bondens. Men som det nu er, findes kun de to første stænder behandlede; de to sidste er tabte eller muligvis har de aldrig været skrevne. Navnet hænger sammen med den ypperste »stand«, kongen. Sit eget navn fortier forf., for at ingen af personligt nag skal ringeagte, hvad der er godt i bogen.

Det første afsnit handler, som sagt, om købmandsstanden og handelen, om købmandens rejser, udstyr og kundskaber, såsom indsigt i vejrligets skiften, søens bevægelser, solens gang m. m., samt om hans opførsel, hvor han end befinder sig osv. I dette afsnit findes særlig interessante partier, om Island og Grönland og hvalarter i havene omkring dem, om nordlys m. m., samt om Irland; om dette land er oplysningerne dog mest af en mindre interessant art, fordi de drejer sig om overtro og fabler. Her findes pragtskildringer af solens gang om sommeren og af vinterens barske storme. Det andet afsnit handler om kongen og de skikke, der hersker eller bör herske ved hans hird, og om de forskellige hirdvirksomheder. Her tales også om våben- og belejringskunst. I anledning af kongens egenskaber kommer forf. til at omtale dyder og laster, strænge og milde domme, og han belyser alt dette ved bibelske eksempler; endelig kommer forf. ind på at omtale forholdet mellem konge og gejstlighed; gen-

nem hans upartiske skildring skimtes, at han dog snarest står på kongens side.

»Forf. viser sig helt igennem som en gennemdannet mand, der i lige grad forstår sig på det praktiske liv og på boglig kunst. Han har fået en gejstlig uddannelse [han anfører stykker på latin og oversætter dem, og han er meget bibelstærk], ikke desto mindre har han sikkert en tid været købmand og set sig om i fremmede lande, ligesom han også i længere tid har tjænt i en konges hal. Endelig har han i sin fremrykkede alder upåtvivlelig været bosat på sin egen gård. Han kunde da tale af erfaring om alle stillinger«. Faderen, der er identisk med forf., er en gennemhuman mand, en mand af gammeldags kærnesundhed og åndelig harmoni. Han er ædruelig og en dygtig menneskekender; dette hindrer ham dog ikke i at tro på vidundere og mærkværdigheder i fjærne lande; han mener, at hvert land har sine mærkeligheder, som andre steder vilde synes utrolige og måske blive stemplede som lögne. Derfor bör man heller ikke være altfor vantro afvisende. Forf.s sproglige fremstilling står meget höjt, på sine steder hæver han sig til en ellers uset pragt og veltalenhed; hans ord bliver til et sandt ordfyrværkeri. Hans lærdom og især hans latinkundskaber har dog haft stor indflydelse på hans sprog; latinske konstruktioner skimtes adskillige gange. Bogstavrim anvender han temlig sjælden, men klangligheder ofte. Smuk er hans bekendte fremhævelse af modersmålets betydning. Utvivlsomt viser hans sprog indflydelse fra de oversættelser af franske digte, som begyndte under Hakon d. gamle. Her er der et vink m. h. t. forf.s levetid. Det er af G. Storm blevet vist, at Kongespejlet er yngre end den ældste bibeloversættelse fra omtr. 1220—30. På den anden side kender forf. kun den ældre norske tronfølgelov; altså er det

skrevet för 1260, da denne helt ændredes. Ved midten af det 13. årh. er Kongespejlet uden tvivl skrevet. Hertil skulde også beskrivelsen af de fremmede våben osv. godt svare. At skriftet skulde hidrøre fra slutn. af det 12. årh., hvad man tidligere har ment, er i alle henseender meget usandsynligt, for ikke at sige umuligt. Ved hjælp af forf.s meddelelser om solens gang har man med sikkerhed kunnet beregne, at forf. har levet mellem 64° 23' og 64° 58' n. b., d. v. s. i nærheden af Njarðey (Nærø) i Namdalen.

Nogle bestemte kilder (bortset fra bibeloversættelsen) har man ikke kunnet påvise; der findes enkelte paralleler til, hvad forf. meddeler, men de er næppe kilden. Det meste synes at bero på, hvad han selv har set og hørt. På Island har han været, derimod ikke i Grönland, næppe i Irland. Når det er blevet formodet, at han også har været i Italien og Sicilien, beror det sikkert på misforståelse. At søge at påvise nogen bestemt mand som forfatter vil kun være et eksperiment, men vished vil næppe kunne nås, medmindre et eller andet særligt fund skulde kunne afgöre det. Kongespejlet vil i norsk litteratur altid stå som et enestående monument.

Af norsk original litteratur er der i øvrigt kun lovene. I et så gammelt samfund som det norske har der fra arilds tid efterhånden udviklet sig visse regler for retsforhold mand og mand imellem, dog ikke altid ens i de forskellige småstater, som Norge var delt i. Med andre ord: her har der udviklet sig en sædvaneret, inden man begyndte at få et samlet hele af gældende love tilvejebragt, inden en systematisk behandling, iværksat fra oven, kunde begynde. Så langt man kan komme tilbage, findes der bestemte antydninger af, at norske konger har søgt at regulere en bestemt lovgivning; de siges da i reglen at have »sat« den og den ret. I så henseende nævnes

Halfdan svarte, der skal have »sat Heidsævislög«. At Harald hårfagre måtte »sætte« mange love, følger af sig selv. Især synes Hakon d. gode at have beskæftiget sig med lovregulering og systematisering; han siges både at have sat Gulatingsloven og Frostatingsloven, alt efter samråd med kyndige og mægtige mænd. Det drejer sig sikkert her om etslags mundtlig kodifikation, ikke om en helt ny lovgivning fra grunden af. Både Olaf d. hellige og Magnus d. gode siges også at have været virksomme; ja den sidste siges endogså at have »ladet skrive« en lovbog for Tröndelagen, der hed Grågåsen; umuligt er dette ingenlunde. At kong Olaf særlig tog sig af kirkelovene, kristenretten, siger sig selv; dermed var især biskop Grimkel hans hjælper. Senere i det 12. årh. skal ærkebiskop Eystein have ladet skrive en ny kanonisk kristenret, kaldt Guldfjeder.

Der er i det foregående peget på 3 hovedgrupper af love, Heiðsævisloven (gældende for Oplandene), Gulatingsloven (gældende vestenfjælds) og Frostatingsloven (gældende i Tröndelagen). Disse love var meget betydelig afvigende indbyrdes. Nedskrivningen af de norske love er, hvis efterretningen om Grågås er rigtig, allerede begyndt i det 11. årh. I hvert fald er den ikke begyndt senere end omkr. 1100 og för end på Island. Af de ældste lovoptegnelser findes desværre meget lidet eller intet. Af den gamle Gulatingslov findes en redaktion, der dog ikke er ældre end fra midten af det 12. årh. Loven deles i balker, ordningen er i det hele god og logisk. Den bærer på sine steder et meget alderdomsagtigt præg; fremstillingen er knap og koncis. Sikkert er denne lov den mærkeligste af de norske. Og det er her man finder antydning af mænd, der kunde svare til de isl. lovsigemænd.

Frostatingsloven findes kun i en meget sen

redaktion (fra 13. årh.). Den deltes også i balker, men senere eller i hvert fald i et hdskr. deles stoffet i »dele« og »kapitler«. Af Heidsævisloven haves egenlig kun kristenretten, der bærer et mærkelig gammelt præg og forudsætter hedenskabets skikke. — Senere kom endnu et lagdömme til, nemlig Borgartings lagdömme for det sydøstlige Norge. Af dets love haves også kun kristenretten, og om den gælder det samme.

Endelig gaves der i Norge en særlig lov for købstæder og handel, Bjarkøretten; den sluttede sig nær til Frostatingsloven.

Således var forholdene indtil Magnus lagaböter begyndte sin lovgivervirksomhed. Han indså, hvor uheldigt det var, at ikke hele landet havde én fælles lov. Han lod en sådan udarbejde og fik den vedtaget i de forskellige lagdömmer, uden at man dog nu kan påvise den historiske gang i det hele. Denne »nyere landslov« er hovedsagelig bygget på Frostatingsloven; hvert af de gamle lagdömmer fik sin afskrift af den, og man blev ved med at kalde dem på den gamle måde. Også en ny fælles »bylov« blev udarbejdet. Endelig hidrører *Hirðskrá*, loven om hirden, i dens nuværende form fra Magnus, men den beror dog i alt væsenligt på en ældre redaktion. Denne lov, der ofte er af ræsonnerende art, er især mærkelig.

RELIGIØS LITTERATUR.

Det er för bemærket, at blandt de udgivne helgen- og apostel-sagaer findes endel norske oversættelser; der er ingen tvivl om, at denne oversættelseslitteratur er begyndt tidligere i Norge end på Island; hertil er også sikkert endel af de norske oversættelser ind-

vandrede og islandiserede. Af legender og prædikener haves en samling i den såkaldte norske homiliebog, der i sproglig henseende som et af de ældste norske håndskrifter har en så stor betydning. Her er prædikenerne i en perikopisk sluttet orden, dog med enkelte indskud; det vigtigste af disse er Olaf d. helliges jærtegn, der åbenbart er en oversættelse fra latin, efter Acta scti Olavi, der endnu haves, men noget udvidet. Det hele sluttes med den såkaldte Visio Pauli. Den første del af dette hdskr. udgöres af en overordenlig smuk og nöjagtig oversættelse af den lærde Alcuins (735—804) skrift: De virtutibus et vitiis. — Håndskriftet er skrevet med et par forskellige hænder; stedet, hvor det er sket, er omtvisteligt.

Af helgensagaer kan nævnes Tómássaga fra slutn. af 13. årh., efter den såkaldte Quadrilogus (en sammenstøbning af forskellige vitæ).

Af særlig interesse er den såkaldte Barlaams ok Jósafatssaga, en oversættelse af det i middelalderen så udbredte kristelig-moraliserende skrift om kongesönnen Joasaf og eneboeren Barlaam (oprindelig en Buddhalegende). Joasaf skal opdrages uden at komme i berøring med omverdenen og kristendommen, men Barlaam får adgang til ham og lærer ham netop kristendommen. Joasaf bliver konge, ordner sit rige, men forlader det så for udelukkende at leve hos sin gamle ven og lærer. Til den norske oversættelse knyttes den særlige interesse, at den er udarbejdet af Hakon d. gamles sön Hakon d. unge, der allerede døde 1257. Når man har rost oversættelsen som sådan, beror det på misforståelse. Sproget er meget tungt og ubehjælpsomt og på mange punkter lidet norsk; originalen er på mange steder misforståaet. Der mærkes ofte en påvirkning fra

de romantiske sagaers stil, bogstavrim og lignende.

Stjórn. Således kaldes en norsk (norsk-isl.) bibeloversættelse; denne er dog ikke ét værk, men en sammenstøbning af flere. De isl. håndskrifter, hvori det findes, indeholder en hel række skrifter, nemlig Stjórn — Rómverjasögur — Alexanderss. — Gyðingasaga, hvilket atter er et udslag af en lyst til at få sammenhængende samlingsværker. Stjórn falder i to hovedafsnit. Det ene består af bøgerne fra og med Josvabog til og med kongernes bøger. Her foreligger én mands oversættelse efter Vulgata; den er ikke helt ordret, men i det hele fortrinlig gjort; der er overalt en umiskendelig stræben efter at lægge teksten til rette for norske læsere, så at den blev så klar og forståelig som muligt. Sproget er godt, rent og velklingende. Enkelte steder findes selvstændige indskudte bemærkninger (f. eks. fra Imago mundi) og såkaldte *skýringar*, forklaringer, hvor det foranstående fortolkes allegorisk; alt dette er hæntet fra andre skrifter. Disse forklaringer — der i senere skrifter bliver så omfangsrige — hidrører dog måske fra en bearbejder. Oversættelsen er utvivlsomt norsk og fra tiden 1220—30, næppe ældre.

I et andet hovedhåndskrift findes en oversættelse for det første af 1. Mosebog til 2. Moseb. k. 18. Denne er af en helt anden art. Til de enkelte sætninger eller paragrafer tilföjes straks en mere eller mindre udførlig kommentar, hvis indhold er hæntet fra middelalderlige samlinger som Petrus Commestors Historia Scholastica, Vincentius Bellovocensis' Speculum historiale og fl. Det er et uhyre lærd arbejde, der her er påbegyndt, og da kommentaren svulmer op til hele afhandlinger, var det umuligt, at en enkelt mand kunde udføre den hele oversættelse på den måde. Oversætteren har også temlig hurtig

set sig nødt til at opgive ævret, og det var ingen skade til; et mere kedsommeligt kompilationsarbejde skal der længe ledes efter. I en fortale gives den oplysning, at det er selve kong Hakon höjlæg (1299—1319), der har taget initiativet til arbejdet. Det falder også i tråd med de isl. bearbejdelser, som för er nævnte (f. eks. Grims s. 352). Det er tidens lærde retning og smag, der her findes. Også sproget er meget efterklassisk og unorsk.

Fortsættelsen, 2. Moseb. 19. til slutn. af 5. Mosebog, er atter af en helt anden art. Det er igen en ret god og nöjagtig oversættelse efter Vulgata, idet teksten dog på sine steder forkortes, endog temlig stærkt. Det hele er gjort med sikkerhed og smag, og er rimeligvis af samme oversætter som det først nævnte afsnit (Josva osv.). Denne oversættelse, som naturligvis også har indeholdt Moseb. 1—2, 18, er bleven benyttet for at fortsætte den lærde oversættelse af det sidstnævnte afsnit; to forskellige værker er her således sammenstykkede. Her findes ingen forklaringer. Alt i alt er denne oversættelse, den ældste i noget evropæisk sprog (bortset fra latin), af meget stor betydning og interesse.

Kong Hakon höjlæg har, ligesom hans dronning Eufemia, i höj grad interesseret sig for litteraturen, især den religiøse. Ifølge fortalen til bibeloversættelsen skal han også have ladet oversætte et værk: Heilagra manna blómstr, helgensagaer, der på visse dage skulde oplæses for kongen og hirden. De har vistnok været af en lignende art som hans bibeloversættelse, men de er helt tabte.

DEN NORSKE HOFLITTERATUR.

Denne litteratur består i oversættelser i prosa af gamle franske digte eller ridderromaner. Sådanne

drejede sig om Karl den store, Roland osv., eller Arthur og ridderne ved det runde bord og forskellige lignende æmner; eller æmnet var hæntet fra Østerland og Bysanz. Denne litteratur drejer sig om hofliv og ridderliv, kærlighed, tilladt og ikke tilladt, mellem riddere og hofdamer eller andre jomfruer, undertiden af en overnaturlig herkomst (féer). Undertiden er indholdet ret slibrigt. I hvert fald var de sæder, som de forudsætter og skildrer, af ganske anden art end den, Nordmændene kendte. Det var en ganske anden fin eller forfinet kultur, som man gennem dem fik indblik i. Det var derfor ret naturligt, at kong Hakon, som i alle henseender vilde hæve sig og sine omgivelser op i höjde med andre evropæiske fyrsters, også hvad litterære forhold angik vilde få dem på lige fod. Han havde rigelige forbindelser med udlandet, og der var i Norge en del fremmede gejstlige, der kunde være ham behjælpelige dermed. Allerede år 1226 bliver Tristramssaga oversat af en »broder Robert«; Elissaga ok Rósamundu oversattes af »abbed Robert«. Det er vistnok den samme mand; navnet tyder på fremmed herkomst, han var måske en Englænder; men i hvert fald har han været det norske sprog mægtig, da hans oversættelser er gode nok. Uagtet disse oversættelser er foretagne i Norge, mærkes der intet til at de er trængt ud blandt folket. Derimod findes, at de fleste og de vigtigste af dem er nået til Island, hvor de blev ganske anderledes folkelige end i Norge; her opskreves de, blev bearbejdede og endogså delvis omdannede til rimer i rimeperioden. Således er Errekssaga udvidet og en ny slutning tildigtet. Noget lignende gælder også Parcevalssaga og Partalópasaga, for ikke at tale om enkelte afsnit af Karlamagnússaga. Som oversættelser betragtede er de i det hele ret gode, temlig ordrette, men hist og her

noget sammendragne og forkortede. Også her er der lagt an på at göre indholdet så forståeligt for det norske publikum som muligt og der findes ofte en nordisk farve lagt over det fortalte. Sproget er temlig afvigende fra sagaernes. I det hele er det ret godt og flydende, men ordpryd og bogstavrim findes meget hyppig. Ofte sætter oversætteren to bogstavrimede ord ved siden af hinanden, hvor originalen kun har ét. Som helhed er denne stil noget ensformig, idet de samme vendinger komme atter og atter. Endel heraf beror måske på afskrivere.

De sagaer — ti således kaldes alle disse digte, de var jo biografier på deres måde — er følgende: Tristramssaga ok Ísondar, originalen af Thomas af Bretagne; den er meget vidtløftig og ikke altid smagfuld. Sagnet er oprindelig keltisk, som så mange af dem, der her er tale om. Elis saga ok Rósamundu, (hedningekampe) Rósamunda er en hedensk kongedatter, der lader sig døbe og ægter Elis, en borgfyrstes sön, der så at sige jages bort af faderen. Disse to sagaer er, som bemærket, vistnok oversatte af samme mand.

Til Artuskresen hører Íventssaga, en oversættelse af Chretiens Yvain, løveridderen, og Möttulssaga, denne sidste om tryllekappen, der havde den egenskab at vise, om den kvinde, der tog den på, var kysk og tro eller ikke. Den prøvedes engang ved Artus' hof men resultatet blev over al måde dårligt. Æmnet er letfærdigt, men digtet er ret morsomt. Fremdeles hører herhen Errexsaga, om Errek, der rejser ud på æventyr og tager sin hustru med, fordi hun bebrejder ham hans uvirksomhed, samt Parcevalssaga om den näive unge og uskyldige Parceval (Graalridderen). Bægge oversættelser af Chrestiens digte. Endelig er der Beverssaga,

en af de yngste, og Flóventssaga (originalen tabt); den sidste handler om hedningekampe.

Til den østerlandske cyklus hører Flores saga ok Blankiflur, en digtning, meget yndet og udbredt, om de to börn, der fødes op sammen, skilles ad og først efter lange strabaser genfinder hinanden; — samt Partalópasaga, hvis (Partonopeus) hovedmotiv er Amor og Psyche-sagnet vendt om.

Det största og vigtigste af alle disse sagaværker er dog Karlamagnússaga, der for Frankrigs vedkommende er hvad Didrikss. er for Tysklands. Sagaen er sammensat af flere (10) þættir, hvoraf dog én, om Olíf ok Landrés, kun findes i den ene bearbejdelse og som er af yngre oprindelse end de andre; den har så godt som intet med det hele at göre (Olif er dog Karls søster), men nordmanden Bjarne Erlingsson fra Bjarkø bragte denne fortælling hjem med sig fra Skotland 1286—87. Det første afsnit handler om Karl d. stores ungdom og første bedrifter (Sakserkrigen f. eks.) vistnok efter forskellige kilder. Det 3. afsnit handler om Holger danske efter en bekendt fransk original. Det fjærde afsnit, hvor kong Agulandus er hovedpersonen, er sammenstykket af to originaler, den såkaldte Turpinskrönike på latin og det franske digt Aspromont. Fremstillingen var her oprindelig usagamæssig; derfor har den islandske bearbejder senere helt omstøbt dette afsnit. Det femte afsnit handler om Sakserkrigen og Vidukind (Guitalin) efter en tabt original; også her er der mulig en sammenstøbning af to originaler at antage. Det sjætte afsnit er en oversættelse af et digt Otinel (Otúel), det syvende af et digt om Jorsalfærden med Karl d. stores og hans mænds pralerier *(geiplur)* i Konstantinopel, det ottende oversættelse af det måske berömteste af alle oldfranske digte, Rolandskvadet. Det niende afsnit er en ubetydelig legende om Vil-

helm korneis; og endelig handler det tiende om Karls og Turpins død, jærtegn m. m. efter Speculum historiale. Alle disse stykker hidrører sikkert ikke fra én men flere oversættere, de to sidste afsnit rimeligvis fra ham, der samlede disse beslægtede afsnit til et hele eller en bearbejder af den allerede istandbragte samling til og med det 8. afsnit. Disse oversættelser har i det hele meget stor betydning for den oldfranske digtning. På Island blev Karlamagnússaga meget udbredt og afgav et yndet stof til rimedigterne.

Endnu er der et værk at omtale, der på en måde er noget helt for sig; det er oversættelsen af de yndefulde sange, som tillægges Marie af Frankrig, der levede i England i det 12. årh. Det er de berömte lais, der har deres egenlige oprindelse i Bretagne og som Marie har benyttet; alle de sange, der går under hendes navn, er dog ikke af hende. Æmnet er ridderlig elskov, oftest mellem en gift dame og en ridder; de fortæller om elskovssorg og -kvide og ulykkelig elskov, ofte på en inderlig rørende måde. En af de smukkeste sange er den, der handler om en ung mands kærlighed til en kongedatter; som betingelse for at få hende stilles, at han skal bære hende op på et höjt fjæld. Han gör det med glæde, men i sin iver glemmer han undervejs at drikke af den styrkedrik, hun har til ham, og han dør af udmattelse øverst oppe, hvilket atter medfører, at kongedatteren dør af sorg. Her er alt rent og fint, men andre steder befinder man sig i hoffets mere lumre luft. Til Norge er der kommet en stor samling af disse sange og her oversattes de på prosa, gennemgående fortræffelig. De er omkr. 20 i alt, nogle defekte, og enkelte findes kun i denne oversættelse. Om de er alle oversatte af en og den samme, kan være tvivlsomt. Til Island er disse sange aldrig

nået. De findes kun i ét norsk hdskr., sammen med Elissaga. Da det udtrykkelig hedder, at det er kong Hakon, der har ladet dem oversætte, vilde det være fristende at gætte på Robert som oversætteren; der er endel sproglige ting, der synes at kunne tale herfor. Den norske titel er *Strengleikar* eller vístnok rettere, *Ljóðabók*, sangbogen.

Det, der her er omtalt, er omtr. alt hvad der findes af norsk litteratur i dette tidsrum. Der er nogle mindre ting endnu, som lægebøger og denslags, men det er ret ubetydeligt. I næste tidsrum er der så godt sem intet, der har betydning som led af litteratur. Jordebøger og deslige har en helt anden betydning. Først efter flere hundred år kan man atter tale om norsk litteratur.

TREDJE TIDSRUM — OMTR. 1300—1400.

Dette tidsrum er så at sige på ethvert punkt en stor modsætning til det foregående. Hvad der findes af original isl. litteratur er ikke meget og tildels af en anden art end för. Skjaldedigte (fyrstekvad) afløses nu af religiøse digte, og en helt ny digtning, de såkaldte rimer, opstår og det er nærmest disse, der fortsætter fyrstedigtene; de religiøse kvad er udelukkende forfattede i de gamle versemål, rimerne derimod i nye. På historieskrivningens område er der et par originale bispesagaer og så en hel ny art historieskrivning, annalerne, hvis begyndelse dog, som för bemærket, falder i det 13. årh. Derimod findes en ret frodig sagadigtning, dels om hjemlige

(fingerede) personer, dels om æmner og personer, der er i nær slægt med de romantiske sagaer; også nogle af fornaldarsagaerne er først nu blevne til.

Er således det originale forfatterarbejde af ringe omfang, er afskriver-, samler-, og bearbejderarbejdet så meget frodigere og omfangsrigere. De ældre sagaværker samles tildels efter indre slægtskab i store og kostbare håndskrifter; og disse sagaer udvides på mange måder, endogså således, at hele sagaer optages i de oprindelige. Dette gælder især Olafernes sagaer; de findes i en uformelig udvidet skikkelse i håndskrifter som Bergsbók (i Stockholm), i AM 61 og flere, og så i det störste af dem alle, Flatøbogen, men her findes desuden Sverriss. og Hákonars, gamla, foruden annaler og mere. I AM 132 findes 11 slægtsagaer; Hauksbók indeholder en blanding af de mest ulige bestanddele, sagaer, oversatte sagaer, stykker vedrørende matematik m. m. — foruden meget andet. Endel af disse håndskrifter hidrører direkte fra boglig interesserede mænd, der skrev dem for dem selv (som Haukr Erlendsson), dels af professionelle skrivere, der udarbejdede dem på bestilling af hövdinger og rigmænd; således er Flatøbogen istandbragt af to præster, der dog er noget mere end rene afskrivere, på hövdingen Jón Hákonarsons bekostning; han døde 1398. Der var endnu stormænd rundt omkring i landet og befolkningen var endnu ret kraftig og modstandsdygtig. Lære- og læse-lysten var ikke i nogen henseende svækket. Tværtimod. Smagen derimod var grundig ændret. Sproget var også i forskellige henseender endel forandret; nye ord optoges i litteratursproget, endel fremmedord også, men de er dog ikke ret mange; de mærkes egenlig først ved 1400 og derefter for senere atter at forsvinde. Sprogets gamle kvantitet holder sig til helt ind i 15. årh.; dette er af stor vigtighed. I slut-

ningen af det 14. årh. kom Island med Norge i politisk forbindelse med Danmark; men uagtet danske mænd allerede inden århundredets slutning kendes som bisper på Island, mærkes ingen dansk indflydelse för i det 15. årh.; da indkommer der flere plattyske ord og da finder de danske folkeviser vej til Island, hvor de dog aldrig blev andet end litterære produkter.

Islændernes åndelige horisont blev efterhånden meget snævrere end för og den hele litterære stræben får noget mere indskrænket almueagtigt præg. Dette kommer ikke så meget af trykkende tider, uår og desl. — det blev egl. først i det 15. årh. slemt i så henseende —, men deraf, at Islænderne nu var holdt op med at rejse til og opholde sig i udlandet efter nogen större målestok. Vel kendes enkelte, der rejste, men de var for få og den islandske flåde var bleven et minimum. Gejstligheden var endnu ret dygtig og lærd; der var endnu lærde og for skoleundervisningen ivrige biskopper. Ikke destomindre er overtro og uvidenhed åbenbart i tiltagende; lettroenheden ses at have været meget stor og kritikløsheden ikke mindre. Dette ses netop af litteraturens væsen. De fremmede romaner, der blev en så almindelig læsning, har bidraget sit til alt dette med alle deres overdrivelser og så den velmente, men ikke ganske træffende lære, som f. eks. Kongespejlets forf. udtaler, at man ikke skal erklære alt for lögne, som man ikke selv kan tage og føle på eller man ikke daglig har for öje.

DIGTNINGEN.

Af digternavne er der ikke mange. Arngrímr abbed — der senere vil blive nævnt som sagaforfatter — digtede en drape om biskop Gudmund, der så at sige er det 14. årh.s. yndlings-helgen på

Island; den er forfattet 1345, hrynhend og på 60 vers; den handler især om bispens jærtegn, er altså et helgenkvad. Den störste digter i tidsrummet er Eysteinn Ásgrímsson. Ved år 1343 var han munk i Tykkveböklosteŗ; der haves en legendeagtig fortælling om hans opsætsighed mod og forhold til hans abbed; Eystein siges at have været i fængsel og dér skal han have digtet sit berömte kvad; dette er sikkert en fabel; men der antydes vistnok her et virkeligt træk af Eysteins karakter; han var en stridbar og kraftig mand. Senere havde han stridigheder med biskop Gyrd, til hvem han i årene 1353—54 var stærkt knyttet som ledsager på hans visitatser. 1355 rejste de bægge til Norge og her blev Eystein optaget i Elgesæterkloster ved Nidaros; han vendte 2 år efter tilbage som visitator og viste nu en strænghed, der ikke indbragte ham nogen folkeyndest; da blev han og biskoppen også uvenner; denne lyste ham endogså i band, medens Eystein til gengæld stævnede ham for ærkebispen i Norge. 1360 rejste Eystein atter til Norge, men fik en hård overfart, kom med nød og næppe syg og medtagen til Elgesæter og døde der kort efter, 1361. Af Eysteins digte kendes så at sige kun hans Lilja, en drape på 100 vers, forfattet i hrynhent. Digtets indhold er der i og for sig intet særlig mærkeligt ved; det består af en fremstilling af verdens og menneskenes skabelse, syndefaldet, Kristi fødsel, gærning og korsfæstelse, nedfart til dødens rige, opstandelse, himmelfart osv. Det er på en måde et sagadigt. Men den sidste fjærdedel af digtet er digterens egne betragtninger over synd og fortabelse, lovprisning af jomfru Maria og anråbelse af hende. For så vidt kan digtet kaldes et Mariadigt. Hvad der har gjort dette digt så berömt vil enhver læser deraf straks forstå. Det er for det første digterens brændende tro og hans hellige

lidenskabs varme inderlighed i forbindelse med hans naive barnlighed, der gör hans fremstilling så tiltalende menneskelig for alle tider. Dernæst forstår digteren at indrette sin fremstilling efter indholdet, snart höjtidelig-alvorlig, snart fornöjelig-skælmsk (f. eks. i omtalen af djævelen, hvis misundelighed han forstår at skildre så pudsigt). Endelig er der forf.s veltalenhed, der aldrig bliver svulst, og hans beundringsværdige herredömme over sprog og versemål, hvis vanskeligheder, — og han forøger selv disse tit og ofte — han overvinder med den störste og mest graciöse lethed. Det hele er ham som en leg. Intet under, at digtet blev den katolske tids berömteste helgenkvad, »som alle vilde ønske de havde forfattet«. Efter reformationens indførelse forsøgte den lærde Arngrímur Jónsson at omdigte det til et luthersk digt, men forsøget var mere end mislykket. Rimeligvis er digtet forfattet under Eysteins Tykkveböophold omkr. 1340. Af Eystein anføres et halvvers i rimeversemål af spottende indhold om og til biskop Gyrd.

Endnu to digtere kendes fra 14. årh., lagmanden Einarr Gilsson (lagmand 1367—69) og Árni Jónsson, abbed i Munketværåkloster (1370 ff.), der bægge to digtede *draper* om biskop *Gudmund.* Af disse er Árni ubetinget den bedste; hans digt er langt livligere og mere veltalende end Einars, der er meget tört-prosaiske og overfyldte med omskrivninger. Desuden kendes Einar som den ældste rimedigter; jfr. nedenfor.

Foruden disse haves endel helgendraper og -digte, forfattede i det 14. årh. eller omkr. 1400. De handler dels — og de fleste — om jomfru Maria, dels om helgener (St. Peter, Andreas, Katharina, og fl.; et par samlingsdigte om helgener og hellige jomfruer; apostlenes mindebægerkvad og fl.). De fleste af disse digte er

forfattede over prosaiske fremstillinger af jærtegn og helgensagaer, der følges temlig nöje. Der er ikke megen poesi i disse digte, tværtimod er de oftest törre og opfyldte af omskrivninger. Digternes tro mærkes naturligvis helt igennem, og enkelte könne strofer er der iblandt. Men til gengæld er digtene ofte lidet tiltalende ved at deres forfattere mener at være forpligtede til at bekende, at de er store syndere, der har sølet sig i alle verdens laster. Naturligvis er dette ikke at opfatte bogstaveligt, det er tomt skvalder. En af disse digtere (Katharinas) kalder sig »Vitulus« (ɔ: Kálfr); det er vistnok samme mand som den, der digtede Völsungsrímur.

Af verdslig digtning er der, foruden rimerne, ikke meget at nævne. Præsten Þormóðr Óláfsson (i den første halvdel af det 14. årh.) digtede et par *kvad* om *Arón Hjörleifsson* (se s. 324), hvoraf nogle vers haves, samt et vers om Gunnarr, der anføres i et hdskr. af Njála. — I de senere sagaer som Grettiss. og især Harðars. findes vers, der ikke er ældre, men de er uden videre betydning. Fremdeles findes der vers i de helt opdigtede sagaer som Krókarefss., Þórðars. hreðu, og især i Víglundars. Her findes en hel del, ret könne vers, de fleste tillagte Víglundr, alle i anledning af hans kærlighed til Ketilríðr; de er simple i form og tiltalende ved deres noget sentimentale, romantiske elskovsfølelse.

Endelig kan nævnes oversættelsen af det moraliserende digt Catonis disticha, hvis tilværelse kendes på Island allerede i det 12. årh. Oversættelsen af digtet, kaldt Hugsvinnsmál, er affattet i ljóðah// háttr, træffende og kærnefuld, ikke uden mange genklange fra Hávamál. Det er muligt, at digtet er noget ældre og at det bör henføres til det 13. årh.

Rímur-digtningen. För end i det 14. årh. findes ingen antydning af denne digtning, der består

i at en enkelt historisk begivenhed eller en saga eller et afsnit af en sådan omsattes på vers af en særlig form. Hvert vers bestod oprindelig af 4 linjer på 7 og 6 stavelser (l. 1 og 3 på 7, d. v. s. 3 trokæiske ord plus én stavelse, l. 2 og 4 på 6, d. v. s. 3 trokæiske ord); hvert linjepar forbandtes med bogstavrim på den gamle vis; der var ingen indrim, men slutningsrim, og disse stilledes krydsvis, l. 1 rimede med l. 3, l. 2 med l. 4; dette var det nye, der indførtes; slutningsrim var jo velkendte fra ældre tider, men de stod da altid i to på hinanden følgende linjer. Dette nye vers på 4 linjer, der rimer krydsvis, er uden tvivl en efterligning eller lån fra den middelalderlige evropæiske kirkesang og -digte; versemålet er velkendt vidt omkring udenfor Island. Dette kaldte man nu *rím*, hvilket i denne betydning ikke er klassisk islandsk, men tysk-dansk låneord. Et i et sådant versemål affattet hele kaldtes en *ríma;* oprindelig digtedes kun ét sådant digt, men hvis æmnet var omfangsrigt, fandt man det hensigtsmæssigt at dele det (i lighed med prosaens kapitler); således opstod flere sammenhængende digte eller afsnit; tilsammen blev de kaldt *rímur* (i flertal) eller *rímnaflokkr*. Ligesom tidligere for de ældre versemåls vedkommende udvikledes der nu ved forskellige midler en hel hærskare af versemål. L. 2 og 4 kunde forkortes; l. 1 og 2 kunde sammendrages til én, så at der opstod et 3-linjet versemål, hvor alle linjer kunde rime, eller også kun de to sidste. Endvidere kunde der indsættes indrim, foruden slutningsrim, og dette skete på mange måder og med mange afvekslinger. Der opstod således en mængde versemål, men i begyndelsen var de for det meste simple. Man mente, det lød könnere, når hver rime havde sit versemål; det lød da mindre ensformigt. Oprindelig var også denne afveksling imidlertid ringe. Hvad indholdet angår,

var det som oftest ligefrem en sagas, der temlig mekanisk omsattes på vers uden nogen selvstændig behandling deraf i øvrigt, udover det som verset krævede; en vis forkortelse eller sammendragning lå i reglen i sagens natur. I begyndelsen af en rime og i dens slutning findes enkelte udtalelser af digteren selv (i reglen blot indeholdende, at nu begynder en rime [på ny], at nu er den ude eller lign.). Disse subjektive bemærkninger i rimens begyndelse bliver i tidens løb udvidede og får da et særligt indhold. De bliver til særlige smådigte af lyrisk art, idet digteren deri udtaler sig om sig selv og sit forhold til kvinderne; det bliver halverotiske småsange; og de får et specielt navn: *mansöngr* (kvindesang). I reglen er disse digte beklagelse af, at digteren er bleven gammel, han nyder ikke kvindernes gunst som tidligere og er i det hele en ulykkelig skabning; det er etslags »verdens-smærte«, der her undertiden ikke uden selvironi fremtræder, men disse sange bliver hurtig stereotype og uden virkeligt grundlag; de skulde høre til og de skulde være af den art. I enkelte tilfælde var disse indledningssange dog af et helt andet indhold, men navnet brugtes ligefuldt om dem. At udviklingen af disse sange hænger sammen med at rimerne benyttedes som dansekvad, er meget muligt. De blev ikke just sungne, men reciterede i en ejendommelig rytmisk tone, der er nær beslægtet med sang; det kaldtes at »kvæde«; efter denne rytmisk-bevægede fremsigelse dansedes folkedanse; rimerne kaldes ofte i overensstemmelse dermed ligefrem »danse« (jfr. de færøske folkedanse og de dertil benyttede sange, der også kaldes rimer). De benyttedes ligeledes udenfor dansen til underholdning for hele gårdens befolkning, idet den »kvædende« om aftenen fremsagde dem medens alle de andre var beskæftigede med deres hjemlige arbejde (uldarbejde

og desl.). Der er ingen tvivl om den store underholdningsævne, denne recitation har haft; den har været i brug på Island til de seneste tider, og rokken har uden tvivl mangen gang drejet sig hurtigere netop på grund af rytmernes fremskyndende kraft og takt. Professionelle »kvædere« omtales hos enkelte stormænd.

De ovenfor anførte ejendommeligheder, versemålenes afveksling og mansangenes længde, afgiver gode kriterier for bedömmelsen af de enkelte rimer; jo mere der er af den slags, desto yngre er de og omvendt.

Sproget i disse rimer er af overordenlig vigtighed, fordi det nærmer sig meget det daglige sprog og fordi der ellers er så lidet der haves fra denne periode af skreven litteratur. Der findes en del fremmede ord deri, men de forsvinder senere så godt som alle, eller de beholdes og får da noget ændret betydning. I det hele og store er sprogets kvantitet endnu den samme som för, men de rimer, der findes för c. 1500 er ikke alle ens i så henseende; man finder overgange fra et ældre til et yngre stadium, netop overgangen til yngre islandsk. Dette er et vigtigt kriterium m. h. t. de enkelte rimers alder. Hvad selve skjaldesproget angår, kenninger og enkeltbenævnelser, er de formelt som tidligere, men de er nu fuldstændig skablonmæssige, på mange punkter mærkes også en for vidt dreven substitution, og de er langt fra helt naturlige. Af de enkelte led og ord ses, at digterne har benyttet afskrifter af Snorres Edda og navneremser, hvor ordene ofte var meget forvanskede, og disse forvanskede ord går så igen hos rimedigterne. Ligesom de gamle skjalde var dygtige i alt hvad form og versemål angik, således også rimedigterne. I reglen er deres versifikatoriske

ævne og herredömme over sproget ligefrem beundringsværdig.

Foruden den sproglige betydning har rimerne også en kulturhistorisk og især litterærhistorisk, idet de tit og ofte opviser en bedre tekst af de til grund liggende sagaer end disse selv i deres nuværende form.

De kan inddeles i klasser efter deres indhold. Nogle få handler om mytisk-sagnhistoriske eller virkelig historiske æmner. De fleste er byggede over de uhistoriske og de rent opdigtede sagaer og æventyr; heri viser sig et udslag af tidens smag og interesser.

Af mytisk-sagnhistorisk indhold er Lokrur, Þrymlur, Griplur, Völsungsrímur. Lokrur — således kaldt efter Udgårdsloke — behandler Tors bekendte færd til Udgårdsloke efter Gylfa-ginning, med en kort indledning om guderne. Fire rimer alle i samme versemål (det ældste) og så godt som uden mansange. — Þrymlur beror på det gamle Eddadigt om Trym og Tors brudefærd til Jætternes verden. Her findes meget morsomme skildringer, selvstændige tildigtninger og humoristiske overdrivelser. — Griplur er en parafrase af den gamle Hromund Gripssons saga; jfr. foran s. 333. Rimerne (6) er digtede i forskellige versemål og med længere, ret interessante mansange. Ved deres indhold er særlig disse rimer af betydning, da man dér får sagnet om Helge haddingjaskate og hans valkyrie renest (jfr. ovf. s. 63). — Völsungsrímur (6) er en parafrase af de første 8 kapitler af Völsungasaga, men med en indledning om Odin og aserne og deres indvandring efter Snorra Edda. Disse rimer afviger fra sagaens nuværende form på forskellige punkter. Der findes dog enkelte tildigtninger af forf., der kalder sig Vitulus og er formentlig identisk med Katrínardrápas digter.

Rimer med historisk indhold er Grettisrímur (8) over et afsnit i Grettirs liv efter sagaen, der følges temlig nöje. — Skáldhelgarímur (7) om skjalden Skáldhelgi (i det 11. årh.) og hans ulykkelige elskov, hans rejse til og ophold i Grönland, hvor han døde. De beror på en tabt saga, og er således af stor betydning. De er noget sentimentale efter tidens smag, men godt digtede og indeholder afsnit af ikke ringe virkning, foruden at de belyser livet i Grönland på en vistnok tilforladelig måde. — Så er der et par rimer over afsnit i Olaf Tryggvasons liv, Óláfsrímur tildels dog af uhistorisk art (Olaf og Indride ilbreiðr). Om Olaf d. hellige haves Óláfsríma om Stiklestadslaget efter sagaen. Til denne rima knytter sig den interesse, at den er den ældste, der kendes, og at man ved, at den er forfattet af den ovenfor nævnte lagmand Einarr Gilsson. Her er ingen mansang. I øvrigt er rima'en i poetisk henseende ikke betydende rent historisk som den er og af samme art som Einars øvrige digte. — Endelig er der Þrændlur, eller rimer om Trånd i Gata og Sigmund Brestisson (10 ialt), en parafrase af en del af Færeyingasaga; begyndelsen mangler. Rimerne er ikke uvigtige for sagaens tekst, da denne nu ikke findes helt i dens oprindelige skikkelse (i sagaen om Olaf Tryggvason og Olaf d. hellige).

Særlig fortjæner Skíðaríma at omtales. Der er kun én rime, men på godt og vel 200 vers, og med en mansang. Hovedpersonen er en betler, Skíði nordmand; det er en virkelig person, som skal have levet i 12. årh., det er ham, der sigtes til et steds i Sturlusaga; en dröm han skal have haft er i en annal årsfæstet. Denne dröm er rimens indhold. Først fortælles der om Skides rejse fra vestfjordene; han kommer bl. a. til Sturla og bliver godt modtagen, d. v. s. får mad og andet, som en omstrejfende bet-

ler trængte til. Han rejser videre til Hitardal til Torleif beiskalde; her får han plads blandt andet rak og ingen gæstfrihed vises der ham; sin egen mad må han fortære. Hans udseende beskrives nöje, ligesom også hans udstyr, hvoriblandt »Smörsvinet« (et kunstfærdigt dværgearbejde) indtog en fremragende plads. Efter at have spist lægger han sig ned i en krogbænk og falder i söyn, men glemmer at korse sig først. Følgen udebliver ikke; den er hans dröm. Asator viser sig for ham og siger at Odin beder ham komme til Valhal for at dömme imellem Högne og Hedin; denne vilde jo ægte Högnes datter mod hans vilje. Humoristisk skildres nu rejsen til Asien, til Valhal. Efter at de er ankomne er Odins første spörgsmål, om der på Island er större personligheder end Skide selv; han vil ikke nægte det, at der er store mænd der, men han føler sig åbenbart selv som en af de störste. Han har af Tor fået oplysninger om flere af Valhals kæmper og lader nu som han er hjemme. Af Odin får han lov til at få smör i sit svin, men den nærige Freyja (Odins hustru) vil ikke rigtig af med det, samt en jærnring på sin store stav. Striden mellem Högne og Hedin bilægger han ganske sindrigt ved — selv at ville ægte Hilde, og det sker: »Skide strakte sin skidne hånd ud, han skulde fæste Hilde; Odin gav ham Indieland, og alt hvad han ønske vilde«. Det var höjdepunktet, men så kom også katastrofen. Skide kom uforvarende gentagne gange til at nævne guds navn, og det kunde ikke gå an. Heimdal blev endelig så vred, at han slog Skide med sit horn; og dette gav signalet til en kamp over hele linjen. Denne beskrives ganske i overensstemmelse med de uhistoriske sagaers overdrivelser og uhyrligheder, vældige sår og hug omtales, og alle de berömteste kæmper deltager i slagsmålet. Skide kæmper selv som en løve med sin stav, indtil Sigurd

fåvnesbane tog ham og smed ham ud. Men smörsvinet var blevet tilbage; Skide anråber Sigurd om at kaste det ud til ham; det gör Sigurd, men det ramte Skide i brystet og derved vågnede han — »da var han hjemme i Hitardal«, midt i den gamle elendighed; men drömmen var sand; Skide havde en tand af Fáfnir og i svinet var der ældgammelt smör, som ingen turde spise, undt. hundene, men de døde også deraf. Skide lå længe syg, men en helbredelse stilles ham i udsigt, hvis han vil holde op med at bande og vil vandfaste — sikkert to ting, han mindst af alt var i stand til. Rimen er et mesterværk, enestående i sin art, original som den er og visende Islændernes humoristiske sans. Først og fremmest er Skide lyslevende truffen som den grove tølper og uforskammede ædedolk, der kun vurderer menneskene efter den gæstfrihed, han selv nyder; han er et pragteksemplar af de mange omflakkende personer, der hærgede landet da og senere. Hans tale og fagter — alt er lige ægte og udmærket psykologisk. At tænke sig denne person hensat mellem oldtidens berömteste helte hos selve overguden Odin, der behandler ham næsten som en ligestillet — og alt i drömmens romantisk-mystiske skær. »Maurer [der udgav rimen med en fortræffelig indledning] har udviklet, hvorledes rimen stadig svinger mellem den ramme virkelighed og drömmens skinherlighed og skyggebilleder, mellem det jordisk-trivielle og det overjordisk-romantiske«. Efter æmnet er sprog og fremstilling på den mest glimrende måde afpasset. Forf. har kendt en mængde fabelsagaer, læste eller hørte; gennem hans fremstilling lyder en ironisk tone, men den er næppe fuldt bevidst; ligefrem at göre nar ad folks almindelige læsning og interesser har næppe været forf.s mening, og det er næppe tvivlsomt at han selv har benyttet disse sagaer til at

digte rimer over. Forf. kaldes Sigurd eller Einar fostre; det første er mulig det rigtigste; og han siges at have været »underholdningsmand« hos hövdingen Björn Jorsalfar (d. 1415); han siges at have skullet underholde folk 3 gange om ugen; rimen slutter med ordene: »her skal digtet vænte til på söndag«; det er altså dermed han har villet underholde næste söndag aften, efter at rimen var færdig; rimeligvis har den aften været ualmindelig lystig og mange smil spillet på tilhørernes læber.

Rimer over opdigtede sagaer om islandske personer er Krókarefsrímur over sagaen om Krókarefr (se nedenf.); de er temlig nye i forhold til de andre. Over endel fornaldarsagaer haves rimer som Friðþjófsrímur, Sturlaugsrímur, Bósarímur, Hjálmtérs r. ok Ölvis, Bjarkarímur og fl. De er ofte meget vigtige for sagaens oprindelige form og tekst.

Over romantiske sagaer og æmner, der er af fremmed oprindelse, findes ikke så få; *riddararímur* har man kaldt disse. Der er Skikkjurímur over Möttulss., Geiplur over Karlamagnúss.s 7. afsnit, Landrésrímur over det 2. afsnit, Herburtsrímur over et afsnit af Didrikssaga, Konráðsrímur over Konráðss. og endel flere. Endelig er der rene æventyrrimer over de sidst opdigtede sagaer og lign. Hertil hører bl. a. Vergilesrímur, hvis indhold er meget grovkornet (strid mellem en kongedatter og troldmanden Vergilius).

DEN PROSAISKE LITTERATUR.

Det er ovf. kort bemærket, hvori denne hovedsagelig bestod. Bearbejdervirksomheden er tidsrummets egenlige prosaiske virksomhed. Af original

historisk litteratur — og om ret meget andet er der næppe tale — findes et par sagaer og annaler.

Af sagaer er der to bispesagaer; den ene er Árna biskups saga, eller sagaen om biskop Arne Torlaksson (1269—98), en af Islands störste og mest betydende mænd i den sidste halvdel af det 13. årh., bekendt for sin kraftige kamp for kirken og dens formentlige overhöjhed. Sagaen skildrer Arnes liv og virksomhed indtil 1291, hvor den brat afbryder. Der har vistnok aldrig været skrevet mere eller også er slutningen ved et ulykkestilfælde gået tabt. Sagaen er overordenlig vigtig for Islands historie i dette tidsrum og, foruden knappe annalnotitser, omtr. eneste kilde der haves. Den viser et overordenligt kendskab til bispens liv og handlinger; forf. har haft adgang til bispearkivet. Det er blevet formodet (G. Vigfússon), at den er forfattet af bispens søstersön, Árni Helgason, der selv var biskop 1304—20. Dette er höjst rimeligt. På forskellig vis, især m. h. t. sproget, bærer den præg af den efterklassiske tid.

Lárenzíussaga handler om biskop Lárenziús Kálfsson til Holar 1323—30. Denne mand var en ret ejendommelig personlighed, vel lærd og en dygtig skolemester. Sagaen fortæller godt og nöjagtig om hans trængsler især i Norge under en strid dér mellem to kirkelige partier. Også denne saga er i historisk henseende særdeles værdifuld, fordi dens forf. er så vel underrettet. Denne er sikkert ingen anden en præsten Einarr Hafliðason (1307—93), en af sin tids mest ansete gejstlige og vist en af de få, der rejste udenlands, 1345—46 traf han den daværende pave i Avignon. Einar var biskoppens fortrolige ven og forelæser; men det mest direkte bevis for hans forfatterskab er det indre slægtskab mellem sagaen og Einars annalværk. Einar fortæller meget jævnt

og ædrueligt, så upartisk som muligt — og i et ret godt og flydende sprog. Sagaen er vistnok forfattet omkr. 1340.

Endnu haves en bispesaga, nemlig Arngrímr Brandssons saga om Gudmund Arason biskop; det er nærmest en helgen- og jærtegnssaga. Den er oprindelig forfattet på latin, vistnok fordi den udenlands skulde være et vel motiveret andragende om Gudmunds kanonisering (ved ærkebispen el. paven). Hensigten opnåedes ikke. Sagaen er bleven oversat på islandsk og en mængde vers og hele digte indsatte, dels forfattede af Arngrímr selv, dels og især af Einarr Gilsson; det er vistnok en anden, end Arngrim selv, der har besörget oversættelsen. Skönt sagaen er en helgensaga, er den dog i flere henseender ikke uinteressant; der findes således en kort beskrivelse af Island og her findes f. eks. Geysir for første gang i litteraturen omtalt. Forf. har benyttet forskellige hjemlige kilder (f. eks. den ældre saga om Gudmund) og fremmede skrifter. Sagaen er meget ordrig og oversættelsens sprog meget uislandsk.

Som för bemærket begyndte en islandsk annalskrivning henimod slutningen af det 13. årh. Dette kunde synes mærkeligt, men er i grunden ret naturligt. Sagaerne var jo for det første selv så mange og omfattende, at de så at sige fangede hele interessen. Sansen for at fæste begivenhederne til bestemte år har i begyndelsen vel heller ikke været synderlig udviklet; man fandt det tilstrækkeligt at angive begivenhedernes rækkefølge og nu og da at knytte dem f. eks. til visse konger i Norge. Are havde angivet et andet middel til således at datere begivenhederne, lovsigemandsrækken, men dette middel benyttedes ikke og det af vel forståelige grunde. Imidlertid måtte den tid komme, da sansen for en eksakt tidsangivelse og dens nødvendighed måtte

vågne; i det 13. årh. findes forsøg på synkronisme. Da den originale sagaskrivning var sluttet, var tiden kommen. Udenlandske annalværker var uden tvivl allerede for længe siden komne til landet. Besiddelsen af et sådant måtte nu friste sagakyndige mænd. Begyndelsen skete ved, at man i et sådant latinsk annalværk tilskrev islandske og norske begivenheder, som man fik midler til at bestemme, tildels ved hjælp af ældre angivelser f. eks. Ares. Disse tilskrevne notitser forøgedes efterhånden og lidt efter lidt indskrænkedes den latinske tekst, indtil den helt bortfaldt (var bleven oversat), og der eksisterede således et helt og holdent islandsk annalarbejde. Det oprindelige latinske annalværk tillægger man Ekkehard af Aura, men der har også eksisteret andre redaktioner. De vigtigste isl. annaler er udgivne af G. Storm. De er af forskellig udstrækning og vigtighed, men grundstokken er åbenbart den samme. Den ene forfatter afskrev den anden, men foretog udvidelser på forskellig måde. Disse annaler er indrettede således, at hvert tiår angives i randen tilvenstre med romertal, men desuden betegnes hvert år med bogstaver efter 'et bestemt system (ved söndagsbogstaver og gyldental). Jo nærmere annalnotitserne ligger ved enhver bearbejders egen tid, bliver de stadig udførligere; ellers er de kun ganske korte og aforistiske. Som historisk kilde har de uvurderlig betydning. Et af de ældste isl. annalværker er den såkaldte Resens-annal (fordi den fandtes i et Resen tilhørende hdskr.). Den nåde fra Kristi fødsel til 1295, men begyndelsen er nu tabt (til år 228). Af notitsernes art i det 13. årh. er det klart, at annalen hidrører fra en, der særlig har interesseret sig for Sturlungerne, og forf. er uden tvivl en vestlænding. Notitserne er her i det hele ganske korte, og denne bearbejdelse står den ældste meget nær. — En anden

bearbejdelse er Annales vetustissimi fra Kristi fødsel og til 1314; efter 1306 er notitserne skrevne med forskellige hænder; denne annal er meget defekt (der mangler årene 1000—1269); den er helt på islandsk. Forf. er åbenbart stærkt interesseret for lagmandsrækken og de isl. lovbøgers vedtagelse. Også han var fra vestlandet. — Annales regii (i det kgl. bibl.) går, som de nu foreligger, fra 46 f. Kr. til 1341, men slutningen mangler. Her er bearbejdelsen gået videre, idet en latinsk universalhistorie indleder værket. Teksten selv er til at begynde med på latin, men efter midten af det 10. årh. er teksten så at sige udelukkende islandsk. Der foreligger her en sammenstøbning af bægge de foregående annalværker, og der er desuden benyttet flere historiske skrifter (Are, Kongesagaerne, Knytlinga og fl.); for så vidt er dette værk et mere selvstændigt og omfattende. Fra omtr. 1306, hvor hovedhånden stanser, er der fortsat med flere hænder. Også dette skrift er vestlandsk. Håndskriftet er i ortografisk henseende særlig interessant. — Et annalværk er opkaldt efter Skalholt, Skalholtsannáll, der nu begynder med år 140 e. Kr. (begyndelsen mangler) og slutter med 1356 (der er to lakuner). Teksten slutter sig nöje til Ann. reg., men desuden er et andet hdskr. benyttet, og endel selvstændige tilföjelser gjort. For det 14. årh. er annalen meget vigtig. — Dernæst er Einarr Hafliðasons såkaldte Lögmannsannáll af meget stor betydning for det samme årh. Einars egen hånd stanser ved 1361, men annalen er fortsat af ham ved skriveres hjælp helt ned til 1392. Efter Einars død er den fortsat til 1430. Den er ret udførlig og særdeles pålidelig og, da den når så langt ned, en af de vigtigste. — I Flatøbogen findes til slutning en annal til 1394. Den er en temlig uheldig og ukritisk sammenarbejdelse af et par andre annalværker; ligeledes

er Einars annal benyttet til 1385. — Desuden findes et par mindre brudstykker, tildels af stor betydning.

OPDIGTEDE SAGAER OM ISLÆNDERE.

Til disse hører kun uegenlig Harðarsaga Grímkelssonar, da grundstokken her, som för bemærket, er historisk. Men den gamle saga er her blevet omarbejdet og i den grad udvidet med ganske uhistorisk stof, at det hele bliver på det nærmeste en sen digtning. Det er en gammel fostbrødre- og voldsmændssaga, der foregår i ind- og udland. Æmnet er tragisk nok, og ikke uden storladne enkeltheder. Sagaen er fortalt ret flydende.

Helt opdigtet er Finnboga saga ramma, uagtet der har levet en mand af det navn; hovedpersonen er et udsat barn, der findes og opfostres af et par fattige ægtefolk. Han vokser sig stor og stærk og udøver bedrifter uden- og indenlands, indtil han anerkendes af faderen. Sagaen viser, hvor ringe kendskabet var blevet til de ældre tider, idet Finnboge f. eks. skal brydes med en »blåmand« i Hakon jarls tid i Norge. Sagaen er ikke videre interessant og i det hele ret værdiløs som digtning.

Kjalnesinga saga tager sit udgangspunkt fra Helge bjóla og Ørlygr og fortæller om en Bue Andríðsson, der opfostres hos en fostermoder Esja. Det hele er fuldstændig digtning og sammenpluk af forskellige motiver fra fornaldarsagaer og andre sagaer.

En opdigtet elskovshistorie med motiver mange steder fra (f. eks. fra Máguss. og lign.) er Víglundar saga ok Ketilríðar. Gangen i den er ret simpel og det hele meget enkelt fremstillet. Der fingeres et giftermål mellem Ketilrid og en gammel mand, men denne har blot ført hende til sit hjem for at bevare

hende for Viglund; de får hinanden og alt ender i idel glæde, ganske som i fornaldarsagaerne.

Bárðar s. Snæfellsáss er en landvættesaga ikke uden adskillig interesse, Krókarefssaga et meget morsomt fortalt æventyr om den kunstfærdige Krókarefr, der flygter til Grönland og kommer i konflikt med Harald hårdråde selv; han ender sit liv i Danmark efter at have ladet sig døbe. Særdeles fornöjelig er især en episode fra hans Norgesophold, hvor han dræber en hirdmand, der er for nærgående imod hans hustru. — Þórðar saga hreðu handler om en udmærket bygmester, der for at værne om sin søster har mange kampe. Den er ikke særlig interessant eller morsom.

Alle disse sagaer har det tilfælles, at de i personkarakteristik og stil står langt tilbage for de gamle slægtsagaer, som de ellers efterligner i form. De er stærkt påvirkede af tidens smag og er mere produkter af læsning i fornaldarsagaer, romantiske sagaer og lign. end af nogen synderlig digterævne. Alleslags kendte motiver, kampe, søtog, kampe med vikinger og bersærker, höjbrud og lign. findes atter og atter. Og gentagne gange blotter forfatterne sig ved deres uvidenhed m. h. t. tidsregning og fortids tilstande og tænkemåde.

Endelig kan nævnes de små sagaer eller æventyr om Erik vidförle, der vilde opsøge udødelighedslandet (i Flatøbogen) og om Yngvar vidförle, en uhistorisk fremstilling af denne historiske persons rejser og bedrifter i Rusland. Yngvar døde 1041, og han nævnes på mange svenske runestene. Men alt hvad der fortælles om ham er en fornaldarsaga.

Helgensagaer blev udarbejdede i denne periode, men de er alle mere eller mindre lærde og omfangsrige kompilationsarbejder efter forskellige kilder;

jo længere de er, desto mere uudholdelige er de at læse. Her nævnes et forfatternavn, Bergr Sokkason, der 1316—17 var munk i Tingørekloster, 1325 abbed på Munketværå; han døde 1345. Han var en overmåde lærd mand, der siges at have sammensat en mængde helgensagaer; af disse kendes kun hans Nikolássaga, der grunder sig på en kendt latinsk original, men er udvidet med adskillige mindre afsnit. Sagaen er stoppet med lærdom og skrevet i meget skruet og lidet tiltalende sprog. Bergr er bleven sat i forbindelse med den store redaktion af Olaf Tryggvasons saga, men dette er ganske uhjemlet. Det er efter ham, det store hdskr. i Stockholm er blevet kaldt »Bergsbogen«, men det er aldeles usikkert, om han har haft noget med dets indhold at göre, og hdskr. selv er langt yngre. — Flere af de helgensagaer, der haves, hidrører mulig fra dette tidsrum.

Der er endnu en litteraturgren at omtale, Æventyr. Sådanne findes i nogle hdskrr.; de er for en stor del samlede og udgivne af H. Gering. De falder hovedsagelig i to dele. Den ene er en ligefrem oversættelse efter Petrus Alfonsi: Disciplina clericalis (fra det 12. årh.); den anden del skal hidrøre fra nordmanden Jón Haldórsson, der var biskop til Skalholt 1322—39. Denne var en meget lærd mand, der havde studeret i Paris og Bologna; her var han bleven bekendt med en mængde æventyr, små historier og anekdoter af moralsk art, indeholdende noget, der burde undgås, fejl, lyder, synder af enhver art, og den straf, der var følgen. Biskoppen siges ofte at have fortalt disse i gæstebud og underholdt dermed, ja, endogså indflettet dem i sine prædikener, hvor de ofte var virkningsfulde. Jón har ikke selv samlet og nedskrevet sine æventyr og anekdoter; det har andre gjort, der hørte dem og lærte dem. De er

ofte ret godt fortalte og unægtelig på sin måde underholdende og undertiden ret pikante.

Den samme Jón Haldórsson tillægges også oversættelsen af den såkaldte Klárussaga, efter en latinsk original. Denne saga er et moralsk æventyr om kongesönnen Clarus, der opfostres af den lærde Perus. Clarus bliver betagen af elskov til den franske kongedatter Serena; han bejler til hende, men hun er stolt og behandler ham hånligt. Endelig lykkes det ham at hævne sig og ydmyge hende på det føleligste. Så holder de bryllup og bliver de lykkeligste mennesker. Denne moralske fabel fik i de følgende tider en overordenlig betydning som forbillede for den yngste sagadigtning på Island.

I det 14. årh. og især i det 15. blev der digtet en mængde sagaer, der alle foregår udenfor Norden, i Frankrig, i Grækenland (Konstantinopel), i Østerland. Indholdet er kort sagt kærlighed på den ene, rejser og allehånde farer og strabaser på den anden side, alt for den førstes skyld. Der er i det hele i hver af disse sagaer en ophobning af motiver, der oftest virker altfor trættende. Sjælden er der tilløb til karakterskildringer. Alt er lige stereotypt og ensformigt, karakterer såvelsom handlinger. Det er de samme atter og atter, blot i en noget forskellig sammenhæng og sammenstilling; det er et slags kaleidoskop, hvor enhver rystelse frembringer nye figurer, men bestanddelene er de samme. Motiverne er hæntede fra fornaldarsagaer, fra de franske oversatte sagaer, og, som sagt, har den nævnte Klarussaga afgivet et forbillede, der er blevet stærkt benyttet. At disse sagaer altid ender godt, forstår sig af sig selv. Der kan ikke her være tale om at gennemgå dem. Til grund for enkelte af dem ligger muligvis reminiscenser fra fremmede sagn (tyske, franske) men næppe i noget tilfælde en fuldstændig fremmed original.

Dette gælder f. eks. Mágussaga, der er en af de ejendommeligste og fornöjeligste af dem. Den haves i to bearbejdelser; i den længste er oprindelig usammenhængende stykker forbundne med hinanden; den egenlige saga om jarlen Mágus og hans svogre går tilbage til det oldfranske digt om Aimons (sagaens Ámundi) 4 sönner; men sagaen afviger meget fra digtet, og kunde antages at hvile på mundtlige meddelelser om dets hovedtræk. Af særlig interesse er Mírmannssaga, Bæringssaga og Konráðs saga keisarasonar (denne nærbeslægtet med hovedmotiverne i Gönguhrolfssaga). Til grund for de to sidste ligger måske tyske sagn eller sagnminder.

Med sådanne produkter slutter den berömte isandske sagalitteratur. Det må man imidlertid ikke forbavses over. De så grundigt forandrede historiske forhold måtte føre til dette. Den originale saga kunde ikke blive ved; den var færdig ved midten af det 13. årh. Men åndelig næring og helst noget afvekslende skulde der til. Og man må snarere beundre end dadle den frodighed, den skrivelyst, den digtelyst, der så langt ned i tiden viser sig, og hvortil intet andet folk i samtiden dog har magen, lad så være, at disse sidste sagaudløbere vidner om en indskrænket horisont, lavt mål på forskellige punkter og ringe fantasi eller selvstændig opfindsomhed.

KORT UDSIGT

OVER

DEN ISLANDSKE LITTERATUR EFTER 1400.

Tidsrummet 1400 til 1550 — reformationens indførelse — er et af de goldeste i den isl. litteraturs historie. Der findes så godt som ingen prosaskrifter. Det åndelige arbejde består kun i digtning, bortset fra det afskrivningsarbejde, der stadig blev udført. Ældre og yngre sagaer, digte og rimer, og hvad der ellers fandtes, blev uafladelig afskrevet; dog er der en tilbagegang i så henseende. Der findes ganske vist ret omfangsrige håndskrifter, men de står langt tilbage for de ældre (fra 13. og 14. årh.) både i udførelse og især m. h. t. materiale; det benyttede skind er langt tarveligere og de skrevne bøger er for det meste i lille kvartformat helt ned til endogså ganske små duodez-bøger. Skriften har ændret sin karakter, men nu som för er der på sin vis særdeles dygtige skrivere. Interessen gælder nu åbenbart især de yngste sagaer (lögnesagaerne), de mindre historiske og de romantiske sagaer. Ligeledes findes nu håndskrifter med alskens overtro og overtroiske lægeråd, tildels af fremmed oprindelse, de senere såkaldte »kællingebøger«. Noget egenlig originalt prosaarbejde er der ikke; dog forfattes der et par sagaer, deribl. den yngre Droplögsönners saga, og de gamle annaler bliver bearbejdede og udvidede.

Som ovf. (s. 401) bemærket er Einar Haflidasons annal fortsat ned til 1430. Om nogen klostervirksomhed er der næppe tale, og med gejstligheden var det sikkert gået stærkt tilbage. Den åndelige horisont er stadig bleven mere og mere begrænset.

Hvad digtningen angår, har den ikke været ringe, men på sin vis ret frodig. For det første fortsattes rimurdigtningen med uforminsket kraft og flere navne kunde her nævnes på digtere (som Sigurd blinde), samt rime-cykler. Men disse er alle af en og samme art, som de för er beskrevne, og digtede over de i samtiden mest yndede æmner; mansangene bliver nu ofte temlig lange og tillige meget stereotypt-melankolske. Ikke mindre frodig er digtningen af helgenkvad. Deraf kendes en stor mængde, tildels affattede i de gamle versemål (drotkvædet, hrynhent osv.), men efterhånden dukker nye versemål op af en mere moderne art, med på forskellig måde vekslende slutningsrim, og ofte af en meget tiltalende art. Egenlige salmer kan de dog ikke nævnes, det er åndelige sange. Disse digte er først og fremmest om jomfru Maria, — en stor mængde —, dernæst om apostlene og forskellige martyrer, deriblandt også digte om nordiske helgener som den orknøske jarl Magnus, om kong Olaf den hellige, om Halvard d. hellige osv.; så er der korset, der særlig er blevet besunget; desuden er der mange andre helgenkvad. Disse digte har i reglen ikke ret meget poetisk værd. De er oftest törre og indeholder opremsninger; de er hyppig efterligninger, især af Lilja, men står langt tilbage for denne. Nogle er dog ret könne og bårne af en inderlig følelse og tro, og de er som oftest ret simple m. h. t. ordvalg og fremstilling. Kun lidet af dem er trykt endnu. Af digtere er Jón Pálsson, kaldt Máríuskáld, at nævne (d. 1471); sit tilnavn fik han af sine mange digte om

jomfru Maria, men der er kun lidet, der er bevaret deraf. Ellers er det biskop Jón Arason (1484—1550, halshugget 7. sept.), den sidste katolske biskop til Holar, der som digter rager op over alle andre, ligesom han som prælat minder om de store hövdinger i oldtiden. Han var en udmærket formfuldendt digter, hvis kvad kan sidestilles med Lilja i inderlighed og enkelhed. Et af hans digte er *Ljómur* (»strålerne«), af lignende indhold som Lilja; dette digt kom tidlig til Færøerne, hvor det har levet i mundtlig overlevering indtil langt ned i det 19. årh., uden at det vidstes, hvorfra det stammede.

Af verdslige digtere er hövdingen og ridderen Loptr Guttormsson (ca. 1375—1432) at nævne; af ham haves en Háttalykill, et elskovsdigt til hans elskede, Kristin.

Foruden det her nævnte findes også en slags dansedigte, med navnet *vikivakar*, forfattede i nye, ret indviklede versemål og med flerlinjede omkvæd; de enkelte linjer af dette anbringes hver på sit sted i verset, hvilket ofte er af en ejendommelig virkning. Tiltrods for at disse kvad er dansedigte, er de ofte af en vemodig art og vidner om tungsind og bitterhed. Alle er vel heller ikke benyttede ved dansen, men nogle er sikkert almindelige digte blot forfattede i samme versemål som dansekvadene. Det er disse digte, der i øvrigt også tilhører tiden efter reformationen, der udgör den ejendommeligste og værdifuldeste del af denne tids digtning og den isl. middelalderlige digtning overhovedet.

Efter at Island var kommet i forbindelse med Danmark, indvandrede, sikkert ikke för end i 15. årh., endel af de danske folkeviser, der her blev omplantede, ofte i et ret uislandsk sprog; disse »oversættelser« eller frie gengivelser er alle enkeltmands arbejde og er kun litterære; ud til folket er de næppe

nået og de er næppe bleven benyttede til dans, ialfald ikke i nogen udstrakt grad. Enkelte kvad blev digtede om hjemlige æmner med disse som forbillede. Stor betydning har disse »oldkvad« for den danske folkevisedigtning i kritisk og litterær henseende.

TIDSRUMMET 1550—1800.

Da reformationen blev indført eksisterede der allerede et bogtrykkeri, som biskop Jón Arason havde ladet oprette. Det var allerede forinden taget i brug, men synderlig meget blev ikke trykt. Så meget mere benyttedes det under de lutherske biskopper især biskop Guðbrandur Þorláksson (1542—1627, biskop 1571—1627); denne dygtige mand var utrættelig i at udgive bøger især religiøse og åndelige, som han selv forfattede eller oversatte eller lod andre oversætte. Selv havde han allerede 1584 udført det kæmpeværk at oversætte hele bibelen (trykt 1584). Han udgav en salmebog, et graduale, ja en samling af opbyggelige sange m. m. Også anden slags litteratur interesserede han sig for, som matematik, og ham skyldes ligeledes den første udgave af de gældende love, den gamle Jonsbog. Biskoppens arbejde var for sin tid overordenlig fortjænstfuldt. Efter hans tid blev der forfattet og oversat en talløs mængde af religiøse skrifter. Den gejstlige digtning er hele tiden overordenlig frodig, men i forhold ikke så værdifuld. Rigtige salmer opstod først ved reformationen; til at begynde med var de meget dårlige i form som indhold. Men efterhånden blev de i bægge henseender bedre. Der er flere ret gode digtere, der kunde nævnes, som præsten Einar Sigurðsson (1539—1626) af hvem biskop Guðbrandur optog en mængde digte og salmer i sin visebog, præsten Ólafur Jónsson

(1560—1627), og flere andre; men de overstråles alle af præsten Hallgrímur Pjetursson (1614—74). Han digtede de berömte Passionssalmer, der har været trykt omtr. 40 gange; de udmærker sig ved en ren og inderlig religiøsitet og sproglig veltalenhed, der ikke har sin lige, dernæst ved den måde, hvorpå digteren anvender hovedæmnet for deraf at uddrage leveregler for menneskene. Også i det 18. årh. var der ret dygtige salmedigtere som provsten Þorlákur Þórarinsson (1711—73) og præsten Magnús Einarsson (1734—94). Desuden var der mange, der digtede salmer og åndelige digte af enhver art.

Den verdslige digtning bestod som tidligere for en stor del af rímur, der nu også fik deres forfaldstid; deres forfattere lagde sig efter at anvende meget vanskelige versemål med alslags rim, hvilket bevirkede, at det ofte kunde gå slemt ud over sproget, for ikke at tale om at omskrivningerne blev meget stærkt anvendte og på mange måder misbrugte, ligesom de nu ofte dannedes på ret unaturlig måde. Det er denne masse af rimer, og den måde, hvorpå de er digtede, der i de senere tider har bragt hele digtningsarten i et stærkt vanry. Men den nytte har de — ved siden af den læste prosalitteratur — gjort, at de har vedligeholdt sansen for de gamle tider, for sagaæmner, for litteratur i det hele. Særlig bekendte rimedigtere er Þórður Magnússon i det 16. årh., Magnús Jónsson (d. 1591), Guðmundur Bergþórsson (d. 1705), der også digtede halvfilosofiske digte (Heimspekingaskóli), Árni Böðvarsson (1713—77) osv.

Også de tidligere vikivake-digte fortsattes; de bliver nu etslags lyrisk digtning af forskelligt indhold uden noget som helst forhold til dansen. Af sådanne findes en stor mængde tildels af navngivne forfattere.

Der findes i dette tidsrum endel i forhold til tiden tildels udmærkede digtere, der mere eller mindre kom i beröring med fremmed digtning og blev påvirkede deraf. I det 17. årh. er Stefán Ólafsson, præst til Vallanes (o. 1620—88) en af de mest bekendte digtere. Han er overvejende lyrisk og især ironisk-satirisk og har et godt herredömme over sprog og form; han besad dybe følelser og inderlighed, og er stærkt moraliserende. I det 18. årh., da rationalismen sattes til höjbords og nytte og moral var det höjeste, der skulde eftertragtes, er det især den lærde og udmærkede fædrelandsven Eggert Ólafsson (1726—68), der får en stor betydning som digter. Han var bl. a. naturforsker og undersøgte sammen med Bjarni Pálsson, landets første fysikus (1719—79), hele Island og var hovedforfatteren af den udmærkede rejseskildring, der i lange tider har været et hovedværk om landet og folket. Eggert var en af sin tids mest glødende patrioter, der følte, hvor dybt hans landsmænd var sunkne i åndelig såvelsom materiel henseende. På alle punkter vilde han søge at hæve dem og belære dem. I så henseende digtede han mange opmuntrende digte, ikke uden ironi og revsende bitterhed; af en særlig betydning er hans store digt *Búnaðarbálkur* om landboforhold. Også revsede han sine landsmænd for deres vanrøgt overfor modersmålet. Han skrev også retskrivningsregler. Kort sagt, han var en af århundredets bedste foregangsmænd, og stor var sorgen, da han i så ung en alder druknede.

För og efter 1800 levede præsten Jón Þorláksson (1744—1819); foruden ved et utal af lyriske og ironiske digte og vers — han var en udmærket improvisator — har han vundet sig et anset navn som en af de første, der har omplantet fremmed digtning på Island efter en större målestok; således over-

satte han bl. a. både Klopstocks Messias og Miltons Det tabte paradis *(Paradísarmissir)*, samt Popes: Essay on man *(Tilraun um manninn)* og meget mere. Ved hele sin tendens og sprogbehandling tilhører Jón det ældre tidsrum, men ikke det nye, der begynder kort efter 1800.

Det samme gælder også assessor Benedikt Gröndal (1762—1825), der foruden at digte lyriske og satiriske sange også oversatte Popes The temple of fame, samt satirikeren Sigurður Pjetursson (1759—1827), der oversatte Wessels Stella til rimer og gjorde sig især bekendt som den første, der forsøgte sig som lystspildigter.

Hvad prosalitteraturen angår, udfoldes der i det hele taget en meget stor virksomhed; især gælder dette historie og antikviteter og hvad dermed sammenhænger, vedrørende studiet af oldtiden. På andre områder udøves der nok nogen virksomhed, men den kan ikke sammenlignes med den førstnævnte.

Virkelige historiske skrifter blev ikke forfattede med undtagelse af annaler, som altså er en direkte fortsættelse af dem, der för blev forfattede. Vigtigst i så henseende er et annalværk af præsten Gottskálk Jónsson (d. 1593) og dennes sön Jón; de gamle annaler fra slutningen af det 14. årh. er her fortsatte helt ned til 1578; denne annal er således af stor værdi. Et andet annalværk hidrører fra lignende tid. Mere selvstændigt som forfatterarbejde betragtet er præsten Jón Egilssons (1548—ca. 1640) bispeannaler; de handler om de Skalholtske biskopper fra først af og ned til Gisle Jónsson (d. 1587); det er et særdeles dygtigt arbejde, der bliver desto udførligere, jo nærmere forf. kommer sin egen samtid. Egenlige annaler er værket dog ikke; det er de enkelte biskoppers mere eller mindre udførlige biografier. Annaler af meget stor betydning skrev den lærde

bonde Björn Jónsson på Skarðsá (1574—1655); han var en betydelig oldforsker, der afskrev og excerperede gamle håndskrifter, fortolkede vers og dunkle juridiske ord og var desuden selv digter (rimer). Han forfattede en »annal« om Grönland, men mest bekendt er hans isl. annaler fra 1400 til 1645; han har naturligvis benyttet ældre skrifter, men dette værk er alligevel meget originalt og særdeles værdifuldt. Senere fortsattes denne annalskrivning gennem det 18. årh.; en af de bedste herhenhørende forfattere er provsten Jón Haldórsson (1665—1736), biskop Finnur Jónsons fader; han udfoldede et meget omfangsrigt personal-historisk forfatterskab og var i så henseende en af sin tids lærdeste mænd. Den sidste af disse annalforfattere og personalhistorikere af mere almindelig betydning er Jón Jónsson Espólín (1769—1836). Han forfattede *Íslands Árbækur* (udg. i 12 bind), der omspænder hele tidsrummet fra 1262 til 1832. Værket er i annalform; hvert år omtales for sig; da det er overmåde righoldigt, er det en uvurderlig kilde, men det er næppe nok altid så kritisk, som det burde være, uagtet forf. søgte at göre det så pålideligt som muligt efter de midler, der stod til hans rådighed. Espólín var også en af de mange, dygtige genealoger, Island har frembragt, og har efterladt sig et overmåde voluminøst genealogisk værk, der ikke er trykt. Desuden var han særdeles produktiv på andre områder.

Den lærde oldforskning begynder henimod slutningen af 16. årh. Da var sansen for oldtiden og dens historie vågnet i udlandet (Danmark) og da var embedet som kgl. historiograf allerede oprettet. Man erfarede, at der på Island fandtes mange gamle historiske skatte i de der opbevarede bøger; også i Norge kendtes sådanne, og nogle af disse håndskrifter

kom til Danmark allerede i 16. årh. Alt dette måtte vække lysten til at forstå, hvad der stod i disse bøger, og da var et samarbejde med isl. lærde af stor vigtighed. Det varede ikke længe, inden et sådant kom i stand. En af de første der gaf sig af med oldstudiet var den lærde præst Arngrímur Jónsson (1568—1648), kaldt »den lærde«; han betegnes, og med rette, som »den isl. oldtidsvidenskabs genføder«. Han havde adgang til gode håndskrifter og værker som Landnáma, Edda, m. m. Han forfattede endel meget vigtige skrifter på latin, som blev trykte og fik stor betydning for de lærde forskere i udlandet. Endel af dem var polemiske skrifter mod dem, der havde skrevet urigtig og vildledende om Island. Hans vigtigste skrifter er: Brevis Commentarius de Islandia (1593), Crymogæa (= Island; 1609) og Specimen Islandiæ historicum (1643; heri vidtløftige uddrag af Landnáma). For danske venner gjorde han et udtog af den gamle Skjöldungasaga, der er af stor vigtighed (Supplementum hist. Norw. kaldes det).

I det 17. årh. var det især Ole Worm, der beskæftigede sig med oldforskning, navnlig runeforskning. Utrættelig var han i at korrespondere med sine mange isl. venner, rådspörge dem og anspore dem til forskning og forfattervirksomhed. Især ønskede han et leksikon, og han bevægede præsten Magnus Ólafsson i Laufás (d. 1636) til at skrive et sådant, der også blev udarbejdet og trykt. Magnus var også en af sin tids dygtigste skjaldekvadsfortolkere. Han havde endel gamle gode håndskrifter til afbenyttelse, men hverken han eller Arngrímur samlede sådanne. Det gjorde derimod den grundlærde biskop Brynjólfur Sveinsson (1605—75); mange håndskrifter blev af ham sendt til kongen og findes nu i det kgl. bibliotek. En stor del af hans bibliotek, især de afskrifter han lod besörge, kom efter

hans død i Arne Magnússons eje. Også Brynjólfur var Ole Worms og St. Stephanius' ven, med hvem han korresponderede flittig. En af Worms bedste venner var dog biskop Þorlákur Skúlason til Holar (1597—1656), der lod afskrive en mængde håndskrifter og støttede Worm både direkte og indirekte. Hans sön biskop Þórður (1637—97) er den, der først på Island lod trykke gamle sagaer (Landnáma, Íslendingabók, Kristnisaga m. m. samt Olaf Tryggvasons saga), hvilket var af stor betydning. P. Resen udgav Völuspá og Hávamál med et par Islænderes lat. oversættelse og forklaringer, samt Snorres Edda efter en af Magnús Ólafsson udarbejdet og ordnet tekst; han udgav også den ulykkelige Guðmundur Andrjessons (d. 1654) isl.-lat. ordbog (1683).

Af afgörende betydning var endelig Arne Magnússons (1663—1730) grundige indsamling af hvad der var tilbage af isl. og norske håndskrifter, en samling, der til alle tider vil være hovedgrundlaget for det historiske og filologiske studium af oldtiden. Selv forfattede han så godt som intet. Så meget frugtbarere var hans samtidige ven og landsmand, den berömte Þormóður Torfason (Torfæus; 1636—1719); han var kongelig historiograf for Norge og skrev sit vældige værk Historia rerum Norvegicarum i 4 bind (1711), efter alle de forhånden værende kilder og med en efter tidens forhold historisk kritik; han er naturligvis ikke kritiker i moderne forstand, men værket, der gik ned til 1387, fik en overordenlig betydning, ikke mindst på grund af den mængde historisk stof, der her for første gang var samlet fra ellers vanskelig tilgængelige kilder i et sprog, som alle forstod, og i en overskuelig fremstilling. I flere henseender virkede værket ligefrem revolutionærende.

Et arbejde af overordenlig betydning for Islands hele historie og ikke blot dets kirkehistorie er

biskop Finnur Jónssons (1704—89) Historia ecclesiastica Islandiæ I—IV (1772—78). Det er et grundlærd og pålideligt værk, der går helt ned til 1740. Det er udarbejdet efter de bedste kilder, trykte værker, utrykte dokumenter osv.; det er meget mere end kirkehistorie; det giver tillige oversigter over de enkelte kongers regeringshandlinger, især vedrørende Island, meddeler dokumenterne selv i et stort antal, giver oversigt over litterære forhold og personer osv. Den Arnamagnæanske samling og forfatterens faders skrifter og samlinger var forf.s hovedkilde.

I nöjeste forbindelse med det her omtalte studium var også studiet af de gamle love især Jonsbogen og den gamle ret overhovedet. I det 17. årh. er der flere, der skriver afhandlinger (diskurser) om forskellige retslige æmner; deriblandt den nævnte bonde Björn Jónsson, men den ypperste af dem var den også som digter bekendte lagmand Páll Jónsson Vídalín (1667—1727), der sammen med Arne Magnusson udarbejdede den store isl. jordebog i årene 1702—12. Han forfattede en mængde skarpsindige og grundlærde forklaringer til dunkle ord og talemåder i Jonsbogen (Skýringar yfir fornyrði lögbókar, trykte i Reykjavík 1846—54), der udgör en stor samling. De har på flere måder en stor antikvarisk betydning. — I det 18. årh. forfattede sysselmanden Jón Árnason (1727—77) på dansk et stort og udmærket værk: Om den isl. rettergang (1762); lagmanden Sveinn Sölvason (d. 1782) skrev to værker, der dog er mere rent juridiske end antikvariske: Tyro juris (1754 og senere) og »Det islandske jus criminale« (på dansk).

I det 18. årh. beskæftigede man sig på forskellig vis med lærde oldtidsstudier, dels ved udgaver både på Island og i Danmark (og især her; Njála 1772; Heimskringla 1777 osv.), med fortolkning af skjalde-

kvad osv. Jón Ólafsson (1729—1811) forfattede et for sin tid udmærket værk om »Nordens gamle digtekonst« (1786) og flere skrifter, ligesom han deltog i de store sagaudgaver. På Island var der allerede kort efter århs. midte blevet udgivet et par samlinger af sagaer.

En skematisk, men meget righoldig litteraturoversigt forfattede rektor Hálfdan Einarsson (1732—85): Sciagraphia historiæ literariæ Islandicæ (1777).

G. Andrjessons og M. Ólafssons ordbogsarbejder er för nævnte. M. h. t. grammatik og leksikografi er der ikke meget at anføre. Runólfur Jónsson, skolemester til Holar og senere i Christiansstad (i Skåne), udgav 1651 en isl. grammatik (grammaticæ Islandicæ rudimenta), der gjorde nogen nytte tiltrods for dens store ufuldkommenhed og mærkelige systemløshed. I det 18. årh. forfattede provsten Björn Haldórsson (1724—94), der udmærkede sig på så mange områder, en meget righoldig og i flere henseender god isl.-lat. ordbog; da den blev udgivet (1814), tilföjede R. Rask danske oversættelser helt igennem; den hedder derfor: Lexicon islandico-latino-danicum.

Hele dette historisk-antikvarisk-sproglige arbejde var meget værdifuldt og det har endnu den dag i dag i flere henseender mere end rent historisk betydning. Det er oft udført med en forbavsende stringens og videnskabelig sans. Det var jo også dette område, der fra arilds tid så at sige var Islændernes specialitet; den virksomhed var dem i kødet båren. Hvad der i det foregående er nævnet giver kun et udvalg af det vigtigste, der kunde anføres. Derimod har Islænderne på andre områder så godt som intet nævneværdigt af selvstændige værker eller skrifter at anføre. Jón Þorkelsson Vídalín,

biskop i Skalholt (1666—1720), bör nævnes som en af landets berömteste prædikanter; hans postil (flere gange udgiven) berömmes for den flammende veltalenhed, troens kraft og talens djærvhed, som den bærer til skue. — På det lægevidenskabelige område kunde Bjarni Pálsson nævnes, samt hans eftermand Jón Sveinsson (1752—1803), der skrev afhandlinger om forskellige sygdomme. — Om tidsregning var der flere der skrev, især om det ejendommelige fingerrim (se foran s. 365) osv. Ligeledes blev forskellige mindre lærebøger i regning udgivne. Særlig betydning havde Rimbeyglas udgiver, matematikeren Stefán Björnsson (1720—98); han skrev bl. a. Introductio in tetragoniam (1781).

I overensstemmelse med hele datidens ånd og stræben studerede man landboforhold for at råde bod på den elendighed, der herskede. Her er der mange, tildels udmærkede navne at nævne, først og fremmest den fortræffelige Jón Eiríksson (1728—87), professor i Sorø m. m., han skrev og lod skrive mange afhandlinger om herhen hørende æmner, og han var sjælen i et ypperligt tidsskrift, der udkom i 15 bind (Fjelagsrit). En ligeså udmærket mand var biskop Hannes Finnsson (F. Jónssons sön; 1739—96); han var meget alsidig; han udgav oldskrifter, skrev om handel og meget andet og udgav en bekendt samling af belærende og opbyggelige fortællinger og lign. for ungdommen *(Kvöldvökur)*. — Den förnævnte Björn Haldórsson skrev udmærkede skrifter om landboforhold (for unge bønder; Atli 1780) og om køkkenurter (Grasnytjar 1783) m. m. — Kammersekretær Ólafur Olavius (1742—88) skrev bl. a. et godt værk: Oeconomisk rejse (1780). Der kunde nævnes endnu flere, der med råd og dåd kæmpede for landets opkomst på alle områder. Her blev der gjort et meget omfattende og for en stor

del meget selvstændigt arbejde og grunden til det 19. årh̄s. fremskridt lagt på forskellig måde.

DET 19. ÅRHUNDREDE.

Den første tredjedel af dette århundrede er i alt væsenligt en direkte fortsættelse af det 18. Overalt herskede der den samme opfattelse af det nyttige og dettes enerådende betydning. Der er en mand, i hvem denne tanke er ligesom bleven til kød og blod, justitiarius i overretten Magnús Stephensen (1762—1833). Hele sit liv arbejdede denne mand rastløst for at belære sine landsmænd og således søge at hæve dem. Stor respekt havde han ikke for det gamle, nationale, når det kom på tværs. Han stiftede 1794 »Det kongelige landoplysningsselskab«, hvis navn taler tydelig om, hvad formålet var. Det udgav forskellige nyttige og folkeoplysende skrifter. Han udgav etslags journalistiske tidsskrifter (Minnisverð tíðindi 1796—1808; Klausturpósturinn 1818—27) og forskellige samlingsskrifter med oversættelser af fremmede fortællinger osv. og digte (Vinagleði 1797; Gaman og alvara 1798, 1818 og fl.), bøger, som i virkeligheden var underholdende og oplysende for sin tid. For at kunne göre så meget som muligt, havde han erhværvet det gamle bogtrykkeri; det blev senere landsejendom, hvad det blev ved at være til langt ned i århundredet til stor skade, da landets styrelse til sine tider udøvede en ret skrap censur overfor hvad der skulde trykkes, især bladene. Det hindrede også oprettelsen af nye selvstændige bogtrykkerier. Heldigvis gik dog landstrykkeriet i 1876 over i privat mands eje og siden er den sag kommen i den eneste rigtige gænge. Magnús Stephensen vilde også på digtningens område søge at virke for en

bedre smag, men det lykkedes ham ikke; selv var han en mådelig digter og hans smag var lidet udviklet. Skriftsproget var blevet meget urent og fuldt af danismer både m. h. t. ord og vendinger. I så henseende havde Magnus Stephensen heller ingen smag eller sans for den sproglige form. Den var for ham underordnet. Han var en dygtig jurist, der forberedte en ny og kritisk udgave af den gamle Jonsbog, men hans værk blev aldrig trykt.

Rasmus Rask opholdt sig på Island i årene 1813—15. Efter at være vendt tilbage stiftede han sammen med nogle islandske venner det såkaldte Islandske literære selskab *(Hið íslenzka bókmentafjelag)* 1816 med to afdelinger, en i Reykjavik og en i København. Dette selskab består endnu og har udført en meget vigtig og fortjænstfuld gærning. Dets mål er på den ene side at støtte landets videnskab og på en tilforladelig måde at udgive kildeskrifter til oplysning af landets historie, samt forskellige afhandlinger om herhen hørende æmner (både historiske og literære), og på den anden side at udgive populære, almenfattelige nyttige skrifter (originale, eller oversatte), ja, endogså skolebøger. Bægge disse formål har selskabet søgt at fyldestgöre, uagtet hovedvægten kan siges at være bleven lagt på det første, og det har udrettet meget, især under Jón Sigurðssons lange og udmærkede styrelse af den Københavnske afdeling. Det har udgivet oldskrifter (sagaer), Diplomatarium islandicum, Espólíns årbøger og flere afhandlinger om isl. forhold og personligheder; isl. digteres digte, oversættelser af fremmede digterværker foruden mange populær-videnskabelige skrifter. Endelig har det udgivet det fortrinlige kort over Island af Björn Gunnlaugsson (1788—1876), samt fra 1827 et årligt skrift om hvad der af vigtige begivenheder er forefaldet i udlandet (Skírnir). Dette

sidste var begrundet i manglen af aviser. Sådanne opstod ikke för ved midten af det 19. årh. (Þjóðólfur 1848).

1825 blev Det kgl. nordiske Oldskriftselskab stiftet, hvorved 3 Islændere var medvirkende; dets hovedformål var fra først af at udgive gamle islandske sagaværker, og det forfulgte sit formål med en overordenlig energi og kraft. En skildring af dets virksomhed hører ikke hid, men det fortjæner at fremhæves til oplysning om Islændernes læselyst og interesse for deres oldtid og oldtidslitteratur, at blandt selskabets subskribenter fandtes opimod 800 på Island, og deriblandt ikke blot præster og lærde, men unge mennesker, tjænestekarle og tjænestekvinder.

Samtidig med men noget yngre end M. Stephensen var den höjtstræbende, ædle Baldvin Einarsson (1801—33), der omkom i København af brandsår. Han var opflammet af iver for at føre landet fremad og hæve det især på det landøkonomiske område; han var sjælen i et årskrift *Ármann á alþingi;* der udkom i 4 årgange; det tager netop sigte på det nævnte område, men på en helt anden og mere moderne måde end Stephensen havde gjort. Også sprogets behandling var forf. meget omhyggelig for, skönt nogen banebryder var han ikke dér. Derimod har Baldvin den store fortjæneste at være den første, der tager hensyn til landets politiske forhold og forholdsvise politiske selvstændighed. Titlen på hans tidsskrift viser, at det gamle altings genoprettelse foresvævede ham, men Ármann indeholdt kun én politisk artikel.

To år efter Baldvins tidlige død begyndte et andet tidsskrift at udkomme under navnet *Fjölnir* (et Odinsnavn). I tredverne var der i København nogle meget begavede unge islandske studenter, der var

lydhøre overfor de bevægelser, der netop da gik hele Evropa igennem. Det var mænd som den senere professor Konráð Gíslason (1808—91), den bekendte sprogmand og skjaldekvadsfortolker; Brynjólfur Pjetursson (1810—51), Islands ypperste digter Jónas Hallgrímsson (1807—45) og endelig, men ikke mindst teologen Tómás Sæmundsson (1807—41), der glødede af patriotisk iver og lyst til at reformere og ophjælpe landet; denne sidste tog især sigte på det praktiske, på folkets materielle kår, medens de andre mere lagde vægt på det intellektuelle, på oplysning og især på sansen for god digtning og skönt, harmonisk og rent islandsk sprog. Disse 4 stiftede tidsskriftet og skrev det meste deraf. Det udkom i 9 årgange, men ikke regelmæssigt og tilsidst sygnede det hen. Dets betydning for det islandske sprogs renselse er uvurderlig, dets vækkende betydning i æstetisk henseende ligesådan. Det angreb især de gamle rimer, hvis stereotype art og smagløshed blottedes uden skånsel; men det vandt sig ikke altid venner ved sin nedbrydende kritik; nogle fandt, at det så at sige forgreb sig på det allerhelligste.

Ved og efter 1840 blev den politiske bevægelse endnu mere levende og bevidst; da var Jón Sigurðsson (1811—79) begyndt på sin store og betydningsfulde politiske gærning; skildringen heraf hører ikke hid, men det må bemærkes, at han i 1841 begyndte at udgive det tidsskrift, *Ný fjelagsrit*, der udkom i 30 årgange (afløst af *Andvari*, der endnu udkommer), og som på mange områder fik en afgörende betydning. Dets indhold var nemlig ikke blot politisk; det bragte afhandlinger om mange andre sager, om skolevæsen, ökonomi, og andre alment-oplysende æmner også på de rent praktiske områder; det bragte digte, rejseskildringer, litterær kritik, ja endogså höjesteretsdomme vedrörende Island osv.

Dets sprog var altid rent og godt; i så henseende har det sikkert indirekte haft stor betydning, ligesom det også kæmpede for sprogets ret i regeringshandlinger og -akter. Det er med disse to tidsskrifter, at den egenlige nye tid begynder for Islands vedkommende. I så henseende kan der her blot mindes om, at det gamle alting genoprettedes som rådgivende forsamling 1843 og at den fordærvelige monopolhandel ophævedes 1854. Efter en længere forfatningskamp blev altinget 1874 lovgivende og landet fik derved sin egen lovgivning og forvaltning i alle sager, der vedkom det selv. Fra nu af gjorde landet kæmpemæssige fremskridt i sammenligning med, hvad forholdene kort för havde været. Litteraturen har på flere måder nydt godt deraf.

Digtningen har i det hele været meget frodig og et utal af digtere kunde nævnes. Endnu flere æmner er inddragne under dens område end nogensinde för og flere arter opståede. Dette hidrører tildels fra påvirkning udefra. Den lyriske digtning er det især, der har haft mange dyrkere. Dens æmner er de sædvanlige, elskoven og naturen først og fremmest; landets herlighed blev lovprist og hånd i hånd dermed gik en opfordring til dets börn om at være det for landet, for moderen, hvad de burde være, en æggelse til at tage sig sammen og bruge sine kræfter til omhyggelig at pleje alt, hvad landets var, dets sprog og folkets nationalitet. Og her kom et moment til; Islænderne har altid kendt deres historie, ialfald oldtidens, så temlig godt. Denne blev nu holdt frem som et spejl for samtiden; forfædrene lovpristes som oplyste, dygtige, frihedselskende — hvad der jo godt kunde göres —, men deri lå tillige og det blev tydelig udtalt — at deres efterkommere stod temlig langt tilbage for dem. Heraf opstod æggende, glødende fædrelandsdigte, hvor især landets

natur, dets jökler, dets elve, dets søer og dale blev forherligede. Disse æggende digte var ofte iblandede med ironi og ikke uden bitterhed. I begyndelsen, medens de endnu var nye og friske, gjorde de stærkt og varigt indtryk; men det gik senere så, at de blev mere hyppige og skablonmæssige, og så mistede de kraften. Eggert Olafsson havde allerede været inde på denne vej. Nu i begyndelsen af det 19. årh. opstod to digtere, der skönt hinanden meget ulig dog altid udgör et par dioskurer i den isl. digtnings historie. Det var Bjarni Thorarensen (1786—1841) og Jónas Hallgrímsson (1807—45), för nævnet som en af Fjölnirs medstiftere. Bjarne er den ældste; han var juridisk kandidat og beklædte bl. a. det ene amtmandsembede; han var en kraftnatur, gennemtrængt af fædrelandskærlighed og iver efter at arbejde for landets velfærd og opkomst. Han er stærkt påvirket af den danske digtnings guldalder i beg. af århundredet og overhovedet af udenlandsk digtning, også den klassiske, som han var godt kendt med. Han digtede glødende, æteriske elskovsdigte af en ejendommelig originalitet, kraftige fædrelandsdigte, og mange spøgefulde småvers, ti han var af naturen en meget livsglad mand. Men han er måske berömtest for sine arvekvad, hvor han helliger sine afdøde venner, især når disse var ejendommelige, sære karakterer, en minderune. Sådanne arvedigte, der jo allerede i oldtiden er så hyppige, er så at sige en islandsk specialitet og er digtede i hundred-, ja tusindvis; man åbner næsten aldrig en isl. avis uden at finde et arvekvad deri. Men det er kun de færreste og kun de gudebenådede digtere, der frembringer noget så udmærket som Bjarne. Selv mindedes han i et fortræffeligt digt af Jónas. Bjarnes sprog er kraftigt og malmfuldt, men til de egenlige sprogrensere hører han ikke. Til dem hørte derimod

Jónas Hallgrímsson. Han var en mand med den sarteste finfølelse for livets forskellige sider, især dets skyggesider, og han har i vidunderlig dejlige digte besunget dem, ikke uden bidende spot og hjærtegribende vemod. Han har digtet fædrelandssange, der er blevet folkets fælleseje, fælles helligdom kunde man sige, lige til den dag i dag, og han revser sin samtid strængt og ubönhørligt. Hans pompøse digt Island (i distikisk versemål), Gunnarshólmi (om Gunnar på Hlidarende), hans digt om Eggert Olafsson — alt er en indtrængende tale til hans landsmænd. Først hos ham kommer også sproget til sin fulde ret; ikke alene er det rent, fuldtud islandsk, men så blødt og indsmigrende, at han næppe er nået af nogen anden senere. Hans opgave var bl. a. netop dette at vise, hvad sproget var og burde være, og intet smærtede ham dybere end rime-digternes synder derimod; ingen revsede dem blodigere end han, idet han i Fjölnir skrev meget skarpe kritiker af udkomne rimer. Herved vilde han også forbedre folkets smag i rent digterisk henseende og han må siges at have fældet dødsdommen over de gamle rimer. Jonas var også naturforsker og rejste oftere på Island for at udarbejde en beskrivelse deraf, men han nåede aldrig så vidt. Kun nogle mindre afhandlinger haves af ham.

Af andre digtere kan nævnes lyrikeren Jón þórðarson Thóroddsen (1819—68), sysselmand på Island. Også han skrev lyriske digte af lignende art som Jónas uden dog at nå ham i originalitet; allerede hos ham mærkes der efterligning. Men han var i besiddelse af satirisk begavelse og hans satiriske digte giver ham en smuk plads. Desuden — og dér ligger hans största fortjæneste — var han den første isl. novellist, idet han forfattede *Piltur og stúlka* (på dansk: »Ungersvend og Pige«, eller »Indride og Sig-

rid«); denne novelles egenlige indhold er spinkelt nok, en elskovshistorie mellem en bondesön og en bondedatter, der naturligvis tilsidst får hinanden; de deri skildrede hovedkarakterer er ikke synderlig ejendommelige, men de fleste er godt sete og enkelte mesterlig tegnede; sin största betydning har novellen som et billede af islandsk kultur ved midten af det 19. årh. Forf. skriver med lune og i et behageligt sprog. — Jón Þorleifsson (1825—60), en præst, var også lyriker og novellist, men ikke nogen særlig udpræget poetisk begavelse. — Kristján Jónsson (1842—69) var en bondesön fra de nordøstlige fjældegne, der henledte opmærksomheden på sig ved i aviser at offenliggöre nogle digte, der i form og kraft overgik alt, hvad man kunde vænte af en mand uden nogen som helst uddannelse. Han havde dog på egen hånd lært sig så meget engelsk, at han forstod Byron; der er et vist slægtskab tilstede mellem de to. Kristján er melankolikeren i den isl. digtning; hans liv var kort og i flere henseender lidet lyst eller lykkeligt. Ved gode venners hjælp blev han hjulpet frem til studeringerne, men han fuldførte ikke skolegangen og døde kun 27 år gammel. Han er tilböjelig til at bruge meget stærke udtryk og kraftige sammensætninger. — Grímur Thomsen (1820—96) var en fint dannet mand med dybtgående poetisk-æstetiske interesser; han skrev på dansk afhandlinger om Byron, om kejser Trajan m. m. og var velbevandret i den klassiske, såvelsom i den moderne, engelske, tyske, franske litteratur. Tiltrods for at han havde et mærkelig ringe herredömme over sproget, når han skulde anvende det i digterisk form, haves der fra hans hånd en ikke ubetydelig samling lyriske digte, hvoriblandt rigtignok ikke få oversættelser af latinske og især græske digte (korsange). Hans egne digte er noget for sig; det er psykologiske digte især, han glimrer

ved; han vælger ejendommelige personer, helst i bestemte situationer, og de står der som støbte i malm i al deres karakterfulde originalitet. Han er stærkt påvirket af de gamle sagaer og deres personligheder. — Docent Gísli Brynjólfsson (1827—88), en meget lærd mand, var en lyrisk digter, men uden synderlig originalitet.

Bonden Hjálmar Jónsson (1796—1875; kaldt Bólu-Hjálmar efter en gård) fik aldrig nogen undervisning og han levede hele sin tid trykket af nød og fattigdom. Af naturen var han en kraftkarl med medfødt digterisk original ævne og i besiddelse af veltalenhed og en kraft i sproget, der søger sin lige. Han har stærke følelser og de træder hyppig frem i hans digte, hvad enten han giver sin venner den ros, de bör have, eller sine fjender det skudsmål, de fortjænte. Hans usle kår lægger ham ofte bitre ord på tungen. Han minder noget om gamle Egill. En anden bonde Páll Ólafsson (1827—1906) er Hjalmars modsætning, altid glad og lystig, og altid en varm lovpriser af Bacchi gaver. Han har digtet et utal af digte, tildels af erotisk art (særlig smukke er digtene til hans hustru), og enkelte (løse) vers; de er alle legende lette og formfuldendte.

Af den ældre generation af digtere, der allerede ved og efter midten af det 19. årh. var anerkendte som fortræffelige, er følgende tre at nævne, som endnu lever. De hører hver for sig til de ypperste isl. digtere og har haft en umådelig betydning for deres folk hele den sidste halvdel af århundredet.

Benedikt Gröndal (f. 1826) er en af landets mest alsidige mænd, naturhistoriker, æstetiker, kulturhistoriker m. m. og en af de livligste ånder, der har levet på Island. Han har udgivet flere lyriske digtsamlinger; kærlighed og vin er hovedæmner i hans digte, men fremfor alt hans herlige land og fædre-

sprog; historiske personer har han besunget osv. Han har forfattet melodramatiske digte og episke sange (om Örvar-Odd) m. m. Hans sprog er berömt for dets ofte pompøse kraft og aldrig svigtende lethed og graciöse flugt; han kan også være meget kåd og ustyrlig. I prosa skrev han et ejendommeligt digt om Solferinoslaget, som han kaldte *Heljarsljóðarorusta;* det er det pudsigste prosadigt, Island ejer, en overmåde barok-komisk skildring i de gamle romantiske sagaers stil, som han mesterlig efterligner. Her viser hans uudtömmelige sproglige fremstillingsævne sig i sin fulde glans.

Steingrímur Thorsteinsson (f. 1831), rektor ved almenskolen i Reykjavík, klassisk filolog, er en fint dannet humanist, lyriker i ordets bedste forstand; naturen spiller en stor rolle i hans digte og næppe har nogen beskrevet den isl. natur finere eller inderligere end han. Ofte ynder han at væve den herlige natur ind i gamle mindeværdige tildragelser og smælte det hele sammen til et formfuldendt, gribende hele; således inspirerede den skönne saga om Gunnlaugs og Helgas elskov ham til det dejlige digt, *Gilsbakkaljóð,* med herlige naturbilleder. Steingrímur er landets ypperste romantiker. Han er tillige en satiriker, og mange er hans bidende epigrammer. National som han altid har været blev han stærkt greben af den politiske kamp i 60'erne, og fra den tid hidrører nogle udmærkede fædrelandsdigte og æggende sange. Han har fremdeles indlagt sig varig fortjæneste ved oversættelser af fremmede digterværker; således har han oversat Tusind og én nat, og en mængde digte af Goethe, Schiller, Tegnér, Byron, og nogle af Shakespears stykker, og nu for nylig et udvalg af H. C. Andersens æventyr, i et smukt og træffende sprog.

Mattías Jókkumsson (f. 1835), præst og en

tid redaktör, er en meget åndslivlig mand og med mange interesser. Han har overmåde let ved at digte og skrive, og endnu i sin höje alder strør han ud til alle sider digte og avisartikler, oversættelser og andre skrifter (f. eks. en bog om Danmark i prosa og på vers) uden at man mærker noget til alderdommens tyngende tryk. Mattías er først og fremmest den let bevægelige lyriker, der straks kan digte om hvad der så end forefalder; det spøgefulde ligger dog ikke ret for ham; derimod er han ret i sit element, når han skal besynge tragiske begivenheder, udmærkede mænds tragiske skæbne, sine og andres sorger; så er han uforlignelig ved sin rørende inderlighed og stemningsfuldhed; da forstår han altid at gribe det rette. Hans arvekvad er med rette berömte. Også udmærket er han ofte i sine advarende og opmuntrende digte, hvis friskhed man altid beundrer. Men han henfalder undertiden til at bruge for mange og temlig stærke ord; det kommer tildels deraf, at han har et ubegrænset herredömme over sprog og verseform; i så henseende minder han om Sigvatr. Mattías har oversat en mængde fremmede digte og åndelige sange. Særlig fortjæneste har han indlagt sig ved sin oversættelse af Tegnérs Fridtjofssaga, af forskellige af Shakespears dramer (Hamlet, Othello, Macbeth, Romeo og Julie), Byrons Manfred osv. osv. Han har endelig skrevet skuespil, hvoraf nogle er bleven opførte på Island, som *Utilegumennirnir* (de fredløse; også i omarbejdet form kaldt *Skuggasveinn)*, *Jón Arason*, men hans dramatiske ævne står betydeligt under hans lyriske. En 5-binds udgave af hans digte er lige bleven afsluttet.

Jón Ólafsson (f. 1850), redaktör, bekendt som politiker og polemiker; han er også en betydelig lyrisk digter, hvis frihedssange især er bekendte; han har et udmærket herredömme over sprog og form.

Som salmedigtere har lektor Helgi Hálfdanarson (1826—94) og især provsten Valdimar Briem (f. 1848) erhværvet sig et anset navn.

Rimedigtningen blomstrede endnu i den første halvdel af århundredet. Dets dygtigste repræsentant var Sigurður Breiðfjörð (1798—1846), en mand af det brede folk, en bødker af profession, en livsglad og godt begavet mand, også en på sin vis fortræffelig lyriker og improvisator; af ham haves en mængde rimer; men han blev stærkt kritiseret af Jónas Hallgrímsson, og denne kritik virkede således, at de rimer, han senere forfattede, blev langt bedre end de ældre; men i virkeligheden kan han siges at være den sidste rimedigter. Han var altid fattig og levede under meget trykkende kår, men hans livsmod og livsglæde svigtede aldrig.

Dramatisk digtning er der ikke meget af endnu. Foruden dem, der allerede er nævnte, er der egenlig kun et navn af betydning at anføre, nemlig Indriði Einarsson (f. 1851); fra hans hånd haves endel skuespil: Nytårsnat, Sværd og krumstav (et historisk skuespil; overs. på dansk), Skibet synker osv. — Der findes et lille teater i Reykjavik og en flink lille skuespillertrup. Men der vil gå lange tider endnu, inden en dramatisk digtning ret kan udfolde sig. Sikkert mangler der ikke ævner i den retning, heller ikke hos folket interesse for den slags digtning.

Novellistik har navnlig i den sidste tid haft adskillige og tildels ret gode dyrkere. Netop da den (bortset fra de förnævnte ældste forsøg i den retning) tilhører den sidste tid, findes her en stærk fremmed, især dansk og tysk, påvirkning. — I 70'- og 80'erne opholdt sig i København endel unge studenter med digterbegavelse hver på sin måde. De kom mere eller mindre under påvirkning af G. Brandes og den digtning, som da udfoldedes i Norden (Danmark,

Norge). Der var H. Hafstein (f. 1861), nuværende minister for Island, en lyrisk begavelse af höj rang; digtede udmærkede sange til glædens, elskovens, vinens pris, der i meget minder om Drachmann. Der var Þorsteinn Erlingsson (f. 1858), en radikal lyrisk digter, fuld af verdensforagt, bitter satire og respektløshed overfor dogmer, men så inderlig menneskelig i sin samfølelse for den svage og lidende, hvis digte vidner om en omhyggelighed i udarbejdelsen og aldrig svigtende formævne og legende herredömme over sproget. Der var Einar Benediktsson, en kraftig, men ofte dunkel lyriker. Der var Gestur Pálsson (1852—91), der udmærkede sig ved sine noveller, der, foruden at give et ret godt billede af islandske karakterer og forhold, viser forfatterens sans for det psykologiske, men han er bitter og ironisk. Desværre mærkes temlig stærkt fremmede forbilleder (Spielhagen, Turgenjew o. fl.). Og der var endelig Einar Hjörleifsson (f. 1859), ubetinget den dygtigste, der i udmærket sprog har skildret så mange islandske karakterer og forhold; han er ret dygtig psykolog, men ofte meget pessimistisk og bitter ironiker. De to sidstnævnte er også bægge optrådte som lyrikere. Endnu en novellist bör nævnes, præsten Jónas Jónasson (f. 1856), der har skrevet nogle mindre noveller, hvor isl. samfundsforhold er hovedæmnet.

Endelig fortjæner to ikke-studerede forfattere at nævnes. Bonden Guðmundur Friðjónsson er både lyriker og novellist, men især det første. Han fører ofte et meget voldsomt sprog og er meget ensidig, men en ægte digternatur er han og hans digte svulmer ofte af ubændig kraft, hans sprog ligesådan. Hans beskrivelser af den islandske natur er fremragende. Den anden er bonden Jón Stefánsson (psevdonym: Þorgils gjallandi), ubetinget en af

de bedste novellister, landet har frembragt. Han har åbenbart læst endel fremmed litteratur, men nogen synderlig påvirkning spores der dog ikke. Karaktererne er rent islandske og hans naturbeskrivelser er uovertræffelige. Han ser godt og han forstår at gengive det sete. Hans sprog er udmærket.

Prosalitteraturen. Hvad historien angår, er det för blevet nævnt at Espólín skrev sine årbøger; der er flere, der har fortsat det gamle annalistisk-personalhistoriske forfatterskab. Blandt dem indtager bonden Gísli Konráðsson (1787—1877) og Daði Níelsson, kaldt »den frode« (1809—56), en meget fremragende plads. Utallige er Gisles velskrevne biografier af samtidige og ældre isl. mænd og kvinder samt historiske beretninger; desværre er kun lidet heraf trykt og kritik må der anvendes, men det er en utrolig fylde af positive kundskaber, som alt dette byder. Genealoger har der været i mængde både mænd og kvinder, og der findes store samlinger i biblioteker og private mænds eje. Af Bogi Benediktsson (1771—1849) er et meget omfangsrigt genealogisk værk vedrørende de isl. sysselmænd under udgivelse (*Sýslumannaœvir*). Præsten Þorkell Bjarnason forfattede en kort Islands historie og et skrift om reformationen på Island (1878). En velskreven populær verdenshistorie blev forfattet af Páll Melsteð (f. 1812), der også skrev en samlet fremstilling af Nordens historie. Disse bøger har haft stor betydning som behagelig folkelæsning. Jón Jónsson har bl. a. skrevet en populær fremstilling af Islændernes frihedstid: *Gullöld Íslendinga*. B. M. Ólsen (f. 1850), der også har skrevet endel litteraturhistoriske afhandlinger (f. eks. om Sturlunga), forfattede en afhandling om kristendommens indførelse i Island (1900).

Jón Sigurðsson var sikkert den ypperste kender af Islands historie og der foreligger fra hans

hånd flere udmærkede afhandlinger vedrørende den; men han nåde desværre ikke at give en samlet fremstilling deraf. Biskop P. Pjetursson fortsatte kirkehistorien fra 1740 til 1840 (på latin).

På det antikvariske og filologiske område er der flere, der har udmærket sig. Finnur Magnússon (1781—1847), professor ved universitetet, hører kun delvis hertil; han er især kendt som mytolog og runolog (Eddalæren I—IV, 1824—26; Lexicon mythologicum 1828 osv.). Som leksikograf og versfortolker udmærkede Sveinbjörn Egilsson (1791—1852) sig ved sit fortræffelige Lexicon poeticum (1860) og forskellige enkeltafhandlinger; han er egenlig den første, der virkelig har haft den fulde forståelse af den gamle skjaldedigtnings væsen. Efter ham kom Konráð Gíslason, professor, der skrev mange forskellige afhandlinger om sproglige spörgsmål, deriblandt (på isl.) *Um frumparta íslenzkrar tungu* (1846) samt en aldrig fuldført isl. grammatik (på dansk); han fuldførte en dansk-islandsk ordbog (1851); endelig fortolkede han en mængde skjaldedigte med en aldrig svigtende skarpsindighed, smag og lærdom. Guðbrandur Vigfússon (1827—89) var en umådelig lærd mand på det historisk-antikvariske område; han udgav mange sagaer og skrev om Tidsregningen i de isl. slægtsagaer (1856) m. m.; men især er han kendt som den energiske udarbejder af det islandsk-engelske leksikon: Icelandic-english Dictionary (1874), som Englænderen R. Cleasby havde påbegyndt. Eiríkur Jónsson (1822—99) forfattede en isl.-dansk ordbog (1863). Endelig kan anføres, at overlærer G. Zoëga (f. 1857) har udgivet en engelsk-isl. og isl.-engelsk ordbog. Rektor Jón Þorkelsson (1822—1904) var en overordenlig flittig mand, der skrev om forskellige grammatiske spörgsmål og forfattede forskellige supplementer til isl. ordbøger.

På det folkloristiske område gjorde Magnús Grímsson (1825—60) og især Jón Árnason (1819—88) et fortrinligt arbejde; den sidste samlede og udgav den store samling af: *Islenzkar þjóðsögur og æventýri* (Isl. folkesagn og æventyr); senere udgav han Isl. gåder, og hans værk fortsattes af Ólafur Davíðsson (1862—1903), der udgav en meget righoldig samling af isl. lege, vikivake-digte, remser og folkekvad (Ísl. gátur, þulur og skemtanir I—IV). Arkivar Jón Þorkelsson (f. 1859) har udfoldet en stor virksomhed som litteraturhistoriker og personalhistoriker (Digtningen på Island i det 15. og 16. årh., 1888 og flere monografier); han udgiver Diplomatarium Islandicum fra 2. bind af.

Den isl. lovgivning, især den gamle fra fristatens tid, er bleven grundig gransket og behandlet af höjesteretsassessor V. Finsen (1823—92); fra hans hånd foreligger, foruden en udtömmende, fortrinlig udgave af Grågåsen efter de forskellige håndskrifter og med ordregister, afhandlinger som »Om de isl. love i fristatstiden« (1873; i Aarbb. f. nord. oldkh.), Fristatens Institutioner (1888; i Vidensk. selsk. skr.; en banebrydende afhandling), samt en desværre ikke udgiven isl. retshistorie. Amtmand Páll Briem (1857—1905) har skrevet nogle gode retslige afhandlinger og udgivet et tidsskrift *Lögfræðingur.*

Andre videnskaber. Uagtet Islændernes hele stilling og liv har henvist dem til i en særlig grad at dyrke historie og dermed sammenhængende forskningsæmner, har den nyere tid vist, at såsnart der overhovedet kunde være tale om at studere andre grene af videnskaben, har der ikke manglet anlæg og interesser i så henseende; især gælder dette naturhistorien; naturligvis er egenlig kun begyndelsen gjort, men det kan sikkert siges at være en god begyndelse. Lægen Sveinn Pálsson (1762—1840)

var en udmærket forsker, men desværre er kun lidet af ham trykt. Jónas Hallgrímsson er för nævnt. Oddur Hjaltalín (1782—1840) udgav en isl. botanik, Benedikt Gröndal har især beskæftiget sig med de lavere dyr og fuglene, hvoraf han har gjort prægtige tegninger. Stefán Stefánsson, adjunkt (født 1863) har udgivet »Islands flóra« (1901), Helgi Jónsson, botaniker, beskæftiger sig med de lavere planter (alger og desl.), Bjarni Sæmundsson, adjunkt, med de isl. fiskearter, deres biologiske forhold m. m. M. h. t. Islands geologi og geografi har især prof. Þorvaldur Thóroddsen (f. 1855) været ivrig beskæftiget; han har undersøgt landet på kryds og på tværs og skrevet et utal af afhandlinger både på islandsk og andre sprog; han er især geolog. Han har også skrevet en Islands geografi (overs. af Helland), samt et stort historisk-geografisk værk om Island: *Landfræðissaga Íslands* I—IV (endel overs. på tysk). Helgi Pjeturssson (f. 1872) har allerede udfoldet en ikke ringe geologisk virksomhed og skrevet flere afhandlinger, hvori han tildels har gjort flere temlig radikale opfattelser gældende.

Hertil skal föjes, at den udmærkede matematiker Björn Gunnlaugsson (1788—1876), overlærer, der også skrev forskellige matematiske skrifter (*Tölvísi* 1865, ikke fuldført), berejste Island på kryds og på tværs for at måle og kortlægge det; fra ham stammer for störste delen det fortrinlige kort over Island, *Uppdráttur Íslands.*

På det lægevidenskabelige område er der ikke skrevet meget af originale skrifter; endel er blevet oversat eller bearbejdet. Landfysikus Jónas Jónassen (f. 1840) skrev bl. a. en bog om den isl. sygdom Ekinokokken (1882). För ham havde land-

fysikus Jón Hjaltalín (1807—82) skrevet en del afhandlinger af medicinsk og hygiejnisk art.

Angående landboforhold og fiskeri er der blevet skrevet et utal af afhandlinger og udgivet flere tidsskrifter. Det skal ikke her opregnes. En afhandling af en mere omfattende art fortjæner at nævnes, det er bonden Einar Ásmundssons (1828—93) udmærkede, prisbelönnede skrift: *Um framfarir Islands* (om Islands opkomst; 1871).

Hvad endelig teologien angår, er der bortset fra den allersidste tid så godt som intet af videnskabelig interesse at nævne; prædikener og andre opbyggelsesskrifter er der bleven forfattede i mængde; i så henseende fortjæner biskop P. Pjetursson især at nævnes. Videnskabelig forfatter er den bekendte rationalistiske teolog Magnús Eiríksson (1806—81), men han skrev så godt som alt på dansk.

HENVISNINGER

TIL (MINDRE) SKRIFTER OG AFHANDLINGER, SAMT UDGAVER.

S. 1 osv. H. Zimmer: Keltische beiträge I og III i Zeits. f. deut. alt. XXXII, XXXV; Über die frühesten berührungen der Iren mit den Nordgermanen 1891; A. Bugge: Vesterlandenes indflydelse på Nordboernes og særlig Nordmændenes ydre kultur, levesæt og samfundsforhold i Vikingetiden 1905 (jfr. Vikingerne I—II). — J. Jakobsen: Shetlandsøernes stednavne i Aarbb. f. nord. oldkh. og hist. 1901. — E. Mogk: Kelten und Nordgermanen im 9. u. 10. jahrh. 1896. — S. 2: L. Morsbach: Zur datierung des Beowulfepos i Nachrichten (Göttingen) 1906. — S. 9. Om þulir K. Müllenhoff: Deut. altk. V; B. Symons: Eddalieder, Einleitung 1906. S. 13, l. 20. osv., jfr. Norg. Indskr. med de yngre runer s. 5: »Som bekendt var nordboerne meget lærvillige og forstod at omplante på hjemlig grund kunstfrembringelser fra de lande, som de stod i forbindelse med« (O. Nicolaissen). — S. 13, l. 8 f. n. Craigie: Gaelic words and names in the Icelandic sagas, Zs. f. celt. phil. I; Samme: The Gaels in Iceland, Proceed. of the Soc. of antiqu. of Scotland 1898; Samme: Oldnord. ord i de gæliske sprog, Arkiv X. — W. Faraday: The Edda I—II 1902 (Popular studies in mythologie osv.). — S. 22—23 (strofisk inddeling) jfr. B. Symons: Einleitung § 27. — S. 28, l. 1—3 jfr. Th. Hjelmquist: Naturskildringarna i den norröna diktningen 1891. — S. 28—29 jfr. Einleit. § 26. — S. 31. Eddadigte: jfr. B. Symons: Einleitung i det hele, og de der ved de enkelte afsnit anførte afhandlinger. Udgaver: S. Bugge 1867; Hildebrand, 2. udg. ved Gering 1904; Symons og Gering 1888—1905 (ordbog ved Gering); Symons' kommentar ikke udkommen. Kommenterede udgg.: Lüning 1859; Heinzel — Detter 1903. Håndskriftudgg.: Cod. regius (fototypisk) ved Wimmer og F. Jónsson 1891, AM 748 (ligeledes) ved F. Jónsson 1896. —

S. 34. A. Heusler: Heimat u. alter der edd. gedichte (Hamburger phil. versamml. 1905, Archiv. f. das stud. d. neu. spr. u. lit. CXVI)). Jfr. Symons' Einleitung s. 133 ff. — E. Jessen: Ueber die Eddalieder 1871 (Zs. f. deut. Phil. III). — S. Bugge: The Home of the Edd. poems (1899). — S. 36—37. B. M. Ólsen: Hvar eru Eddukvæðin til orðin? (Tímarit XV; svar herpå og gensvar i samme tidsskr., følg. årg.), Um kristnitökuna (1900). Eir. Magnússon: Sagabook 1896. — S. 39. Phillpotts: Surtr, Arkiv f. nord. fil. XXI. — S. 40—41. S. Bugge: Die heimat der altn. lieder von den Welsungen u. den Nibelungen I, Beiträge XXII. — S. 43. Völuspá: Müllenhoff Deut. alt. V.; A. Heusler (overs.) 1887; F. Detter: Die Völuspá 1899 (Sitz. ber. der Akad. d. Wiss. i Wien, bd. 140); R. Boer: Kritik d. Völuspa, Zs. f. deut. Phil. XXXVI. — S. 47. Grímnismál: K. Müllenhoff sst.; R. Boer, Über Gr., Arkiv XXII. — S. 48. Hávamál: Müllenhoff sst. — S. 51. Hárbarðsljóð: Aarbøger 1888; Niedner i Zs. f. deut. alt. XXXI. — S. 53. Hymiskviða: Hellquist, Arkiv XVIII. — S. 54. Alvíssmál: G. Schütte, Indog. forsch. XVII, K. Helm: Beiträge XXXII. — S. 55: Skírnismál: E. Mogk, Untersuchungen über die Gylfaginning; Aarbøger 1888 s. 348ff. — Lokasenna: Hirschfeld, Untersuchungen z. Lokasenna i Acta Germ. I (1889). — S. 56. Hyndluljóð: S. Bugge, Arkiv I; R. Boer, Arkiv XXII. — S. 57. Rígsþula: S. Bugge, Arkiv I; Lehmann, Die Rígsþ. 1904. — S. 58. Fjölsvinnsmál: Hj. Falk, Arkiv IX. — S. 60. Völundarkviða: Niedner, Zs. f. deut. alt. XXX, Zur Liederedda 1896; Boer, Arkiv XXIII. — S. 61. Gróttasöngr: Cederschiöld, Rytmens trollmakt 1905. — S. 64. Helgakviða: Niedner, Zs. f. deut. alt. XXXVI. M. h. t. heltedigtene i det hele se Müllenhoff DA $V_{,2}$. — S. 67—69. Sigrdrífumál: R. Boer, Zeits. f. deut. Phil. XXXV (også deri om Helreið); B. Symons, Zeits. f. deut. Phil. XXIV. — S. 69. A. Heusler: Die lieder der lücke im cod. reg. der Edda (Germ. abh., H. Paul dargebr.) 1902; Neckel, Zeits. f. deut. Phil. XXXVII. — S. 70. Sigurðark. sk.: Aarbøger 1897; Niedner, Zs. f. deut. alt. XLI. — S. 77. Darraðarljóð: S. Bugge, Norsk sagafortælling, Hist.tidsskr. 1901. — S. 86. G. Vigfússon i Corp. poet. bor. I, Introd. § 13. — S. Bugge: Bidrag til den ældste skaldedigtn. hist. 1894 (heri om Brage og Tjodolf m. m.); F. Jónsson: De ældste skjalde, Aarbøger 1896. — S. 97 ff. Þjóðólfr: se S. Bugge, Bidrag osv., (s. 99) G. Storm: Ynglingatal, Arkiv XV; Noreen: Mytiska beståndsdelar i Y., Upsalastudier 1903; H. Schück: Studier i Ynglingatal 1906—07. — S. 110. Höfuðlausn: Egill Sk. og Erik blodøkse i Overs. over Vidsk. selsk. forh. 1893 og de dér anførte afhandlinger af J. Jónsson, H. Friðriksson og B. M. Ólsen. — S. 113. Om Egils løse vers jfr. afhdll. af

Hj. Falk, Beiträge XII og F. Detter i Abhdl. zur germ. Philol. (Festgabe f. R. Heinzel) 1898. — S. 118. Þórsdrápa: Vidensk. selsk. Oversigt 1900. — S. 121. Om Kormaks løse vers se afhdll. af B. M. Ólsen i Aarbb. 1888 og S. Bugge sst. 1889. — S. 122. Vellekla: K. Gíslason, Efterl. Skr. I; Aarbb. 1891. — 122—23. Tinds vers: Aarbb. 1886. — 127. Hallfreds løse vers: Arkiv XVIII. — S. 131. Legenden om Sigvatr: Bugge, Arkiv XIII. — S. 153 nederst = s. 69. — S. 157. Om Bråvallakvadet se Arkiv X og de der anførte afhdll.; S. Bugge: Norrön Sagafortælling. — Sst. Om Fridtjofssagas vers se Hj. Falk, Arkiv VI. — S. 161. Om gåderne se festskr. til K. Maurer (Germ. abhhdl.) 1893, A. Heusler, Zs. f. Volksk. XI. — S. 166. Krákumál: G. Storm, Krit. bidrag, A. Olrik, Sakses Oldhist. II, S. Bugge, Bidrag, F. Jónsson, Vidensk. selsk. Overs. 1905. — S. 168. Völsaþ.: A. Heusler, Zs. f. Volksk. XIII. — S. 182. Haukr: digtet udg. af Th. Möbius 1874. Hallar-Steinn, Rekst.: K. Gísl. Eft.skr. I — S. 183. Nór.kg. tal: Mogk, Arkiv IV. — S. 185. Málsh.kv.: Eir. Magnússon, Aarbøger 1888, F. Jónsson, sst. 1890. — S. 187—8. þulur: Germ. abhandlungen (festskr. til Maurer), S. Bugge, Aarbøger 1875. — S. 189. Háttatal: K. Gísl., Eft.skr. I. — S. 193. Hrafnsmál: K. Gísl. Eft.skr. I. — S. 195. Runedigtet: udg. i Småstykker og Die Runenschrift. — S. 197. Gamli, Harmsól: udg. i Fjögur gömul kvæði, og af Kempff 1867. — S. 198. Placit.dr.; udg. i Opusc. philol. 1887. — S. 199. Leiðarv. og Líkn., samt Heil. andakv.: Fj. göm.kv. — S. 200. Sólarljóð: udg. af S. Bugge i Eddaudg.; A. D. Jörgensen, Den nord. kirkes grundlæggelse. — S. 219. Ang. hele det her og i det følg. behandlede spörgsmål sml. R. Meissner: Strengleikar. — S. 233. M. h. t. sagaens formelle og andre egenskaber jfr. B. Döring: Bemerkungen über typus u. stil d. isl. saga 1877, R. Heinzel: Beschreibung d. isl. saga; A. U. Bååth: Studier öfver kompositionen i några isl. ättsagor 1885. — S. 233. Om Are jfr. Werlauff: De Ario multiscio 1808, K. Maurer: Ueber A. Þ. Germania XV, 1870, Ueber die ausdr., anm. 8, Germania XXXVI, B. M. Ólsen: Tímarit X, Aarbb. 1885, A. Bley: Zur entstehung der jüng Isl.b., Zs. f. deut. Phil. XXXII, 1900. — S. 239. Egilss.: E. Jessen, Glaubwürdigkeit der Egilss. u. andrer Isl.sagas, Hist. Zs. XXVIII, 1872; B. M. Ólsen: Er Snorri Sturluson höfundur Egilssögu, Skírnir 79. årg., Landn. og Egilss., Aarbb. 1904; Gjessing, E.s forhold til kongesagaen, Arkiv II; K. Maurer, Zwei rechtsfälle der Eigla 1895 (Sitz.ber., München). Udg. 1886—88. — S. 240. Gunnlaugss.: udg. Isl. s. II. — S. 241. Bjarnars.: udg. 1893. — S. 243. Eyrbyggjas.: K. Maurer, Zwei rechtsfälle der E. 1896, B. M. Ólsen, Landn. og Eyrb., Aarbb. 1905. Udg. 1864 (Sagab. VI). — S. 245. Laxdœla:

Bååth, Studier. Udg. 1890—92. — S. 247. Gullþóriss.: udg. 1898. — S. 248. Gíslas.: udg. 1849 (Sagab. X). — S. 250. Fóstbr.s.: udg. 1852, Hauksbók. — S. 251. Bandam.: Cederschiöld, Arkiv V. Udg. 1850, 1874; Heusler, Zwei Isl. gesch. 1897. — S. 252. Hallfreðars.: Fornsögur 1860. — Sst. Vatsdœlas.: Bååth, Studier. Udg. i Fornsögur 1860. — S. 253. Heiðarvígas.: udg. 1904. — S. 256. Glúmss.: Cederschiöld, Kalfdråpet och vänpröfningen, 1890. Udg. i Isl. Fornsögur I, 1880. — S. 257. Valla-Ljótss.: udg. i Ísl. forns. II, 1881. — Ljósvetn.s.: Bååth, Studier. Udg. i Isl. forns. I. — S. 259. Reykdœlas.: Lotspeich, Zur Víga-Glúms. u. Reykd.s. 1903. Udg. i Isl. forns. II. — S. 261. Þorsteinss. og alle de følg. er udg. i Austfirðingasögur 1902—03. — S. 265. Njála: Bååth, Studier, Lehmann u. Carolsfeld, Die Njálssage 1883, F. Jónsson i Aarbb. 1904. Udg. 1875. — S. 270. Landnáma: B. M. Ólsen, Tímarit, X. Udg. Islendingasögur I, 1843, (særskilt) 1900, jfr. Hauksbók. — S. 275. Hafliðas.: se bemærkning til s. 312. — Sturlus., ligel. — S. 276. Hrafnss., ligel. — Guðm.s. dýra, ligel. — S. 277. Hungrvaka: udg. i Biskupasögur I. — S. 278. Þorlákss.: udg. sst. — Pálss.: ligel. — S. 279. Prestssaga: ligel. — Kristnis.: Brenner, Ueber die K. 1878. Udg. i Bisk. I. — S. 280. Sæmundr: K. Maurer, Ueber die ausdr., G. Storm, Sn. St. historieskrivning, Gjessing i Sprogl. hist. studier 1896. — S. 281. Eiríkr: Maurer, Die ausdr., G. Storm, Sn. St. hist. skr. — S. 282. Karl: Maurer, Die ausdr. Udg. Fms. VIII, Eirspennill 1870, Frísbók 1871, Flatøbogen II. — S. 284. Oddr: Maurer, Die ausdr., G. Storm, Sn. Sturl. Udg. Groth 1895 (AM), Munch (Sth., Ups.) 1853. — S. 285. Gunnlaugr: Maurer sst.; B. M. Ólsen, Aarbb. 1893. Udg. af Jónssaga i Biskupasögur I. — S. 287. Ældste saga: udg. af Storm 1893. — S. 288. Ágrip: K. Maurer: Ueber die ausdr. Udg. af V. Dahlerup 1880 (dipl.), jfr. Fms X. — S. 290. Morkinskinna: K. Maurer, sst., udg. af Unger 1867. — S. 291. Fagrskinna: J. Þorkelsson i Safn til sögu Isl. I, G. Storm, Christi. Vidensk. selsk. forh. 1875, K. Maurer, sst., Gjessing, Sprogl. stud. 1896. Udg. 1902—03. — S. 293. Saga om Hakon jarl: udg. i Storms bog om Snorre. — Böglungasögur: udg. i Fms IX. — S. 294. Eiríkss.: udg. af Storm 1891, i Hauksbók, fototyp. af A. Reeves 1890. — Færeyingas.: W. Golther, Germ. abhdl. 1893. Udg., foruden i Flatøbogen, særskilt 1832. — S. 295. Jarlasögur: udg., foruden i Flatøbogen, særskilt i Icel. sagas I. — S. 297. Skjöld.s.: A. Olrik, Aarbb. 1894, jfr. Fms. XI. — Jómsv.s.: K. Maurer, Ueber die ausdr., G. Storm, Arkiv I. Udg., foruden i Fms. XI, af G. Cederschiöld 1874 (Sth.), C. af Petersens 1879 (AM. 510), samme 1882 (AM. 291). — S. 299. Styrmir: K. Maurer, sst. — S. 300. Leg. Olafss.: J. Þorkelsson i

Safn I, K. Maurer, sst. Udg. 1849. — S. 301. Snorri: Forskellige biografier (Boesen i Kulturhist. personligheder, G. Storms i hans oversættelse osv.); Edda: K. Müllenhoff, Deut. alt. V, E. Mogk, Untersuchungen zur Gylfag., Paul-Braunes Beitr. VI, VII; Edda Sn. St. i Aarbb. 1898. Udg. I–III, 1848—87; F. Jónsson, 1900; Háttatal særl. af Th. Möbius I–II, 1880–81; overs. af Gylfag. (dansk) 1900. Heimskringla: G. Storm, Sn. Sturlassöns Historieskrivning 1873. Udg. v. F. Jónsson, 1893–1900 (Frísbók udg. af Unger 1871). Oversat af G. Storm 1899. — S. 312. Den særskilte Olafss.: udg. 1853. — Sturla: Sv. Skúlason i Safn I. Landn. udg. 1900. Sturlunga: B. M. Ólsen i Safn III, K. Kålund i Aarbb. 1901. Udg. G. Vigfússon, 1878, K. Kålund (I. bind) 1906; overs. ved Kålund 1904. — Hrafnss. og Guðm.s.: også udg. i Biskupasögur I. — Hákonars.: udg. i Fms. IX—X, Icel. sagas II, Eirspennill (Konungasögur) 1870, Frísbók 1871, samt i Flatøbogen. — Magnúss. Fms. XI. — S. 319. Hænsaþóriss.: K. Maurer, Abh. der Akad. d. Wiss. i München 1871. Udg. i Isl. sögur II, 1847, Heusler 1897. — S. 320. Kormákss.: Sommarin, Anteckningar (Filol. fören. i Lund) 1897. Udg. Möbius 1886. — Grettiss.: Boer, Zs. f. deut. phil. XXX, XXXI. Udg. 1852—59; ved Boer i Sagabibl. VIII, 1900. — S. 321. Hávarðars.: udg. 1860. — S. 322. Svarfdœlas. og Þorl.þ.: Aarbb. 1884. Udg. i Ísl. forns. III, 1883 (jfr. Flateyjarbók). — S. 322—23. Flóam.s.: udg. i Fornsögur 1860. — S. 323—24. De her nævnte sagaer se ved Sturlunga (S. 312). — S. 324. Árónss.: udg. i Bisk. I og G. Vigf.s udg. af Sturl. II, jfr. B. M. Ólsens afhdl. om Sturl. — Skáldas. og þættir: udg. i Hauksb. og Flat. — S. 325. Knýtlinga: K. Maurer, Die ausdr., F. Jónsson i Vidensk. selsk. skr. 6. række IV, 1900. Udg. i Fms. XI. — S. 327. Eymundarþ.: udg. Fms. V. — Skáldatal: udg. og kommenteret i Sn. Edda (AM.sk udg.) III. — S. 327 ff. I det følg. anføres kun nyere særudgaver. — S. 333. Hálfss.: udgivet af S. Bugge i Norr. sagaer af sagnh. indhold. — S. 334. Gjafar.: udg. af Ranisch 1900. — S. 335. Örvar-Oddss.: udg. af R. Boer 1888. — S. 336. Friðþjófss.: Hj. Falk Arkiv VI. Udg. af L. Larsson 1893. — S. 337. Hrólfss.: udg. 1904. — S. 340. Hrólfss. Gautr.: udg. af Detter i Zwei fornald. 1891. — S. 341. Bósasaga: udg. af Jiriczek 1893. — S. 343. Hervarars.: Heinzel, Ueber die Herv. 1887 (Sitz. ber.); udg. af Bugge i Norr. skr., i Hauksbók. — S. 344. Ásmundars.: udg. af Detter i Zwei fas. 1891. — Völsungas.: Symons i Beitr. III, Müllenhoff, Zs. f. deut. alt. XXIII, Bugge, Arkiv XVII. Udg. (påbegyndt) ved M. Olsen 1906. — S. 346. Þiðrikss.: H. Bertelsen, Om Didr. af Berns saga 1902 (her anføres de mange andre afhdll. om sagaen). Udg. ved Unger 1853, en ny ved Bertelsen (påbegyndt) 1905—06. — S. 350. Veraldars.:

udg. i K. Gíslasons 44 Prøver. — Rómverjas.: udg. sst., jfr. Meissner, Untersuchungen 1903 (Göttinger-Nachr.). — Trójum.s. og Bretas.: udg. i Hauksbók; jfr. Greif, Die mittelalterl. bearb. der Trojanersage 1887. — S. 351. Alexanderss.: udg. af Unger 1847. — Gyðingas.: udg. af G. Þorláksson 1881. — S. 352. Játvarðars.: udg. i Annaler 1852. — Tómáss.: udg. af Unger 1869, Eiríkur Magnússon 1879—83. — Om de isl. love se i det hele: K. Maurer, Udsigt over nordgerm. retskilder, 1878, Die entstehung des isl. staats 1852; V. Finsen, Om den oprl. ordning af nogle af den isl. fristats institutioner 1888 (Vidensk. selsk. skr. 6. R. II); K. Maurer, Die quellenzeugnisse osv. 1869. — S. 355. Grágás: udg. af V. Finsen (Konungsb.) 1850 ff., (Staðarhólsbók) 1879, og III. bind bl. a. med glossar 1883. — S. 357. Járnsíða: udg. 1847. — Jónsbók, udg. (ved Ólafur Haldórsson) 1904. — S. 358. De 4 grt. afhdll. udg. i Snorra Edda II, 1852, samt i Islands grammatiske litt. i middelalderen I—II, 1884—86. Vedrør. den 1. grt. afhdl. B. M. Ólsen: Runerne 1883, Lyngby: Den oldnord. udtale, Tidsskr. for filol. II Hægstad: Vestnorske målföre 1906. — Den 2.: E. Mogk: Der sogenante 2. grt. traktat i Zs. f. deut. Phil. XXII, Brenner sst. XXI. — Den 3.: B. M. Ólsen: Runerne (her især om Torodd Gamlason). — S. 362. Glossar: udg. i Småstykker, Zs. f. deut. Phil. IX, samt i Äldsta delen af cod. 1812, formlære-brudst. i Isl. grt. litt. II. — S. 363. Stockh. hom.bogen: udg. 1872, (polemiske afhdll. af Larsson og Wisén 1887—88; jfr. Arkiv IV). — Elucidarium. udg. (fotolitograf.) 1869, i Annaler 1858, samt i Hauksbók. — S. 364. Leiðarvísir: udg. i Symbolæ ad geographiam medii ævi 1821. — S. 365. Rímbeygla: udg. 1780 og i Äldsta delen af cod. 1812, Stjörnu-Oddatal også i Hauksbók. — Algorismus: udg. i Annaler 1848 samt i Hauksbók. — S. 366. Physiologus: udg. i Aarbøger 1889. — S. 368. Theodricus: Daae, (Norsk) hist. tidsskr. 3. R. III, G. Storm, De ældste forbindelser (Vidensk. selsk. forhandl.) 1875, Maurer, Die ausdr. Udg. i Monum. hist. Norw. 1880. — S. 369. Hist. Norw.: S. Bugge og G. Storm i Aarbøger 1873. Udg. i Monum. hist. Norw. — S. 371. Hist. de prof. Dan.: Kålund, Aarbøger 1896. Udg. i SRD V. — Varnarræða: udg. 1885 (En tale mod biskopperne). — Konungsskuggsjá: Brenner Germania XVIII; G. Storm i Arkiv III; Blom Aarbøger 1867; Geelmuyden, Arkiv I; Daae, Aarbøger 1896. Udg. 1768 (dansk og lat. overs.), 1848, 1881 (Brenner, ordret efter hovedmembranen m. m.). — S. 374. Ang. lovene se især K. Maurer ovf. anf. skrift: De nordgerm. retskilder, samt hans udførlige artikler i den tyske encyklopædie. Udg. Norges gamle love (med glossar) I—V. — S. 377. Homiliebogen: Wadstein, ljudlära 1890; Storm og Wadstein i

Arkiv X—XI. Udg. 1864. — Barlaams ok Jósafatss.: Storm, Arkiv III. Udg. 1851. — S. 378. Stjórn: Storm sst. Udg. 1862. — S. 379. Om hele denne hoflitt. se i almlh. Kölbings forskellige afhdl., Cederschiölds indledning i Fornsögur Suðrlanda. — S. 381. Tristramss.: Golther, Die sage von Tr. u. Is. 1887 og Zs. f. franz. spr. u. litt. XXII, Kölbing, Germ. XXXIV. Udg. i Annaler 1851, særskilt 1878 af G. Brynjólfsson og en anden ved Kölbing. — Eliss.: Kölbing, Beiträge 1876, Klockhoff 1880, Meissner, Strengleikar. Udg. 1881. — Íventss.: udg. i Riddarasögur 1872 og i Sagabibl. VII. — Möttulss.: udg. 1877 (Cederschiöld og Wulff). — Errexs.: Kölbing, Germ. XVI. Udg. 1880. — Parcevalss.: Kölbing, Germ. XIV, XV. Udg. i Riddarasögur 1872. — Beverss.: Kölbing, Paul-Br. Beitr. XIX, Cederschiöld sst. XXIII, XXIV. Udg. i Forns. Suðrl. — S. 382. Flóventss.: Bangert, Beiträge zur gesch. der Fl. 1879. Udg. i Forns. Suðrl. — Flóress.: udg. i Annaler 1850, Sagabibl. V. — Partalópas.: Kölbing, Ueber die nord. gestalt. der Partonopeussage 1873, samt i Germ. stud. II. Udg. 1877. — Karlamagnúss.: G. Storm, Sagnkresene om Karl den store osv. 1874. Udg. 1860. — S. 383—84. Strengleikar: Ahlström, Studier i den fornfranska lais-litt. 1892, Meissner, Die Strengleikar 1902. Udg. 1850. — S. 386. Arngrímr: digtet udg. i Bisk. II. — S. 387. Eysteinn: Lilja udg. i Hist. eccl. Isl. II, af Eir. Magnússon 1870, samt i Carm. Norr. — S. 388. Einarr: digte udg. i Bisk. II. — Árni: ligeledes. — S. 389. Hugsvinnsmál: udg. af Gering 1906. — S. 393. De her nævnte rimer udg. i Fernir fornísl. rímnaflokkar 1896. Griplur jfr. Kölbings Beiträge 1876. — S. 394. Grettisr., udg. i Rímnasafn 1905, Skáldhelgar. sst. 1906, Óláfsr. sst. (jfr. Flatøbogen). Skíðaríma, udg. af Maurer 1869. — S. 397. Krókarefsr.: udg. (med sagaen) 1883, Friðþjófsr. (ligeledes) 1893, Bósar. 1894, Bjarkar. (sammen med Hrólfss.) 1904, Skikkjur (sammen med Möttulss.) 1877, Geiplur (i Koschwitz: Sechs bearbeitungen) 1879, jfr. Kölbing i Germ. XIX., Herburtsr. og Konráðsr. i Riddararímur 1881, Vergilesr. i Kölbings Beiträge 1876. — S. 398. Árnasaga: udg. i Bisk. I. — Lárenzíuss.: udg. sst. — S. 399. Guðmundars.: udg. i Bisk. II. — Annalerne: herom se i det hele G. Storms udg., Islandske annaler 1888. — S. 402. Harðars.: udg. i Íslendingasögur II, 1847. — Finnbogas.: udg. 1879. — Kjalnesingas.: udg. i Isl. sögur II, 1847. — Víglundars.: udg. i Nord. oldskr. XXVII, 1860. — S. 403. Bárðars.: Gotzen, Ueber die B. 1903. Udg. i Nord. oldskr. XXVII, 1860. — Krókarefss.: udg. 1883. — Þórðars.: udg. 1848, jfr. Nord. oldskr. XXVII, 1860. — Eiríkss., udg. i Flat. I. — Yngvarss.: udg. i Antiquités Russes II, 1852. — S. 404. Nikoláss.: udg. i Heil. manna s. II. — Isl.

Æventyri: udg. I—II, 1882—83. — S. 405. Kláruss.: udg. 1879 (og i Sagabibl. XII). — S. 406. Máguss.: Suchier, Die quellen der M., Germania XX, Köhler, Zur M. sst. XXI, Boer, Arkiv VIII, IX, Cederschiöld sst. IX. Udg. 1858 og i Forns. Suðrlanda. — Mírmannss.: udg. i Riddarasögur 1872. — Bæringss.: udg. i Forns. Suðrl. — Konráðss.: udg. sst. — S. 407. Droplaugarsonas. (hin meiri): udg. 1883. — S. 409. Om Jón Arason se Biskupas. II. — Loptr, Háttalykill: udg. i Småstykker. — Vikivakar: se Isl. gátur, þulur osv. — De danske folkeviser, oversættelserne og andre lign. digte udg. i Íslenzk fornkvæði I—II, 1854—85.

NAVNEREGISTER.

Trykfejl: S. 186 3. f. n. læs Kálfsvísa.

